

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI**

17. YÜZYILDA BATI RUMELİ TÜRKÇESİNİN ÖZELLİKLERİ

DOKTORA TEZİ

Alpay İĞCİ

DANIŞMANI: Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN

İZMİR-2014

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “17. Yüzyılda Batı Rumeli Türkçesinin Özellikleri” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını; tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Alpay İÇCI

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Alpay İğci
Numarası : 92100005214
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Lehçeleri
Tez Başlığı (Türkçe) : 17. Yüzyılda Batı Rumeli Türkçesinin Özellikleri
Tez Başlığı (İngilizce) : Features of Western Rumelian Turkish in 17th Century
Tez Savunma Tarihi : 13.06.2014
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Zeki KAYMAZ
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Özgür AY
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Mustafa ÖNER
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle
Oy çokluğuyla

Başarılıdır

X

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	I
Yöntem.....	III
Kısaltmalar ve İşaretler.....	VI
I. GİRİŞ.....	1
1. XVII. Yüzyılda Balkanlar.....	2
2. XVII. Yüzyıl Türkçesi.....	6
2.1. XVII. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi Yazı Dili.....	6
2.1.1. Osmanlı Alfabesi.....	9
2.1.2. Ses Bilgisi Özellikleri.....	10
2.1.3. Şekil Bilgisi Özellikleri.....	13
2.1.4. Cümle Bilgisi Özellikleri.....	21
2.1.5. Söz Varlığı.....	21
2.2. XVII. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi Ağzıları.....	21
3. Dönemin Kaynakları.....	22
3.1. Transkripsiyon Metinleri.....	22
3.1.1. Grammatica Turca (1611).....	25
3.1.2. Infitutionum Linguae Turcicae, Libri Quatuor (1612).....	25
3.1.3. Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632).....	27
3.1.4. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630).....	27
3.1.5. Dittionario Della Lingua Italiana Turchesca (1641).....	27
3.1.6. Il Dizionario Turco-Ottomano (1650).....	28
3.1.7. Les Voyages Du Sieur Du Loir (1654).....	29
3.1.8. Michiel Martelini Derlemesi (1657).....	29
3.1.9. Relation d'un Voyage Fait au Levant (1664)	30
3.1.10. Vocabolario Italiano-Turchesco (Söz Kitabı) (1665).....	31
3.1.11. Grammatica Linguae Turcicae (1670).....	31
3.1.12. Syntagmatōn Linguarum Orientalium Quae In Georgiae Regionibus Audiuntur (Liber Secundus) (1670).....	32
3.1.13. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672).....	33

3.1.14. Vocabolario Toscano e Turchesco (1677).....	33
3.1.15. Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae (1680).....	34
3.1.16. Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica (1680).....	35
3.1.17. Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum Simul Idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persici (1687).....	36
3.1.18. The Travels Of Monfieur De Thevenot Into The Levant (1687).....	37
3.1.19. Della Letteratura de' Turchi (1688).....	37
3.1.20. Nucleus Institutionum Arabicarum Eucleatus, Variis Linguae Ornamentis Atque Praeceptis Dialecti Turcicae Illustratus (1695).....	38
3.2. Osmanlı-Arap Harfli Metinler.....	39
3.2.1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi.....	39
II. İNCELEME.....	40
1. Metinlerin Yazım Özellikleri.....	40
1.1. Transkripsiyon Metinlerinin Yazım Özellikleri.....	40
1.1.1. Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632).....	40
1.1.1.1. Transkripsiyon İşaretleri.....	40
1.1.1.2. İmlâ-Transkripsiyon.....	42
1.1.2. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630).....	44
1.1.2.1. Transkripsiyon İşaretleri.....	44
1.1.2.2. İmlâ-Transkripsiyon.....	45
1.1.3. Michiel Martelini Derlemesi (1657).....	47
1.1.3.1. Transkripsiyon İşaretleri.....	48
1.1.3.2. İmlâ-Transkripsiyon.....	49
1.1.4. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672).....	55
1.1.4.1. Transkripsiyon İşaretleri.....	55
1.1.4.2. İmlâ-Transkripsiyon.....	57
1.1.5. Transkripsiyon İşaretlerinin Karşılaştırmalı Tablosu.....	59
1.2. Osmanlı-Arap Harfli Metnin Yazım Özellikleri.....	61

1.2.1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi.....	61
1.2.1.2. İmlâ.....	62
2. XVII. Yüzyıla Ait Yazılı Metinlerdeki Batı Rumeli Türkçesi Özellikleri.....	64
2.1. Metinlerdeki Batı Rumeli Türkçesi Ayırıcı Özellikleri.....	64
2.1.1. Ayırıcı Ses Bilgisi Özellikleri.....	64
2.1.1.1. Ünlülerde Dudak Uyumu-Uyumsuzluğu.....	64
2.1.1.2. /ŋ/ > /n/.....	67
2.1.1.3. İlk Hecede /ö/ > /ü/.....	69
2.1.1.4. Kelime Başında ve İçinde /g/ > /c/.....	71
2.1.1.5. Kelime Başında ve İçinde /k/ > /ç/.....	72
2.1.1.6. Kelime Sonunda /ı/, /u/, /ü/ > /i/.....	73
2.1.1.7. İki Ünlü Arası ve Hece Sonunda /g/ ve /ğ/.....	74
2.1.1.8. İkiz Ünsüzlerde Tekleşme.....	77
2.1.1.9. /n/ - /ŋ/ > /m/.....	78
2.1.1.10. /h/ > Ø.....	80
2.1.1.11. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme.....	81
2.1.1.12. Damak Uyumunda Aykırılık.....	81
2.1.2. Ayırıcı Şekil Bilgisi Özellikleri.....	83
2.1.2.1. Tek Varyantlı {-miş} Eki.....	83
2.1.2.2. Tek Varyantlı {-ince} Eki.....	88
2.1.2.3. İkinci Teklik Emir-İstek Eki: {-A}.....	89
2.1.2.4. Birinci Çokluk Emir-İstek Ekleri.....	90
2.1.2.5. Fiilden Fiil Yapım Eki: {-tIr-}, {-tUr-}.....	92
2.1.2.6. Cevherî Fiil Geniş Zaman Çekimi.....	92
2.1.3. Ayırıcı Cümle Bilgisi Özellikleri.....	93
2.1.3.1. Devrik Cümle Kullanımı.....	93
2.1.4. Ayırıcı Söz Varlığı Özellikleri.....	95
2.1.4.1. Bağlama Edatı Olarak “Hem”.....	95
2.1.4.2. “Bre” Edatı.....	96
2.1.4.3. “Ya” Cümle Başı Edatı.....	96
2.2. Ayırıcı Olmayan Özellikler.....	98
2.2.1. Ses Bilgisi Özellikleri.....	98

2.2.1.1. Ünlüler.....	98
2.2.1.2. Ünsüzler.....	98
2.2.1.3. Ses Olayları.....	98
2.2.1.3.1. Damak Uyumu.....	98
2.2.1.3.2. Dudak Uyumu.....	99
2.2.1.3.3. Ötümlü-Ötümsüz Benzeşmesi.....	99
2.2.1.3.4. Ünsüz Değişmeleri.....	99
2.2.1.3.4.1. k- > g-.....	99
2.2.1.3.4.2. t- > d-.....	101
2.2.1.3.4.3. G > Ğ.....	102
2.2.1.3.4.4. b- > m-.....	102
2.2.1.3.4.5. b > v > y.....	103
2.2.1.3.4.6. ç > c.....	103
2.2.1.3.4.7. dd > d > t.....	103
2.2.1.3.4.8. h > k.....	103
2.2.1.3.4.9. k > h.....	103
2.2.1.3.4.10. η > ğ > Ø.....	103
2.2.1.3.4.11. η > ng.....	103
2.2.1.3.4.12. η > n.....	103
2.2.1.3.4.13. η > h.....	104
2.2.1.3.4.14. n > l.....	104
2.2.1.3.4.15. m > n.....	104
2.2.1.3.4.16. ğ > k.....	104
2.2.1.3.4.17. ğ > h.....	104
2.2.1.3.4.18. g > y.....	104
2.2.1.3.4.19. f > v.....	104
2.2.1.3.4.20. v > f.....	104
2.2.1.3.4.21. r > Ø.....	105
2.2.1.3.4.22. b > p.....	105
2.2.1.3.4.23. z > ş.....	105
2.2.1.3.4.24. d > t.....	105
2.2.1.3.4.25. n > Ø.....	105
2.2.1.3.5. Ünsüz Benzeşmeleri.....	105

2.2.1.3.5.1. gs > ks.....	105
2.2.1.3.5.2. çm > şm.....	105
2.2.1.3.5.3. nl > nn > n.....	105
2.2.1.3.5.4. ns > ss.....	106
2.2.1.3.5.5. ls > ss > s.....	106
2.2.1.3.5.6. zs > ss > s.....	106
2.2.1.3.5.7. rs > ss > s.....	106
2.2.1.3.5.8. şs > s.....	106
2.2.1.3.6. İki Ünlü Arasında Ünsüz Ötümlüleşmesi.....	106
2.2.1.3.7. Ünsüz Türemesi.....	107
2.2.1.3.7.1. Ünsüz İkizleşmesi.....	107
2.2.1.3.8. Ünsüz Tekleşmesi.....	107
2.2.1.3.9. Ünlü Değişmeleri.....	107
2.2.1.3.9.1. a > u.....	107
2.2.1.3.9.2. a > e.....	107
2.2.1.3.9.3. e > a.....	107
2.2.1.3.9.4. e > i.....	107
2.2.1.3.9.5. ı > Ø.....	108
2.2.1.3.9.6. ı > a.....	108
2.2.1.3.9.7. i > u.....	108
2.2.1.3.9.8. i > e.....	108
2.2.1.3.9.9. o > u.....	108
2.2.1.3.10. Orta Hece Düşmesi.....	108
2.2.1.3.11. Hece Yutulması.....	108
2.2.1.3.12. Ünlü Tekleşmesi.....	109
2.2.1.3.13. Ünlü Türemesi.....	109
2.2.1.3.14. Yer Değiştirme.....	109
2.2.1.3.15. Yanlış İmlâdan Kaynaklı Değişmeler.....	109
2.2.1.3.15.1. c > ç.....	109
2.2.1.3.15.2. c > g.....	109
2.2.1.3.15.3. m > n.....	109
2.2.1.3.15.4. ı > o.....	109
2.2.1.3.15.5. i > ü.....	109

2.2.1.3.15.6. ü > i.....	109
2.2.2. Şekil Bilgisi Özellikleri.....	110
2.2.2.1. Çekim.....	110
2.2.2.1.1. Çokluk Eki.....	110
2.2.2.1.2. Hâl Ekleri.....	111
2.2.2.1.3. İyelik Ekleri.....	118
2.2.2.1.4. Kişi Ekleri.....	123
2.2.2.1.5. Zaman Ekleri.....	129
2.2.2.1.6. İsim-fiil Ekleri.....	137
2.2.2.1.7. Sıfat-fiil Ekleri.....	137
2.2.2.1.8. Zarf-fiil Ekleri.....	140
2.2.2.1.9. Cevherî Fiil.....	142
2.2.2.1.9.1. Geniş-Şimdiki Zaman Çekimi.....	142
2.2.2.1.9.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi.....	144
2.2.2.1.9.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi.....	145
2.2.2.1.9.4. Şart Çekimi.....	146
2.2.2.1.9.5. Zarf Çekimi.....	147
2.2.2.1.10. Tasvirî Fiiller.....	147
2.2.2.1.10.1. Yeterlik.....	147
2.2.2.1.10.2. Tezlik.....	147
2.2.2.1.11. Tasarlama Kipleri.....	148
2.2.2.1.11.1. Emir-istek.....	148
2.2.2.1.11.2. Şart.....	152
2.2.2.1.11.3. Gereklilik.....	153
2.2.2.1.12. Soru.....	153
2.2.2.2. Yapım.....	154
2.2.2.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	154
2.2.2.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	157
2.2.2.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	158
2.2.2.2.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	161
2.2.3. Cümle Bilgisi Özellikleri.....	165

2.2.4. Söz Varlığı Özellikleri.....	165
2.2.4.1. İsimler.....	165
2.2.4.2. Sıfatlar.....	176
2.2.4.3. Zamirler.....	178
2.2.4.4. Zarflar.....	180
2.2.4.5. Edatlar.....	181
III. SONUÇ.....	182
IV. KAYNAKÇA.....	184
V. METİNLER.....	211
1. Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632).....	211
2. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630).....	223
3. Michiel Martelini Derlemesi (1657).....	224
4. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672).....	243
5. Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Batı Rumeli Bölümleri).....	334
ÖZGEÇMİŞ.....	346
ÖZET.....	348
ABSTRACT.....	349

ÖN SÖZ

Batı Rumeli coğrafyası, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli topraklarının batı kesimidir. Bir veya birden çok ağız kesimini kapsayan Batı Rumeli sahası, Osmanlı Türkçesinin ağız sahalarından birisini oluşturmuştur. Bugünkü coğrafya üzerinden anlatılırsa, Arnavutluk, Makedonya'nın büyük bölümü (daha çok kuzeyi ve batısı), Kosova, Sırbistan, Bulgaristan'ın batıdaki dar kesimi, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın Dalmaçya topraklarını kapsar.

Bu yüzyılda Batı Rumeli sahasında konuşulmuş olan Türkçeyi tespit etmek için XVII. yüzyılda yazılmış Latin harfli dört metin ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi kaynak olarak kullanılmıştır.

Batı Rumeli Türkçesinin bugünkü özellikleri, birçok çalışmada belirtilmiştir. Türkoloji alanında eser merkezli kısmi tarihî dil çalışmaları yapılmıştır. Ancak bütün bir yüzyılda, bir coğrafi alanı kapsayan tarihî ağız çalışması yapılmamıştır. Batı Rumeli'nin tarihî döneminde konuşulan ağız veya ağızlarının özellikleri daha önce herhangi bir çalışmada bir yüzyılı genişçe ve her yönüyle kapsayacak şekilde işlenmemiştir. XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin özelliklerini gösterecek olan böyle bir tarihî ağızlar çalışması, sağlayacağı sonuçlar açısından Türk dili çalışmalarında önemli işler görebilir.

Eserler içinde yukarıda belirtilen XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin özelliklerini tamamen taşıyan eserler birincil kaynaktırlar. Bunlar her bakımdan ayrıntılı incelemeden geçirilmişlerdir. Bunun yanında, bazı eserlerde yazı dili özellikleriyle Batı Rumeli özellikleri bulunmuş olabilir. Çalışma öncesinde yaptığımız taramalarda bu gibi eserlere rastlanabileceği görülmüştür. Dolayısıyla bazı eserler aslen klâsik Osmanlı Türkçesini anlatırken, Türkçeyi tespit ettiği kaynak kişilerden en azından bazılarının Rumeli kökenli olması sebebiyle, Türkçeyi kayda alırken, yöresel telaffuzlar kayda yansımış olabilir. İşte, transkripsiyon metinleri incelemesinde bu bakış açısı, özelliği tespit edip sonuca varmada temel yöntem olmuştur. Yazı dili özellikleri barındıran bir eser içinde de, bazı Batı Rumeli özellikleri ayıklanmıştır.

Bu tez, Giriş, İnceleme, Sonuç, Metinler adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Çalışmamız, TÜBİTAK 112K404 numaralı “Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihî Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi: XVII.

Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Örneği” başlıklı araştırma projesi kapsamında üretilmiş olup, projenin bir bölümünü oluşturmaktadır. Teze yaptığı destekten dolayı TÜBİTAK Başkanlığına teşekkür ederiz.

Yürütücülüğünü Prof. Dr. Gürer Gülsevin’in yaptığı projenin ilk bölümü XVII. yüzyılda yazılmış kaynaklara dayanarak, yazılı eserlere yansıdığı nispette Batı Rumeli Türkçesinin ağız özelliklerini belirlemektir. Tezimiz bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır. Projenin diğer bölümü ise şu aşamaları içine almaktadır:

- Yabancı dillere giren kelimelerden hareketle Batı Rumeli Türkçesinin tespiti,
- Yaşayan ağız ve lehçelerden hareketle Batı Rumeli Türkçesinin tespiti.

Lisans döneminden beri ilham aldığım hocalarımdan olan, yüksek lisansla beraber bilgi ve üslubundan yakın olarak yararlanabildiğim hocam Prof. Dr. Gürer Gülsevin’e sonsuz teşekkür ederim. Büyük bir istekle çalışmaya başladığım böyle bir konuyu bana teslim ederken hocamın duyduğu güvene layık olabilmek en büyük amaçlarımdan biri olmuştur. Tezim süresinde birçok açıdan destek aldığım Prof. Dr. Nimetullah Hafız ve değerli eşi Prof. Dr. Tacida Hafız-Zubçeviç’e, Prof. Dr. Zeki Kaymaz’a, Yrd. Doç. Dr. Özgür Ay ve Yrd. Doç. Dr. Önder Sezer’e, tezin ilk zamanlarında bir fikir kıvılcımının çakılmasını sağlayan arkadaşım Ana Kılıç’a teşekkür ederim. Bütün bu teşekkürlerin yanında, doktora sürecimin her anında sabırla yanımda olan aileme, hayat arkadaşım Özlem’e müteşekkirim.

Alpay İğci

Haziran 2014, İzmir

YÖNTEM

Bu tez, XVII. yüzyılda yazılmış olan eserlere dayanarak o yüzyıldaki Batı Rumeli ağızlarının özelliklerini tespit etmeyi amaçlamıştır. İncelemeye alınan eserler iki türdür: 1. Transkripsiyon metinleri, 2. Osmanlı-Arap harfli metinler.

Transkripsiyon metinleri, Latin alfabesiyle yazılmış eserlerdir. Bunlar Latin alfabesinin İtalyanca, Almanca gibi dillere uyarlanmış çeşitleriyle yazılmışlardır. İlgili metinlerin transkripsiyon sistemlerinin çözümlenmesiyle bu metinler okunarak, içlerindeki Batı Rumeli ağız özellikleri çıkarılmıştır. Standartlaşmış bir Osmanlı Türkçesi imlâsı kullanmadıkları için bu metinlere telaffuz yansımıştır. Latin alfabesiyle yazılmış bu tarz eserlerin aksine Osmanlı harfli metinlerin genelinde klâsik bir imlâ kullanılmıştır. XVII. yüzyıl için telaffuzu yansıtmayan bu tarz eserlerin istisnasını konumuzla ilgili olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi oluşturur. Bu sebeple, Osmanlı-Arap harfli eserlerden sadece bu eser kapsama alınmıştır.

Yukarıda belirtilen ve ayrıntıları içeride gösterilen eserlere dayanarak XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi tarif edilmiştir. Bu eserler bizim sınırlılıklarımızı oluşturur. Eserlerde yer almayan herhangi bir özellik, örneklendirilip kanıtlanamayacağı için Batı Rumeli özelliği olarak tezde belirtilmemiştir.

XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de konuşulan Türkçenin tespiti için Latin harfleriyle yazılmış yirmi eser (transkripsiyon metni) ve Osmanlı harfleriyle yazılmış bir eser incelenmiştir. Bu eserlerden hepsi Batı Rumeli telaffuzları açısından açık bilgi vermemiş, bazıları için sadece genel inceleme uygulanmıştır. Okumalar sırasında 11963 sayfası transkripsiyon metinlerine, 2644 sayfası Seyahatname nüshalarına ait olan toplam 14607 eser sayfası taramadan geçirilmiştir.

Çalışmamızda XVII. yüzyılda yazılmış ve Türkçeye dair veri sunan yirmi transkripsiyon metni öncelikle genel olarak incelenmiştir. İlk inceleme sonucunda eserlere dair genel bilgiler toplanmış ve bunlar Giriş bölümünde yazılmıştır. Bu bölümdeki bilgiler, ilgili transkripsiyon metninin el yazmasının aslı veya bir kopyasının ilk genel incelemesiyle oluşturulmuştur. İlk inceleme sırasında eserlerin Batı Rumeli özelliklerini yansıtmama durumuna bakılmıştır. İnceleme bölümünde de, bu transkripsiyon metinlerinden XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin özelliklerini tamamen veya çoklukla

göstermiş olanlar incelenmiştir. Batı Rumeli’de konuşulmuş olan Türkçe için beş eserden ayrıntılı bilgiler edinilmiştir. Bu ikinci inceleme, ayrıntılı bir incelemedir ve sonuca dair veriler sunmuştur.

İncelenen transkripsiyon metinleri, “Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt”, “Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae”, “Michiel Martelini Derlemesi”, “Colloquia Familiaria Turcico Latina”dır. Ayrıca, Osmanlı-Arap harfli metin olarak “Evliya Çelebi Seyahatnamesi” incelenmiştir. Bu eserler Batı Rumeli’de XVII. yüzyılda yaşayan Türkçeyi aktarmak üzere hazırlanmış eserler değildir. Dolayısıyla bir gramer kitabı sistemiyle Batı Rumeli Türkçesinin bütün özellikleri gösterilmemiştir. Yapılan çeşitli inceleme yöntemleri ile eserlerde yer alan hususlar tespit edilip ilgili kategori başlıklarında toplanmıştır. Bu toplamalar sonucunda tezde yazım özellikleri; fonetik, morfolojik, leksik ve sentaktik bakımlardan Batı Rumeli Türkçesinin özellikleri sunulmuştur. Bütün tespitlere rağmen hakkında bilgi bulunmayan bazı özelliklerin olduğu muhakkaktır. XVII. yüzyıl geçmişte kalmıştır ve bu ağız döneminin konuşurları yüzyıllar önce hayatlarını kaybetmişlerdir.

XVII. yüzyılda konuşulmuş olan ağızın veya ağızların tespiti için öncelikle XVII. yüzyıldaki yazı dilinin özelliklerinin ortaya koyulması gerekliydi. Dönemde, edebî metinler nasıl bir Türkçe ile yazılıyor, ortak kullanılan Türkçe nasıl özellikler taşıyordu? Dolayısıyla, çalışmada öncelikle konu özetlendi. Bunların ardından, incelemeye alınan eserler, yüzyılın yazı dili ile karşılaştırıldı. Böylece ortaklıklar ve farklılıklar bulundu. Fakat bu yöntem yeterli olmazdı. Çünkü tarihî dönemde yazı dilinde bulunan bir özellik, ilgili ağızda da bulunabilir ve burada var olan ortaklık, bu özelliğin ağız özelliği sayılmamasını gerekli kılmaz. Yazı dilinde var olan bu özellik, ilgili ağız için de bir özellik olabilir. Günümüzden örnek vererek bunu daha kolayca açıklayabiliriz. Bugün, Türkiye Türkçesi yazı dilinde kalın sırada kelime başında /k/ sesi bulunur; *kapı*, *kal-*, *kırık*, *koş-* vb. Oysa, bazı ağızlarda bu sesi, /ğ/ şeklindedir; *ğapı*, *ğal-*, *ğırık*, *ğoš-* vb. Dolayısıyla yazı dili ile ilgili ağızlar arasında bu bakımdan farklar görülür. Ancak, bazı çağdaş ağızlar için söz konusu olan bu fark, Batı Rumeli sahası ağızları için geçerli değildir. Çağdaş dönem Batı Rumeli ağızları, tıpkı yazı dili gibi, kelime başı ünlüsü olarak kalın sırada /k/ sesini taşırlar. Demek bu özellik, hem yazı dili hem ilgili ağız/ağızlar için ortak özelliktir.

Örnekler verilirken alfabe sırası dikkate alınmıştır. Transkripsiyon işaretlemesinde, uzun ünlüler için ilgili ünlü üstüne uzunluk işareti (ā, ē vb.) konulmuştur.

Transkripsiyon işaretleri tablolarında, tek yıldız (*) “seyrek kullanım” ve iki yıldız (**) “istisnai kullanım” olarak belirtilmiştir. Bu işaretlemeler bazı harfler için ölçüt gözetilerek yapılmıştır. Bir işaret, eserde sadece birkaç kelimedede kullanılmış ve eserin geneline yayılmamışsa seyrek kullanım, sadece bir kelimeyle sınırlı ise istisnai kullanım olarak kabul edilmiştir. Şeklin başındaki büyük yıldız (*) ise, hipotetik kelime veya şekli gösterir.

Çalışmamızda Batı Rumeli bölgesinin XVII. yüzyıldaki hâli birçok yönüyle ortaya koyulmuştur. Günümüzde bile birçok eskicil özelliği, farklılığıyla konuşulan bu ağız bölgesinin özelliklerinin o yüzyıldaki durumu tespit edilmesiyle, Eski Anadolu Türkçesi ve daha öncesinde konuşulmuş olan Eski Oğuzcanın ihyasında önemli aşamalar kaydedilebilir.

Bu çalışmada XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi için sadece o dönemdeki yazılı kaynaklara yansıyan özellikler değerlendirilmiştir. Mevcut yazılı kaynaklara yansımamış olan özellikler ise ancak bazı varsayımsal yaklaşımlarla belirlenebilecektir ki o da TÜBİTAK 112K404 numaralı projenin kapsamında çalışılmaya devam etmektedir.

KISALTMALAR VE İŞARETLER

Kısaltmalar:

Ar.	Arapça
B 304	Bağdat 304 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
B 305	Bağdat 305 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
B 307	Bağdat 307 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
R 1457	Revan 1457 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
B 308	Bağdat 308 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
B 306	Bağdat 306 numaralı nüsha (Evliya Çelebi Seyahatnamesi)
bk.	Bakınız
CFTL	Colloquia Familiaria Turcico Latina
EÇS	Evliya Çelebi Seyahatnamesi
Far.	Farsça
HBA 452	Hacı Beşir Ağa 452 numaralı nüsha
İt.	İtalyanca
Mac.	Macarca
MMD	Michiel Martelini Derlemesi
RGLT	Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae
Sl.	Slavca, Slav dilleri
SYN	Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt
T.	Türkçe
vb.	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri
vs.	Ve saire
Yun.	Yunanca

İşaretler:

A a, e

I ı, i

U u, ü

C c, ç

K k, g

D d, t

T t, d

G g, k

() Yardımcı sesi belirten parantezler (*Eklerde*)

X Yardımcı veya asıl ek ünlüleri ı, i, u, ü (*Eklerde*)

[n] Ünlüyle biten sözlerde kullanılan /n/ sesi, zamirlik n (*Eklerde*)

+ İsme gelen ek

- Fiile gelen ek

T Eklerin teklik şekilleri

Ç Eklerin çokluk şekilleri

* Hipotetik şekil (*Şekil başında*)

* Seyrek kullanım (*Şekil sonunda*)

** İstisnai kullanım (*Şekil sonunda*)

{ } Ek belirten parantezler

[] Metinlerde onarılan veya eklenen bölüm

[...] Metinlerde atlanan yer veya ara kısımlar

(---) Metinlerde boş bırakılan bölüm

_ Birleşik veya ayrı yazılmış kelime

> Etimolojik açıklamada kelimenin gelişme/değişme yönü

>> Etimolojik açıklamada kelimenin ara aşamalı gelişme/değişme yönü

Eğik Transkripsiyonda eğik sözler, satır dışında yazılan sözler

Eğik Transkripsiyonda koyu eğik sözler, renkli yazılan alt başlıklar

I. GİRİŞ

Türk dili, bugün olduğu gibi, tarihte de geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Bu yayılım alanı Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında yer alır.

Asya kıtasında birçok Türk boyu tarihî dönemlerde Türk dilini çeşitli diyalektleriyle konuşmuştur. Tarihî süreçte Asya’da dallanan Türk dilinin diyalektleri, bugünkü Asya diyalektleri ve yazı dillerini oluşturmuştur. Benzer şekilde, Avrupa kıtasında bin yıldan fazla süredir konuşura sahip olmuş olan Türk dili, bu coğrafyanın Balkan kesiminde farklı, Kuzey Karadeniz kesiminde farklı diyalektlerle konuşulmuştur. Afrika kıtasında Türk dilinin yayılımı Mısır çevresi ve Kuzey Afrika kıyılarıyla sınırlı olmuştur.

Avrupa kıtasında konuşulan Türk dili, kıtanın Balkan ve Doğu Avrupa kesimlerine yayılmıştır. Bu bölgede Türk dilinin tarihî sürecinin başlangıcı için Türkoloji camiasında Eski Batı Türkçesi veya LİR Türkçesi denilen gruptan söz edilir.

Eski Batı Türkçesinin konuşurları olan Batı Türkleri genellikle *Ogur* adı altında toplanmıştır ve birçok Batı Türk boyu “*ogur*” ile biten adlar taşımıştır. Bu ad “r : z” denliğine göre, Doğu Türklerini vasıflandıran *Oguz* adının karşılığıdır. Batı Türkleri, V. yüzyıl ortalarında Attila’nın Hun İmparatorluğu’nun dağılmasından sonra Karadeniz’in kuzey sahillerine çekilen Hunların hâkimiyeti altına girmiş ve bunlarla karışarak “melez” (*bulga-* “karışmak, karıştırmak”) anlamında *Bulgar* adıyla anılmaya başlamışlardır. Bu dönemin devamında da Bulgar Türkleri, Tuna civarına yerleşmişlerdir. Doğu Roma kaynakları MS 482 yılında Tuna dolayındaki konfederasyonun veya onun en önemli kabilesinin adı olarak Bulgar (*Βούλγαροι*) adını zikretmiştir. Batı Sibiry’a dan başlayarak Tuna havzasındaki yeni yurtlarına yerleşinceye kadar bazı Batı Türkçesi unsurları Macarların diline geçmiştir; Mac. *ál* < T. *al* “yalan”; Mac. *alma* < T. *alma* “elma”; Mac. *árok* < T. *arık* “hendek” vb. Karadeniz’in kuzeyindeki İdil havzasında da bulunan kitabelerde de Bulgar Türkçesinin örnekleri vardır (Dilaçar 1953: 75-78, Tekin 1987: 1, Tekin 1988: 7, 52-193).

LİR Türkçesi konuşan grupların büyük ölçüde asimile olup bölge halklarıyla karışmasından sonra, Balkan coğrafyasına yeni Türk boyları gelmiştir. XI. yüzyılda, bölge genelinde hükümran olan Doğu Roma İmparatorluğu’nun Tuna’nın sağ kıyısındaki rakipleri Peçenekler ve Oğuzlar olmuştur. Aynı yüzyılın ikinci yarısında da yeni bir kabile olan Kumanlar, Doğu Roma’nın çıkar sahasına girmiştir. Kumanlar 1091’den sonra Balkanlar’da

üstünlüğü ele geçirirken, 1185-1186 yıllarında Bulgar İmparatorluğu'nun (*İkinci Bulgar İmparatorluğu*) yeniden kurulmasında ve kaderinde çok etkin olmuşlardır. Başka bir Türk boyu Tatarların 1241 yılında Avrupa'yı istila etmelerinden sonra batıya kaçmak zorunda kalıp gruplar hâlinde Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Bulgar seçkinleriyle olan yakın bağları sonucunda iki yeni hanedanın (Bulgaristan'ın Terter ve Şişman hanedanları) kuruluşunda yer almışlardır. Kumanların 1185 yılında Bulgar İmparatorluğu'nun kuruluşunda ve izleyen yıllarındaki katkıları Balkanlar'ın siyasi ve etnik haritasında büyük değişiklikler yaratacağı. Berdibek (Berdi Beg) Han'ın 1359'daki ölümü ve ardından Altın Orda Hanlığı'nda baş gösteren kargaşa Tatarların Balkanlar'daki varlığına kesin bir son vermiştir. Öte yandan, Balkan topraklarında Osmanlı Türklerinin ilerleyişi 1354'te Gelibolu'nun fethinde, 1361'de Edirne'nin alınmasında, 1389'da Kosova Ovası'nda savaşta adım adım sürmekteydi (Vásáry 2008: 10-11). XIII. yüzyıldan itibaren bu bölgeye yerleşen yeni gruplar; ŞAZ Türkçesini konuşan Oğuzlardır. Bu dönemlere dek bölgede sürekli bir Türk devlet idaresi olmamıştır. Oğuz Türklerinin Balkanlar'da yayılıp bölgeye yerleşmeleri ile beraber bu bölgede Türkçe bakımından hareketlenme artmış ancak Osmanlı devrine kadar bölgede konuşulan Türk dili düzenli bir kullanıma sahip olamamıştır. Balkanlar'da XIII. yüzyılda Oğuz boyları ve kısmen Kıpçak boylarının yerleşimleri artmıştır. XIV. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyi topraklarına katmasıyla da yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde Oğuz Türkçesi merkezli bir Türkçe, Balkan coğrafyasında yaygınlaşmış, yazılı evraklar Osmanlı Türkçesi imlâsında sistematikleşmiştir.

1. XVII. Yüzyılda Balkanlar

Avrupa ile Asya kıtası arasında bağlantı noktası olan Balkan Yarımadası'nda birçok halk yaşayagelmiştir. Osmanlı egemenliği ile Türklerin nüfusça arttığı ve nüfuz olarak iyice güçlendiği dönemde bölgede yaşayan diğer milletler de kendi dilleri ve dinleri ile yaşamaya devam etmişlerdir. Bu durum XVII. yüzyılda da geçerli olmuştur.

Bu dönemde Balkan coğrafyasının tamamına yakını Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içindedir. Yarımadanın batısında sadece çok küçük bir bölge imparatorluk sınırları

dışındadır; İstra Yarımadası ve civarı. Dolayısıyla bu dönemde söz konusu yarımada tek siyasi hâkimiyet görülmüştür (McEvedy 2005: 38-55; Barraclough 1980: 170-187).

XVII. yüzyılda Balkan coğrafyasının kültürel durumunu görmek için çeşitli kaynaklar söz konusudur. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarında resmî yazışma ve edebiyat dili, önceki yüzyıllardaki gibi, Osmanlı Türkçesi yazı dilidir. Bu yazı dili, artık XVII. yüzyılda standardını oluşturmuş bir özelliكتedir. Yazı dilinin dışında imparatorluğun diğer kesimlerindeki gibi, Balkan topraklarında da çeşitli Türk ağızları konuşulmuştur. Türkçenin yazı dili ve ağızları dışında bölgede Sırpça, Yunanca, Arnavutça gibi birçok başka dil, ağızları ile beraber yaşamıştır.

İmparatorluğun bu yüzyılında on sultan, hükümdarlık yapmıştır. Bunlar sırasıyla III. Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. Osman (1618-1622), I. Mustafa (yeniden; 1622-1623), IV. Murad (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703) adlı hükümdarlardır.

Sultan Süleyman döneminde güç ve itibar olarak zirveye ulaşan Osmanlı İmparatorluğu'nun söz konusu durumu bu yüzyılda da devam etmiştir. Bu durum ancak yüzyılın sonunda değişmiştir (Jelavich 2009: 39).

XVII. yüzyılda Osmanlı idaresi altında Balkan topraklarının farklı kesimlerinde farklı halklar yaşamıştır. Bu yüzyıl genellikle siyasi, sosyal, ticari, kültürel vb. açılardan olumlu şartların dışında, olumsuz gelişmelerin de söz konusu olduğu bir dönemdir. Genel olumlu durumun yanında, olumsuz gelişmelerden birisi olarak Bulgaristan muhitinde haydut çeteleri türemiştir. Maliyedeki zayıflama, yeni vergiler ve cizyenin artırılması, bugünkü Arnavutluk bölgesinde yaşayan Katolik dağlıların düşman kuvvetleriyle iş birliği yapması gibi olaylar görülmüştür (BEK 2006: 326-346). Ayrıca, bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa tarihinde öneme sahip olaylardan biri II. Viyana Kuşatması'dır. 1683 yılında Viyana şehri önünde yaşanan bu savaş ve kuşatma, XVII. yüzyılın iz bırakmış tarihî olaylarından dır.

Yukarıda söz edildiği gibi, bu yüzyılda vergilerde değişiklik görülmüştür. Cizye, akçanın enflasyonunu izleyerek 1592'de 160, 1603'te 360 akçaya, nihayet XVII. yüzyıl boyunca 2 altına kadar yükselmiştir. Buna, cizye toplayanların maişet ve hizmet akçası adıyla

yaptıkları ilaveleri de katmak gerek. Cizye nakden ödenmesi gereken bir vergi olduğundan, özellikle Balkan köylüsü için ödenmesi güç bir vergi hâline gelebilmiştir. Bu gibi sebeplerle Balkanlar'da, özellikle toprağı verimsiz fakir bölgelerde, Hristiyanların bu vergiden kurtulmak için toptan Müslümanlığı kabul ettikleri ileri sürülmüştür. Tarihî belgelere göre bahsedilen İslamlaşma bu yüzyıl ve XVIII. yüzyılda meydana gelmiştir. Bununla beraber, Osmanlı hükümeti reayayı korumak için, bir kasaba veya bölge vergisinin toplu bir miktar üzerinden cemaat reisi tarafından kendi aralarında toplanıp hazineye teslimi yöntemini gittikçe geniş ölçüde uygulamaya başlamıştır. Balkanlar'da bugünkü yol ve şehir ağı, ana hatları ile Osmanlı döneminde ortaya çıkmıştır. Birer küçük kasaba veya köy iken Osmanlı döneminde büyük şehirler hâlinde gelmiş olan Filibe, Tatarpazarcık, Sofya, Belgrad, Saraybosna, Üsküp, Yenişehir, Elbasan, Manastır, Köstence, Rusçuk gibi Balkan şehirlerinde canlı bir ticari hayat görülür (İnalçık 2005: 31).

Balkan coğrafyasında Osmanlı idaresinin sınırları içine katmayıp bağılı bıraktığı ender yerlerden biri Dubrovnik Cumhuriyeti'dir. Adriyatik kıyısında yer almış olan bu küçük ama zengin cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'na vergi vermek karşılığında onun korumasını elde etmiş, toprak bütünlüğünü korumuştur. Dubrovnik (veya diğer adıyla Ragusa), İtalya Yarımadası'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na doğru gelişen alışverişte çok büyük bir öneme sahip olmuştur. Ticari ürünlerin dışında, Michiel Martelini gibi yazıyla ilgilenen kişilerin kaydettiğinden anlaşıldığı gibi, Türkçenin de etkisi Dubrovnik'e ulaşmıştır.

Balkanlar'ın İtalya ve Avrupa ile ticaretinde en işlek limanı hâline gelen Dubrovnik Cumhuriyeti, Macar ve Venedik nüfuzundan çıkarak daha 1433'te Osmanlıların tabi bölgesi olmuştur. Batı Balkan bölgesi ve Bulgaristan şehirlerindeki Dubrovnik ticaret kolonileri en elverişli koşullarla (bu arada yüzde 2 gibi aşağı bir gümrük ödeyerek), Venedik'le rekabet eder bir duruma yükselmiştir. Dubrovnikliler, Osmanlı hükümetine ödedikleri 12.500 altın haraç karşılığında muazzam kazançlar elde etmişlerdir (İnalçık 2005: 36).

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı Rumeli toprakları ve civarı

2. XVII. Yüzyıl Türkçesi

XVII. yüzyılda Türkçe, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının çeşitli bölgelerinde konuşulmuştur. Genel olarak, Kafkas Dağları'nın kuzeyi, Hazar Denizi'nin ve Orta İran'ın doğu kesiminden Asya kıtasının doğusuna kadar yazı dili olarak Çağatay Türkçesi kullanılmıştır. Bütün Doğu ve Kuzey Türklüğü, bu aynı yazı dilini kullanmıştır (Ercilasun 2010: 400). Konuşma dili olarak ise Çağatay Türkçesinin ve batı uçtaki Doğu Avrupa'da, Karadeniz'in kuzeyinde, Kafkaslar'ın kuzeyinden Sibiry'a kadar ise Kıpçak Türkçesinin muhtelif ağızları var olmuş olmalıdır. Sözü edilen büyük coğrafi alan dışında kalan Anadolu, Orta Doğu, Balkanlar, Kafkaslar, Kuzey Afrika toprakları Osmanlı Türkçesi yazı dilinin alanı olmuştur (Develi 2010: 56).

XVII. yüzyılda, İmparatorluğun çeşitli yerlerinde kendine özgü özelliklere sahip ağızlar var olmuştur. Ağız bölgeleri, Osmanlı coğrafyasında birbirinden farklı özellik taşıyan ağızları yaratmıştır.

2.1. XVII. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi Yazı Dili

Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu toprakları olarak doğu sınırı Anadolu, Kafkaslar, Hazar Denizi, Irak ve Suriye; güney sınırı Kuzey Afrika bölgeleri; batı sınırı İyon Denizi, Adriyatik Denizi, Bosna bölgesi; kuzey sınırı Macaristan, Erdel, Boğdan bölgeleri, kuzeydoğusu Kırım ve civarı olan geniş bir saha Osmanlı Türkçesinin sahası olmuştur (McEvedy 2005: 38-55; Barraclough 1980: 170-187).

Osmanlı Türkçesi, XVII. yüzyılda klâsik bir yazı dili hâlinedir. Bu yüzyıl yazı dilinin imlâ standartları, Osmanlı alfabesiyle yazılmış edebî, resmî vb. metinlerde görülür. Ancak, oluşan imlâ standardı kalıplaşmış şekiller taşır ve bu kalıplaşma, imlâ ile gerçek telaffuz arasında fark anlamına gelir. Arap alfabesinin gerçek telaffuzu yansıtmadaki yetersizliği sebebiyle, dönemin telaffuzunu her metinden tam olarak anlamak mümkün değildir.

Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyada birçok alandaki üstünlüğü ve yaygınlığına bağlı olarak Osmanlı Türkçesi de İmparatorluk sınırlarını aşan bir yaygınlığa sahip olmuştur. Meselâ Avrupalılar, Türkçeyi öğrenmek ve öğretmek için çeşitli eserler

yazmışlardır. Bu çalışmada kullandığımız transkripsiyon metinleri de bunlardandır. XVII. yüzyılda Türkçenin yabancı dil olarak öğrenim ve öğretimi konusunda Fransa, örneklerden birisidir. İncil'in dili olan Latince, başta Fransa olmak üzere Avrupa'da XVII. yüzyıl ortalarına kadar eğitim dili olarak varlığını korumuştur. Fransa'da ana dilinde eğitim ancak XVII. yüzyıl sonunda yapılabilmıştır ve yine söz konusu ülkede, Almanca ve İngilizce gibi yabancı dillerin öğrenim ve öğretimi ancak XIX. yüzyılda yaygın olarak gerçekleşebilmiştir. Bu nedenle Fransa'nın 1670'lerde Türkçenin yabancı dil olarak öğrenim ve öğretimine duyduğu ilgi, yabancı dil eğitimi tarihi açısından da dikkat çekici bir durumdur. XVII. ve XVIII. yüzyıllar Fransa'nın Osmanlı medeniyeti ve kültürüne yoğun olarak ilgi duyduğu yüzyıllardır. Bu eğilimin kaçınılmaz sonucu ise Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış el yazmalarının Fransızcaya çevrilmesidir (Timur Ağildere 2010: 697, 700). Türkçeye yönelik ilgi bu dönemde birçok Avrupa ülkesinde var olmuştur. Bunu; Latince, İtalyanca gibi çeşitli Avrupa dillerinde yazılan ve Türkçenin gramer ve çeşitli özelliklerini anlatan eserlerde görmek mümkündür.

Osmanlı Türkçesi öncesinde, Eski Anadolu Türkçesi döneminde imlâ-fonoloji bağlantısının daha güçlü olduğu düşünülür. Dilin imlâsının tek bir söyleyiş biçimine göre kalıplaşmamış olması, dildeki ses değişme ve gelişmeleri gerçekleştikçe bu durumun kendisini yazıda da göstermiş olması, buna destek olarak gösterilir (Korkmaz 1980: 248-249). Bunun yanında, Eski Anadolu sahasının çeşitli şehirlerinde aynı kelime ve eklerin kullanılmadığı ancak bu dönemde genelgeçer bir Eski Anadolu imlâsının metinlere yansıdığı da belirtilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi imlâsındaki varyantlılık durumu zamanla değişmiş, kapsamımızdaki XVII. yüzyılda artık Osmanlı Türkçesinde kalıplaşmış bir imlâ hâlini almıştır.

Osmanlı Türkçesinin oturmuş imlâsına gelene kadar, Batı Oğuzcasının imlâsı birçok aşama yaşamıştır. XIII. ve XIV. yüzyıl metinlerinde, ünlülerin yazılması bakımından çeşitlilik görülmüştür. Birçok metin Arap imlâsını taklit ederek ünlüleri göstermezken, bazı metinlerde de hemen her ünlü gösterilmiştir. Arap alfabesindeki bazı ünsüzlerin Türkçe kelimelere uygulanması giderek bir standarda kavuşmuştur. Meselâ, Türkçedeki /s/ fonemini göstermek üzere sin (س) ve sad (ص) harfleri başlangıçta nispeten karışık olarak kullanılırken,

sonradan kalın sıradan olan kelimelerin başlarında sad, ince sıradan olan kelimelerin başlarında sin harfinin kullanılması yaygınlaşmıştır. Aynı şekilde Türkçedeki /t/ fonemi için de bilhassa kalın ünlülü kelimelerde başlangıçta karışık olarak te (ت) ve tı (ط) harfleri kullanılırken, sonradan te'nin ince ünlülü kelime başlarında, tı'nın kalın ünlülü kelime başlarında kullanılması yaygınlaşmıştır. Başlangıçta kelimelerin ünlülerinin hareke denilen özel sistemle gösterilmesi yaygın iken, XVI. yüzyıldan sonra, harekeli metin daha az görülmeye başlanmıştır. Bunun yanında Türkçe yapım ve çekim eklerinin yazılışında standartlaşma sağlanmış, birçok ekin tek şekilli yazımı kalıplaşmıştır (Develi 2009: 45). Bütün bu yazı dili sürecinde artık XVII. yüzyıl itibarıyla klâsik imlâsı olduğu söylenebilen Osmanlı Türkçesi için bu durum, ses değişikliklerinin, uyumun donduğu veya durduğu anlamına gelmez. Bu dönemin Türkçesinde, aşağıda örnekleriyle gösterileceği gibi, Türkçenin ses yapısına uyan alıntı kelimeler, varyant sayısı artan ekler görülür. Bunların hepsi Osmanlı imlâsına yansımaya da, Avrupa'da yazılan transkripsiyon metinlerinden ve harekeli bazı Osmanlı metinlerinden tespit edilmişlerdir.

Osmanlı alfabesinin tam telaffuzu yansıtmadaki yetersizliği sebebiyle, yüzyılın klâsik dilinin özelliklerini anlamada Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Osmanlı harfli olsa da, tellafuzun yansıtılması için kullanılan gelişkin imlâ sistemi sebebiyle oldukça yararlıdır. Gezdiği yerlerdeki birçok halkın dilini, tanıdığı insanların ağız özelliklerini eserine aktarmayı amaçlayan Evliya Çelebi, bunu başarabilmek için hareke ve huruf-ı med kullanmıştır. Kelimeleri bazen sadece hareke, bazen sadece huruf-ı med, bazense hem hareke hem huruf-ı medle imlâ etmiştir.

Bu yüzyılda doğrudan Meninski'nin açıklamalarında görüldüğü gibi, ortak dil veya konuşma dili ile okumuşların yazıdan ve ezberden okuma dili arasında çok yönlü ve oldukça yadırgatıcı farklar bulunmaktadır. Bu farklar, başlıca alıntı kelimelerdeki yabancı seslerin tellafuzuna dairdir. Özellikle tecvit eğitimi görenlerin Kur'an okurken Arapçanın seslerini kendi boğumlanma yerlerine göre söyleme alışkanlığı, Türkçe metinleri okurken de sürdürülmüştür (Tulum 2011: 104).

2.1.1. Osmanlı Alfabeti

XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinin yazımı için Arap asıllı Türk alfabesi kullanılmıştır. Aslen Arapça için oluşturulmuş bu alfabedeki bazı harflerin (se, ha, zel, sat, dat, tı, zı, ayın, hemze) Osmanlı Türkçesinde Arapçadaki gibi telaffuz edilmemiş olmalıdır. Bu harfler ancak dinî okumalarda, özel çaba ile telaffuzda Arapçadaki gibi kullanılmış olabilir. Hem ilgili yüzyıldaki transkripsiyon metinlerinde, hem sonraki dönem Osmanlı gramer kitaplarında bu konudan söz edilmiştir. Jean Deny, eserinde he, ha ve hı harflerini anlatırken, “*e ve bazı hallerde خ ve ح harfleri, h suretinde söylenir*” diyerek aynılışma durumuna bir açıdan değinmiştir (Deny 1941: 56). Genel tellafuzda, Osmanlı alfabesindeki ه, خ, ح harfleri /h/; ص, س, ث harfleri /s/; ط, ت harfleri /t/ ve ظ, ز, ذ, ز harfleri de /z/ sesine tekabül eder (Tulum 2011: 176).

Harfin adı	Ses karşılığı	Asli şekil	Başta	Ortada	Sonda
elif	a, ā, e, i	أ, ا	-	-	ا
be	b, p	ب	ب	ب	ب
pe	p	پ	پ	پ	پ
te	t	ت	ت	ت	ت
se	s	ث	ث	ث	ث
cim	c, ç	ج	ج	ج	ج
çim	ç	چ	چ	چ	چ
ha	h	ح	ح	ح	ح
hı	h	خ	خ	خ	خ
dal	d	د	-	-	د
zel	z, d	ذ	-	-	ذ
re	r	ر	-	-	ر
ze	z	ز	-	-	ز
je	j	ژ	-	-	ژ
sin	s	س	س	س	س
şin, şın	ş	ش	ش	ش	ش
sat	s	ص	ص	ص	ص

dat	d, z	ض	ظ	ض	ض
tı	t, d	ط	ظ	ط	ط
zı	z	ظ	ظ	ظ	ظ
ayın	Ø, ‘	ع	ع	ع	ع
gayın	ğ, ğ*	غ	غ	غ	غ
fe	f	ف	ف	ف	ف
kaf	ķ	ق	ق	ق	ق
kef	k, g, ŋ, ğ*, y*	ك	ك, ك	ك, ك, ك	ك, ك, ك
lam	l	ل	ل	ل	ل
mim	m	م	م	م	م
nun	n	ن	ن	ن	ن
vav	v; o, ö, u, ū, ü	و	او; و	و	و
he, güzel he	h; e	ه	ه	ه; ه	ه; ه
ye	y; i, ı, , ĩ*, é*	ی	ای; ی	ی	ی
hemze	Ø; (a, e, i, u, ü)	◌ْ	◌ْ	◌ْ	◌ْ

2.1.2. Ses Bilgisi Özellikleri

XVII. yüzyılı içine alan dönem, Türkiye Türkçesi fonolojik gelişmesinde en önemli devreyi teşkil eder. Gelişmede dudak uyumunun süreci merkezdedir ve bu yüzyıl, uyumun bulunmadığı Eski Anadolu Türkçesi ile bu sürecin tamamlandığı XVIII. yüzyıl sonrası arasında bir geçiş devresi niteliği taşır. Bu dönemde ses değişiklikleri bazen yanlış söyleyiş, bu söyleyişlerin yazıya aktarılmaları da yanlış imlâ olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle sanat endişesiyle telif edilmiş eserlerde bazı kelimeler bir yandan asli imlâsıyla yazılmaya devam edilirken, konuşma dilinin yansıdığı örneklerden anlaşıldığı gibi, bazı yerlerde gelişmiş şekilleriyle yazılmışlardır (Develi 1995: 1, Duman 1995: 18). Meninski gibi Batılıların eserlerinden anlaşıldığı gibi, bu yüzyılın yazı dilinin fonetik özellikleri Türkçe merkezlidir; ayın (ع), hemze (◌ْ), ha (ح) gibi bazı harflerin Arapçada gösterdiği seslerin Türkçedeki tellafuzlarında farklar var olmuştur (Tulum 2011: 89, 98, 100-101).

Bu yüzyılda Osmanlı Türkçesinde görülen ses değişiklikleri, kelime tabanlarında dil benzeşmeleri, eklerde dil uyumu gibi alt başlıklarda belirtilebilir. Alıntı kelimelerden

bazıları, Türkçenin dil uyumu sistemine girmiştir. Evliya Çelebi'nin eseri, alıntı kelimelerin konuşma dilindeki şekillerini sunan bir metindir. Değişim yaşamış kelimeler için **arasta** ~ ارسته **‘araşta** (< *Fa.* ارسته *ārāste*), **maya** (< *Fa.* مایه *māye*), **nağara** ~ نغره **nağara** (< *Ar.* نغاره *neḡḡāre*) gibi örnekler gösterilebilir (Develi 1995: 29-38). Bu dil dönemi, “klâsik” olsa da, dönem içinde yazılan bazı eserlerin dilinde, yukarıda da gösterildiği gibi fonetik değişim yaşayan alıntı kelimeler, ağız özellikleri görülür. Bu tür eserlerden bazıları, leksik, sentaktik özellikleri sebebiyle bazı yayınlarda “halk diliyle yazılmış eser” şeklinde belirtilmiştir. Fahir İz, ilgili makalesinde bu hususu “*Benim bu yayında amacım, Veysî ve Nergisî okulunun süslü düzyazı (inşa) dilini bir çıkmaza soktuğu çağda yaşadıkları hâlde, halk dili ile eser vermiş pek çok Türk yazarından biri olan Tugî'nin eserini bir edebiyat malzemesi olarak sunmaktır*” (İz 1968: 123) şeklinde anlatmıştır.

2.1.2.1. Ünlüler

Yazı dilinde bulunan ünlüler şunlardır; **a, ā, ı, o, u, ū, e, é, i, , ö, ü**. Bunların yanında, Meninski'nin kayıtlarında kapalı ünlüler olarak **á**; kısa ünlüler olarak **ĩ, ı̃, ũ**; farklı bir uzun ünlü olarak da **ī** (uzun ı) seslerinin varlığından söz edilmiştir. Kapalı ünlüler (á, é) alıntı kelimelerle bazı Türkçe kelimelerde telaffuz edilmiştir. Bunlardan kısa ı (ĩ) ve kısa i (ı̃), Farsça tamlamalarla *br*, *tr* sesleri arasında görülmüştür. Kısa u (ũ) ise Meninski'nin bir örneğinde geçer ve Osmanlı Türkçesi için istisnadır; *büyümeleklik*. Telaffuz edildiği belirtilen uzun ı (ī) ünlüsünün varlığı muğlaktır (Tulum 2011: 65-85).

2.1.2.2. Ünsüzler

Yazı dilinde bulunan ünsüzler şunlardır; **b, c, ç, d, f, ğ, g, h, j, k, l, ı, m, n, ɳ, p, r, s, ş, t, v, y, z**. Bu ünsüzlerin yanına kısmilik şartıyla **ğ** eklenebilir. Asli /g/ ve /ğ/ seslerinin sızıcılaşmış şeklidir. Belirtilen ses olaylarından hareketle örnekleri verilen bu sızıcılaşma, XVII. yüzyıl yazı dilinde tamamlanmamıştır (Develi 1995: 146-147, Duman 1995: 135-138). Yaşanmış olan **k > ħ** ses değişmesi dolayısıyla Türk dilinin birçok sahasında görülen /ħ/ sesi,

kaynakların da belirttiği gibi, Osmanlı Türkçesinde gerçek boğumlanma değerini yitirip gırtlak sesine dönerek /h/’leşmiştir (Tulum 2011: 176).

2.1.2.3. Ses Olayları

2.1.2.3.1. Damak Uyumu

Kalınlık-incelik uyumu da denilen bu ünlü uyumu XVII. yüzyıl yazı dili için genellikle geçerlidir. Uyum dışına çıkan durumların başında alıntı kelimeler gelir. Bunun yanında, yukarıda da belirtildiği gibi, Arapçanın seslerini gerçek boğumlanma noktasıyla çıkarmak isteyenlerin bu durumu Türkçe kelimelerde de uygulamaları, damak uyumunu bozan durumlara sebep olmuştur.

2.1.2.3.2. Dudak Uyumu

Düzlük-yuvarlak uyumu da denilen bu uyum, yüzyılın yazı dilinde tam değildir. Daha önceki dönem ve hatta bir önceki yüzyılda uyum dışı olan bazı kelime ve yapılar bu yüzyılda uyuma girmeye başlamıştır. Bunu transkripsiyon metinlerinden anlamak mümkündür. Ancak, uyum dışında duran bazı şekiller ve transkripsiyon metinlerindeki bazı ikili imlâlar, XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde dudak uyumunun tamamlanmadığını gösterir. Aşağıda şekil bilgisi alt başlığında gösterilen eklerin varyantlı olmaları, dudak uyumunun arttığını gösteren delillerden biridir.

2.1.2.3.3. Ötümlü-Ötümsüz Benzeşmesi

Kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzün tonluluk veya tonsuzluk bakımından birbirine uyması bu yüzyılda vardır. Yani yan yana gelen her iki ünsüz ya tonlu ya tonsuz olmuştur. Özellikle Meninski’nin işaretlemeleri ile Osmanlı Türkçesinde apaçık olduğu anlaşılan söyleyişteki bu durum, birçok ekin tek şekilli, klâsik imlâsı sebebiyle yazılıştta görülmez (Tulum 2011: 157). Osmanlı harfli metinlerin imlâsına yansımayan bu durum, transkripsiyon metinlerinin telaffuzu yansıtan imlâsından anlaşılmuştur.

2.1.2.3.4. n > m

Boğumlanma benzeşmesinin en yaygın örneği, iç seste dudak ünsüzleri /b/, /p/ önünde geniz-diş sesi /n/'nin geniz-dudak sesi /m/'ye dönmesidir; 'ámb^{er}, cambāz vb. Kısaca n > m ünsüz değişimine sebep olan bu durumun Türkçe söyleyişte yaşandığı Meninski gibi transkripsiyon metinlerinin yazarları tarafından kaydedilmiştir. Başka fonetik değişimlerde olduğu gibi, bu konuda da Osmanlı Türkçesinin Arap harfli imlâsı, genellikle söyleyişi yansıtmaz.

2.1.2.3.5. k- > g-

Oğuz Türkçesinin temel fonetik özelliklerinden birisidir. Kelime başında gerçekleşmiş olan bu olayla, ince sırada /k/ sesleri /g/'ye dönüşmüştür; *gel-*, *gör-*, *git-*, *gece*, *gün*, *göç* vb. Osmanlı Türkçesi dönemi öncesinde yaşanmış olan bu değişimin bazı istisnaları vardır; *kes-*, *keçe* vb. Yazı dilinde bu ünsüz değişmesinin kalın sırada (k > ğ) örnekleri yoktur. Osmanlı Türkçesi ağızlarında olduğu muhakkaktır.

2.1.2.3.6. t- > d-

Tarihten bugüne Oğuz Türkçesini karakterize eden fonetik özelliklerden bir diğeri de kelime başı t > d değişimidir. Osmanlı Türkçesi dönemi öncesinde, kalın ve ince sırada gerçekleşmiştir; *dé-*, *dur-*, *doğ-*, *diş*, *dağ*, *dört* vb. İstisnaları olmakla beraber (*tek*, *taş* vb) yaygın bir değişmedir.

2.1.2.3.7. G > Ğ

Asli /g/ ve /ğ/ seslerinin sızıcılaşması demek olan bu değişme XVII. yüzyılda yazı dilinde vardır ancak yaygın ve standart değildir; *şoğan* صوغان, *söğ-* سوگمك, *değnek* دكنك. XVII. yüzyıl yazı dilinde tamamlanmamıştır (Develi 1995: 146-147, Duman 1995: 135-138).

2.1.3. Şekil Bilgisi Özellikleri

XVII. yüzyılda yazı dilindeki ekler ve bunların ses yapıları aşağıdaki şekilde belirtilebilir. Çeşitli yayınlardan yapılan toplamalardan ve aşağıda sıralanan eklerden de

görülebileceği gibi, bu yüzyılda ek ünlülerinde, daha önceki dönemle gelen yuvarlaklığın sürdüğü, bunun yanında eklerin düzlük-yuvarlaklık uyumu yönünde eğilim gösterdiği söylenebilir. Bu yüzyıla ait harekeli metinler, dönem fonetiğini anlamak açısından nispeten yardımcıdır. Örneğin iyelik eklerinin ünlüleri, düz ünlülü kelimelere hâlen yuvarlak ünlülü olarak eklenirken, bunun bazı istisnaları (düz ünlüye düz ünlülü ek) başlamış, ekler için yeni varyantlar kullanıma çıkmıştır. Tabii, bu durum sadece iyelik ekleri için söz konusu olmamış, dönem içinde birçok ek için uyumlu varyantlar oluşmuştur. Bu yeni varyantlar, bazı eklerde seyrek olarak görülürken, bazı ekler için tam bir uyumla kullanıma girmiştir (Ergin 2002: 154-216, Kartallıoğlu 2011: 51-566). XVI. yüzyıl XVII. yüzyıla dek Osmanlı Türkçesindeki eklerin ses yapısını veren ve bizim de kullandığımız Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu'nun "Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. yüzyıllar)" adlı kitabı, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadarki dönemde yazılmış 16 harekeli el yazmasının verilerinin, XVI-XX. yüzyıllarda yazılmış transkripsiyon metinleri ve Tanzimat dönemi gramerleri ile desteklenmesiyle hazırlanmıştır.

Eklerin bazı varyantlarının XVII. yüzyılda kullanımı yoktur. Ancak, bazı ek varyantları için, çok az veya istisnai durumlar söz konusudur. Bu varyantları, asli varyantlardan ayırmak için seyrek (*) ve istisnai (***) tabirleri kullanıldı. *Seyrek*, ilgili varyantın bu dönem için standart olmadığını ancak bazı yerlerde tespit edildiğini *istisnai* ise, anılan varyant kullanımının bir veya birkaç sözle sınırlı bir istisna oluşturduğunu belirtir. Ancak, bu şekiller istisna olsa da, görülen bir varyant olarak kayda alınmıştır.

Altta varyantlarıyla verilen ekler, XVII. yüzyıl yazı dilinde kullanılan eklerin tamamı olmayabilir. Belirtilen ekler, araştırmalarda tespit edilip listeye dökülenlerdir. Daha önceki dönemlerden XVII. yüzyıla kalan, canlı olan veya donuklaşan ekler de söz konusu olabilir.

2.1.3.1. Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri:

İyelik ekleri:

I. T **{+(X)m}**: {+m}, {(i)m}, {(i)m}, {(u)m}, {(ü)m}.

II. T **{+(X)η}**: {+η}, {(i)η}, {(i)η}, {(u)η}, {(ü)η}.

III. T. **{+sI}**, **{+sU}**: {+sı}, {+si}, {+su}, {+sü}. **{+I}**, **{+U}**: {+ı}, {+i}, {+u}, {+ü}.

I. Ç **{+(I)mIz}**, **{+(X)mUz}**: {+mız}, {+miz}, {(i)mız}, {(i)miz}, {+muz}, {+müz}, {(i)muz}, {(i)müz}, {(u)muz}, {(ü)müz}.

II. Ç **{+(I)ηIz}**, **{+(X)ηUz}**: {+ηız}, {+ηiz}, {(i)ηız}, {(i)ηiz}, {+ηuz}, {+ηüz}, {(i)ηuz}, {(i)ηüz}, {(u)ηuz}, {(ü)ηüz}.

III. Ç **{+lArI}**: {+ları}, {+leri}. **{+sI}**, **{+sU}**: {+sı}, {+si}, {+su}, {+sü}. **{+I}**, **{+U}**: {+ı}, {+i}, {+u}, {+ü}.

Hâl ekleri:

Yalın: -

İlgi: **{+[n]Uη}**: {+nuη}, {+nüη}, {+uη}, {+üη}. **{+[n]Iη}***: {+nıη}, {+niη}, {+ıη}, {+iη}.

Belirtme: **{+(y)I}**: {+ı}, {+i}, {+(y)ı}, {+(y)i}.

Yönelme: **{+(y)A}**: {+a}, {+e}, {+(y)a}, {+(y)e}.

Bulunma: **{+dA}**: {+da}, {+de}. **{+tA}***: {+ta}, {+te}.

Ayrılma: **{+dAn}**: {+dan}, {+den}. **{+tAn}***: {+tan}, {+ten}.

Vasita: **ile**, **{+[y]IA}**: {+la}, {+le}, {+yla}, {+yle}

Eşitlik: **{+CA}**: {+ca}, {+ce}, {+ça}, {+çe}.

Yön: **{+ArU}**: {+aru}, {+erü}. **{+ArI}***: {+arı}, {+eri}.

Bildirme eki:

{+dUr}: {+dur}, {+dür}. **{+tUr}***: {+tur}, {+tür}. **{+dIr}***: {+dır}, {+dir}. **durur****

Fiil çekim ekleri:

Zaman ekleri:

Gelecek zaman: {- (y)AcAK}: {-acak}, {-ecek}, {-(y)acak}, {-(y)ecek}.

{-(y)IcAK}*: {-ıacak}, {-icek}, {-(y)ıacak}, {-(y)icek}.

Görülen geçmiş zaman: {-dI}, {-dU}: {-dı}, {-di}, {-du}, {-dü}.

{-tI}* , {-tU}*: {-tı}, {-ti}, {-tu}, {-tü}.

Öğrenilen geçmiş zaman: {-mIş}, {-mUş}: {-mış}, {-miş}, {-muş}, {-müş}.

Geniş ve şimdiki zaman: {-Ur}, {-Ar}, {-r}: {-ur}, {-ür}, {-ar}, {-er}, {-r}.

{-Ir}*: {-ır}, {-ir}.

Şimdiki zaman: {-yor}

Kişi ekleri:

1. tip (Zamir kökenliler):

I. T: **{+Im}, {+Um}:** {+ım}, {+im}, {+um}, {+üm}. **{+In}, {+Un}:** {+ın}, {+in}, {+un}, {+ün}. **{+Am}:** {+am}, {+em}. **{+vAn}*:** {+van}, {+ven}.

II. T. **{+sIn}:** {+sın}, {+sin}. **{+sUn}*:** {+sun}, {+sün}.

III. T: **Ø**

I. Ç: **{+Iz}, {+Uz}:** {+ız}, {+iz}, {+uz}, {+üz}.

II. Ç: **{+sIz}:** {+sız}, {+siz}. **{+sUz}*:** {+suz}, {+süz}.

{+sIηIz}* , {+sUηUz}*: {+sınız}, {+siηiz}, {+sunuz}, {+süηüz}.

III. Ç: **Ø, {+IAr}:** {+lar}, {+ler}.

2. tip (İyelik kökenliler):

I. T: **{+m}**

II. T. **{+η}**

III. T: **Ø**

I. Ç: {+k}

II. Ç: {+ηIz}, {+ηUz}: {+ηız}, {+ηiz}, {+ηuz}, {+ηüz}.

III. Ç: Ø, {+IAr}: {+lar}, {+ler}.

Emir-istek ekleri:

I. T: {-(y)AyIm}, {-(y)AyIn}: {-ayım}, {-eyim}, {-(y)ayım}, {-(y)eyim}, {-ayın}, {-eyin}, {-(y)ayın}, {-(y)eyin}.

II. T. Ø, {-gII}* : Ø, {-gıl}, {-gil}.

III. T: {-sUn}: {-sun}, {-sün}. {-sIn}* : {-sın}, {-sin}.

I. Ç: {-(y)AlUm}: {-alum}, {-elüm}, {-(y)alum}, {-(y)elüm}. {-(y)AlIm}* : {-alım}, {-elim}, {-(y)alım}, {-(y)elim}.

II. Ç: {-(X)η}, {-(X)ηUz}: {-η}, {-(ı)η}, {-(i)η}, {-(u)η}, {-(ü)η}, {-ηuz}, {-ηüz}, {-(ı)ηuz}, {-(i)ηüz}, {-(u)ηuz}, {-(ü)ηüz}. {-(X)ηIz}* : {-ηız}, {-ηiz}, {-(ı)ηız}, {-(i)ηiz}.

III. Ç: {-sUnIAr}: {-sunlar}, {-sünler}. {-sInIAr}* : {-sınlar}, {-sinler}.

Zarf-fiil ekleri:

{-(y)I}, {-(y)U}: {-ı}, {-i}, {-u}, {-ü}, {-(y)}, {-(y)i}, {-(y)u}, {-(y)ü}.

{-A}: {-a}, {-e}, {-(y)a}, {-(y)e}.

{-(y)Up}: {-up}, {-üp}, {-(y)up}, {-(y)üp}. {-(y)Ip}* : {-ıp}, {-ip}, {-(y)ıp}, {-(y)ip}.

{-(y)UbAn}: {-uban}, {-üben}, {-(y)uban}, {-(y)üben}.

{-(y)ArAk}: {-arak}, {-erek}, {-(y)arak}, {-(y)erek}.

{-(y)ICAK}, {-(y)UcAK}: {-ıcak}, {-icek}, {-(y)ıcak}, {-(y)icek}, {-ıçak}, {-içek}, {-(y)ıçak}, {-(y)içek}, {-ucak}, {-ücek}, {-(y)ucak}, {-(y)ücek}.

{-ken}: {-ken}.

{-(y)UrAK}: {-urak}, {-ürek}, {-(y)urak}, {-(y)ürek}.

{-(y)IncA}, {-(y)UncA}: {-ınca}, {-ince}, {-(y)ınca}, {-(y)ince}, {-unca}, {-ünce}, {-(y)unca}, {-(y)ünce}.

{-mAdIn}: {-madın}, {-medin}.

{-mAdAn}: {-madan}, {-meden}.

{-dUkCA}, {-dIkCA}: {-dukca}, {-dükce}, {-dukça}, {-dükçe}, {-dıkca}, {-dikce}.

{-dUkdA}, {-dIkda}: {-dukda}, {-dükde}, {-dıkda}, {-dikde}.

{-tUktA}**; {-tukta}, {-tükte}.

{-dUK+İYELİK+dA}, {-dIK+İYELİK+dA}: {-dugında}, {-düginde}, {-duklarında}, {-düklerinde}, {-dıklarında}, {-diklerinde}.

Sıfat-fiil ekleri:

{-(y)AcAK}: {-acak}, {-ecek}, {-(y)acak}, {-(y)ecek}.

{-dUK}: {-duk}, {-dük}. **{-tUK}***: {-tuk}, {-tük}. **{-dIK}***: {-dık}, {-dik}.

Soru eki:

{+mI}: {+mı}, {+mi}.

Kuvvetlendirme-ihhtimal eki:

{+dUr}: {+dur}, {+dür}. **{+dIr}***: {+dır}, {+dir}.

2.1.3.2. Yapım Ekleri

İsimden isim yapım ekleri:

{+CA}: {+ca}, {+ce}, {+ça}, {+çe}.

{+CAK}: {+cak}, {+cek}, {+çak}, {+çek}.

{+CAGAZ}: {+cagaz}, {+cegez}, {+çagaz}, {+çegez}.

{+cIK}, {+cUK}: {+cık}, {+cik}; {+cuk}, {+cük}. {+çIK}^{*}, {+çUK}^{*}: {+çık}, {+çik}; {+çuk}, {+çük}. {+AcIK}^{**}: {+acık}, {+ecik}.

{+CıGAZ}: {+cıgaz}, {+cigez}, {+çıgaz}, {+çigez}; {+CUgAZ}^{*}: {+cugaz}, {+cügez}, {+çugaz}, {+çügez}.

{+CI}: {+cı}, {+ci}; {+çı}, {+çi}.

{+CII}: {+cıl}, {+cil}, {+çıl}, {+çil}.

{+dAŞ}: {+daş}, {+deş}.

{+dI}, {+dU}: {+dı}, {+di}, {+du}, {+dü}.

{+durık}: {+durık}.

{+ge}: {+ge}.

{+GI}: {+gı}, {+gi}; {+kı}, {+ki}.

{+IIK}, {+IUK}: {+lık}, {+lik}, {+luk}, {+lük}.

{+II}, {+IU}: {+lı}, {+li}, {+lu}, {+lü}.

{+(I)I}: {+l}.

{+ndI}: {+ndı}, {+ndi}.

{+(X)ncI}: {+ncı}, {+nci}, {+(i)ncı}, {+(i)nci}, {+(u)ncı}, {+(ü)nci}.

{+rAK}: {+rak}, {+rek}.

{+sIz}, {+sUz}: {+sız}, {+siz}, {+suz}, {+süz}.

İsimden fiil yapım ekleri:

{+(I)K-}: {+k-}, {+k-}, {+(i)k-}, {+(i)k-}, {+ğ-}, {+g-}, {+(i)ğ-}, {+(i)g-}.

{+IA-}: {+la-}, {+le-}.

{+Al-}: {+al-}, {+el-}.

{+I-}: {+l-}.

{+A-}: {+a-}, {+e-}.

{+I-}, {+U-}: {+ı-}, {+i-}, {+u-}, {+ü-}.

{+Ar-}: {+ar-}, {+er-}.

{+dA-}: {+da-}, {+de-}.

{+r-}: {+r-}.

{+sA-}: {+sa-}, {+se-}.

Fiilden isim yapım ekleri:

{-AK}: {-ak}, {-ek}.

{-GAn}: {-ğan}, {-gen}; {-kan}, {-ken}.

{-GU}: {-ğu}, {-gü}; {-ku}, {-kü}. {-GI}*: {-ğı}, {-gi}, {-kı}, {-ki}.

{-GIn}, {-GUn}: {-ğın}, {-gin}, {-ğun}, {-gün}; {-kın}, {-kin}, {-kun}, {-kün}.

{-(U)K}: {-k}, {-k}, {-(u)k}, {-(ü)k}. {-(I)K}*: {-k}, {-k}, {-(ı)k}, {-(i)k}.

{-mAK}: {-mak}, {-mek}.

{-IcI}, {-UcI}: {-ıcı}, {-ici}, {-ucı}, {-üci}.

{-Iş}, {-Uş}: {-ış}, {-iş}, {uş}, {-üş}.

{-U}, {-I}: {-u}, {-ü}, {-ı}, {-i}.

{-T}: {-t}, {-d}.

{-(X)m}: {-m}, {-(ı)m}, {-(i)m}, {-(u)m}, {-(ü)m}.

{-(X)n}: {-n}, {-(ı)n}, {-(i)n}, {-(u)n}, {-(ü)n}.

Fiilden fiil yapım ekleri:

{-gUr-}: {-gur-}, {-gür-}. {-gİr-}*: {-gır-}, {-gir-}.

{-(X)T-}: {-t}, {-(ı)t}, {-(i)t}, {-(u)t}, {-(ü)t}, {-d-}, {-(ı)d-}, {-(i)d-}, {-(u)d-}, {-(ü)d-}.

{-(X)l-}: {-l-}, {-(ı)l-}, {-(i)l-}, {-(u)l-}.

{-(X)n-}: {-n-}, {-(ı)n-}, {-(i)n-}, {-(u)n-}.

{-(X)ş-}: {-ş-}, {-(ı)ş-}, {-(i)ş-}, {-(u)ş-}.

{-dUr-}: {-dur-}, {-dür-}. {-tUr-}*: {-tur-}, {-tür-}. {-dİr-}*: {-dir-}, {-dir-}.

{-(U)r-}: {-r-}, {-(u)r-}, {-(ü)r-}. {-(I)r-}*: {-r-}, {-(ı)r-}, {-(i)r-}.

2.1.4. Cümle Bilgisi Özellikleri

Türkçede yardımcı unsur, asıl unsurdan önce gelir. Türk dilinin bu genel sentaks standardı Osmanlı Türkçesinin XVII. yüzyılında da vardır. En azından şiir türünde olmayan metinlerde bu durum geçerli olmuştur. Bir imparatorluk dili olarak bu yüzyılın yazı dilinde uzun, iç içe geçik cümleler kullanılmıştır. Özellikle edebî kaygıyla yazılan metinlerde bu duruma çoklukla başvurulmuştur. Süslü nesirde cümle uzunluk ve çeşitlilikleri kompleks düzeye çıkmıştır. Bunun yanında, Farsça cümle tarzında *ki* veya *kim* edatlarıyla kurulan cümlelerdeki söz dizimi Türkçe sentaksa uymamıştır.

2.1.5. Söz Varlığı

XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi söz varlığı bakımından da zengin bir yazı dilidir. Bu yüzyılda Avrupa dilleri için hazırlanmış birçok Osmanlı Türkçesi sözlüğünün kelime hazinesi bunu gösterir. Bu dilin söz varlığında temel ve en büyük ögeyi Türkçe kaynaklı kelimeler oluşturmuştur. Bunun yanında bir imparatorluk dili olarak Osmanlı Türkçesinde birçok dilden alıntı kelimeler yer almıştır. Alıntıların en büyük kısmı Arapça ve Farsça ögelerdir. Bunun yanında Yunanca, Slavca, Latince, Ermenice gibi dillerin kelimeleri de Osmanlı Türkçesi söz varlığında yer almıştır.

2.2. XVII. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi Ağzları

Osmanlı Türkçesi döneminin öncesi olan Eski Anadolu Türkçesi sürecinde ağız sahalının olduğu, o dönem metinleri incelendiğinde görülen farklardan ortaya çıkmaktadır. Dönem üzerine yapılan çalışmalarda belli ölçütler eşliğinde bazı ağız sahalının varlığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Karahan 2006, Develi 2008, Gülsevin 2008b). Hazar Denizi'nin batısında kurulan bu Oğuzca temelli Türk yazı dilinin ilk döneminde var olmuş olan ağızlardan birçoğunun, sonraki Osmanlı Türkçesi döneminde devam ettiği muhakkaktır. Osmanlı dönemi ağzlarına dair çalışmalar, belli ağız bölgelerini tarif edecek kadar ileri düzeyde olmasa da, bu konuda çeşitli yayınlar vardır (Duman 1996, Develi 1998b, Gümüşkılıç 2008a, Gümüşkılıç 2008b; Gülsevin 2014).

Osmanlı Türkçesi coğrafyasında çeşitli ağızlar var olmuştur. Kapsamdaki XVII. yüzyılda da İmparatorluk topraklarının Avrupa, Asya ve Afrika bölgelerinde birçok Türk ağızı konuşulmuştur. Ağızların durumuna ilişkin en sağlam kaynaklardan birisi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Bunun yanında, Türkçe dışındaki dillerin ağızları da değişik yörelerde yaşam sürmüştür. Geniş Osmanlı Türkçesi coğrafyasının Avrupa kıtasında, bu kesimin batısında konuşulmuş olan Türk ağız sahası (Batı Rumeli), çalışmamızda birçok yönüyle ve çeşitli kaynaklara dayanılarak ele alınmıştır. Batı Rumeli sahası, dönemdeki ağız sahalarından sadece birisidir.

Sözü edilen tarihî ağızlara dair çalışmalar sınırlıdır. Osmanlı Türkçesi ağızları konusunda toparlayıcı çalışmalar henüz yapılmamıştır. Böyle geniş bir coğrafyada konuşulmuş olan ağızların tespitinin oldukça çetin bir iş olması da, bunun sebeplerindedir.

3. Dönemin Kaynakları

XVII. yüzyıl Balkan coğrafyasında konuşulan Türkçeyi tespit etmek için çeşitli kaynaklar vardır. Bunlar temelde, o dönemin Latin harfli transkripsiyon metinleri ve Osmanlı harfleriyle yazılmış Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Söz konusu eserlerin dışında elbette ki çok sayıda Osmanlı harfli eser vardır ancak, klâsik dili kullanmaları dolayısıyla bunlar ağız tespiti için yararsızdırlar. Bu sebeple, transkripsiyon metinleri ve Seyahatname'den hareketle XVII. yüzyılda Balkan topraklarında konuşulan Türkçenin özellikleri tespit edilebilir.

3.1. Transkripsiyon Metinleri

Daha önce de söylendiği gibi, XVII. yüzyılda Batı Rumeli'de konuşulan Türkçenin özelliklerinin tespitinde Arap harfli Osmanlı alfabesi ile yazılmış eserler yetersizdir. Osmanlı harfli metinlerde Türkçe seslerin her biri belirtilmez, ünlüler, ünsüzlerin telaffuzu açıkça görülemez. İmlâdaki kalıplaşma, ses değişimlerinin, telaffuzun imlâyâ yansımaması sonucunu doğurur. Böylece dildeki değişimleri bu alfabe ile yazılmış metinlerde tespit etmek neredeyse imkânsız olur.

İmparatorluğun diğer coğrafyalarındaki gibi, Rumeli coğrafyasında da standart Osmanlı Türkçesi, yazı dili olarak kullanılmıştır. Batı Rumeli'deki ağızların edebî dilde

yazıya yansıtılmaması da XVII. yüzyılda bölgede konuşulan ağız veya ağızların özelliklerini tespit etmeyi imkânsız hâle getirmiştir.

Yukarıda sayılan durumlar, Türk dilinin bu yüzyılına dair özelliklerini tespit için Osmanlı harfli metinlerin (Seyahatname gibi özel imlâlı eser hariç) neden kullanılmadığını gösterir. Osmanlı harfli metinlerin bu eksikliğini transkripsiyon metinleri giderebilir. Bu yüzyıl öncesinde ve sonrasında olduğu gibi, bu yüzyılda da yabancılar tarafından başta Latin alfabesi olmak üzere, diğer alfabelerle kaleme alınan eserler transkripsiyon metinleridir. Bu metinler, Türkçede o dönemde meydana gelen çeşitli değişiklikleri nispeten görmemizi sağlar. Ana dili Türkçe olmayan yazarlar genellikle bu eserleri yazarken Türkçeyi duydukları gibi kayda almışlardır. Herhangi bir imlâ kaygıları, kendi ağız özellikleri olmadığı için bu eserlerde Türkçenin o dönemki ses kaydı yer alabilmiştir. Tabii, ilgili yabancı yazarın kendi ana dilindeki telaffuz ve imlâ özelliklerinin de bu eserlere bulaşabilme ihtimali ve gerçeği unutulmamalıdır.

Bugüne kadar Batı’da Heffening, Nemeth, Hazai, Brendemoen gibi araştırmacılar tarafından, umumiyetle XVII. yüzyıla tarihlenen ve transkripsiyon metinleri denilen, yabancılar tarafından Latin, Kiril, Yunan vs. alfabeleriyle yazılmış Türkçe metinler (gramer kitapları, sözlükler vs.) üzerinde geniş çaplı araştırmalar yapılmıştır. Bu transkripsiyon metinleri kendi içlerinden kaynaklanan bir sürü problemi barındırmakla birlikte, Türkçenin tarihî fonolojisi için eşsiz birer kaynaktır (Develi 1995: 1-2).

Transkripsiyon metinleri genellikle Latin harfleri ile yazılmış gramer ve sözlüklerdir. Latin alfabesinin dışında Ermeni, Grek ve Kiril harfleri ile de yazılmış olanlar vardır. Bu metinler Osmanlı İmparatorluğu ile daha çok ticari ve siyasi ilişkilerde bulunan devletlerin XV. yüzyıldan itibaren hazırladıkları sözlük ve gramer kitaplarından ibarettir. Bunların hazırlanmasında asıl amaç, Türkçeyi öğrenmek ve ilgilenenlere öğretmektir. Bu eserleri, günümüz için sanki çözümlenmiş ve yazıya geçirilmiş bir tür ses kaydı olarak düşünmek gerekir (Kartallıoğlu 2005: 14-15).

28 Eylül 1396’daki Niğbolu Savaşı’nda Yıldırım Bayezid orduları tarafından tutsak alındıktan ve 31 yıl Osmanlı İmparatorluğu toprakları ve çevresinde dolaştıktan sonra, memleketi Bavyera’ya dönüp 1427’de ünlü “Gezi Kitabı”nı (Reisebuch) yazan Alman

Johann Schiltberger, Avrupa'da Latin harfleriyle Türkçeyi kaydeden ilk kişilerdendir. Bu gezi kitabında Schiltberger, Hristiyanların “Rabbani Dua” (Pater Noster) dedikleri duanın Kıpçak Türkçesindeki metnini vermiş, gramer açıklaması yapmamıştır. Yabancı yazı ile Türkçe metin bırakmış olanların başında, Fatih Sultan Mehmed'in isteği ile Ortodoks Hristiyanların din inancını özetleyen İstanbul patriği Gennadios Skholarios (ölm. 1468) gelir. Patriğin Rumca olarak manzum yazdığı “İnsan oğlunun kurtuluş yolu hakkında” (Peri tês hodû tês sôtêrias tôn anthrôpôn) başlıklı 20 maddelik yazıyı yine Fatih'in buyruğu ile şerh eden Mehmed Çelebi'nin babası ve Karaferye kadısı Ahmed Efendi 1456'da Yunan harfleriyle Türkçeye çevirmiştir. Erdel'in Mühlbach kasabasında doğmuş olan, tam adı bilinmeyen ve Türkoloji tarihine sadece “Mühlach'lı” adıyla geçen bir Alman genç, 1437 yılında II. Murad'ın Lehistan seferi sırasında Mühlach'ta bir kalenin yıkıntıları altından çıkarılarak tutsak alınmış, 10 yıl Türkler arasında kalmış, ihtida ederek vaiz olmuş, Türk gelenek-göreneklerini öğrenmiş, bunları 23 bölümde toplamış, Türkçe metin parçalarını, Yunus Emre'nin bazı şiirlerini Got harfleriyle yazmış ve hepsini 1480'de Urach'ta “Türklerin örf ve âdetleri, durumları ve bunlarla ilgili türlü konular üzerine bir yazı” (Tractatus de moribus, conditionibus, et nequitia Turcorum) adlı Latince kitapta yayımlamıştır. Ondan sonra, XVI. yüzyılda bir aralık (1523-1531) Floransa şehrinin İstanbul balyosluğunda yazman, sekreter olarak bulunmuş olan Filippo Argenti'nin 1533 yılında yazdığı “Türkçe konuşma kuralları ve isim, fiil sözlükçesi” (Regola del parlare Turcho et Vocabulario de nomi et verbi) adlı kitabı gelir. Argenti, İstanbul'a geldikten hemen sonra Türkçe öğrenmeye başlamış ve ardından kitabını yazmıştır. Hırvat asıllı bir Macar olan Bartholomaeus Georgievits, Kanuni Sultan Süleyman zamanında 29 Ağustos 1526'daki Mohaç Savaşı'nda tutsak alınmış, 13 yıl Anadolu ve Suriye'de kaldıktan sonra yurduna dönmüş, Büyük Varadin şehrinde Derviş Çelebi adında bir zatla din konusunda bir münazarada bulunmuş, 1552'de o zamana kadar yazdığı yazıları toplayarak, Roma'da “Türklerin örf ve adetleri hakkında, kısaca” (De Turcarum moribus epitome) adlı Latince kitabı ortaya koymuştur. İçinde Türkçe metinler de bulunan bu kitap da bir gramer değildir (Dilaçar 1971: 197-198, Adamović 2009). Söz konusu eserler, yabancı harfli Türkçe metinler

barındıran fakat gramer kitabı olmayan eserlerdir. Bu eserler, bilinen ilk eserlerdendir ve transkripsiyon metinleri geleneğinin, sürecinin nasıl başlayıp sürdüğüne dair fikirler verir.

Aşağıda, XVII. yüzyılda yazılan ve tespit edilen yirmi transkripsiyon metni hakkında bilgiler verilmiştir. “İnceleme” bölümünde ise, bu transkripsiyon metinleri içinden XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin özelliklerini gösteren dört transkripsiyon metni ayrıntılı olarak incelenmiştir.

3.1.1. Grammatica Turca (1611)

Avrupa’da Türkçenin ilk gramerini yazan Messina şehrinden İtalyan Cizvit papazı Pietro Ferraguto (1580-1656), 1611’de bu kitabı, Osmanlı İmparatorluğu’nda bulunan ve imparatorluğa gelecek olan Cizvit papazlarına dil kılavuzu olarak yazmıştır. Kitap, düzenli olarak 46 bölümlü küçük bir gramer özeti verdikten sonra, din konusu ile ilgili Türkçe soru cevap örnekleri ve İtalyanca çevirilerini sıralamaktadır. Kitaptaki kelime hazinesine Tunus’ta konuşulan bazı Arapça sözler de girmiştir. İtalyan Pietro Ferraguto’nun grameri yazma olarak Napoli Millî Kitaplığına konmuştur (Dilaçar 1971: 199). Adından ve kapsamından anlaşıldığı şekilde, yazı dilini anlatan bir çalışma olması bakımından Batı Rumeli özellikleri taşımayan bu eserin orijinaline ulaşamadık.

3.1.2. Institutionum Linguae Turcicae, Libri Quatuor (1612)

1612 yılında Hieronymus Megiser tarafından kaleme alınan eserin yazıldığı yer Leipzig (Lipsiae) şehridir. Baş ve sondaki artık sayfalar sayılmadığında, bu transkripsiyon metni 361 sayfadır. Eserin dili Latince’dir. “Institutionum Linguae Turcicae, Libri Quatuor”, Latince adından da anlaşılacağı gibi, dört bölümden oluşan bir eserdir: I. *Continet Partem Ifagoges Grammaticae Turcicae Priorem*, II. *vero Ifagoges Grammaticae Turcicae Partem Posteriozem*, III. *complectitur diverfa linguae Turcicae Exercitia & duas*, IV. *Dictionaryum est Latino-Turcicum & vicifim Turcico-Latinum*. Birinci bölüm Türk gramerini ve Arap asıllı Türk alfabesini anlatan kısımlardan, ikinci bölüm Türkçenin gramerinden, üçüncü bölüm Türk atasözlerinden, dördüncü bölüm Türkçe-Latince ve Latince-Türkçe sözlükten oluşur.

Hieronymus Megiser adında Stuttgart'lı bir Alman'ın yazdığı bu eser, Türkiye Türkçesinin ilk grameridir. Açıklaması Latince olarak, “Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları” (*Institutionum Linguae Turcicae, Libri Quatuor*) başlığıyla yayımlanmış olan bu kitap, Batıda yayımlanan doğu dilleri gramerlerinin beşincisidir. İlk dördü 1505'te Endülüs Arapçası, 1506'da İbranca, 1548'de Eski Habeşçe (Ge'ez), 1554'te de Süryanca. Batıda, Klâsik Arapçanın ve Farsçanın gramerleri, Türkçe gramerinden sonra yayımlanmıştır (Dilaçar 1971: 199).

Eser, XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi yazı dilini yansıtmıştır. Dolayısıyla eserde anlatılan “Türkçe”, klâsik dildir. Ancak, bütün bunların yanında, esere dair yapılan inceleme sırasında bazı Türkçe sözlerin imlâsının yazı dilinin standart formunda değil, Batı Rumeli özelliği denebilecek bir şekilde kaydedildikleri de gözlemlenmiştir. Örnek olarak ö/ü durumu söylenebilir. Yazı dilinde **dön-** “dönmek” şeklinde olan fiil eserde **Atilan ok dunmes** /atılan ok dünmez/ (Megiser 1612: 67) örneğinde görüleceği gibi, /ü/ ünlüsüyle kullanılmıştır. Yine eserin üçüncü kısmının başlarında, **Adam uldurme** /adam üldürme/ “Hominem ne occidas” (Megiser 1612: 181) cümle örneğinde de durum aynıdır. Başka türden bir örnek de kelime başı /c/ ünsüzünün kullanımına dairedir. Eserde /c/ sesi de, /g/ sesi de ve hatta /ç/ sesi de “g” işaretiyle karşılanmıştır. Dolayısıyla bunlar içinde, bir kelimenin ilk sesinin /g/'li mi /c/'li mi olduğunu anlamak mümkün olmamıştır. Bu sebeple de tarafımızdan ilgili örnek tiplerinde kelime başında (yazı dilindeki gibi) /g/ sesi bulunduğu kabul edilmiştir. Ancak, “gi” harf kombinasyonu ile kurulan bazı kelimeler şüphe yaratmıştır. Çünkü, bunların Latincedeki telaffuzu c'li okumayı gerektirir. Örneğin **gumleck** “gömlek” kelimesi /gümlek/ olarak telaffuz edilirken, eserin orta kısımlarında (207) geçen **Giumleck Khafftandan jakindur** cümle örneği /cümlek kaftandan yakındur/ şeklinde c'li okumaya zorlamaktadır. Dolayısıyla, burada da Batı Rumeli ağız özelliğini hatırlatan bir kullanıma rastlanmıştır. Bu durumlara benzer örnekler eserde mevcuttur.

Yukarıda belirtilen tarzdaki kullanımları, Hieronymus Megiser'in, Türkçeyi tespit ettiği kaynak kişilerden en azından bazılarının Rumeli kökenli olmasıyla ilişkilendirebiliriz. İlgili kişilerden Türkçeyi kayda alırken, yöresel telaffuzlar kayda yansımış olabilir.

Megiser'in eserinin genelindeki kurgu ve anlatışta yazı dilinin hâkim olması sebebiyle, bu gibi istisnai durumlar var olsa da, eserde klâsik Osmanlı Türkçesinin anlatıldığı açıktır.

3.1.3. Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632)

“Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt” adını taşıyan bu gramer kitabı, Bologna’lı Kont Giovan Battista Montalbano tarafından 1622-1632 yılları arasında kaleme alınmıştır. Ayrıntılı incelemeye alınan bu esere dair bütün bilgiler, “İnceleme” bölümünde yazılmıştır.

3.1.4. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630)

Andrea Du Ryer tarafından 1630 (M.DC.XXX.) yılında Paris’te yazılmış olan bu eserin dili Latince dir. Ayrıntılı incelemeye alınan bu esere dair bütün bilgiler, “İnceleme” bölümünde yazılmıştır.

3.1.5. Dittionario Della Lingua Italiana Turchesca (1641)

Giovanni Molino tarafından 1641 yılında (MDCXLI) Roma’da kaleme alınmıştır. Boyut itibarıyla küçük boy sayılabilecek bir eserdir. İlk sekiz sayfasında giriş metni bulunan eserin dokuzuncu sayfasında “Dittionario” üst başlığıyla sözlük kısmı başlar. Sözlük, iki sütun hâlinde yazılmıştır ve toplam 247 sayfadır. Sözlük kısmından sonra, “Indice del Dittionario della lingua Italiana, e Turchesca” başlığıyla indeks kısmı yer alır. Üç sütun şeklinde yazılan Türkçe indeks, 87 sayfadır. Eserin devamında, Osmanlı İmparatorluğu’nun egemen olduğu toprakları gösteren bir sayfa; birkaç sayfalık kısa Türkçe gramer özeti ve doğru yanlış cetveli vardır.

Eserde madde başlıkları İtalyanca, açıklamalar Türkçedir ve Türkçe kelimeler de Latin alfabesi ile yazılmıştır. Eser içinde Arap harfleri kullanılmamıştır. Latin harfli imlâda Türkçenin /ı/, /ö/, /ü/ sesleri için ayrı bir işaret kullanılmaması gibi özellikler görülür. Bunun yanında “i” harfi zaman zaman “o”, “u” harflerinin önünde, bu harflerin ön sıradan olduklarına belirtmek için kullanılmıştır.

Fransa ve Venedik'in hizmetinde uzun yıllar İstanbul'da kalan Molino, eserinde büyük oranda İstanbul konuşma dilini aksettirmiştir (Adamović 1974: 37). Eser özellikle Arapça ve Farsçadan giren kelimelerin konuşma dilinde aldıkları şekilleri göstermek bakımından eşsiz bir kaynaktır (Develi 1995: 9).

Eserin okura hitap ettiği "Alli Benigni Lettori" başlıklı kısımda Türkçenin değişik konuşma biçimlerinin olduğunu (ağızlarının varlığını) belirtmiş ve kendisinin sarayın dilini yani İstanbul Türkçesini kullandığını söylemiştir (Tanış 1989: XXXXVIII). Birçok araştırmacının belirttiği ve bu tarz cümlelerle de desteklenen durum, bu eserin yazı dilini ve İstanbul muhitindeki konuşma özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

3.1.6. Il Dizionario Turco-Ottomano (1650)

Arcangelo Carradori tarafından 1650 yılında kaleme alınmış, üç sütun şeklinde dizilmiş İtalyanca-Türkçe sözlüktür. Toplam 538 sayfa olan eserde Osmanlı harfleri ve Latin harfleriyle transkripsiyon yer alır. Osmanlı Türkçesindeki sözler, Giovanni Molino gibi başka bazı transkripsiyon metinleri yazarlarının da tercih ettiği transkripsiyonlamaya benzer bir şekilde yazılmış ve açıklamaları İtalyanca olarak verilmiştir. Eserdeki kelimeler, Osmanlı Türkçesi yazı dilinin örneklerini yansıtmasının yanında, ağız örnekleri veya sözlü kullanım denecek tipte özellikler de taşır. El yazması incelemesinde Luciano Rocchi, Il Dizionario Turco-Ottomano'nun sayfa yapılarından hareketle birkaç elden çıkmış olabileceğini düşünmüştür. Ancak, eserdeki diğer yazımların Arcangelo Carradori'nin yakınları, öğrencileri tarafından yapıldığı fikrindedir (Rocchi 2011: 12-13).

Il Dizionario Turco-Ottomano'nun geneline dair yapılan ilk tarama ve araştırma çalışması ağız örnekleri olarak bahsedilen kelimelere dair incelemeyi de içerir. Bu çalışmalarla Rocchi'nin ağız ürünü veya sözlü ürün olarak belirttiği kelimeler tespit edilmiştir. *Boghda* /bogda/; *bre, brei* /bre/, /brey/; *bugech* /bücek/; *burech* /bürek/; *ghiubech* /gübek/ gibi bazı kelimeler kapsamımızdaki Batı Rumeli ağız özelliklerini çağrıştırır niteliktedirler. Buralarda hem *bre* gibi özel bir söz varlığı hem de yöreye has ilk hecede /ö/ > /ü/ ses değişikliğine örnekler vardır. Ancak, sözlüğün bütünündeki kelimelerin durumu, /ö/ > /ü/ ses değişikliğini yansıtmayan örneklerin de çokluğu bizi Arcangelo Carradori'nin Il

Dizionario Turco-Ottomano adlı eserini Batı Rumeli Türkçesi kapsamına almayı mümkün kılmamıştır. Başka bazı transkripsiyon metinleri için söz ettiğimiz gibi, bu eserde de muhtemel Rumelili şahıslardan derleme sebebiyle bu öğelerin sözlüğe geçmesi mümkün olmuştur.

3.1.7. Les Voyages Du Sieur Du Loir (1654)

Gervais Clouzier tarafından 1654 yılında (M.DC.LIV.) Paris'te hazırlanan seyahat kitabı tarzında bir eserdir. Dili temelde Fransızcadır. Bunun yanında Türkçe metinler, Arapça dua formları ve çok sınırlı Grekçe eski metin örneği vardır.

Eserin üç ayrı bölümünde Türkçe metinler Latin harfleriyle kaydedilmiştir. Osmanlı harfleriyle herhangi bir kayıt yoktur. İlk kısım 154 ve 155 numaralı sayfalarda yer alır. Bu bölümde Türkçe müzik metni Latin harfleriyle yazılmıştır. İkinci bölüm 224. sayfadan 252. sayfaya dek sürer. *Fethi Baghdad Sultan - Murat Khan, İbni Ahmet, İbni Sultan Muhemmed Khan, İbni Murat Khan, Khallad Allahou khalefethou* başlığını taşıyan bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun Bağdat fethine dair bir metin yazılıdır. Bu ikinci metin kısmında bir sayfa Türkçe, diğer sayfa da bunun çevirisi olarak Fransızca yazılmıştır. Üçüncü ve son Türkçe bölüm 263 ila 282. sayfalardadır. *Lettre Neufuiesme* başlıklı bölüm iki sütunludur. Bir sütunda Türkçe metin, diğer sütunda Fransızca çevirisi kayıtlıdır.

Eserde yer alan Türkçe metinlerin dili, klâsik dil özellikleri gösterir. İçlerinde Farsça tamlamalar bulunan bu metinler yazı dilinden örnekler taşır. Bunun yanında, başka bazı transkripsiyon metinlerinde rastlandığı gibi, burada da bazı farklı imlâlar vardır. Türkçe metinlerin içinde, *dugmeghe* /dügmege/ “dövmeye”, *ugni* /üñi/ “önü”, *buluk* /bülük/ “bölük”, *gurmemeichler* /gürmemişler/ “görmemişler”, *gunderup* /günderüp/ “gönderip” şeklindeki örneklerde görülen ü'lü imlâ Batı Rumeli ağız özelliğini hatırlatır. Ancak, eserde tam olarak ağız özelliklerinin yer aldığını söylemek mümkün değildir.

3.1.8. Michiel Martelini Derlemesi (1657)

Michiel Martelini tarafından yazılmıştır. Eserde bulunan küçük notlardan, 1657 yılında yazıldığı anlaşılmıştır. Michiel Martelini Derlemesi, 1657 yılında tamamlanmış ve

Alfonso di Mono adlı bir beyefendiye sunulmuştur. Slavca, Türkçe ve İtalyanca bölümleri vardır. Ayrıntılı incelemeye alınan bu esere dair bütün bilgiler, “İnceleme” bölümünde yazılmıştır.

3.1.9. Relation d’un Voyage Fait au Levant (1664)

1664 yılında (M.DC.LXIV) Jean De Thèvenot tarafından yazılmıştır. Eserin dili Fransızcadır. 1665 yılına ait varyantları da vardır. Jean De Thèvenot, Doğuya yaptığı yolculuğu anlattığı eserinin giriş kısmında François Pétis de la Croix tarafından Latin alfabesiyle kaleme alınmış gazel üslubunda Türkçe bir şiirine yer vermiştir. Relation d’un Voyage Fait au Levant adlı eser bu Türkçe parçayı barındırması yönüyle Türkçe açısından kapsamımıza girmiştir.

Thèvenot, 1633’te Paris’te doğmuş bir Fransız seyyahtır. Aynı zamanda dilci, doğa bilimcisi, botanikçi yönleri de olan bir şahsiyettir. Varlıklı bir aileye mensuptur. Türkçe, Farsça, Arapça dillerini öğrenmiştir.

Yetişmesinde, devrinin ileri gelen şarkiyatçılarından Barthélemy d’Herbelot’nun (1625-1695) büyük rolü olmuştur. Seyahate çıkmadan önce bir müddet onun yanında kalarak ondan doğu dilleri ve kültürleri hakkında bilgisini genişletmiştir. Birlikte seyahate çıkmayı kararlaştırmışlar fakat d’Herbelot, son anda bazı ailevi sebeplerle seyahate çıkmaktan vazgeçince, Thèvenot tek başına 31 Mayıs 1655 tarihinde Roma’dan hareket etmiştir. 2 Aralık 1655 tarihinde İstanbul’a varmış; 30 Ağustos 1656 tarihine kadar dokuz ay İstanbul’da kalmıştır. Bundan sonra Bursa, İzmir ve bazı Ege adalarını gezdikten sonra Kudüs’e gitmiştir. Müteakip yıllarda Thèvenot, Mısır, Filistin, Irak, İran ve Hindistan’a kadar gitmiş ve dönüşte 1667’de İran’da ölmüştür (Duru 2010: 224).

Eserin başlarında *Thevenot Tchelebinung Hhazretineh Sefer Kitabisinung Vzreh Gazeller* başlıklı şiir, Latin harfleriyle yazılmış bir Türkçe metindir. Kelime hazinesi ve genel dil özellikleri bakımından yazı diline aittir.

3.1.10. Vocabolario Italiano-Turchesco (Söz Kitabı) (1665)

Bernardo da Parigi tarafından hazırlanan eserin 1665 yılında (MDCLXV) İtalyancaya yapılmış çevirisidir. Kapusen vaiz (*Predicatore Cappucino*) P. F. Pietro d'Abbauilla tarafından çevrilmiş ve Roma'da bastırılmıştır. Son sayfa numarası 2458 olan üç ciltlik bir sözlüktür. Sözlüğün sonunda üç sayfa düzeltmeler kısmı yer alır. “Vocabolario Italiano-Turchesco” olan eserin ad kısmında Osmanlı harfleriyle “Söz Kitabı” da eser adı olarak yazılmıştır.

Eserdeki sözlük düzeni, madde başları sola yaslanık olarak İtalyanca, karşılığı sağa yaslanık olarak Osmanlı harfleriyle Türkçe şeklindedir. Hareke kullanılmıştır.

Kapusen rahip Parigi'nin hazırladığı Dictionnaire italo-turc (Paris 1661-62, 3 cilt) isimli sözlük, peder Pierre d'Abeville tarafından İtalyancaya çevrilmiş ve 1665 yılında Roma'da bastırılmıştır. Türkçe açıklamalarda Latin harfleri hiç kullanılmamış olmakla, yani alışılmış anlamda bir “transkripsiyon metni” olmamakla beraber, bu sözlük Türkçe kelimeleri tespit için klişeleşmiş Osmanlı imlâsını kullanmaması ve konuşulan dilin fonolojisini aksettirmesi sebebiyle bir transkripsiyon metni olarak sayılır (Develi 1995: 9). Hayati Develi'nin belirttiği gibi, genel olarak transkripsiyon harfleri kullanmayan eserin genel havasının dışında, çok az miktarda transkripsiyonlanmış Türkçe kelime de vardır. Okuyucuya hitap kısmında (*Al Benevolo Lettore*) *Inmek*, *Sevinurem*, *Olmac* gibi bazı kelimeler örnek olarak İtalyanca metin içinde kaydedilmişlerdir.

Osmanlı harfli Türkçe kelimelerin imlâsında standart dışı yazılışlara rastlansa da, söz konusu durumlar yazı dilinin telaffuz edilmesinin yansımalarıdır.

3.1.11. Grammatica Linguae Turcicae (1670)

Gulielmo Seaman tarafından 1670 yılında Oxford'da (Oxonia) yazılmış bir dil bilgisi kitabıdır. Altı sayfa tutan giriş bölümü ve 183 sayfalık asıl bölümden oluşur. Eserin dili Latince'dir. Bazen Latince'nin yanında İtalyanca ve İngilizceden de örnek kelime ve yapılar verilmiştir.

Eserin hazırlanışı bakımından, Latince açıklamaların yanında eserdeki Türkçe kısımlar çoklukla Osmanlı harfleriyle kaydedilmiştir. Bunun dışında, bazı yerlerde Türkçe

kelimeler hem Osmanlı harfleriyle yazılmış hem de Latin harfleriyle transkripsiyon edilmiştir. Transkripsiyon harfleriyle Türkçe yazılan yerler 8, 9, 18, 34, 35, 123 numaralı sayfalardır. Bu da eserde Türkçe kısımların büyük çoklukla Osmanlı harfleriyle kaydedildiğini gösterir. Yazı dilini anlatan eserlerdendir.

3.1.12. Syntagmatōn Linguarum Orientalium Quae In Georgiae Regionibus Audiuntur (Liber Secundus) (1670)

Bu transkripsiyon metni, Francisco-Maria Maggio tarafından 1670 (M DC LXX) yılında Roma’da yazılmıştır. Alt başlığından anlaşılacağı üzere (*Liber Secundus, Complectens Arabum et Turcarum Orthographiam ac Turcicae Linguae Institutiones*), bu bir ikinci kitaptır; Türkçe ve Arapça imlâ özelliklerini, Türkçenin kurallarını içerir. Eserin dili Latince dir. Kitabın son sayfasının numarası 96’dır. Eserin Gürcistan, İber sahalarındaki dilleri anlattığı ilk kitabı 1643’te kaleme alınmıştır.

Türkçe örneklerde Osmanlı harfli imlâ ve yanında transkripsiyonlu imlâ kullanılmıştır. Transkribe etmede, eserin başında verilen harf ve denklikler listesindeki işaretlere genelde uyulmuştur. Bu da eserde Osmanlı harfli imlânın asli olduğunu, transkripsiyonlu kısımların da doğrudan transkripsiyon olduğunu gösterir. İlgili durum, eserdeki Türkçe kelimelerin imlâsının klâsik Osmanlı imlâsını izlediğini gösterir. Genel itibarıyla geçerli olan bu durumun istisnaları vardır. Eserin 58. sayfasında Türkçe sayı adları sıralanırken yazılan یکی ikki *duo*, یغirmi *viginti*, بڭ bin *mille* örnekleri klasik imlânın dışındadır. Bunların Osmanlı Türkçesi imlâları *yiki*, *yiğirmi*, *biñ* şeklinde okutulur. İlk ikisinin transkripsiyonları da bu okumayı destekler ama son kelimenin transkripsiyon işaretlerinde /ŋ/ sesi değil /n/ sesi kaydedilmiştir. Sayfa 59’da ارتك كوزل *artuk ghiuzel*, sayfa 77’de خزینہسی *padifcianungh chhazinesi* örneklerinde Osmanlı klasik imlâsında aykırılık var, imlâyla transkripsiyonda denklik tam değildir.

Kitaptaki örneklerden bir kısmı daha önce yazılmış başka transkripsiyon metinlerinde de tamamen aynı veya çok benzer şekilde kaydedilmiş olan örneklerdir. Andrea Du Ryer’in *Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae* eseri, Giovan Battista Montalbano’nun *Turcicae*

linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt eseri bu durumlara uyan kitaplardandirlar.

Yukarda eser içinde verilen standart dışı örneklerin varlığı, eserin yazılışı ve yazarın Osmanlı Türkçesi bilgisiyle ilgili konulardır. Bunun yanında, eserin genelinden kolayca anlaşılacağı gibi Francisco-Maria Maggio'nun bu kitabı Osmanlı Türkçesinin klasik hâlini öğretmeye yöneliktir.

3.1.13. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672)

Jacobus Nagy de Harsany tarafından 1672 tarihinde (M DC LXXII) Köln'de (Coloniae Brandenburgicae) yazılmıştır. Dili Latince olan bu eser, Türkçe cümlelerin Latince açıklamalarla verildiği bir konuşma kitabıdır. Eser hakkında ayrıntılı bilgiler, “İnceleme” bölümünde yer almıştır.

3.1.14. Vocabolario Toscano e Turchesco (1677)

Antonio Mascis tarafından 1677 yılında Toskana bölgesinde yer alan Floransa'da (Firenze) yazılmıştır. Eserin dilleri İtalyanca ve kısmen Latince'dir. Bunların yanında, Latin harfli Türkçe kısımlar barındırır.

Eser, “Gran düke hitap”, “okuyucuya hitap” sayfalarından sonra 38 sayfalık gramer (*Rudimenti Gramaticali*) bölümüyle devam eder. Bunlardan sonra İtalyanca-Türkçe sözlük bölümü 1 sayfa numarasıyla başlar ve 280 sayfa sürer. İki sütunlu hazırlanan sözlükte başlık İtalyanca, karşılığı Türkçe olarak transkripsiyon işaretleriyle kaydedilmiştir. 281 numaralı sayfadan 284'e dek insan vücudunun kısımlarına dair adlar; 285-287 arasında Türkçe sayı adları; 287-288 arasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarında konuşulan diller; 288-289 arasında Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde altındaki idari yapılar (imparatorluk, krallık şeklinde belirtilmiş), 289'da Osmanlı Hanedanı'nı yöneten tüm imparator veya sultanların adları ve en sonda bir sayfalık bir hitap yer alır.

Özellikle sözlük kısmında daha kolayca anlaşılacağı gibi, eserde klâsik imlânın dışına çıkan örnekler de kaydedilmiştir. Bunlara **abbottonare** *Duumelemech* /düümelemek/ (1677: 2), **affaticarfi** *Szamet olmach* /zamet olmak/ (1677: 8), **affrontare** *Ras ghielmech* /ras

gelmek/ (1677: 8), **bicchiero** *Cade. Filgian* /kade filcan/ (1677: 22), **folgore** *Cimfcech* /çimşek/ vb. kelimeler örnek gösterilebilir. Böyle imlâ durumlarını, yazı dilinin telaffuzu, konuşma dili öğeleri şeklinde değerlendirmek doğru görünmektedir. Ancak, eserin konuşma dilini yansıtmak gibi bir amacı yoktur.

3.1.15. Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae (1680)

Francisci à Mesgnien Meninski tarafından 1680 yılında (M. DC. LXXX) üç cilt olarak hazırlanmıştır. Geniş adı “Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae, Praecipuas earum opes à Turcis peculiariter ufurpatas continens Nimirum Lexicon Turcico-Arabico-Persicum” olan eser Viyana’da (Viennae Austriae) basılmıştır. Birinci ciltte ilk sayfalar giriş kısmıdır. 14 sayfalık bu kısımdan sonra *Lexicon Turcico-Arabico-Persicum* başlığı ile beraber sözlük başlar. Sözlük her sayfada iki sütun yer alacak şekilde hazırlanmıştır. Her sütunun üstünde sütun numarası vardır. İlk cilt bu şekilde ilerleyen 1828 sütundan oluşur. Bu ciltteki ilk kelime ا *Elif*, son kelime حيوٓت / حيآة *hæjât* şeklindedir. Eserin ikinci cildi 1829 numaralı sütunla başlar. Aynı sistemle devam ederek 4124 numaralı sütunda son bulur. İkinci cilt خا *chā* maddesiyle başlar, كيكٓة *küjejekt* / كيكٓة *küjejkijet* maddesiyle biter. Üçüncü cilt 4125 numaralı sütunla başlayıp 6080 numaralı sütunla sona erer. Eserin son bölümü olarak bu ciltte 5648 numaralı sütunla birlikte sözlük tamamlanır. Son cildin sözlük kısmında yer alan ilk madde ل *le*, son madde ييو *jiw* şeklindedir. 5649 sütun numarasıyla Appendix (*Appendix, et Auctarium*) bölümü başlar. Bu bölüm, adından da anlaşılacağı gibi, eserin ek kısmıdır. *Appendix, et Auctarium* da yine iki sütunlu sistemle devam edip eserin de son sütun numarası olan 6080 ile tamamlanır.

Anlaşıldığına göre, sözlüğün dizgi ve baskı çalışmaları yapılırken, Meninski bir yandan toplamış olduğu malzeme üzerindeki düzenleme ve yazma çalışmalarını sürdürmüş, bir yandan da hemen hepsi iki kaynaktan (Golius’un Arapça-Latince ve Castellus’un Farsça-Latince) olmak üzere malzeme derlemeye devam etmiştir. Bu yüzden baskı sırasında kullanılmayan bir bölük malzeme -çoğu madde, bir takımı ek anlam olmak üzere yaklaşık olarak 7000-7500 birim- *Appendix* başlığı altında üçüncü cildin sonuna 432 sütun olarak eklenmiştir (Tulum 2011: 9).

Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae yukarıda belirtildiği gibi, 14 sayfa ve 6080 sütundan oluşur. Bu da 14 giriş sayfası ve geri kalan 3040 sayfa demektir. Eserin toplam sayfa sayısı da böylelikle 3054'tür.

Osmanlı Türkçesi için en sağlam sözlüklerden birisi olarak Meninski'nin bu eseri, hem döneminde hem günümüzde büyük önem teşkil eder. Eserde kelimeler Osmanlı imlâsı, transkripsiyon ve açıklama sırasına göre verilmiştir. Açıklama kısmında değişik yoğunlukta olmakla beraber Latince, İtalyanca, Almanca, Fransızca, Lehçe kullanılmıştır. Eserin baskı tarihinden yüz yıl sonra, Lexicon'un basımının 100. yılında yıl dönümünde, 1780 ile 1802 yılları arasında Bernard de Jenisch ve Franciscus de Klezl önderliğinde bazı Kraliyet Doğu Dilleri Akademisi mezunlarının da katıldığı bir çalışma grubu tarafından aynı ad ile yeni bir sözlük yayımlanmıştır: Lexicon Arabico-Persico-Turcicum (Tulum 2011: 10). Meninski'nin burada sırayla zikredilen "Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae", "Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica", "Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum Simul Idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persici" adlı eserleri, Prof. Dr. Mertol Tulum tarafından 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı adlı hacimli çalışmada 2011 yılında yayımlanmıştır.

3.1.16. Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones seu Grammatica Turcica (1680)

Francisci à Mesgnien Meninski tarafından 1680 yılında (M. DC. LXXX) hazırlanan bu eser de Viyana'da (Viennae Austriae) basılmıştır. Eserin dili Latince'dir. Bu eser Meninski'nin Türkçe gramer kitabıdır. İki sayfalık kısa giriş yazısından sonra içindekiler kısmı yer alır. Bunun ardından gelen iki sayfalık hitap metninin akabinde *Grammaticae Turcicae Pars Prima De Orthographia* başlığıyla eserin içine girilir. Eser yedi bölümden oluşur.

Osmanlı alfabesi (*Pars prima*), harflerin ses karşılıkları, telaffuzlar, imlâ işaretleri, heceler, yazı tiplerinin gösterilmesi ve Osmanlı, Süryani ve İbrani harflerinin karşılaştırma listesiyle ilk bölüm tamamlanır. İkinci bölümde (*Pars secunda*) artikeller, isimlerin genel

hâlleri, teklik-çokluk durumları, hâl çekim ekleri, isimlerin karşılaştırmaları, adlar, sayılar yer alır. Üçüncü bölümde (*Pars tertia*) zamirler, rakamlar ve sıralama, zamirlerde iyelik konuları bulunur. Dördüncü bölümde (*Pars quarta*) kelimeler, kelime çeşitleri, fiiller, fiil çekimi, gerundiyumlar işlenmiştir. Beşinci bölümde (*Pars quinta*) zarflar, prepozisyonlar, edatlar, bağlama edatları, ünlemler anlatılmıştır. Altıncı bölümde (*Pars sexta*) sentaks, kipler, karşılaştırmalar, yapım, partisipler bulunur. Yedinci bölüm (*Pars septima*) vezinler, ölçüler, Farsça ve Türkçe düzyazı metni kapsamıştır. Eserin sonunda iki sayfalık *Appendix* yani ek bölüm yer alır.

Örneklere bazen yalnızca bir dil (genelde Türkçe) işlenmiş, bazen de örneklendirme Türkçe, Farsça ve Arapça karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

3.1.17. Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum Simul Idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persici (1687)

Francisco à Mesgnien Meninski tarafından 1687 yılında (M DC LXXXVII) Viyana'da (Viennae Austriae) hazırlanmıştır. Eser, iki sütun sistemiyle yazılmıştır. Paragraflar, madde başları Latince kelime ile başlar. Sonrasında, ilgili kelimenin Osmanlı Türkçesindeki karşılığı hem Osmanlı harfleri hem Latin harfleri ile Türkçe olarak verilir. Devamında Arapça ve Farsça karşılıklar da yine Osmanlı harfli ve Latin harfli okunuşlarıyla gösterilir. Dört sayfalık giriş yazılarından (Dük Maximiliano Emanueli'ye ve okuyucuya hitap kısımları) sonra, yukarıda belirtildiği gibi, her sayfada iki sütun yer alan eser toplam 1998 sütundan oluşmuştur.

Meninski'nin Türk dili için hazırladığı üç eserden biri olan bu sözlük, madde başları Arap alfabesiyle Türkçe olan *Thesaurus Linguarum Orientalum Turcicae Arabicae Persicae* isimli üç ciltlik sözlüğünün Latince kelimelerin madde başına alınmasıyla hazırlanmış şekildedir. Meninski'nin eserleri Osmanlıca araştırmaları için eşsiz bir kaynaktır. Bu eserlerde Türkçenin bütün ses birimleri, hatta bazen bunların alt üyeleri ayrı işaretlerle gösterilmiştir. *Complementum*'da Türkçe kelimelerin Arap harfli imlâsında ekseriyetle klişeleşmiş imlânın kurallarına bağlı kalan Meninski, bunların Latin harfli

transkripsiyonunda ise daha çok okunuşu esas almıştır. Ancak onun esas aldığı okuyuşun da yine aydınların veya yüksek zümrenin okuyuşu olduğu anlaşılıyor. Bunun dışında eserinde *vul.* kısaltmasıyla halk dilinin veya konuşma dilinin şekillerini de göstermiştir. Bilhassa *vul.* ile gösterilen bu şekiller muhtemelen konuşma dilinde standartlaşmış olan şekilleri göstermektedir. Bizim kaynak olarak kullandığımız Complementum'da morfonolojik seviyede klişeleşmiş imlânın daha etkili olduğu göze çarpmaktadır (Develi 1995: 10).

3.1.18. The Travels Of Monſieur De Thevenot Into The Levant (1687)

1664 yılında Jean De Thévenot tarafından yazılmış *Relation d'un Voyage Fait au Levant* adlı Fransızca eserin İngilizce çevirisidir. Archibald Lovell'in hazırladığı bu eser 2 Aralık 1686 tarihinde lisanslanmış, 1687 yılında Londra'da basılmıştır. Üç cilde sahiptir.

Eserin başında Lovell tarafından kaleme alınan 11 sayfalık *Preface* kısmı vardır. Bundan sonra *A Letter From Monſieur de la Croix, Secretary and Interpreter to the French King, Touching ſome Points of Oriental Learnings Contained in the Second Part of theſe Travels* başlıklı kısım sekiz sayfalıktır. Bu bölümlerden sonra üç ciltte yer alan başlıkları gösteren içindekiler gelir. Akabinde ilk cilt başlar. Sonrasında da diğer ciltlerle eser devam eder. Eserdeki her cilt bölüm (*part*) adıyla anılır ve her bölümün içinde kitap (*book*) adı verilen alt bölümler bulunur.

The Travels Of Monſieur De Thevenot Into The Levant, bir seyahat kitabıdır ve dolayısıyla konumuzla doğrudan bağlantısı yoktur. Eserde anlatılar yer alır. Bu yazılar içinde anlatılan konu kapsamında bazı Türkçe sözler Latin harfleriyle transkribe edilmişlerdir. Bu transkripsiyon sistemi İngilizceye uygundur, bu tiptedir; *boghas, surmee, pilau* vb. Eserdeki Türkçeye dair yerler bu sözlerdir. Fransızca asıl eserin başında yer alan *Thevenot Tchelebinung Hhazretineh Sefer Kitabisinung Vzreh Gazeller* adlı şiire bu eserde yer verilmemiştir.

3.1.19. Della Letteratura de' Turchi (1688)

Giovanni Battista Donado tarafından 1688 (M DC LXXXVIII) yılında kaleme alınan eser Venedik'te hazırlanmıştır. İtalyanca bir eserdir. Eserin adı "Türklerin Edebiyatı"

şeklinde çevrilebilir. Della Letteratura de' Turchi'nin yazarı Giovanni Battista Donado, Venedik senatörüdür. İstanbul'da balyos (veya *balyoz* “elçi, Venedik elçisi”) olarak da bulunmuştur.

Eser, *Lo Stampatore A Chi Legge* başlıklı dokuz sayfalık girişten sonra eserin adı, yazarı ve unvanları (*Senator Veneto, Fù Bailo Cofstantinopoli*) belirtilen başlıkla eser başlar. Bu transkripsiyon metni Türkler hakkında çeşitli alt başlıklarda anlatılan bilgi ve gözlemler içerir ve 148 (140+8) sayfadan oluşur. Eser 140 sayfa numarasıyla son bulur. Sonrasında, alt kısmında transkripsiyon işaretleriyle yazılmış Türkçe sözler içeren sekiz sayfalık nota cetveli yer alır. Bu bir müzik eserinin (şarkı vb.) örneğidir.

Della Letteratura de' Turchi'de transkripsiyon işaretleriyle kaydedilmiş Türkçe kısımları iki ayrı yerde vardır. Bunlar 97-100 ve 137-139 arası sayfalarında dır. 97-100 sayfaları arasında birkaç Türkçe atasözü yazılmış ve hemen altında çevirisi yapılmıştır. 137 ile 139 sayfaları arasında da üstte transkripsiyon işaretli Türkçe sözler, altında İtalyanca çevirisi verilmiş olan deyimler vardır.

3.1.20. Nucleus Institutionum Arabicarum Enucleatus, Variis Linguae Ornamentis Atque Praeceptis Dialecti Turcicae Illustratus (1695)

Johann David Schieferdecker tarafından 1695 (M. DC. XCV.) yılında Leipzig'de (Lipsiae) hazırlanmıştır. Eserin dili Latince dir. Bu transkripsiyon metni iki ana bölümden oluşur. İlk bölümde Arapçanın grameri (*Grammatica Arabica*) anlatılırken ikinci bölümde Türkçenin grameri (*Grammatica Turcica*) yer alır.

Eserin ilk 44 sayfası geniş bir giriş özelliğindedir. Bu kısımdan sonra Arapça gramer başlar. Arapça gramer bölümü beş kitaptan oluşur. İlk sekiz sayfası giriş olan alt bölümden sonra birinci kitap (*Liber Primus*) ile Arapça gramer bölümünün ana konularına girilir. Birinci kitap ortografiye dairdir. Burada alfabe, sesler ve onların karşılıkları, yazı tarzları, imlâya dair konular yer alır. İkinci kitap (*Liber Secundus*) fiillerle ilgilidir. Üçüncü kitap (*Liber Tertius*) isimlerle, dördüncü kitap (*Liber Quartus*) *De Particulis* “parçacıklar” ana başlığını taşır. Beşinci kitap (*Liber Quintus*) sentaksla ilgilidir. Arapça gramerin sonunda *Appendix* yani ek bölüm ve *Index* yer alır.

Türkçe gramer bölümü altı sayfalık girişle başlar. Bu bölüm altı kitaptan oluşur. Birinci kitap (*Liber Primus*) *De Orthographia* adını taşır, alfabe, sesler ve onların karşılıkları, yazı tarzları, imlâya dair konular anlatılır. İkinci kitap (*Liber Secundus*) *De Nomine* adını taşır, isimlerle ilgilidir. Üçüncü kitap (*Liber Tertius*) *De Pronomine* adına sahiptir ve burada zamirlere dair konuları içerir. Dördüncü kitap (*Liber Quartus*) *De Verbo* adını taşır, fiillere dair konuları kapsar. Beşinci kitap (*Liber Quintus*) *De Particulis* adını taşır, burada zarflar, prepozisyonlar, bağlama edatları, ünlemler anlatılır. Altıncı kitap (*Liber Sextus*) *De Syntaxi* adındadır ve sentaksa dairdir. Altı kitap sonrasında ek bölüm özelliğinde *Appendix* gelir. Burada Osmanlı imlâsında bir Türkçe metin, onun transkripsiyon işaretli hâli, Latince çevirisi ve ekler yazılıdır. Appendix sonrasında içindekiler mahiyetindeki *Index I* ve dizin mahiyetindeki *Index II* yer alır.

3.2. Osmanlı-Arap Harfli Metinler

3.2.1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi

XVII. yüzyılın Türkçe dil kaynakları içinde Evliya Çelebi Seyahatnamesi birçok bakımdan önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu toprakları ve civarı hakkında bilgiler verilen bu eserde, bölgelerin sosyo-kültürel yapısına, coğrafyasına, tarihine ve diline dairdir. Evliya Çelebi'nin, eserin herhangi bir yerinde Batı Rumeli Türkçesine dair belirttikleri, XVII. yüzyılda konuşulan Batı Rumeli Türkçesinin özellikleri hakkında fikirler verir. Bu sebeple ayrıntılı incelemeye alınan esere dair geniş bilgi "İnceleme" bölümünde yer almıştır.

II. İNCELEME

1. Metinlerin Yazım Özellikleri

1.1. Transkripsiyon Metinlerinin Yazım Özellikleri

Tezimizde XVII. yüzyıl transkripsiyon metinlerinden sadece Batı Rumeli Türkçesi ağzının özelliklerini de yansıtan dört eser incelenecektir.

1.1.1. *Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632)*

Bu gramer kitabı, Bologna'lı Kont Giovan Battista Montalbano tarafından 1622-1632 yılları arasında yazılmıştır. Latince yazılan eser, Napoli'deki Millî Kütüphanenin Türkçe el yazmaları kısmında bulunmuştur. Bu gramer kitabı üç kısma ayrılmaktadır: 1) Gramer (vv. 3a-80b), 2) Türkçe-Latince sözlük (vv. 81a-211b), 3) Atasözleri (vv. 212a-225a). Giovan Battista Montalbano, 1596'da Bologna'da doğmuş, avukat olduktan sonra dünyayı gezmiştir. Türk imparatorluğuna geldiğinde de, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli diyarlarını dolaşmıştır (Gallotta 1986: 235-236).

Kont Montalbano'nun bu eseri yöresel dil özelliklerini yansıtmak üzerine hazırlanmamıştır. Ancak, inceleme sırasında yazı dilinde olmadığı kabul edilen bazı dil özelliklerinin bulunduğu tespiti üzerine eserin en azından bazı kısımlarının Batı Rumeli ağız özelliklerini yansıttığı kabul edilmiş ve eser, tezimiz kapsamı içine alınmıştır. Batı Rumeli özelliğini çağrıştıran kısımların var olabileceği düşüncesini, yazarın Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli sahalarını gezmiş olduğu bilgisi de desteklemiştir. Bu sebeple Syntaxis, tezimize dâhil edilmiştir.

1.1.1.1. Transkripsiyon İşaretleri

İşaret(ler)	Ses Değeri	Örnek
a	a	akşam /akşam/ (32)
b	b	bir /bir/ (70)
g, gi	c	gian /can/ (59)
ch, chi	ç	chikar /çıkark/ (76)
d, dh**	d	dokussi /dokuzı/ (8), adhet /adet/ (65)
e	e	etmek /etmek/ (69)
f, ff	f	fil /fil/ (38), effendiluk /efendilük/ (69)

g, gh, gi	g	gelmės /gelmez/ (4), begh /beg/ (73), gıoss /göz/ (49)
g, gh	ġ	elaklıgı /elaklıgı/ (42), doghri /dogrı/ (55)
h, hi*	h	hamama /hamama/ (61), sirhie /sirhe/ (107)
e, i, Ø, ' **	ı	saber /sabır/ (14), clıg /kılıc/ (9), kardass' dur /kardaşıdur/ (59)
i	i	gibi /gibi/ (38)
i	ıy, iy	biuk /biyük/ (39)
k, ki, chi, ch*, cch*	k	kim /kim/ (23), chiorlerum /körlerüm/ (27), sichin /sikin/ (82), icchi /iki/ (18)
k, c	ķ	ok /ok/ (12), clıg /kılıc/ (9)
l	l	kartal /kartal/ (85)
l	ı	gelur /gelür/ (90)
m	m	zaman /zaman/ (62)
n	n	iatan /yatan/ (95)
ng, gn, ngh	ŋ	anglais /anlayış/ (4), degnis /deniz/ (33), songh /soğ/ (126)
o	o	sonra /sonra/ (132)
o	ö	giosun /gözün/ (27)
p	p	parmak /parmak/ (16)
r, rr, ri*	r	kara /kara/ (31), irrak /ırak/ (102), akrianlukden /akranlukden/ (1)
s, ss, si**	s	neste /neste/ (1), zefkisefassin /zefkisefasın/ (5), sierinum /sırınım/ (136)
s, ss, sc*, ssh**	ş	aksam /akşam/ (32), scenligun /şenligün/ (124), iassamanden /yaşamanden/ (4), dolasshur /dolaşur/ (80)
t, tt, th*, tth*	t	at /at/ (9), ettmes /etmez/ (83), avreth /avret/ (33), otth /ot/ (86)
u	u	ialunus /yalunuz/ (92)
u	ü	ugrenmege /ügrenmege/ (118)
u, v*, uu**	v	auginde /avcinde/ (13), sever /sever/ (24), uuarsa /varsa/ (117)
u	vu, vü	iaus /yavuz/ (104)
i, j, y*, gi**	y	ialunus /yalunuz/ (92), je /ye/ (35), ayu /ayu/ (10), iarigiur /yarıyur/ (65)
i	ıy, yi	anglais /anlayış/ (4)
s, z*, ss*	z	hismet /hizmet/ (69), bozar /bozar/ (66), dokussi /dokuzı/ (8)
Açıklamalar:		
* : Seyrek kullanım.		
** : İstisnai kullanım.		

1.1.1.2. İmlâ-Transkripsiyon

Eserde Latince imlâ üslubunda bir transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Bunun yanında, transkripsiyonlu olarak yazılan Türkçe sözlerin bazen hangi Türkçe söz olduğunu anlamak zor olmuştur. Bu tarz şüpheye düşülen durumlarda, Türkçe cümlelerin hemen altında yazılan Latince tercümesi işe yaramıştır. Anlam yoluyla hangi söz olduğu tam tespit edildikten sonra ilgili sözdeki seslerin nasıl yansıtıldığı belirlenmiştir.

Syntaxis'te bazı durumlarda Türkçe tek ses için ikiz ünsüz kullanılmıştır. Bunlar için *ff*, *rr*, *ss*, *tt* kombinasyonları örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu kombinasyonlar tek ünsüzü belirtir.

Fonetik inceleme için Türkçenin ünlülerini tam olarak tespit etmek büyük önem taşır. Eserde ünlüler kalın veya ince sırada bulunmalarından takip edildiğinde tespit edilmeleri kolaydır. Çünkü /a/, /e/ ve /i/ seslerinin her biri için ayrı ayrı tek işaret kullanılmasından dolayı karıştırma imkânı yoktur. Yuvarlak ünlüler /o/, /ö/ için “o”, /u/ ve /ü/ için “u” işareti kullanılmıştır. Dolayısıyla sözün kalın sırada olması durumunda “o” harfi /o/ sesini, ince olması durumunda ise /ö/ sesini karşılamıştır. Aynı durumlar “u” harfinde de geçerlidir. Az sayıda olmakla beraber, kalınlık-incelik uyumu dışında kalan sözler içinse hece bazlı çıkartımda bulunulmuş, bu sözlerin o dönemde veya günümüzde sahip oldukları seslerden hareketle sonuca varılmıştır. Ünlüler açısından çok işaretli kullanım sadece /ı/ (e, i, Ø, ’**) için söz konusudur. Bu kullanımlar da sorun yaratıp sesi tespit etmede çıkmaza sokacak tarzda değildirler.

Eserde bazı ekler sözden ayrı olarak da yazılmışlardır; **iegh dur** /yegdür/ (3), **musafir hane dur** /müsafirhanedür/ (19), **gloss sus** /gözsüz/ (49). Bildirme ekinin gelişimi (+dur < +durur < durur < turur) düşünüldüğünde bu imlâ tercihi doğal sayılabilir. Ancak başka bazı ekler için de bu imlâ uygulanmıştır.

Gisli /gizli/ (3), *gelmes* /gelmez/ (4) gibi sözlerde bulunan “s” harfi hem /s/ hem /z/ sesini yansıtmış olabilir. Her iki telaffuz bugün olduğu gibi tarihte de var olmuş olmalıdır. Ancak “s” harfinin /s/, /z/, /ş/ gibi birçok sesi karşılamada kullanması sebebiyle eserdeki imlâ bu konuda kesin karara varmaya izin vermez. Bundan dolayı, bu tarz durumlarda yazı dilinin de kabulü olan z’li varyant yani /z/ olarak okuma tercih edilmiştir.

Syntaxis'te ünlü uzunluğu konusunda bir bilgi yoktur. Belli işaretlerle gösterilen ünlülerde herhangi bir uzunluk alametine yer verilmemiştir. Metin içinde geçen bazı

sözlerin yapısı, buradaki ünlülerin uzun telaffuz edilebileceği izlenimi verir. Meselâ **Elaklıgi isten bulur** /Elaklıgi isten bulur/ (42) ‘*Helaklıgi isteyen bulur*’ cümlesindeki *isten* muhtemelen *istēn* şeklinde bir telaffuzda olmuştur. Ancak, uzun ünlülere dair bir işaretin kullanılmamış olması, bunu açıkça ileri sürmemize engeldir.

Batı Rumeli sahası için bugün ve tarihte k- > ç-, g- > c- ses değişiklikleri karakteristik özelliktedir. Bu değişikliklerin örneklerini Latince sisteminde bir transkripsiyon kullanan bu eserde tespit etmek mümkün olmamıştır. Bunda “g”/”gi” imlâsının duruma göre hem /g/ hem /c/ sesini karşılamış olması sebeptir. Kararsızlıktan çıkmak için herhangi bir ipucunun bulunmamasından dolayı, Syntaxis’te k- > ç- ve g- > c- ses değişikliklerinin olmadığı kabul edilmiştir.

1.1.2. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630)

Andrea Du Ryer tarafından 1630 (M.DC.XXX.) yılında Paris'te yazılmıştır. Eserin dili Latince'dir. İlk dört sayfalık girişten sonra sözlük 96 sayfadır. Eserde giriş sonrasında Osmanlı alfabesi, örnekler, zamirler, fiil çekimleri, söz dizimi, konuşma parçaları, sayılar anlatılmıştır. Genel olarak eserde Türk dilinin özelliklerinden söz edilmiştir. 94 numaralı sayfadan itibaren son iki sayfasında *Exercitatio Lectionis* başlığıyla örnek bir Türkçe alıştırma metni yer alır. Bu metin, üstte Latin harfli transkripsiyon, altında Osmanlı harfli sözler ve onun da altında Latince çeviri şeklinde verilmiştir. Söz konusu metindeki kelimelerin transkripsiyonlu şekilleri, klâsik Osmanlı Türkçesinin biraz dışındadır. Genel eser içinde en büyük metin örneği olarak burada kayda alınan bazı telaffuz özelliklerinin Batı Rumeli tarzı olması sebebiyle eser ayrıntılı incelemeye alınmıştır.

1.1.2.1. Transkripsiyon İşaretleri

İşaret(ler)	Ses Değeri	Örnek
a	a	atafinung /atasınur/ (94)
b	b	biri /biri/ (95)
g	c	tagi /tacı/ (96)
ch	ç	chunki /çünki/ (94)
d	d	durt /dürt/ (95)
e	e	el /el/ (94)
<i>kullanılmamış</i>	f	-
gu, g	g	guēdu /gendü/ (95), gun /gün/ (96)
<i>kullanılmamış</i>	ğ	-
h	h	Beheram /Beheram/ (94)
x	h	axir /ahır/ (95)
i	ı	Kildi /kıldı/ (94)
i	i	idi /idi/ (94)
κ, k	k	milki /milki/ (95), chekmich /çekmiş/ (94)
c, k	ķ	coudi /kudı/ (96), Kildi /kıldı/ (94)
l	l	chahlic /şahlık/ (96)
l	l	el /el/ (94)
m	m	moucarrar /mukarrar/ (94)
n	n	on /on/ (95)
ng	ŋ	anung /anur/ (95)

o	o	bozmadi /bozmadı/ (96)
<i>kullanılmamış</i>	ö	-
p	p	padichah /padişah/ (94)
r	r	ier /yer/ (96)
f	s	fultanlic /sultanlık/ (95)
ch	ş	Kichileri /kişileri/ (95)
t	t	tagi /tacı/ (96)
ou, u	u	toutti /tutti/ (95), atafinung /atasınuş/ (96)
u, v, ü	ü	durt /dürt/ (95), vch /üç/ (96), üileh /üyle/ (95)
ou	v	ouact /vakt/ (95)
i	y	iil /yıl/ (96)
z	z	zamanēden /zamanenden/ (94)
ã	an, am	Noumã /Numan/ (94), Beherã /Beheram/ (95)
ẽ	en	guēdu /gendü/ (95)
ũ	un	anũg /anuş/ (95)
Açıklamalar:		
* : Seyrek kullanım.		
** : İstisnai kullanım.		

1.1.2.2. İmlâ-Transkripsiyon

Eserdeki transkripsiyon imlâsı hakkında en başta dikkat çeken konulardan biri Arapçada telaffuz farkları olan ت ve ط , س ve ص gibi harflerin aynı transkripsiyon işaretleriyle (“t” ve “f”) karşılanmasıdır; **toutti** طُوْتِدِي /tutti/ (95). Bu durum başka bazı transkripsiyon metinlerinde de görülür. Bunlar, Türkçe için telaffuz bakımından fark taşımadıklarının örneğidir. Bu *toutti* örneğinin gösterdiği bir diğer şey de, eserin telaffuza yönelik bir transkripsiyonlamaya sahip olmasıdır. Yani طُوْتِدِي şeklinde yazılan kelime, görülen geçmiş zaman ekinin dal harfiyle (ـ) yazılmasına rağmen, **toutdi** /tutdı/ değil **toutti** /tutti/ şeklinde kaydedilmiştir. Yine Türkçede telaffuzunun olmadığı bilinen ayın harfi (ع) için eserde herhangi bir işaret yoktur. Türkçede telaffuz edilmeyen bu harf transkripsiyonda da gösterilmemiştir; **amellerini** عَمَلَّرِنِي /amellerini/ (94), **Nouman** نُعْمَان /numan/ (94).

Bazı sözlerin Osmanlı harfli imlâsı da klâsik imlânın dışındadır; chunki چُونَكِي /çünkü/ (94). Klâsik imlâyla چُونَكِه şeklinde yazılan söz burada telaffuza uygun bir formda yazılmıştır.

“A”, “e”, “u” işaretlerinin üstüne eklenen eğik çizgiyle (ã, ã, ù) ünlü ve ünsüz harften oluşan /an/, /am/, /en/, /un/ gibi kapalı heceler karşılanmıştır; **guēdu** كَندُو /gendü/ (95), **anūg** أَنْكُ /anuḡ/ (95). Ancak, bu durum eserde bir standart oluşturmaz. Açık olarak hecenin yazıldığı örnekler de vardır; **neflenden** نَسَلَنْدَنْ /neslenden/ (96).

Üçüncü teklik iyelik eki kullanımında dikkat çeken bir durum vardır; **dinenden** دِينَنْدَنْ /dinenden/ (94), **zamanēden** زَمَانَنْدَنْ /zamanenden/ (94), **elendeh** أَلَنْدَه /elende/ (95). Harekeler bu aradaki ünlü sesin düz-geniş ünlü (/e/) olduğunu üstün ile gösterir. Bu imlâ şekli, ekin yazar Andrea Du Ryer tarafından yanlış algılanmasıyla ilgili olabilir.

Güzel he harfinin (◌) transkripsiyonunda görülen bir özellik, harfin “eh” veya “ah” olarak yazılmasıdır; **vlingeh** أَلِنْجَه /ülince/ (95), **zamanēdeh** زَمَانَنْدَه /zamanende/ (95), **üileh** أَيْلَه /üyle/ (95), **fongrah** صَنْجَرَه /sonra/ (96), **bachnah** بَاشَنْه /başna/ (96).

Eserde /g/ için “gu” harf kombinasyonu kullanılmıştır. Bunun yanında, **gun** كُونُ /gün/ (96), **guzetti** كُوزْتَدِي /güzetti/ (96) örneklerinde bu kombinasyonla, sonraki /ü/ sesi birleşmiş gibi görünmektedir. Eserde /g/ için “gu” ve “g” işaretleri kullanılmıştır.

Eserdeki “u”, “v” ve “ü” transkripsiyon harfleri /ü/ sesini karşılamıştır. Bu harflerle kaydedilen kelimeler yazı dilinde /ö/ sesiyle bulunmaları sebebiyle harfin karşılığının /ö/ olup olamayacağına dair ek tahlil yapılmıştır. Bunu tespit etmek için bu harfle yazılmış ve ince sırada yer alan /ö/ > /ü/ değişimi yaşamamış kelimelere bakılmıştır; **chunki** /çünki/ (94), **iuz** /yüz/ (94), **Hurmuz** /Hürmüz/ (95), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (95), **guēdu** /gendü/ (95), **iuzni** /yüzni/ (96), **vch** /üç/ (96), **gun** /gün/ (96). Bu örnekler yazı dilinde de /ü/ sesini taşımıştır. Ayrıca, bazılarında “u” harfi ilk heceden sonraki hecelerde yer alır. Bu sebeplerle “u”, “v” ve “ü” transkripsiyon harflerinin /ü/ sesine denk geldiği anlaşılmıştır.

Yazar tarafından değişik şekilde transkripsiyonu yapılan bir kelime vardır; **medahbnah** مَدَاهِبْنَه (95). Kelime sonunda bir yönelme hâl ekinin varlığı hissedilse de, eksiz veya ekli hâlde bu kelime, o dönemde veya bugünde kullanılan herhangi bir kelimeyle denkleştirilememiştir. Bu kelimenin imlâsı sorunludur.

1.1.3. Michiel Martelini Derlemesi (1657)

Michiel Martelini adlı kişi tarafından yazılmıştır. Martelini, Adriyatik Denizi kıyısında yer alan Dubrovnik (Ragusa) şehrendir. Kendisinin kim olduğuna dair ayrıntılı bilgi yoktur. Bu eser için açık bir ad kaydedilmediği için, çalışmamızda “Michiel Martelini Derlemesi” adıyla anılmıştır.

Yazılış tarihi, eserde bulunan küçük notlardan anlaşılmaktadır. Michiel Martelini Derlemesi, 1657 yılında tamamlanmış ve Alfonso di Mono adlı bir beyefendiye sunulmuştur. Eseri yazan kişinin Michiel Martelini olduğu, ikinci cildin ilk sayfasında kaydedilmiştir. Bu kısımdan, ikinci cildin aslında derlemenin ilk bölümü olduğu çıkarılmıştır. İlk sayfada “1657, Questo Libro Di Me Michiel Martelini, Raguseo, All Ilmo Sig. Alfonso di Mono” yazılmıştır. Slavca¹, Türkçe ve İtalyanca bölümler bulunan bu eser bir toplamalar bütünüdür ve kodeks, cönk, mecmua olarak nitelendirilebilir. Eserde içerik bakımından en büyük kısım Slavcaya, en küçük kısım İtalyancaya aittir. Eserde kullanılan alfabe İtalyanca için uygulanan Latin alfabesidir ve Türkçe sesler de İtalyancanın transkripsiyon sistemine göre kaydedilmiştir. Latin yazı sistemi dışında, Türkçe-Slavca karışık dilli bir parça da Bosna Kiril alfabesi (*Bosančica*) ile yazılmıştır. Ayrıca, ikinci cildin dördüncü sayfasında Arap alfabesi ile üç-dört söz yazılmıştır. Bu sözler okunamamıştır. El yazması iki kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap 20x16 cm boyutlarında ve beyaz deri kaplı, ikinci kitap 20,6x13,4 cm boyutlarında olup basit bir görünümde (Korkut 1960: 37-38).

Bu kodeksteki Türkçe örnekleri aşk şarkılarıdır ve bu kısımlar, XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de konuşulan Türkçenin örneklerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Yazma eser şu an Bosna Hersek’in başkenti Saraybosna’da bulunmaktadır. Eser yayınlanmamış bir el yazmasıdır. Hakkında birkaç makale ve bir kitaptaki küçük bölüm dışında bilgi yoktur.

¹ Makalede *Srpsko-hrvatski* “Sırp-Hırvatça” olarak geçer. Bu dönemsel terimin açık olmaması sebebiyle kapsayıcı Slavca terimi kullanıldı.

1.1.3.1. Transkripsiyon İşaretleri

İşaret(ler)	Ses Değeri	Örnek
a	a	akel /akıl/ (P1)
b	b	benum /benüm/ (P2)
g, gi	c	inge /ince/ (P7), gielur /celür/ (P4)
c, ci	ç	ucup /uçup/ (P8), xunciarum /hünçarum/ (P9)
d	d	dostum /dostum/ (P11)
e	e	eile /eyle/ (P12)
f	f	felek /felek/ (P10)
gh, ghi, g	g	eghlenursun /eglenürsün/ (P10), ghielendén /gelenden/ (P10), degil /degil/ (P2)
gh, g	ğ	dagh /dag/ (P9), bagrun /bagrun/ (P1)
h, x	h	hacan /haçan/ (P9), tenxa /tenha/ (P1)
e, i, Ø	ı	akel /akıl/ (P1), ascik /aşık/ (P2), klarsé /kılarse/ (P11)
i	i	inan /inan/ (P11)
i	ıy, iy	kiamété /kiyamete/ (P11)
k, ki, ch, chi, q**	k	cekmisc /çekmiş/ (P1), pesckiesc /peşkeş/ (P4), chimunle /kimünle/ (P10), suchierisé /süker_ise/ (P4), ceqméieim /çekmeyeyim/ (P10)
k, ch, c	ķ	kul /kul/ (P10), saclaiagach /saklayacak/ (P13)
l, ll*	l	salcum /salkum/ (P13), alla /ala/ (P3)
l, gl**, gli**	ł	eile /eyle/ (P12), uglursém /ülürsem/ (P13), kescgliar /kışlar/ (P4)
m	m	bilurum /bilürüm/ (P9)
n	n	ne /ne/ (P8)
-	ŋ	-
gn**	ń	bigné /biñe/ (P13)
o	o	olur /olur/ (P13)
o	ö	giordum /cördüm/ (P1)
p	p	sap /sap/ (P1)
r	r	deria /derya/ (P4)
s	s	soraim /sorayım/ (P8)
sc, sci, sz**, sch**	ş	scaxin /şahin/ (P8), sciasciar /şaşar/ (P15), gieimisz /ceymiş/ (P7), bascha /başa/ (P13)
t, tt**	t	aktur /aktur/ (P4), ciftta /çifta/ (P17)
u, v	u	ucup /uçup/ (P8), vsak /uzak/ (P6)
u, eu**	ü	upeler /üpeler/ (P17), eulurum /ülürüm/ (P4)

u, v	v	seuenler /sevenler/ (P11)
u	vu, vü	kulausun /kulavuzun/ (P8)
i, j, y*, i**	y	iusli /yüzli/ (P10), jarüm /yarüm/ (P13), alay /alay/ (P14), İedi /yedi/ (P15)
i	yi, yi	ildur /yıldur/ (P15)
s, z*	z	seman /zeman/ (P11), benzer /benzer/ (P1)
Açıklamalar: * : Seyrek kullanım. ** : İstisnai kullanım.		

1.1.3.2. İmlâ-Transkripsiyon

Michiel Martelini Derlemesi'nde genel olarak bir işaret, bir sesi karşılar. Bu imlâ sisteminin bazı istisnaları vardır. Bazı sesleri karşılamada birden çok harf kullanılmıştır. Bu farklı kullanım, ayrı işaret tercihi veya harf kombinasyonu ile yapılmıştır. Standart imlâda bir harfe bir ses sistemi içinde harfin yanında kombine edilen “i” işareti, *gi, ci, ghi, chi, gli, sci* kombinasyonlarını oluşturmuştur. Ayrıca, konsonant-vokal veya konsonant-konsonant harf kombinasyonları kullanılmıştır. Farklı veya ikincil kullanımda görülenler *c, ch, q, ng, g, gl, gn, ll, tt, j, y, sch; eu, i, i* harfleridir.

“C” harfi /k/ sesi için kullanılmıştır. Bu sesi karşılamada “k” ve “ch” harfleri yanında, “c” harfi de **ocurdum** /okurdum/ (P11/36), **culun** /kulun/ (P12/7), **salcum** /salkum/ (P13/21), **ioctur** /yoktur/ (P13/23), **saclaiagach** /saklayacak/ (P13/23), **congesi** /koncesi/ (P14/22), **culaghunda** /kulagunda/ (P17/6) örneklerinde kullanılmıştır. “C” harfi /ç/ sesini de karşılar. “C” ile yazılan Türkçe sözlerin bazıları “k” harfiyle de kaydedilmişlerdir: *Okuidum* /okuydum/ (P16/3), *kulum* /kulum/ (P3/18), *iok* /yok/ (P9/10), *konge* /konce/ (P9/13), *konce* /konçe/ (P5/6).

“Ch” harf kombinasyonu /k/ ve /k/ seslerini karşılamıştır. Diğer harflerin kullanımının yanında **chacia** /kaça/ (P1/6), **bachtughum** /baktugum/ (P3/7), **iaruluch** /yaruluk/ (P8/11), **musctuluch** /muştuluk/ (P10/16), **tachtunda** /taktunda/ (P11/10), **xach** /hak/ (P11/12), **achar** /akar/ (P11/46), **achlum** /aklum/ (P13/3), **saciach** /saçak/ (P13/21), **bicach** /biçak/ (P13/22), **saclaiagach** /saklayacak/ (P13/23), **toprach** /toprak/ (P14/8), **charsci** /karşi/ (P17/19), **cheuriané** /kevriyane/ (P9/19), **chimunle** /kimünle/ (P10/5), **iurechten** /yürekten/ (P11/31), **cichtum** /çiktum/ (P11/31), **rachiplardan** /rakiplardan/ (P11/41), **sanmachi** /sanma_ki/ (P11/51), **chimi** /kimi/ (P12/6), **chimunler** /kimünler/

(P12/11), **térchi** /terki/ (P12/15), **ichtiarum** /iktiyarum/ (P13/3), **giorduchcés** /cördükçez/ (P13/6), **ichi** /iki/ (P15/2) örneklerinde kullanılmıştır. “Ch” ile yazılan Türkçe sözlerin bazılarının ikinci bir imlâ şekli vardır; *xak* /hak/ (P7/15), *aklum* /aklum/ (P14/6). Ayrıca, “chi” kombinasyonu da vardır; **sulfichiare** /zülfikare/ (P1/6), **chiafirsun** /kafırsün/ (P3/5), **suchierisé** /süker_ise/ (P3/22), **xunchiarum** /hünkarum/ (P9/4), **chiem** /kem/ (P9/14), **chieman** /keman/ (P11/45), **gielurchiën** /celürken/ (P15/1), **uirurchien** /virürken/ (P15/3), **chiupeler** /küpelere/ (P17/6), **fichirum** /fikrüm² (P13/3). “Chi” kullanımı, sadece ince ünlü sırasındaki kelimelerde tercih edilmiştir.

“Q” harfi bir örnekte /k/ sesi için kullanılmıştır: **Ceqméieim** /çekmeyeyim/ (P10/13). Bu sözün kökü olan *çek-* fiili *cekmisc* /çekmiş/ (P1/5) ve *cektugeghum* /çektücegüm/ (P3/21) sözlerinde “k” harfiyle yazılmıştır.

Eserde “ng” harf kombinasyonu sadece iki kez geçer; **tangri** /tangri/ (P4/10), **ianglisc** /yanglış/ (P8/8). Bunlar dışında “n” ve “g” harflerinin yan yana gelmesiyle görülen denklikler (*enghiél* /engel/, *konge* /konce/ vb.), hem ses karşılıklarının farklı olması hem bunların harf kombinasyonu olarak kullanılmaması sebepleriyle kapsamın dışındadır. Bu iki örnek, /ŋ/ sesi taşıyan veya taşımış olan sözlerdir; *tañrı* (< *teñri*), *yañlış* (*yalñūs*) (Clauson 1972: 950). Ancak, buradaki “ng” kombinasyonu, /ŋ/ sesini vermemiştir. Çünkü eserin tamamında asli olarak /ŋ/ sesi taşıdığı bilinen sözlerde bu ses yerine /n/ sesi görülür. Yazmak için “n” harfi kullanılan bu kelimelerde imlâ için farklı bir işaret kullanılmamıştır; *benser* /benzer/ (P15/11) (< *beñzē-*) (Clauson 1972: 352), *un* /ün/ (P4/5) (<< *öñ*) (Clauson 1972: 167). Tamlama, iyelik çekiminde de yine aynı şekilde {+(X)n}, {+n} ekleri n’lidir; (*senin*) *baban* /baban/ (P4/3), *kumrimun kanadi* /kumrimun kanadi/ (P4/9). Eserde rastlanan /ŋ/ sesinin bulunmaması durumu, günümüzde de bu coğrafyada söz konusudur. Batı Rumeli sahasında bugün konuşulan ağızlarda /ŋ/ sesi yoktur. Ancak, bir-iki sözün içinde açılmış hâlde “ng” yapısına rastlanabilir; *yeng* “yen, giysi kolu” (< *yeñ*), *dingle-* “dinlemek” (< *diñle-* << *tuñla-*).

Michiel Martelini’nin standart imlâsında /ğ/ ve /g/ sesleri “gh”, “ghi” işaretiyle, /c/ sesi de “g” işaretiyle belirtilmiştir. Bu standardın dışına çıkan birkaç örnekte /ğ/ ve /g/

² Bu imlanın /fikrüm/ şeklinde de okunabileceği düşünülse de, ikinci sesin orta hece ünlüsü olması, kelimenin asli şekli (fıkr) ve bugünkü telaffuz gibi sebeplerden ötürü, “chi” grubu tek ses kabul edilip kelime /fikrüm/ şeklinde okunmuştur.

sesleri kelime başında ve kelime içinde “g” işaretiyle kaydedilmiştir; **bagrun** /bagrun/, **oldugum** /oldugum/, **egri** /egri/, **gair** /gayr/, **égup** /egüp/, **églengesi** /eglencesi/, **ortagun** /ortagun/, **budagun** /budagun/, **gaiet** /gayet/, **aglaiup** /aglayup/, **akaiagunde** /ak_ayagunde/, **degil** /degil/, **andegi** /andegi/, **dogri** /dogri/, **ugredurlér** /ügedürler/, **ascigum** /aşıgum/, **asciguna** /aşıguna/, **dudagun** /dudagun/, **sagosum** /sag_osum/. Sözü edilen örneklerde “g” harfinin /c/ sesini değil de, /ğ/ ve /g/ seslerini karşıladığını bu sözlerin ikinci imlâ varyantlarından anlamak mümkün. Bu *baghri* /bagri/, *eghlenursun* /eglenürsün/, *ghaiet* /gayet/, *aghlaiup* /aglayup/, *deghil* /degil/, *doghri* /dogri/, *sagh osun* /sag osun/ imlâ varyantları, ilgili sözlerin bu konsonantının da /g/ şeklinde okunması gerektiğini göstermiştir. Eserde, kelime başı ve içinde gerçekleşen $g > c$ ve $k > ç$ ünsüz değişmelerine dair örnekler vardır. Hatta aynı kelime bazen hem g’li hem c’li kaydedilmiştir. Dolayısıyla, ikinci imlâ durumu eser için bir özelliktir. Martelini hem *gel-* fiilini hem *cel-* fiilini bazen altlı üstlü satırlarda bile kullanmıştır. Burada unutulmaması gereken temel husus, bu ünsüz değişiminin ince ünlü sırasında yer alan ünsüzlerde gerçekleştiğidir. Dolayısıyla, yukarıdaki örnekler içinde kalın vokalli örneklerde /c/ sesinin bulunması bu sebeple de imkânsızdır; /g/ olarak okunması gereklidir. İnce ünlü sırasında olan *egri* /egri/, *égup* /egüp/, *églengesi* /eglencesi/, *degil* /degil/ örneklerinden son ikisinin gh’li varyantları vardır. Bugün, $g > c$ ve $k > ç$ ses değişiklikleri yaşamış Batı Rumeli ağızlarından Kosova ağızlarında bu sözlere *egri*, *eg-*, *eglence*, *dil* şekillerinde rastlanabilir. Son örnekteki ses olayları konu dışında tutulursa, diğer örneklerde /g/ sesi vardır. Ayrıca, bazı sözler için ikinci imlâ varyantı olmasa da, iyelik çekimi gibi benzer bir yapı içermesi, onlara dair fikre sahip olma imkânı sağlamıştır.

İstisnai kullanım olarak İtalyancaya özgü “gn” (*İt. bagno* /banyo/ “banyo”), “gl” veya “gli” (*İt. famiglia* /famîlia/ “aile”) harf kombinasyonları, İtalyanca telaffuza uygun şekilde bir-iki örnekte kullanılmıştır. Bu kullanım **bigné** /biñe/ (P13/20); **kescgliar** /kışlar/ (P4/2), **uglursém** /ülürsem/ (P13/27) kelimeleriyle sınırlıdır. Örneklerden “bin” kelimesi, asli olarak yapısında /ñ/ sesini taşır; *biñ* (Clouston 1972: 346). Söz konusu geniz sesinin etkisiyle Martelini, kelimeyi “bign” şeklinde kaydetmiş diye kabul edilse de, benzer şekilde asli olarak /ñ/ sesi taşıdığı bilinen sözlerin eserde /n/ sesine sahip oldukları yukarıda anlatılmıştı. Burada da bu söze özgü bir imlâ tercihi vardır. Martelini, belki bu sözü o şekilde duymuş, bu sözün geniz sesinde bir telaffuz farkı hissetmiş olabilir. Biz,

belki biraz farklı bir /n/ duyduğu ve bu sebeple farklı şekilde imlâ etmiş olabileceğinden hareketle, “n” ile değil de “ñ” ile kaydedilmesini, yani *biñe* şeklinde okunmasını uygun bulduk. Yine *kescgliar* /kışlar/ örneğinde, inceltici etkisi olduğu bilinen /ş/ konsonantı sonrasında telaffuz edilen /l/, kalın vokal sırasında yer alsın da normalden daha ince şekilde telaffuz edilmiş ve bu sebeple Martelini tarafından farklı bir imlâyâ tabi tutulmuştur. Benzer ses düzenine sahip *kusclar* /kuşlar/, *baghisclar* /bağışlar/, *kardasclar* /kardaşlar/ gibi kelimelerde böyle bir imlâ uygulanmamıştır. Diğer örnek *uglursém* /ülürsem/ yapısında da ince vokal sırasındaki /l/ sesi, “gl” harf kombinasyonu ile imlâ edilmiştir. Bu kelimenin kökü olan *ül-* “ölmek” fiili, eserin birçok yerinde çeşitli kelime varyantlarında kullanılmış (*ulum* /ülüm/, *ulsem* /ülsem/) ve bu örneklerde /l/, sadece “l” harfi ile kaydedilmiştir. Dolayısıyla, istisna oluşturan bu durumlarda kelime merkezli bir yaklaşımla, kelime nasıl duyulmuşsa o şekilde kaydedilmiştir.

Michiel Martelini Derlemesi’nde /l/ ve /t/ seslerinin yazılmasında bir özellik görülür. Kelimelerden **dilli** /dili/ (P1/14), **delli** /deli/ (P1/16), **alla** /ala/ (P3/1), **éllé** /ele/ (P13/11), **sumbullum** /sümbülüm/ (P17/9), **belluni** /belüni/ (P17/17) örneklerinde tek /l/ sesinin yazılması için ikiz harf “ll” kombinasyonu kullanılmıştır. Yine /t/ sesinin yazılmasında **ciftta** /çifta/ (P17/17) örneğinde ikiz harf “tt” kombinasyonu tercih edilmiştir. Bunlar imlâ tercihi olarak görülmektedirler; söz konusu kombinasyon /l/ ve /t/ seslerini karşılar.

Eserde ayrıca iki ünsüz taşıyan bazı kelimeler tek harf ile yazılmıştır. Yukarıdaki “ll” ve “tt” kullanımının aksine, aynı olan iki ünsüzün yan yana geldiği durumlarda iki l ünsüzü yerine tekli yazılanlar **giuseler** /cüzeler/ (P2/3), **giuselerun** /cüzelerün/ (P2/5), **ileri** /ileri/ (P3/9), **giuléri** /cüleri/ (P3/10), **seleri** /seleri/ (P3/11), **aler** /aleri/ (P7/5), **scaler** /şaler/ (P7/6), **teleruni** /telerüni/ (P8/9), **teleri** /teleri/ (P8/13), **ilerune** /ilerüne/ (P8/21), **giuler** /cüler/ (P9/8), **bulbuler** /bülbüler/ (P9/9), **iolar** /yolar/ (P9/18), **eler** /eler/ (P10/8), **ualaxi** /valahi/ (P11/15), **alaxi** /alahi/ (P11/16), **bilaxi** /bilahi/ (P11/17); iki t ünsüzü yerine tekli yazılanlar ise **oghratun** /ogratun/ (P3/13), **etun** /etün/ (P3/19), **itughumi** /itügümi/ (P10/6), **arti** /arti/ (P13/2) örnekleridir. Bunların yanında **muxabét** /muhabet/ (P12/5), **genetisé** /cenet_ise/ (P13/11) örneklerine de rastlanmıştır.

“J” harfi **kijma** /kıyma/ (P3/12), **jarumdén** /yarümden/ (P6/1), **Jarum** /yarüm/ (P13/5), **Jarumun** /yarümün/ (P17/2), **Jatarum** /yatarum/ (P17/13), **Jarumi** /yarümi/

(P17/16), **Jar** /yar/ (P17/23) gibi birkaç örnekte /y/ için kullanılmıştır. Bunun yanında, “y” harfi de **ualay** /valay/ (P2/4), **ay** /ay/ (P2/9), **alay** /alay/ (P4/1), **boynuna** /boynuna/ (P7/4) kelimelerinde /y/ sesini karşılamak için tercih edilmiştir. Bu istisnanın dışında, /y/ için “i” harfi kullanılmış, bu harf ile ayrıca iki ünlünün yan yana geldiği durumlarda “yi”, “yi”, “iy”, “iy” hecelerini de karşılamıştır; **gefai** /cefayi/ (P3/3), **siah** /siyah/ (P3/11) vb. Martelini ayrıca, eserde sadece bir kez /y/ sesini “i” harfi ile karşılamıştır; **iedi** /yedi/ (P15/15).

Standart imlâda “u”, “v” harfleriyle /v/ ünsüzü karşılanırken iki ünlünün yan yana kullanıldığı birkaç yerde “u” harfi “vu” ,”vü” hecelerini karşılamak için kullanılmıştır; **kulausun** /kulavuzun/ (P8/8).

Eserde /ş/ sesini karşılamak için “sc”, “sci” harf kombinasyonları söz konusudur. Bu imlâ standardının yanında, bir örnekte “sz”, bir örnekte de “sch” kombinasyonu /ş/ için tercih edilmiştir; **gieimisz** /ceymiş/ (P7/19), **bascha** /başa/ (P13/26).

“Eu” harf kombinasyonu, **elurum** /ülürüm/ (P4/5) örneğinde /ü/ sesi için tercih edilmiştir. Yazı dilindeki *öl-* fiili eserde, çağdaş Batı Rumeli ağızlarında olduğu gibi, genellikle *ül-* şeklinde kaydedilmiştir. Dolayısıyla bu örnekte, fiil istisnai olarak bu şekilde yazılmış, “eu” harf kombinasyonu /ü/ sesini karşılamıştır.

Türkçe /l/ sesini göstermek için eserde çoklukla “e” harfi kullanılmıştır. Bunun yanında, bazı yerlerde harf kullanılmamış (*klarsé* /kılarse/ [P11/6]), bu gibi işaretli kullanımlarda bazen /l/ sesinin telaffuz edilmediği kabul edilmiştir; **brakmisc** /brakmış/ (P10/1). Bu durum, ilgili sözün telafuzuyla alakalıdır. Sesin imlâ edilmesi için başvuru üçüncü işaret “i” harfidir. Bu harf ile **kijma** /kıyma/ (P3/16), **baghisclar** /bağışlar/ (P4/3), **ianglisc** /yanglış/ (P8/8), **acighi** /açığı/ (P12/12), **acilmisc** /açılmış/ (P14/22) **ascik** /aşık/ (P17/7), kelimeleri kaydedilmiştir. Bunlardan *acighi* ve *acilmisc* örneklerinde yer alan “i” harflerinden biri /l/ biri ise /i/ sesini karşılar. *Aç-* fiilinin türevleri olan *açık* ve *açıl-* kelimelerinin ikinci heceleri /l/ sesine sahiptir. Kelime sonundaki iyelik eki ve öğrenilen geçmiş zaman eki ise tek varyantlıdır; {+i}, {-miş}.

Michiel Martelini Derlemesi ağız örnekleri veren bir eser olması bakımından standart imlânın dışındadır, yöresel telaffuz ve kullanımlar gösterir. Bunun yanında, yanlış işitme veya yanlış telaffuz gibi sebeplerle olduğu düşünülen kelime örnekleri de vardır; **xatorgighum** /hatorcigum/ (P1/12), **meqlun** /meclun/ (P1/19), **uldurusun**

/üldürüsün/ (P3/8) vb. Bazen de eserdeki imlânın dışına çıkan münferit örnekler görülür. Eserde **giecer** /ceçer/ (P2/5) şeklinde imlâ edilen *ceç-* “geçmek” fiili bir yerde **cecier** /çeçer/ (P6/5) şeklinde; **ufagik** /ufacik/ (P4/1), **xatrégighum** /hatrecigüm/ (P2/2) biçimlerinde /c/ ünsüzü ile yazılan ek **kokicighi** /kokiçigi/ (P4/6) kelimesinde /ç/ sesini karşılayan harf ile yazılmıştır. Ancak, bunlar ilgili kelimelerin telaffuzunda yaşanan değişiklikleri de yansıtmış olabilir.

Eserde özellikle “e” harfi üzerinde tonlama işareti, çizgi kullanılmıştır (é, è). Bu işaretlemelerde bir standart yoktur. İşaretsiz olarak (*chieman* /keman/ [P11/45]) kaydedilen kelime, biraz sonra işaretleme yapılarak (*chiéman* /keman/ [P11/45]) yazılabilmektedir. İşaretleme uygulanan **delén** /delen/ (P1/17), **eiléme** /eyleme/ (P3/3), **iéscil** /yeşil/ (P4/17), **caré** /çare/ (P4/15), **séni** /seni/ (P11/2) gibi örneklerde herhangi bir ölçüte dayalı olma, tutarlılık oluşturan bir durum görülmemiştir. Örnek verilen ve verilmeyen kelimelerin bazılarında da ikili imlâya rastlanmıştır.

Türkçede asli olarak var olduğu belirtilen uzun ünlüler veya alıntı kelimelerde var olan uzun ünlüler Michiel Martelini Derlemesi’nde imlâya yansıtılmamış, kelimelerdeki ünlü uzunluklarını gösterecek bir işaret kullanılmamıştır.

Eserde *okuidum* /okuydum/ (P16/3) kelimesinde imlâ hatası vardır. Başka bir parçayla benzerlikler taşıyan bu parçadaki şekil, diğer yerde *ocurdum* /okurdum/ (P11/36) şeklindedir. Yine *geterum* (P17/14), *danghlari* (P17/19) kelimeleri bozuk imlâlıdır.

1.1.4. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672)

Jacobus Nagy de Harsany tarafından 1672 tarihinde (M DC LXXII) Köln’de (Coloniae Brandeburgicae) yazılmıştır. Dili Latince dir. Konuşma kitabı olan bu eserde, Latin imlâsıyla Türkçe cümleler Latince açıklamalarla verilmiştir.

Eser bir gramer kitabı veya sözlük değildir. Yazarın amacı Türkçeyi, Osmanlı toplumunun her cephesini karşılıklı diyalogla öğretmektir. Eserde kuru ve basit konuşma metinleri yerine ilgi çekici metinler yer alır. Metinler, dönemin anlatımı, olaylarının, bakış açılarının yansıtılması açısından güzel örnekler barındırır. Yolculukta dikkat edilecek şeyler, hanlarda yapılan konuşmalar, han kültürü, dinî bakış ve anlayışlar, Osmanlı İmparatorluğu yönetimine dair düşünceler bunlardan bazılarıdır.

Colloquia Familiaria Turcico Latina, konuşma metinlerinden oluşması sebebiyle telaffuz öğeleri yansıyan bir eserdir. Bu telaffuzun Batı Rumeli özelliklerini taşımasından dolayı, eser bizim için birincil kaynak kapsamına girmiştir. Yapılan ilk incelemeyle eserde çok sayıda özelliğin bulunması sonrasında bu transkripsiyon metni, ayrıntılı incelemeye alınmıştır. György Hazai tarafından (Hazai 1973), eserin geniş bir fonolojik incelemesi yapılmış, çalışmada eser metinlerine yer verilmiştir.

1.1.4.1. Transkripsiyon İşaretleri

İşaret(ler)	Ses Değeri	Örnek
a, á*, ã**, â**	a	angfak /ancak/ (5), vár /var/ (13), mubârek /mübarek/ (2), Candiâ /Kandiya/ (48)
b	b	baska /başka/ (132)
gs, gf	c	gsümle /cümle/ (421), gfami /cami/ (427)
cs, cf, ts, tf, tz, cz*, c**	ç	csikali /çıkalı/ (12), cfoktur /çoktur/ (19), Jeniczer /Yeniçer/ (49), hits /hiç/ (50), getfer /geçer/ (55), Nemtze /Nemçe/ (219), afcılar /aşçılar/ (297)
d	d	durmak /durmak/ (3)
e, é*, ê*, ë**, æ**, ê**	e	eger /eger/ (10), pêskes /peşkeş/ (10), elcfibeg /elçi_beg/ (234), Büilemê /süyleme/ (219), Palæologia /Paleologoya/ (223), elë /ele/ (224)
f, ff, ph	f	fena /fena/ (77), effendilerine /efendilerine/ (87), Sophiada /Sofyada/ (8)
g, gh, gi, gy, gÿ**	g	güzedürüm /güzedürüm/ (25), renghi /renği/ (70), Giönlüm /Gönlüm/ (71), gyerek /gerek/ (371), gÿöre /göre/ (490)

g	ġ	iaga /yaga/ (210)
h	h	nehaiet /nehayet/ (164)
ch, kh	ħ	chazinedür /ħazinedür/ (156), takhtina /taħtına/ (102)
i, e	ı	kilits /kılıç/ (39), bilßen /bilsın/ (91)
i, y	i	is /iş/ (115), fyndiki /şimdiki/ (151)
i, ŷ*	ıy, iy	Tangrie /Taŋrıye/ (2), nŷjetünden /niyyetünden/ (128)
k, ki	k	kisi /kişi/ (367), hunkiar /hünkar/ (347)
tty**	ķ	duttyandur /dükandur/ (13)
k, c	ķ	karfı /karşı/ (216), calkundur /kalkandur/ (52)
x**	ks	noxan /noksan/ (362)
l	l	ejle /eyle/ (458)
l	l	lakerdi /lakırdı/ (472)
m	m	memleketlerinde /memleketlerinde/ (361)
n, nn*	n	ne /ne/ (420), dunnyada /dünyada/ (83)
ng	ŋ	Tangrie /Taŋrıye/ (2)
o	o	olşun /olsun/ (5)
ö, o*	ö	gyönlek /gönlek/ (407), gyoregsek /görecek/ (95)
p	p	Padıffah /Padişah/ (3)
r	r	rivalet /rivayet/ (47)
s, sz, fız, β, f	s	Spahi /Spahi/ (238), Szerhat /Serhat/ (47), ifztemis /istemiş/ (387), Bonra /sonra/ (48), fajarlar /sayarlar/ (169)
s, f, ff, β*	ş	Symdiyek /Şimdiyek/ (171), fungsilai /şuncılay/ (196), paşa /paşa/ (170), Padişah /Padişah/ (258)
t, th, tth**	t	töreβi /töresi/ (3), jumurtha /yumurta/ (137), Otthmanli /Otmanlı/ (370)
u	u	ujmaz /uymaz/ (50)
ü, u	ü	ücs /üç/ (50), güzedürum /güzedürüm/ (25)
v, u*, w**	v	vardur /vardur/ (17), eumeni /evmeni/ (248), wilajetün /vilayetün/ (156)
i, j, y, ŷ**	y	iaban /yaban/ (18), jeg /yeg/ (31), dunnya /dünya/ (77), niyetinüz /niyetinüz/ (81)
i, ŷ*	yı, yi	kisii /kişiyi/ (421), yıldızüm /yıldızüm/ (137)
z	z	zeman /zeman/ (5)
ũ**	un	Krallarũ /Krallarun/ (233)
Açıklamalar:		
* : Seyrek kullanım.		
** : İstisnai kullanım.		

1.1.4.2. İmlâ-Transkripsiyon

Cümle başında kullanılan büyük harf, eserde bazen cümle içinde de kullanılmıştır. Özel adlar olduğunda makul sayılacak bu durum bazen cins bir kelime için de görülür; “...kabahet ettikleri yerde Olan Jenicfer ağabına mektup jazar...” /kabahet ettikleri yerde Olan Yeniçer agasına mektup yazar/ (175).

Yaygın olarak kullanılmayan bir harf olarak “ÿ” işareti, birkaç örnekte kullanılmıştır. İlgili örneklerin yapısından hareketle bu işaretin /y/ sesi ve /iy/, /yı/ heceleri için kullanıldığı tespit edilmiştir; **niÿetinüz** /niyetinüz/ (81), **nÿjetünden** /niyyetünden/ (128), **ÿldizüm** /yıldızüm/ (137). Örneklerden hareketle /iy/, /yı/ heceleri için kullanım, /y/ sesinin ardıl ve öncül hece formları olması sebebiyle standart tercih sayılabilir. Bunun dışında **niÿetinüz** örneği de benzer bir örnek sayılsa da, “ÿ” işaretinin öncesinde “i” işareti, burada “ÿ”nin kullanımını /iy/ hecesi olarak kabul etmeyi zorlaştırmıştır. Burada /y/ sesini karşıladığı kabulü makuldür.

İşaretlerin karşıladıkları sesler anlamında, “fc” harf kombinasyonu genel kullanımın dışına çıkar. **Afcfi** /aşçı/ (f=ş/, cf=/ç/) gibi kelimelerde genel olarak kullanılan kombinasyon, birkaç örnekte olması gereken “fcf” kombinasyonu yerine “fc” şeklinde yazılmıştır; **hofce** /hoşçe/ (19), **Afcilar** /Aşçılar/. Bu kombinasyonun ikinci işareti “c”, standart dışı ve istisnai olarak ilgili örneklerde /ç/ sesini karşılamıştır.

Kelime orta ve sonlarında bazen “i” harfi ikiz olarak “ii” şeklinde yazılmıştır. Burada /y/ ünsüzünü veya ünlü-ünsüz kombinasyonunu karşılamadığı bazı durumlarda (*kifii* /kişiyi/ (248), *gyöziile* /göziyle/ (405) gibi), ünlü uzunluğunu göstermiştir; **Mevleviiler** /Mevleviiler/ (476). Hatalı imlâ sayılan bir örnek de tespit edilmiştir; **Cfauzii** /Çauzıı/ (175). Burada akkuzatif eki iki kez yazılmıştır.

Eser içinde sadece bir yerde görülen “tty” harf kombinasyonu, yine sadece bu örnekte görülen, /k/ ile /ç/ arasında yer alan /k̄/ sesini karşılamıştır; **duttyan** /dükan/ (133).

Latince için alışılmış olan “æ” işareti, **Mammeæ** /Mammee/ (196) ve **Palæologia** /Paleologoya/ (223) örneklerinde iki özel ad için /e/ sesini karşılamak üzere kullanılmıştır.

Colloquia Familiaria Turcico Latina’da Türkçe seslerin karşılanması için uygulanan imlâ, burada Osmanlı harflerinden ziyade Türkçenin telaffuzuna bakıldığını göstermiştir. İşaretlerin incelemesi sırasında “ch” kombinasyonunun kullanıldığı

kelimeler çıkarılmış ve bunların Osmanlı harflerinde hangi sesi karşıladığına bakılmıştır. Burada, ilgili kombinasyonun kullanıldığı kelimelerden hareketle genelde /h/’yi, bazen de /ħ/ ve /h/’yi karşılamıştır. Ancak, *Achmet* (164) örneğindeki ilk ünsüzün Osmanlı harflerinde ha (ح) ile imlâ edildiği (ahmed احمد) görülür. Burada ha (ح) harfi “ch” ile karşılanırken dal (د) harfi işaretlenmemiş, onun Türkçedeki telaffuzu olan “t” işaretlenmiştir. Yine başka bir örnek olarak *gyunach* (442) kelimesinin Osmanlı imlâsı (günâh كناه) şeklindedir. Burada da “ch”, he (ه) harfini karşılamıştır. Eserdeki işaretlerden “ch” özelinde anlatılan durumdan da görüleceği gibi, *Colloquia Familiaria Turcico Latina*’da, Türkçe telaffuz merkezli bir transkripsiyon sistemi uygulanmıştır.

Metinler içinde bazı kelimelerin imlâsında işaretleme hataları görülür; **fcherler** (“feherler” yerine) (153). Eserin basımıyla alakalı bir durum olmalıdır.

1.1.5. Transkripsiyon İşaretlerinin Karşılaştırılması Tablosu

Türkçe ses değeri	Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis.. (1622-32)	Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630)	Michiel Martelini Derlemesi (1657)	Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672)
a	a	a	a	a, á*, â**, â**
b	b	b	b	b
c	g, gi	g	g, gi	gs, gf
ç	ch, chi	ch	c, ci	cs, cf, ts, tf, tz, cz*, c**
d	d, dh**	d	d	d
e	e	e	e	e, é*, é*, ě**, æ**, ě**
f	f, ff	<i>kullanılmamış</i>	f	f, ff, ph
g	g, gh, gi	gu, g	gh, ghi, g	g, gh, gi, gy, gý**
ğ	g, gh	<i>kullanılmamış</i>	gh, g	g
h	h, hi*	h	h, x	h
h	-	x	-	ch, kh
ı	e, i, Ø, ' **	i	e, i, Ø	i, e
i	i	i	i	i, y
ıy, iy	i		i	i, ý*
k	k, ki, chi, ch*, cch*	κ, k	k, ki, ch, chi, q**	k, ki
ķ	-	-	-	tty
ķ	k, c	c, k	k, ch, c	k, c
ks	-	-	-	x**
l	l	l	l, ll*	l
l	l	l	l, gl**, gl**	l
m	m	m	m	m
n	n	n	n	n, nn*
ŋ	ng, gn, ngh	ng	-	ng
ń	-	-	gn**	-
o	o	o	o	o
ö	o	<i>kullanılmamış</i>	o	ö, o*
p	p	p	p	p
r	r, rr, ri*	r	r	r

Türkçe ses değeri	Turcicae linguae per terminos latinos educta Syntaxis.. (1622-32)	Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630)	Michiel Martelini Derlemesi (1657)	Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672)
s	s, ss, si**	f	s	s, sz, fz, ß, f
ş	s, ss, sc*, ssh**	ch	sc, sci, sz**, sch**	s, f, ff, ß*
t	t, tt, th*, tth*	t	t, tt**	t, th, tth**
u	u	ou, u	u, v	u
ü	u	u, v, ü	u, eu**	ü, u
v	u, v*, uu**	ou	u, v	v, u*, w**
vu, vü	u	-	u	-
y	i, j, y*, g**	i	i, j, y*, i**	i, j, y, y**
yı, yi	i	-	i	i, y*
z	s, z*, ss*	z	s, z*	z
/an/, /am/	-	ã	-	-
/en/	-	ẽ	-	-
/un/	-	ũ	-	ũ**

Açıklamalar:

* : Seyrek kullanım.

** : İstisnai kullanım.

1.2. Osmanlı-Arap Harfli Metnin Yazım Özellikleri

1.2.1. Evliya Çelebi Seyahatnamesi

XVII. yüzyılın Türkçe dil kaynakları içinde Evliya Çelebi Seyahatnamesi birçok bakımdan önemli bir yere sahiptir. Bu eser, o dönemde oldukça büyük bir alanı kaplayan Osmanlı İmparatorluğu toprakları ve civarı hakkında bilgiler verir. Söz konusu bilgiler bölgelerin sosyo-kültürel yapısına, coğrafyasına, tarihine ve diline dairedir. Dile ilişkin açıklamalarda Evliya Çelebi'nin yöresel telaffuzlara, farklı kullanımlara, yabancı dillere değinmesi, bunları imlâ etmesi de ayrı bir önemdedir. Seyahatname'nin Türk diline dair verileri çalışmamızda da birincil önemdedir. Eserin herhangi bir yerinde Batı Rumeli Türkçesine dair belirtilenler, XVII. yüzyıldaki konuşulan Batı Rumeli Türkçesinin özellikleri hakkında fikirler verir.

Eserin yazarı Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamış ve o zamanki Osmanlı coğrafyasını 50 yılı aşkın bir süre dolaşmış, komşu ülkelere seyahat etmiştir. Orta Avrupa, Baltık Denizi kıyıları, Doğu Avrupa, Balkanlar, Türkiye, Kafkaslar, Azerbaycan, İran, Fırat ve Dicle bölgesi, Filistin, Mısır, Habeşistan ve Sudan topraklarının bulunduğu alan, Evliya Çelebi'nin o dönem seyahat ettiği alandır. Anılan geniş coğrafyada gezip gördüklerini, insanlardan dinlediklerini, okuduklarını, aktarılan bilgileri ve kendi bildiklerini notlar hâlinde tutup sonra bunları eserinde birleştirmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Osmanlı harfleriyle yazılmış olmasına rağmen, standart Osmanlı Türkçesi imlâsının dışında imlâ görülür. Bu yönüyle de o dönemin fonolojisine dair izler taşır. Eserin bu özelliği çalışmamız için hayati önemdedir.

Yazar, dilin fonetik farklarına duyarlı ve bunların yazıya yansıtılmasına özen gösteren biriydi. Bu duyarlılığı, onun tecvitte, yani Kuran okumadaki uzmanlığından kaynaklanmaktadır. Fatıha okurken *ellezîne* değil, *elledîne*; *el-mağzûb* değil, *el-mağdûb* gibi doğru telaffuz edilmesi gerektiği uyarılarında bulunur. Kelimelerin yazılış ve telaffuzları hususuna Evliya Çelebi'nin titizlik gösterdiği, Seyahatnamenin kendi elinden çıkmış (ya da kendi eliyle düzeltilmiş) olduğu nüshasında gözlemlenebilir (Dankoff 2008: 26-27). Eserin belli yerlerinde Türk dilinin ağız ve lehçeleri hakkında verilen örneklerde fonoloji konusunda müellifin gelişkin imlâsı vardır. Bu imlâ, XVII. yüzyılda konuşulan Anadolu ve Rumeli ağızlarının özelliklerini verebilmektedir.

Seyahatname içinde yazarın ağızlara dair örnekleri farklı farklı yerlerde verir. Bu kısımlarda örnekler gönderme, taklit vb. yöntemlerle aktarılır.

Evliya Çelebi'nin terminolojisi dikkatli kullanılmalıdır. Türkçe, Anadolu lehçesi, Urumca, Rumca, Kürtçe vb. terimler kimi zaman bugünkünden farklı anlamlar taşımış olabilir. Meselâ, Yunanistan'dan dil örneği verirken kullandığı Urumca ifadesi her zaman olmasa da aşağıdaki örnekte Türkçenin bir diyalektine işaret etmektedir: “...*Bu rabtanın dahi ahâlîsinin lisânları Urumşadır kim varmışık, gelmişik deyü kelimât ederler...*”. Yine Kürt lisanı tabiri ile Doğu Anadolu ağzını kastetmiştir (Develi 2010: 25). Dolayısıyla eserde Türk ağzı örneği olarak belirtilmeyen kısımlarda da Türk ağızlarına dair veriler bulunabilmiştir.

Evliya Çelebi'nin ağız malzemeleri konusunda dünyada birçok çalışma yapılmıştır. Anadolu ağızları (Eren 1972), Anadolu-Rumeli ağızları ve Türk lehçeleri (Dankoff 1989, 2008), Seyahatname'nin Türkçe açısından önemi (Duman 1995b), XVII. yüzyıl Azerbaycan-Türkmen ağzı (Develi 2004), Seyahatnamesinde diller ve Türk lehçeleri (Tekcan 2005), konuşma dili-yazı dili (Develi 2010), Seyahatname'de diller ve Osmanlı'da iki dillilik (Gülsevin 2012), Türkmen Türkçesi (Aydın 2012), XVII. yüzyılda Türkçenin ağızları (Gülsevin 2013b) Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden hareketle işlenen konulardan bazılarıdır.

1.2.1.2. İmlâ

Metin Arap harfli Osmanlı Türkçesi imlâsıyla yazılmıştır. Bununla birlikte, ağız örnekleri barındıran kısımlarda birçok özellik görülebilir. Söz konusu özelliklerden biri de düz ünlülerden sonra da yuvarlak ünlülerin kullanılmasıdır. Evliya Çelebi, normal düzeninde hareke kullanmazken ağız konuştuğu şahısların söylediklerini kaydederken hareke ve ek harf kullanmıştır. Böylece ilgili kısımda yuvarlak ünlünün telaffuz edildiğini göstermiştir; **allāhumuz** الأَهُمُوز (III/146a-8). Ancak, aynı metin kısmı üzerinde genellikle yuvarlaklığı gösterirken bazen de özel imlâ kullanmamıştır; المدن (III/146a-8). Bu gibi sözler de ağız örneği içinde yer almıştır. Buna karşılık yazı dilini kullandığı cümlelerde vokalin dar olduğunu esre işaretiyle belirtmiştir; **ecdādım** اجدادیم (III/146a-9). Bütün bunlardan hareketle diyalekt örneği olan metinlerde düzden sonra yuvarlak ünlü

kullanımı çoklukla yansıtılmışsa, yansıtılmayan bazı yerler için de bu durum var olarak kabul edilmelidir.

Osmanlı harfleriyle yazılan bu eserde, Batı Rumeli ağız karakteristiğinden ilk hecede görülen /ö/ > /ü/ değişimini tam tespit etmek mümkün değildir. Vav harfi (و) ile kaydedilen bazı kelimelerde özel işaret kullanılmadığı için bunları /ü/ sesine sahip kabul etmekten çekindik. Bu sebeple Seyahatname ağız bölümlerinde, ilk hecesi /ö/ barındıran kelimeler aynen okunmuştur.

Ağız bölümlerinin transkripsiyonunda alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler (ā, ū, ī) gösterilmiştir. Çağdaş Batı Rumeli ağızlarında genellikle bulunmayan ünlü uzunluğu XVII. yüzyılda da olmamış olabilir. Evliya Çelebi'nin imlâsından bu durum anlaşılammıştır. Dolayısıyla kesinleştirilemeyen ünlü uzunluğu konusunda, alıntı kelimelerdeki uzunlukların yansıtılmasına karar verilmiştir. Yine bu konuyla ilgili olarak, içinde ayın (ع), peltek se (ث) gibi bu harflerin karşılığı olan ve Osmanlı Türkçesi konuşma dili ve ağızlarında bulunmayan sesler taşıyan alıntı kelimeler, ağız bölümlerinde bazen aynen yazılmıştır (ثواب, شرعه) ve bu kelime transkribe edilirken, ilgili harf aynen işaretlenmiştir; *şer' de* شرعه (III/20a29), *şevāb* ثواب (III/146a10). Bir Batı Rumeli ağız konuşuruna ait olan cümlede geçen bu gibi kelimelerin peltek telaffuz edilme ihtimali hem Osmanlı Türkçesi fonetik tarihi hem çağdaş Batı Rumeli ağızlarının fonetik tarihi açısından mümkün görünmüyor. Dolayısıyla bu gibi durumlardan müellifin orijinal imlâyı kullandığını söylemek uygun düşer. Bunun yanında, müellifin alıntı kelimelerin asıl imlâsını değiştirdiğine de eserde rastlanmıştır; *hazret* خَزْرَت (V/259a6).

2. XVII. Yüzyıla Ait Yazılı Metinlerdeki Batı Rumeli Türkçesi Özellikleri

2.1. Metinlerdeki Batı Rumeli Türkçesi Ayırıcı Özellikleri

Eserlere dair ayrıntılı incelemeler sonucunda ortaya çıkan XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin karakteristik özellikleri aşağıda gösterilmiştir. Her özellik için örnekler gösterilmiş, durum anlatılmıştır. Ancak, çalışmanın başka yerlerinde belirtildiği gibi, ayrıntılı incelemeye alınan eserlerin hepsi, bütün yönleriyle Batı Rumeli Türkçesini yansıtıyor değildir. Dolayısıyla aşağıda gösterilen özelliklerden bazılarının istisnalarına bazı eserlerde rastlanmıştır. Örneğin “Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum Qui In Turciam Missiones Subeunt” adlı eser, bir derlemeler bütünüdür ve içinde Batı Rumeli Türkçesine örnekler olduğu gibi, Batı Rumeli karakteri taşımayan örnekler de vardır. Bu durum, inceleme açısından herhangi bir sakınca yaratmamıştır. Özellikle şekil bilgisi kısmında, eserlerden çıkarılan ekler yansıtıldıktan sonra “ortak şekil” veya “ortak şekiller” koyu olarak belirtilmiştir. Bu ortak şekillerde Batı Rumeli ağızlarını yansıtanlar yer bulmuştur, herhangi bir sebeple eserlere bulaşmış farklı bir şekil gösterilmemiştir.

2.1.1. Ayırıcı Ses Bilgisi Özellikleri

2.1.1.1. Ünlülerde Dudak Uyumu-Uyumsuzluğu

XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de konuşulan Türkçenin eklerinde genel olarak yuvarlak ünlü kullanılmıştır. Kelime tabanındaki ünlü düz de olsa yuvarlak da olsa, buna gelen ekin ünlüsü genellikle yuvarlak olmuştur. Yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler genel olarak yuvarlak ünlülü ekler almışlardır. Bunun yanında, düz ünlülü kelimelerde de yuvarlak ünlülü ekler görülmüştür. Söz konusu yuvarlak ünlü eğilimi XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesinden getirdiği bir mirastır. Bu yüzyılın yazı dilinde dudak uyumu tamamlanmamış olsa da, Batı Rumeli ağızından çok ileride düzeyde bir uyum vardır. Eklerin varyantları da bunu açıkça gösterir.

Bu özellik, Evliya Çelebi Seyahatnamesi içinde yer alan Rumeli sahası ağız bölümlerinin genel yazı diliyle ayrılmasını kolaylaştıran özelliklerin başında gelir. Evliya Çelebi, klâsik yazı diliyle eserini yazarken, Batı Rumeli sahasından bir telaffuz

örneği verdiğinde buradaki ekler yuvarlak ünlüdür. Evliya bunu özellikle yapar. Genel eser içinde geçen “*benim*” kelimesi “بنم” şeklinde imlâ edilirken, bu kısımlarda “بنوم” yani “*benüm*” imlâsı bu farklılık için güzel örneklerden birisidir.

Düzden sonra gelen ek ünlülerinde yuvarlaklaşma, çağdaş dönemde hem Doğu hem Kuzeydoğu grubu ağızlarında görülür. Ancak, bu durum Kuzeydoğu grubu ağızlarında daha genel bir özelliktedir (Karahan 1996: 60, 98).

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000).
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000).
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülür (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

acalur آجالور (EÇS, V/207b26), **achluk** /açluk/ (SYN.,15), **akrianlukden** /akranlukden/ (SYN, 1), **alaluz** أَلَلُوْز (EÇS, IV/185b21), **allāhumuz** الْأَهْمُوْز (EÇS, III/146a8), **artuk** /artuk/ (MMD, P1/2), **asretlughun** /asretlügen/ (MMD, P10/13), **bachtughum** /baktugum/ (MMD, P3/7), **bāğlarıdur** باغلریدر (EÇS, III/146a7), **benüm** بنوم (EÇS, I/362b25), **benüm** بَنُوْم (EÇS, III/146a8), **benüm** بَنُوْم (EÇS, III/157a1), **benüm** بنوم (EÇS, III/184b19), **benümle** بنمله (EÇS, III/157a2), **brağayum** براغایوم (EÇS, III/161a11), **bizüm** بروم (EÇS, III/131b25), **bizüm** بزوم (EÇS, III/131b27), **bizüm** بزوم (EÇS, III/146a12), **bulamadum** /bulamadum/ (CFTL, 26), **büräderümsün** بُرَادَهْرُوْمْسُوْن (EÇS, III/184b19), **cānum** جانوم (EÇS, III/146a7), **cānum** جانوم (EÇS, III/20a28), **cānum** جانوم (EÇS, III/20a29), **cānum** جانوم (EÇS, IV/91a23), **cānum** حانوم (EÇS, III/184b18), **cānum** حانوم (EÇS, III/186a9), **cevābdur** جوابدر (EÇS, III/161a23), **deghistrur** /değiştirür/ (SYN, 81), **degildür** دکلدور (EÇS, III/146a7), **demişüm** دَمِيْشُوْم (EÇS, IV/88a10), **dilemişüm** دِيْلَهْمِيْشُوْم (EÇS, III/116a1), **dīnüm** دینوم (EÇS, III/153b15), **dīnüm** دینوم (EÇS, IV/91a24), **dīnüñ** دینک (EÇS, III/146a9), **döneyüz** دونه یوز (EÇS, III/161a22), **durmaiup** /durmayup/ (MMD, P8/19), **durmayaluz** دۇرمايالوز (EÇS, IV/185b20),

düşmanlarımızun دشمانلریموزون (EÇS, III/186a9), **düşmenlerimiz** دسملرورمر (EÇS, IV/80a31), **efendimizüñdür** أفندیموزکدور (EÇS, III/146a7), **effendilik** /efendilük/ (SYN, 69), **effendinum** /efendinüm/ (SYN, 50), **elimüzde** المرده (EÇS, IV/80a29), **elümden** المدن (EÇS, III/146a8), **esirlerimiz** اسیرلریموز (EÇS, III/146a12), **esirlerimizüñ** اسیرلریموزک (EÇS, III/146a7), **gebersün** کبرسن (EÇS, IV/80a32), **gelmeysesün** کلمیهسئون (EÇS, IV/88a10), **gelmişüz** کلمیشوز (EÇS, IV/185b20), **gelur** /gelür/ (SYN, 60), **gianum** /canum/ (SYN 59), **gidersun** /cidersün/ (MMD, P3/4), **gideyüz** کیدهیوز (EÇS, III/161a22), **gielür** /gelür/ (CFTL, 96), **giunaxum** /cünahum/ (MMD, P9/3), **göresün** کورهنسن (EÇS, IV/87b6), **göreyüz** کورهیوز (EÇS, III/161a22), **hānun** خانئون (EÇS, IV/90b18), **harāmdur** حرامدر (EÇS, III/146a11), **iarsuz** /yarsuz/ (SYN 48), **iegh dur** /yegdür/ (SYN, 2), **ierun** /yerün/ (SYN, 72), **imānum** ایمانوم (EÇS, III/153b15), **imānum** ایمانوم (EÇS, IV/91a24), **istemeiup** /istemeyüp/ (SYN, 134), **işlememişün** سون ایشلمهیش (EÇS, III/161a1), **juregunüzde** /yüregünüzde/ (CFTL, 16), **kanadumi** /kanadumi/ (MMD, P10/2), **қанımız** (EÇS, III/146a12), **karnum** /karnum/ (SYN, 82), **katlanursuz** قاتلانورسن (EÇS, III/160a16), **kılıcumı** قلمجی (EÇS, III/157a2), **kıraluz** قوقمایهیوز (EÇS, IV/185b21), **kırduyuz** فردبوز (EÇS, IV/69b20), **koğmayayuz** قوربولوممی (EÇS, III/161a22), **konmadum** /konmadum/ (MMD, P2/9), **kurtulalum** قوربولوممی (EÇS, IV/80a30), **māhdur** مالیدر (EÇS, III/146a12), **māhdur** مالیدر (EÇS, III/146a12), **mālımuz** مالمز (EÇS, III/146a12), **maḅlahatum** /maslahatum/ (CFTL, 57), **müselmānuḡ** مُسلمانک (EÇS, III/20a29), **nasub** /nasub/ (SYN, 115) (<< *Ar.* نصیب *naṣīb*), **nedür** /nedür/ (CFTL, 4), **nişlerisün** نیشریسون (EÇS, IV/204b21), **oğlanum** اوغلانوم (EÇS, IV/87b6), **ölelüm mi** اولهلوممی (EÇS, IV/80a30), **şağ misün** صاغمیسئون (EÇS, IV/88a10), **şağ misün** صاغمیسئون (EÇS, IV/204b21), **salcum** /salkum/ (MMD, P13/21), **senun** /senün/ (MMD, P7/12), **serḡaddümüze** سرحدوموزه (EÇS, III/159b19), **seslenur** /seslenür/ (MMD, P4/22), **séudugeghum** /sevdüce güm/ (MMD, P12/3), **sevmişüm** سومشوم (EÇS, IV/88a10), **seydüm** سدوم (EÇS, III/184b18), **sulṡanum** سلطانم (EÇS, III/161a21), **sulṡanum** سلطانم (EÇS, III/161a23), **füjleṡtük** /süyleṡtük/ (CFTL, 5), **şarābımız** شرابمز (EÇS, III/146a12), **taktur** /taktür/ (SYN, 89) (<< *Ar.* تقدیر *takdīr*), **tenhādur** تنهادور (EÇS, III/131b26), **tetbur** /tetbür/ (SYN, 89) (< *Ar.* تتبیر *tetbir*), **varalum** وارلوم (EÇS, IV/185b20), **varaluz** وارألوز (EÇS, IV/185b20), **vardur** واردور (EÇS, III/20a29), **varmişuz** وارمیثوز (EÇS, IV/185b20), **vuralum** وورألوم (EÇS, IV/185b20),

yaḳalum يڤالوم (EÇS, IV/185b20), **yalasun da** يلاسنده (EÇS, IV/80a31), **yalayalum** لالالوم (EÇS, IV/80a31), **yalayalum** لالالوم (EÇS, IV/80a30), **yanarsun** يانارسن (EÇS, IV/87b6), **yanuma** يانومه (EÇS, III/157a2), **yeyüp** ييوب (EÇS, III/146a7), **yıḳalum** ييقالوم (EÇS, IV/185b20), **yürüyaluma** نوروبالوما (EÇS, III/161a23), **zamāndur** زماندر (EÇS, III/160a16).

2.1.1.2. /ŋ/ > /n/

Türk dilinin bilinen ilk dönemlerinden bugüne dek birçok sahasında asli ses olarak /ŋ/ sesine rastlanır. Kelime kök ve gövdelerinde, iyelik, genitif gibi birçok ekin yapısında yer almıştır. Tarihte Göktürk, Eski Uygur, Karahanlı, Kıpçak, Karluk sahaslarında kullanılmıştır. XVII. yüzyılda da Arap asıllı alfabe kullanılan Türk yazı dillerinin doğu ve kuzey kollarında *nun-kef* (نك) ile gösterilen /ŋ/ sesi Osmanlı Türkçesi yazı dilinin de dâhil olduğu güneybatı sahasında *kef* (ك/ك) ile imlâ edilmiştir. XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi yazı dilinde varlığı *kef* imlâsıyla yansıtılan bu ses, bu yüzyıl yazı dilini yansıtan transkripsiyon metinlerinde de “n-”, “ng”, “ngh”, “gn” gibi çeşitli harf kombinasyonlarıyla yazıda gösterilmiştir; **bun-almak** بوكالمق (Meninski 1680: § 934), **songh** (Montalbano 1622: § 129) vb.

Böyle bir tarihî süreç ve yaygınlığa sahip bu ses, XVII. yüzyılda Batı Rumeli sahası ağızlarında /n/ şeklindedir. Çağdaş Batı Rumeli ağızlarında bu özellik devam eder.

Türk dilinin birçok sahasında ve Anadolu sahasının Batı grubu ağızlarında görülen asli /ŋ/ sesi, Doğu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında /n/ şeklindedir (Karahan 1996: 60, 98). Belirtildiği üzere, Rumeli'nin Batı Rumeli kesiminde de görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000).
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000).
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlioğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

Kelime tabanlarında:

bana /bana/ (< baṅa) (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/22, P3/24, P7/10, P11/50, P11/52, P17/23), **benzer** /benzer/ (MMD, P1/9) (< beṅzer), **benser** /benzer/ (MMD, P15/11) (< beṅzer), **Enḥonra** /En_Sonra/ (CFTL, 8), (< eṅ, < soṅra), **gionul** /cönül/ (< cöṅül) (MMD, P6/7, P8/13, P11/2, P11/8, P11/13, P11/18, P13/8), **gionulden** /cönülden/ (MMD, P6/3) (< cöṅül), **gionumi** /cönümi/ (< cöṅül) (MMD, P3/2, P12/11), **ialiniz** /yalınız/ (CFTL, 13) (<< yaluṅuz), **ialunus** /yalunuz/ (SYN, 92) (<< yaluṅuz), **sana** /sana/ (< saṅa) (MMD, P4/7, P7/14, P11/37, P11/51, P13/14, P16/4, P17/25), **uni** /üni/ (MMD, P4/5) (<< öṅ).

Genetif ekinde:

anlarun /anlarun/ (CFTL, 54), (< {+Uṅ}), **düşmanlarımızun** دشمانلریموزون (EÇS, III/186a9) (< {+uṅ}), **eschumun** /eşhümün/ (MMD, P1/1) (< {+uṅ}), **ḥānun** خَانُون (EÇS, IV/90b18) (< {+uṅ}), **ierun** /yerün/ (SYN, 72) (< {+uṅ}), **nenungibi** /nenün_gibi/ (CFTL, 7) (< {+nUṅ}), **sciriun** /şirün/ (MMD, P1/18) (< {+üṅ}), **senun** /senün/ (MMD, P3/7, P7/12) (< {+üṅ}), **sulfun** /zülfün/ (MMD, P3/14) (< {+üṅ}).

İyelik ekinde:

bassina /başına/ (SYN, 90, 94) (< {+ṅ}), **halin** /halin/ (< {+ṅ}) (CFTL, 2), **ḥazretinizden** خَزْرَتِنِيزْدِن (EÇS, V/259a6) (< {+ṅiz}), **koinuné** /koynune/ (MMD, P7/2) (< {+ṅ}), **meulan** /mevlan/ (MMD, P11/52) (< {+ṅ}), **szabanuz** /sabanuz/ (CFTL, 1) (< {+ṅuz}).

Kişi ekinde:

buldun_a بولدونا (EÇS, III/186a8) (< {+ṅ}), **celdün** جلدون (EÇS, VII/204b21) (< {+ṅ}), **gieldün** /geldün/ (CFTL, 2), (< {+ṅ}), **ilersen** /ilersen/ (SYN, 68) (< {+ṅ}), **oldun** اولدون (EÇS, V/8a34) (< {+ṅ}), **olursén** /olursen/ (MMD, P11/7) (< {+ṅ}), **seversen** سورسن (EÇS, III/146a4) (< {+ṅ}), **ulchersen** /ülçersen/ (SYN, 116) (< {+ṅ}), **verarsen** /verarsen/ (SYN, 114) (< {+ṅ}).

Bildirme çekiminde:

bürāderümsün بُرَادَرُؤْمُسُون (EÇS, III/184b19) (< {+sün}), **şag misün** صَاغَمِسُون (EÇS, IV/88a10) (< {+sün}), **şag misün** صَاغَمِسُون (EÇS, IV/204b21) (< {+sün}).

2.1.1.3. İlk Hecede /ö/ > /ü/

Osmanlı Türkçesi yazı dilinde ve onun önceki dönemlerinde, ilk hecesinde /ö/ sesi bulunmuş olan kelimeler, Batı Rumeli sahasının XVII. yüzyılında /ü/ sesine sahip olmuşlardır. Bu değişimin ne zaman yaşandığı mevcut bilgiler ışığında bilinmemekle beraber bu yüzyılda sürecin tamamlandığı anlaşılmıştır. İlgili özellik, günümüz Batı Rumeli sahası için de karakteristiktir. Söz konusu ö > ü değişmesi hem Türkçe hem alıntı kelimelerde yaşanmıştır.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

bulersun /bülersün/ (MMD, P8/10), **buluk** /bülük/ (MMD, P8/10, P8/10), **bürekler** /bürekler/ (CFTL, 72), **chiumlekgi** /çümlekgi/ (SYN, 29), **dughmeli** /dügmeli/ (MMD, P2/12), **dugulur** /dügülür/ (SYN, 53), **dugüsür** /dügüşür/ (CFTL, 53), **dundum** /düdüüm/ (MMD, P13/14) **dundur** /düdüür/ (MMD, P11/41), **dundurmich** /düdüürmiş/ (RGLT, 95), **duner** /düner/ (SYN, 138), **dunmes** /düñmez/ (SYN, 12), **durt** /dürt/ (RGLT, 95, 95), **düge düge** /düge düge/ (CFTL, 210), **dügerler** /dügerler/ (CFTL, 55), **dügüfmez** /dügüşmez/ (CFTL, 54), **dükülmis** /dükülmüş/ (CFTL, 138), **dükülür** /dükülür/ (CFTL, 38), **düsege** /düşege/ (CFTL, 408), **dübeke** /düşeke/ (CFTL, 408), **düfetbinler** /düşetsinler/ (CFTL, 63), **eulurum** /ülürüm/ (MMD, P4/5), **giucup** /cüçüp/ (MMD, P2/9), **giumlek** /gümlek/ (SYN, 56), **giunglunde dur** /günjlündedür/ (SYN, 71),

giurdughumi /gürdügümi/ (SYN, 140), **giusup** /cüzüp/ (MMD, P2/10), **guzetti** /güzetti/ (RGLT, 96), **güzedürler** /güzedürler/ (CFTL, 98), **güzedüp** /güzedüp/ (CFTL, 368), **güzedürüm** /güzedürüm/ (CFTL, 25), **güzet** /güzet/ (CFTL, 27, 62, 248), **güzetmek** /güzetmek/ (CFTL, 252), **güzetßen** /güzetßen/ (CFTL, 227), **güzetßen** /güzetßen/ (CFTL, 91), **gyütürmis** /gütürmiş/ (CFTL, 199), **Büjlejegsegimüzi** /süyleyecegimüzi/ (CFTL, 109), **Büjlesmelüz** /süyleşmelüz/ (CFTL, 5), **Buyleme** /süyleme/ (CFTL, 138, 219), **Büger** /süger/ (CFTL, 369), **Bügemez** /sügemez/ (CFTL, 368), **Büjle** /süyle/ (CFTL, 202, 366, 367), **Büjleiegsek** /süyleyecek/ (CFTL, 99), **Büjlejtsegün** /süyleycek/ (CFTL, 102), **Büjlenüz** /süylenüz/ (CFTL, 198), **Büjler** /süylet/ (CFTL, 387), **Büjlerler** /süyletler/ (CFTL, 87), **Büjleştigümüz** /süyleştigümüz/ (CFTL, 196, 215, 425), **Büjleştigün** /süyleştigün/ (CFTL, 103), **Büjleştük** /süyleştük/ (CFTL, 173, 232, 266, 361), **Büjlerßen** /süyletßen/ (CFTL, 102), **suiledum** /süyledüm/ (MMD, P7/15), **sus** /süz/ (SYN, 127, 133), **sus** /süz/ (MMD, P13/25), **süjle** /süyle/ (CFTL, 66), **süjlesßena** /süyleşßena/ (CFTL, 7), **süjlefelim** /süyleşelim/ (CFTL, 145), **süjlefelüm** /süyleşelüm/ (CFTL, 237, 246, 266), **süjlefmek** /süyleşmek/ (CFTL, 341, 401, 401, 432), **szüjle** /süyle/ (CFTL, 23), **fujlesmifiz** /süyleşmişiz/ (CFTL, 285), **fujleştük** /süyleştük/ (CFTL, 80, 109), **füjleildi** /süyleşildi/ (CFTL, 472), **füjlefejelum** /süyleşmeyelüm/ (CFTL, 11), **füjleştük** /süyleştük/ (CFTL, 5, 44), **turresi** /türesi/ (SYN, 72), **udemes** /üdemez/ (SYN, 91), **ugh** /üg/ (SYN, 142, 142), **uglursém** /ülürsem/ (MMD, P13/27), **ugranmeien** /ügranmeyen/ (SYN, 69), **ugredurler** /ügedürler/ (SYN, 131), **ugredurlér** /ügedürler/ (MMD, P14/17), **ugren** /ügren/ (SYN, 132), **ulch** /ülç/ (SYN, 116), **ulch ile** /ülçile/ (SYN, 116), **ulchersen** /ülçersen/ (SYN, 116), **uldughi vax'ti** /üldüğü vahti/ (MMD, P3/4), **uldum** /üldüm/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/24), **uldursun** /üldürsün/ (MMD, P3/6), **uldurusun** /üldürüsün/ (MMD, P3/8), **ulén** /ülen/ (MMD, P1/18), **ulmis** /ülmiş/ (SYN, 144), **ulsem** /ülsem/ (MMD, P10/12), **uluie** /ülüye/ (SYN, 143), **ulumden** /ülümnden/ (MMD, P5/3), **umrum** /ümrüm/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/12, P9/17, P9/22), **umrume** /ümrüme/ (MMD, P1/10), **up** /üp/ (SYN, 94), **upeler** /üpeler/ (MMD, P17/8), **upup** /üpüp/ (MMD, P2/11), **utdurmeli** /ütdürmeli/ (MMD, P2/12), **ümrini** /ümrini/ (CFTL, 10), **ürt** /ürt/ (CFTL, 3), **vldi** /üldi/ (RGLT, 96), **vldurdi** /üldürdi/ (RGLT, 95), **vlingeh** /ülince/ (RGLT, 95).

2.1.1.4. Kelime Başında ve İçinde /g/ > /c/

Kelime başında Türk dili tarihinde /k/, Osmanlı Türkçesinde /g/ olan ses XVII. yüzyıl Batı Rumeli ağızlarında /g/ > /c/ değişmesi yaşamıştır. Kelime başında ve içinde yaşanmıştır. Bu değişimin XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de konuşulmuş olan bütün ağızlarda yaşanıp yaşanmadığı kesin değildir. Ancak, Batı Rumeli’de konuşulan ağız sahasının tamamına yakın kesiminde bu değişikliğin karakteristiği oluşturduğu, çağdaş dönemdeki örneklerle de desteklenerek söylenebilir. XVII. yüzyılda, alıntı kelimelerde de var olmuştur. Batı Rumeli sahasındaki Boşnakça, Sırpça gibi komşu dillerdeki Türkçe alıntı kelimelerde de izini gösteren bir özelliktir.

Kelime başında ve içinde görülen örneklerinin yanında, çekim sırasında da k > g >> c süreci yaşamış bir örneğe rastlanmıştır; *cirpugium* /çirpücüm/ (MMD, P1/5) (< kirpük < kirpik).

Bu özellik, çağdaş Anadolu ağızlarının Kuzeydoğu grubunda vardır (Karahan 1996: 100). Ayrıca, Irak sahasındaki bazı ağızlarda görülür (Hazar 2012). Doğu grubunda yer alan bazı ağızlarda da örneklerine rastlanmıştır ama bu sahada yaygın değildir (Başdaş 1999: 486-489, Günay 2003: 88). Rumeli ağız bölgesinin Batı Rumeli kesiminin bir bölümünde görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

celdün جلدون (EÇS, VII/204b21), **cele** جَلَه (EÇS, III/146a3), **cibi** جببي (EÇS, IV/88a10), **cirpugium** /çirpücüm/ (MMD, P1/5), **cün** جُون (EÇS, I/362b25), **dedilmi** /decilmi/ (MMD, P18/9), **geimisc** /ceymiş/ (MMD, P3/17), **gelmeseda** /celmese_da/ (MMD, P9/20), **gidém** /cidem/ (MMD, P13/10), **gider** /cider/ (MMD, P5/1),

gidersun /cidersün/ (MMD, P3/4), **giecen** /ceçen/ (MMD, P2/8), **giecer** /ceçer/ (MMD, P2/5), **giecersun** /ceçersün/ (MMD, P9/2), **giecmekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **gieieim** /ceyeyim/ (MMD, P10/17), **gieimisz** /ceymiş/ (MMD, P7/19), **gieliscun** /celişün/ (MMD, P14/11), **giélma** /celma/ (MMD, P11/50), **gielma** /celma/ (MMD, P11/52), **gielup** /celüp/ (MMD, P2/5), **gielur** /celür/ (MMD, P4/6, P13/26, P14/12), **gielurchién** /celürken/ (MMD, P15/1), **gielurseda** /celürse_da/ (MMD, P9/20), **gielursun** /celürsün/ (MMD, P9/2), **giéser** /cezer/ (MMD, P1/15), **gioksun** /cöksün/ (MMD, P2/10), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5), **gionul** /cönül/ (MMD, P6/7, P8/13, P11/2, P11/8, P11/13, P11/18, P13/8), **gionulden** /cönülde/ (MMD, P6/3), **gionum** /cönüm/ (MMD, P13/17), **gionumi** /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11), **gior** /cör/ (MMD, P8/11), **giorduchcés** /cördükçeş/ (MMD, P13/6), **giordum** /cördüm/ (MMD, P1/3, P3/15, P3/17, P11/30), **gioringé** /cörince/ (MMD, P15/10), **gioringes** /cörinceş/ (MMD, P14/6), **giosi** /cözi/ (MMD, P1/13, P17/7), **gioslérune** /cözlerüne/ (MMD, P3/1), **giosli** /cözli/ (MMD, P13/1, P14/1), **gioslum** /cözlüm/ (MMD, P13/9), **giosunden** /cözünden/ (MMD, P17/3), **gitmem** /citmem/ (MMD, P17/13), **giucup** /cüçüp/ (MMD, P2/9), **giul** /cül/ (MMD, P15/13), **giuldughi uaxti** /cüldügi vahti/ (MMD, P3/8), **giuler** /cüler/ (MMD, P5/6, P9/8, P9/13, P11/11), **giulilen** /cül_ilen/ (MMD, P15/13), **giulum** /cülüm/ (MMD, P11/17), **giulum** /cülüm/ (MMD, P14/22), **giulun** /cülün/ (MMD, P15/6), **giunaxum** /cünahum/ (MMD, P9/3), **giunde** /cünde/ (MMD, P13/2), **giundén** /cünden/ (MMD, P13/2), **giundur** /cündür/ (MMD, P11/40), **giundus** /cündüz/ (MMD, P17/19), **giurgistandan** /cürcistandan/ (MMD, P15/1), **giusel** /cüzel/ (MMD, P11/4, P11/9, P11/14, P11/19, P14/11, P15/5, P15/9, P17/14), **giuselerun** /cüzelerün/ (MMD, P2/5), **giuselum** /cüzelüm/ (MMD, P12/9, P12/14, P12/19, P14/15), **giuselun** /cüzelün/ (MMD, P12/4), **giustun** /cüstün/ (MMD, P7/10).

2.1.1.5. Kelime Başında ve İçinde /k/ > /ç/

Kelime başında ve içinde yaşanmış olan /g/ > /c/ ünsüz değişmesinin dengi bir özelliktir. Türk dili tarihinde ve Osmanlı Türkçesinde, kelime başı ile kelime içinde yer alan /k/ sesleri XVII. yüzyılın Batı Rumeli Türkçesinde genel olarak /ç/ olmuştur. Batı Rumeli’de konuşulan ağız sahasının çok büyük kesiminde bu değişikliğin karakteristiği

oluşturduğu, çağdaş dönemdeki örneklerle de desteklenerek söylenebilir. Alıntı kelimelerde de görülmüştür.

Çağdaş dönemde bu özellik, Anadolu ağızlarının Kuzeydoğu grubunda vardır (Karahan 1996: 100). Doğu grubunda yer alan bazı ağızlarda da örneklerine rastlanmıştır ama bu sahada yaygın değildir (Başdaş 1999: 486-489, Günay 2003: 88). Rumeli ağız bölgesinin Batı Rumeli kesiminin bir bölümünde görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000, Şirin User 2009).
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

castumé /çastüme/ (MMD, P11/21), **cecier** /çeçer/ (MMD, P6/5), **cieruani** /çervani/ (MMD, P2/5), **cirpugium** /çirpücüm/ (MMD, P1/5), **çelam** چلام (EÇS, IV/88a10), **eldeicen** /elde_içen/ (MMD, P2/7, P2/10), **mecianim** /meçanım/ (MMD, P13/24), **miscin** /mişçin/ (MMD, P2/9), **séciat** /zeçat/ (MMD, P2/3), **tercieilemés** /terç_elimez/ (MMD, P11/8), **tércielimes** /terç_elimez/ (MMD, P11/2), **xunciarum** /hünçarum/ (MMD, P9/4, P9/12).

2.1.1.6. Kelime Sonunda /ı/, /u/, /ü/ > /i/

Çağdaş ağızlarda da bulunmasından hareketle varlığına hükmedilebilen bu özelliğin örneklerine sadece bir eserde rastlanmıştır. Kelime sonunda hem kök ve gövdelerde hem çekim eklerinde görülmüştür. XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasının bütün ağızlarında görülmemiş olabilir.

Tek veya çok heceli kelime sonlarında yazı dilinde /ı/, /u/ ve /ü/ olarak görülen ünlüler /i/ şeklindedir. Kalın sırada da olsa, ince sırada da olsa, kelime sonunda /i/ yer

alır. Hem yapım hem çekim eki almış sözlerde görülmüştür. Yuvarlak ünlü ile başlayan sözlerin devamında varlığı daha iyi anlaşılır.

Çağdaş Türkiye Türkçesi ağızlarından Anadolu sahasının hem Kuzeydoğu hem Doğu ağızlarında vardır (Karahan 1996: 56, 98). Söylendiği gibi, Rumeli sahasının Batı Rumeli kolunda görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Gabain 2000: 258-313).
ESKİ UYGUR	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Gabain 2000: 258-313).
KARAHANLI	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Kelime sonunda /ı/, /i/ vardır (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

dogri /dogri/ (MMD, P11/5, P11/25, P11/42), **ialisunda** /yalisunda/ (MMD, P4/2), **kolumi** /kolumi/ (MMD, P10/2), **iauri** /yavri/ (MMD, P8/4), **oldi** /oldi/ (MMD, P4/14), **kumrimun** /kumrimun/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17, P4/21), **kumrim** /kumrim/ (MMD, P4/4, P4/8, P4/12, P4/16, P4/20, P4/21, P4/23, P4/24), **iauridur** /yavridur/ (MMD, P4/23), **kokicighi** /kokiçigi/ (MMD, P4/6), **iauri** /yavri/ (MMD, P8/4, P8/7, P8/12, P8/17), **kuloghli** /kulogli/ (MMD, P8/18), **kumrimun** /kumrimun/ (MMD, P4/9), **tangri** /tangri/ (MMD, P4/10).

2.1.1.7. İki Ünlü Arası ve Hece Sonunda /g/ ve /ğ/

XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasında iki ünlü arasında ve hece sonunda bulunmuş olan /g/ ve /ğ/ sesleri daha önceki dönemlerdeki gibi korunmuş, herhangi bir sızıcılaşma yaşamamıştır. İki ünlü arasında /g/ ve /ğ/ seslerinin çağdaş Batı Rumeli ağızlarındaki durumlarını bir makalede belirtmiştik. Bugünkü ağızlarda da /g/ ve /ğ/, birkaç özel durum dışında korunmuştur (İğci 2013).

Türk dilinin daha önceki devirlerinde rastlandığı gibi, XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasında da iki ünlü arasında, hece sonlarında /g/ ve /ğ/ sesleri korunmuştur. Ancak,

daha eski dönemlerde söz konusu /g/, /ğ/ seslerini taşımış olan datif gibi eklerin yapısında ({+GA} > {+A}) bu sesler yoktur.

Osmanlı harfleriyle yazılmış Seyahatname’de bazı ses bilgisi özellikleri hakkında kesin fikre varmak kolay değildir. Batı Rumeli sahası Türkçesi için bugün de karakteristik olan /g/ ve /ğ/ seslerinin Seyahatname’nin yazıldığı dönemde de korunmuş olması kesindir. Eserde /g/ için kef harfi (ك), /ğ/ için gayın harfi (غ) kullanılmış, bu harfler aynı zamanda XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde başladığı düşünülen sızıcılımış /g/ ve /ğ/ için de kullanılmışlardır. Ancak, XXI. yüzyılda Batı Rumeli sahasında var olan özelliğin, bu çalışmada XVII. yüzyıldaki transkripsiyon metinlerinde de bulunduğu tespit edilmesi, Seyahatname içindeki Batı Rumeli örneklerinde de bu özelliğin olması gerektiği açıktır.

Çağdaş dönemde Türkiye Türkçesi ağızlarından Anadolu ağızlarının Kuzeydoğu ve Doğu grubu ağızlarında bu özellik görülür (Karahan 1996: 56, 98). Kuzeydoğu grubunun III. alt grubunda tam olarak vardır (Karahan 1996: 101). Rumeli’nin Batı Rumeli ağızlarında bulunur.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülür (Gabain 2000).
ESKİ UYGUR	Görülür (Gabain 2000).
KARAHANLI	Görülür (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülür (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülür ama kısmen g > v var (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülür (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülür (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

acighi /açığı/ (MMD, P12/12), **aga** /aga/ (CFTL, 490), **ağacıımızdır** اعاحمردر (EÇS, III/181a27), **agagdan** /agacdan/ (SYN, 102), **agagi** /agacı/ (SYN, 100), **agam** /agam/ (CFTL, 36, 38, 67), **agaβi** /agası/ (CFTL, 421), **aghalar** /agalar/ (MMD, P15/1), **aghlaiup** /aglayup/ (MMD, P17/19), **aghlarmi** /aglarmi/ (MMD, P12/6), **aghlarum** /aglarum/ (MMD, P9/5), **aghudur** /agudur/ (MMD, P3/22), **aglaiup** /aglayup/ (MMD, P17/17), **alianaghun** /al_yanagun/ (MMD, P3/10), **almaga** /almaga/ (CFTL, 112, 113),

armaghanum /armaganum/ (MMD, P11/40), **ascighun** /aşıgun/ (MMD, P4/11),
ascighun /aşıgun/ (MMD, P8/14), **ascighuné** /aşıgune/ (MMD, P3/3), **asciguna**
/aşıguna/ (MMD, P15/6), **ay doğdı** آي دۇغدي (EÇS, II/125a36), **bağana** بَغْنَا (EÇS,
IV/90b19), **baghdadé** /bagdade/ (MMD, P8/15), **baghisclar** /bağışlar/ (MMD, P4/3),
baghlarmi /baglarmi/ (MMD, P12/5), **bağırşak** بَغْرَصَق (EÇS, I/170a34), **bāğlarıdur**
باغَلَرِيدِر (EÇS, III/146a7), **bağhyor** باغَلِسور (EÇS, IV/69b20), **bagrun** /bagrun/ (MMD,
P1/14), **baßmaga** /basmaga/ (CFTL, 56), **begenemediñ mi** بَكْنَمَادَكْمِي (EÇS, III/6a14),
begh /beg/ (SYN, 73), **beghler** /begler/ (MMD, P7/20), **béghum** /begüm/ (MMD,
P3/18), **beglerum** /beglerüm/ (SYN, 75), **bırağayum** بَرَاغَايُوم (EÇS, III/161a11),
bragarßiniz /bragarsınız/ (CFTL, 128), **budagun** /budagun/ (MMD, P15/6),
bulufmaga /buluşmaga/ (CFTL, 100, 110), **caghundér** /çagundur/ (MMD, P3/23),
csaga /çaga/ (CFTL, 420), **cfektigünüz** /çektigünüz/ (CFTL, 28), **culaghunda**
/kulagunda/ (MMD, P17/6), **çoğaç** چُوغَاچ (EÇS, II/120a20, I/125a30), **daghidur**
/dagidur/ (MMD, P3/21), **degenegle** /degenegle/ (CFTL, 55), **deghier** /deger/ (MMD,
P13/10), **deghil** /degil/ (MMD, P11/45, P11/46, P11/47, P13/17, P13/18, P13/19,
P13/19, P13/25), **déghil** /degil/ (MMD, P13/4), **deghistrmes** /değiştirmez/ (SYN, 81),
deghistrur /değiştirür/ (SYN, 81), **déghil** /degil/ (MMD, P2/12), **degil** /degil/ (MMD,
P2/8), **degildur** /degildür/ (MMD, P2/4), **degildür** دَكَلدور (EÇS, III/146a7), **degiliz** دَكِيلز
(EÇS, III/159b19), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (RGLT, 95), **doghar** /dogar/ (MMD,
P1/9), **doghri** /dogrı/ (SYN, 55), **doghri** /dogri/ (MMD, P8/15), **doghur** /dogur/ (SYN,
110), **dogri** /dogri/ (MMD, P11/5, P11/25, P11/42), **dogusinden** /doguşinden/ (SYN,
84), **dudagun** /dudagun/ (MMD, P15/7), **dughmelerun** /dügmelerün/ (MMD, P2/10),
dughmeli /dügmeli/ (MMD, P2/12), **dugulur** /dügülür/ (SYN, 53), **dugüsür** /dügüşür/
(CFTL, 53), **düge düge** /düge düge/ (CFTL, 210), **dügerler** /dügerler/ (CFTL, 55),
dügüfmez /dügüşmez/ (CFTL, 54), **düsege** /düşege/ (CFTL, 408), **eger** /eger/ (CFTL,
10, 10, 13, 30, 34, 39, 91, 100, 106, 122, 133, 139, 150, 160, 164, 174, 198, 209, 210,
210, 211, 215, 222, 227, 250, 339, 360, 362, 363, 400, 404, 406, 419, 420, 425, 490),
eger /eger/ (CFTL, 39), **egher** /eger/ (SYN, 127), **eghlenursun** /eglenürsün/ (MMD,
P10/5), **egri** /egri/ (SYN, 55), **égup** /egüp/ (MMD, P11/50), **giörmege** /görmege/
(CFTL, 109), **giurdughumi** /gürdügümi/ (SYN, 140), **icfmege** /içmege/ (CFTL, 70),
iegdür /yegdür/ (CFTL, 129), **iegh dur** /yegdür/ (SYN, 3, 43, 70, 95),

ieghrek dur /yegrekdür/ (SYN, 127), **igirmi** /yigirmi/ (CFTL, 34), **itmege** /itmege/ (CFTL, 77, 96), **iureghum** /yüregüm/ (MMD, P4/14), **iureghumé** /yüregüme/ (MMD, P13/22), **japmaga** /yapmaga/ (CFTL, 64), **konaga** /konaga/ (CFTL, 98), **mağfūr** معفور (EÇS, IV/69b16), **meghier** /meger/ (MMD, P17/8), **ogh ratun** /ogratun/ (MMD, P3/13), **oğlanum** اوغلانوم (EÇS, IV/87b6), **oğlu** اوغلى (EÇS, IV/69b15), **oğlum** اوغلوم (EÇS, I/362b25), **oldugum** /oldugum/ (MMD, P3/1), **ortagun** /ortagun/ (MMD, P15/5), **oturmaga** /oturmaga/ (CFTL, 9), **peltegi** /peltegi/ (SYN, 121), **rahatligi** /rahatlığı/ (SYN, 98), **şağ misün** صاغميسون (EÇS, IV/88a10) **şağ misün** صاغميسون (EÇS, IV/204b21), **saghen** /sagin/ (MMD, P3/3), **saghlarmi** /saghlarmi/ (MMD, P12/6), **sagosum** /sag_osum/ (MMD, P17/4, P17/5, P17/9), **şag** /sag/ (CFTL, 28), **şormaga** /sormaga/ (CFTL, 128), **şujlejegsegimüzi** /şüyleyecegimüzi/ (CFTL, 109), **şüger** /şüger/ (CFTL, 369), **şügmez** /şügmez/ (CFTL, 368), **şüleftigümüz** /şüyleştigümüz/ (CFTL, 196, 215, 425), **şüleftigün** /şüyleştigün/ (CFTL, 103), **topraga** /topraga/ (CFTL, 102), **ugh** /üg/ (SYN, 142, 142), **uğrayabilirler mi** اوغرايابلرلمى (EÇS, III/157a2), **yigide** يگيده (EÇS, IV/90b19), **yigit** يگت (EÇS, III/146a7).

2.1.1.8. İkiz Ünsüzlerde Tekleşme

Yaygın olmayan bu özellik, hem Türkçe kökenli hem alıntı kelimelerde yaşanmıştır. Çağdaş dönemde de bazı kelimeler için bu durum söz konusudur.

Batı Rumeli tarihî dönemine ilişkin bazı çalışmalarda Batı Rumeli sahasında yer alan Bosna Türkçesinin özellikleri sayılırken aynı iki ünsüz yerine tek ünsüzle kullanma özelliğinden söz edilmiş, *yedi saaten evel*, *aldati*, *çitimi* kelimeleri de örnek olarak verilmiştir (Čaušević 1991: 389). Ekrem Z. Čaušević'in anlatımından hareketle bu tekleşme durumunun yöre için bir özellik olarak kabul edilebileceği düşünülebilir.

Bu özelliğin XVII. yüzyılda Batı Rumeli sahasında görüldüğü kabul edilmekle beraber, sahanın tamamında aynı şekilde gelişmemiş olmalıdır. Alıntı kelimelerin ikiz ünsüzlerinin tekleşmesi Türk dili açısından makuldür ama Türkçe ekleşmede olması Batı Rumeli'de sınırlıdır. Çağdaş ağızlarda da bazı örneklerine rastlanır (İğci 2010: 39).

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Eski metinlerdeki imlâ bu konuda açık fikir belirtmek için yetersiz görünse de <i>illig</i> > <i>ilig</i> , <i>ullug</i> > <i>ulug</i> gibi değişmelerin izlerine birçok dönem ve sahada rastlandığı söylenebilir.
ESKİ UYGUR	
KARAHANLI	
HAREZM	
KIPÇAK	
ÇAĞATAY	
ESKİ ANADOLU	

ÖRNEKLER:

alaxi /alahi/ (MMD, P11/16) (l << ll), **alér** /aler/ (MMD, P7/17, P7/21) (l << ll), **aler** /aler/ (MMD, P7/5) (l << ll), **amā** أما (EÇS, III/159b19) (m < mm), **arti** /arti/ (MMD, P13/2) (t < tt), **betua** /betua/ (SYN, 143) (t < d < dd), **bilaxi** /bilahi/ (MMD, P11/17) (l << ll), **bulbuler** /bülbüler/ (l << ll) (MMD, P9/9), **eler** /eler/ (MMD, P10/8) (l << ll), **ema** /ema/ (SYN, 118) (m < mm), **etun** /etün/ (MMD, P3/19) (t < tt), **evel** /evel/ (SYN, 44, 132) (v < vv), **genetisé** /cenet_ise/ (MMD, P13/11) (n < nn), **giuler** /cüler/ (MMD, P5/6, P9/8, P9/13, P11/11) (l << ll), **giuléri** /cüleri/ (MMD, P3/10) (l << ll), **giuseler** /cüzeler/ (MMD, P2/3) (l << ll), **giuselerun** /cüzelerün/ (MMD, P2/5) (l << ll), **hamāma** حمامه (EÇS, III/131b25) (m < mm), **ilerune** /ilerüne/ (MMD, P8/21) (l << ll), **iolar** /yolar/ (MMD, P9/18) (l << ll), **itughumi** /itügümi/ (MMD, P10/6) (t < tt), **muhabet** /muhabet/ (SYN, 110) (b < bb), **muxabét** /muhabet/ (MMD, P12/5, P12/10) (b < bb), **nakscivanu ileri** /nakşivanu ileri/ (MMD, P3/9) (l << ll), **oghratun** /ogratun/ (MMD, P3/13) (t < tt), **oka** /oka/ (MMD, P18/2) (k < kk), **scaler** /şaler/ (MMD, P7/6, P7/9) (l << ll), **seleri** /seleri/ (MMD, P3/11) (l << ll), **serhadümüze** سرحدوموزه (EÇS, III/159b19) (d < dd), **teleri** /teleri/ (MMD, P8/13) (l << ll), **teleruni** /telerüni/ (MMD, P8/9) (l << ll), **teseli** /teseli/ (MMD, P8/6) (l << ll), **ualay** /valay/ (MMD, P2/4) (l << ll), **zavali** زوالي (EÇS, V/259b5) (l << ll).

2.1.1.9. /n/ - /ŋ/ > /m/

XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasında görülen ama yaygın olmayan bir özellik olmuştur. *Ben* zamirinin tamlama çekimi (*benüm* << *beniŋ*), Oğuz Türkçesinin büyük kısmı için standart sayılan değişimlendendir ve burada kapsam dışında tutulmuştur.

Örnekleri sınırlıdır. Bugün Boşnakçadaki *olsum* (< *T. olsun*) gibi bazı Türkçe alıntı kelimelerde izine rastlanabilir. Bazı örnekler açısından “m” harfinin /n/ veya /ŋ/ için kullanılmış olabileceği akla gelse de, böyle bir ihtimal yoktur. Çünkü “m” ile kaydedilen kelimelerden bazıları başka harfle de kaydedilmişlerdir; *onun* (*saraidur*) /onun/ (32), *olanlar* (*ugredurler*) /olanler/ (131). Dolayısıyla söz konusu örneklerden bazılarının n’li imlâları da vardır ve bu m’li kullanımlar ikincil varyantlardır.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Batı Rumeli’deki örneklerde rastlanan <i>olsum</i> , <i>istersim</i> gibi kullanımlar yoktur. Tarihî dönemde görülen zamir çekimindeki <i>beniŋ</i> > <i>benim</i> gibi değişimler farklı bir durumdur.
ESKİ UYGUR	
KARAHANLI	
HAREZM	
KIPÇAK	
ÇAĞATAY	
ESKİ ANADOLU	

ÖRNEKLER:

aferim /aferim/ (CFTL, 63), **angilaim** /ancılayım/ (SYN, 114), **ascigum** /aşıgum/ (MMD, P14/21), **aslanum** /aslanum/ (SYN, 144), **assadelerum** /azadelerüm/ (SYN, 13), **avrathlarum dur** /avratlarumdur/ (SYN, 128), **bem** /bem/ (SYN, 23, 24, 25), **binenum** /binenüm/ (SYN, 9), **boium** /boyum/ (MMD, P11/47), **castumé** /çastüme/ (MMD, P11/21), **chiorlerum** /körlerüm/ (SYN, 27), **cfiktum** (βen) /çıktum (sen)/ (CFTL, 11), **danesim** /danesim/ (SYN, 24), **effendinum** /efendinüm/ (SYN, 50), **erlerum dur** /erlerümdür/ (SYN, 128), **gianum** /canum/ (SYN, 59, 97), **giaurlarum** /gaurларum/ (CFTL, 38), **giulum** /cülüm/ (MMD, P14/22), **giuselum** /cüzelüm/ (MMD, P12/9, P12/14, P12/19), **issirmadigum** /ısırmadıgum/ (SYN, 94), **kacarsum** /kaçarsum/ (MMD, P14/13), **maslahatlerum** /maslahatlerüm/ (SYN 108), **neilersum** /neylersüm/ (MMD, P11/23, P11/28, P11/43), **olam** /olam/ (SYN, 115), **onum ile** /onum ile/ (SYN, 7), **oßmam** /osmam/ (CFTL, 8), **sagosum** /sag_osum/ (MMD, P17/3, P17/4, P17/5, P17/9), **sénan dictum** /sen_and_içtüm/ (MMD, P11/26), **seudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/13), **séudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/3), **tutum** /tütüm/ (SYN, 140), **vatam** /vatam/ (CFTL, 15).

2.1.1.10. /h/ > Ø

Kelime başındaki /h/ sesinin telaffuzdan düşmesine dair örnekler XVII. yüzyılda vardır. Bu özellik çağdaş Batı Rumeli ağızlarında da değişik yoğunluklarda görülür. Türkiye Türkçesi ağızlarının Rumeli bölgesinin hem Doğu Rumeli hem Batı Rumeli kesimlerinde vardır.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

aiyanlar /ayvanlar/ (SYN, 127) (< Ar. حيوان ḥayvān), **aktallah** /aktallah/ (SYN, 88) (<< Ar. حق تعالی / الله ḥaqq te‘ālā/allāh), **asca** /aşa/ (MMD, P13/25) (<< Ar. حاشا ḥāṣā), **asretlughun** /asretlügün/ (MMD, P10/13) (< hasret < Ar. حسرة ḥasret), **elakligi** /elaklığı/ (SYN, 42) (< Ar.T. هلاك helāk {+IIK}), **em** /em/ (SYN, 58, 94) (< Fa. هم hem), **ep** /ep/ (SYN, 51) (< Fa. هپ hep), **er** /er/ (SYN, 36) (< Fa. هر her), **ich** /iç/ (SYN, 134) (< Fa. هیچ hīç), **indistan** /indistan/ (SYN, 99) (< Ar.Fa. هندستان Hindistān), **irsse** /ırsız/ (SYN, 87) (< hırsız), **irssis** /ırsız/ (SYN, 87) (< hırsız), **kade** /kade/ (CFTL, 70) (< kadeh < Ar. قده ḳadeḥ), **mamuse** /mamuze/ (SYN, 93) (< mahmuz < Ar. مهموز mehmūz), **munezze** /münezze/ (CFTL, 11) (< münezzeh < Ar. منزه munezzeh), **nasiatum** /nasiatum/ (< nasihat < Ar. نسيحة nasīḥat) (MMD, P17/25), **oka** /oka/ (MMD, P18/2) (< hokka < Ar. حقه ḥuḳḳa), **szabanuz** /sabanuz/ (CFTL, 1) (< sabah < Ar. صباح ṣabāḥ), **usnune** /üsüne/ (MMD, P7/12) (< hüsn < Ar. حسن ḥusn).

2.1.1.11. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

Osmanlı Türkçesi yazı dilinin klâsik imlâsından ötürü, özellikle son sesi ötümlü diş ünsüzü olan alıntı kelimelerin telaffuzunu anlamak zordur. Bu tarz kelimeler, eserdeki Latinik imlâ sonucunda anlaşılır olmuştur. XVII. yüzyıl Batı Rumeli ağızlarında son sesi ötümlü diş ünsüzü olan alıntı kelimelerde ötümsüzleşme yaşanmıştır.

Son sesi ötümlü diş ünsüzü olan, özellikle Arapça ve Farsçadan alınma kelimelerde görülen bu özellik birçok Türkiye Türkçesi ağızında çeşitli düzeylerde görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Batı Rumeli'de olduğu gibi, tarihî dönemde alıntı kelimelerin sonundaki ötümlü ünsüzlerin ötümsüzleşmesini anlamak imlânın elverdiği oranda mümkündür.
ESKİ UYGUR	
KARAHANLI	
HAREZM	
KIPÇAK	
ÇAĞATAY	
ESKİ ANADOLU	

ÖRNEKLER:

achmet /Aḫmet/ (CFTL, 164) (< ahmed < Ar. احمد aḫmed), **agep** /acep/ (MMD, P1/2, P8/2) (< aceb < Ar. عجب 'aceb), **aip dur** /ayıpdur/ (SYN, 118) (< ayıb << Ar. عيب 'ayb), **axti** /ahti/ (MMD, P10/6) (< ahd < Ar. عهد 'ahd), **ittikat** /itikat/ (SYN, 98) (< Ar. اعتقاد i'tikād), **magrip** /magrip/ (SYN, 109) (< Ar. مغرب mağrib), **munasip** /münasip/ (SYN, 112) (< münāsib < Ar. مناسب munāsib), **rakiplerun** /rakiplerün/ (MMD, P9/13) (< Ar. رقيب raqīb), **berhat** /serhat/ (CFTL, 253) (< serhad < Fa.Ar. سرحد ser-ḥadd).

2.1.1.12. Damak Uyumunda Aykırılık

Türk dilinin temel kurallarından olan damak uyumu, XVII. yüzyıl Batı Rumeli ağızlarında, bazı durumlarda bozulmuştur. Kalınlık-incelik uyumsuzluğu batı Rumeli'deki ağızların tamamında değil, bazılarında görülmüş olabilir.

Örneklerden görüldüğü gibi, bazı eklerin kullanımında uyumsuzluk vardır ve bir örnekte de kelime gövdesinde uyumsuzluk görülür. Kullanılan ekler {+DAn}, {+DA}, {+A}, {+lAr}, {-sA}, {-mAz}, {-mA} ekleridir. Örneklerin bazısındaki uyumsuzluk, uyak gereği yapılmış olabilir. Ünlü uyumsuzluğu olarak belirtilebilecek bu durum, standart bir şekilde eserdeki bütün Türkçe kelimelerde görülmez.

Türkiye Türkçesi ağızlarının çağdaş döneminde, Anadolu sahasının Doğu ve Kuzeydoğu grubu ağızlarında görülür (Karahan 1996: 89-90, 98). Çeşitli kelime ve eklerde vardır. Rumeli sahası Batı Rumeli ağızlarında da görülen bir özelliktir.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Gülsevin-Boz 2004a)

ÖRNEKLER:

adamden /adamden/ (SYN, 2), **aié** /aye/ (MMD, P1/9), **akrianlukden** /akranlukden/ (SYN, 1), **assike** /aşike/ (SYN, 6), **auginde** /avcında/ (SYN, 13), **bascie** /başe/ (MMD, P1/4), **dusmass** /düşmaz/ (SYN, 102), **ghaughaié** /gavgaye/ (MMD, P3/13), **giorsam** /görsam/ (SYN, 25), **iauri** /yavri/ (MMD, P8/4), **imdatine** /imdatine/ (CFTL, 7), **kafesta** /kafesta/ (MMD, P4/21), **kalburde** /kalburde/ (SYN, 14), **karinge** /karınce/ (SYN, 38), **kilarbe** /kılarse/ (CFTL, 10), **muradine** /muradine/ (CFTL, 387), **nifanladikten** /nişanladikten/ (CFTL, 407), **olurse** /olurse/ (SYN, 45, 96), **soilema** /söylema/ (SYN, 143), **tangrie** /tañrıye/ (CFTL, 12).

2.1.2. Ayırıcı Şekil Bilgisi Özellikleri

2.1.2.1. Tek Varyantlı {-miş} Eki

Eski Türkçe döneminin mirasçısı olarak Batı Rumeli ağızlarında {-miş} eki, aslen olduğu gibi tek şekilli olarak XVII. yüzyılda da kullanılmıştır. Bu yüzyılın yazı dilinde ekin {-mUş} varyantı da kullanımda olmuştur (**bk.** GİRİŞ: 1.1. XVII. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi Yazı Dili).

Müteveffa Türkolog Prof. Dr. Gyula Németh, Batı Rumeli ağızları hakkındaki ünlü makalesinde “*Batı Rumeli ağzının herhangi bir dönemine değil de ta yazıtlar dönemine uzandığı koşulunu daha önemli buluyorum. -miş türetme ekinin yazıtlarda yazılışı, olayların büyük bölümünde -damaksıl ses düzeni olan sözcüklerde de- -miş olarak okumamızı gerektirmektedir.*” (Németh 1983: 134) diyerek öğrenilen geçmiş zaman ekinin Eski Türkçede tek varyantlı olarak okunması gereğini belirtmiştir. Öğrenilen geçmiş zaman ekinin Batı Rumeli ve diğer bazı Türkiye Türkçesi ağızlarındaki tek varyantlı durumuna Prof. Dr. Gürer Gülsevin, “*Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde -miş/-miş olarak iki varyantlı olması, sadece -miş olarak kullanılan yörelerle ilişkisi açısından başkaca açıklamaları da gerektirmektedir. Eğer Eski Türkçede hem -miş hem de -miş var idi ise, eskicil özelliği sakladığını düşündüğümüz günümüz ağızlarında niçin sadece -miş şeklindedir? Burada, Eski Türkçe şekil ile ilgili olarak genel kabul gören bir hususun düzeltilmesi gereken çok önemli bir noktası vardır. Çünkü, bu ekin Eski Türkçe metinlerde -miş ve -miş olarak okunması yanlıştır. Karahanlıca metinlerde bu ek “mim+şın” harfleriyle yazılmaktadır. Ünlüyü göstermek üzere de ya “ye” harfi ya da “kesre” konularak DAR olduğu belirtilmiştir. Arap alfabesi ve Uygur alfabesi kalın /ı/ ile ince /i/ seslerini ayıracak harfler barındırmaz. /ı/ da /i/ de aynı harf veya hareke ile belirtilir. Ancak Köktürkçede bu ekin sadece ince ünlülü bulunuyor olması gerektiğini metinlerin imlâsından anlayabiliyoruz. Her ne kadar Köktürk alfabesinde de /ı/ ve /i/ sesleri için farklı harf bulunmasa da, ünsüzlerin ince ve kalın sıradan varyantları vardır. Kalın /s/ için farklı işaret, ince /s/ için farklı işaret kullanılmaktadır. Anlatılan geçmiş zaman eki -miş de, /s/ harfinin ince varyantı ile kaydedilmiştir. Bu imlâ özelliği, -miş ekinin ünlüsünün ince*

olduğunun kanıtıdır.” (Gülsevin 2009: 54) şeklinde görüş belirtmiştir. Bu ek, günümüzde de Batı Rumeli ağızlarında tek şekillidir (İğci 2010: 57).

İncelenen eserlerde yuvarlak ünlülü varyantlara rastlanmamıştır. Eserlerdeki, *mis* (veya *miss*, *mif*) imlâsından bu ekin kalın ünlülü {-miş} şeklinin var olabileceği düşünülebilir; *almis* örneği de bu mantıkla /almış/ olarak okunabilir. Fakat bu konuda en büyük destek tamamı Batı Rumeli özellikleri taşıyan Michiel Martelini Derlemesi’dir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ndeki örneklerde **varmisik** وَاَرْمِسِيك, **vurmişik** وورْمَشِيك gibi örneklerde kef harfinin de açıkça desteklediği gibi, ek {-miş} şeklindedir. Ayrıca, transkripsiyon metinlerinde /i/ için sadece “i” harfinin kullanılması karşısında /ı/ için “e” yaygınlıkla kullanılmıştır. Dolayısıyla yazarlar mış/miş kalın-ince kullanımını farklı işaret tercihiyle ayırmış olurdu.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde bazı örneklerde (**varmisik** وَاَرْمِسِيك) ekin son ünsüzünün /s/ olduğu görülür. Bugün Batı Rumeli ağızlarından meselâ Kosova bölgesindeki ağızlarda *almisık* ‘almışız’, *durmisık* ‘durmüşüz’ gibi örneklerle de benzerlik gösterir. Çağdaş ağızlardaki bu şekillerde birinci çokluk kişi eki {+sık} formunun baskısı gözlenir. Benzer durum tarihte de olmuş olmalıdır.

Çağdaş Türkiye Türkçesi ağızları içinde yapılan karşılaştırmada Anadolu sahasının Kuzeydoğu grubunda daha yaygın olduğu görülür (Karahan 1996: 98). Doğu grubunda da bu özelliğe sahip ağızlar vardır. Rumeli’nin Batı Rumeli kesiminde görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	{-mİş} (Gabain 2000), {-miş} (Németh 1983, Gülsevin 2009)
ESKİ UYGUR	{-mİş} (Gabain 2000), {-miş} (Németh 1983, Gülsevin 2009)
KARAHANLI	{-mİş} (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	{-mİş} (Toparlı 1998)
KIPÇAK	{-mİş} (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	- (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	{-mİş} (Gülsevin-Boz 2004a)

ÖRNEKLER:

dér acilmisc giulum congesi /der açılmış cülüm koncesi/ (MMD, P14/22),

Ugh almıs adamden ugh almak hurmeth dur /üg almış adamden üg almak
hürmetdür/ (SYN, 142),

almışık أَلْمِشِک (EÇS, V/232a34),

Hazretinizden azamışım köküli خَزْرَهْتِنِزْدَن اَز اَمِشِم كوكولِي (EÇS, V/259b7),

bulbuler basclamisc nasé nasé /bülbüler başlamış naze naze/ (MMD, P9/9),

Ya bire esi birağmışım sirkecik çorbaya يَا بِيرَه اَسِي بِرَاقْمِش سِن سِرْكَهْجِك چوربايه
(EÇS, V/259b5),

hoimisc brakmisc beni /hoymış brakmış beni/ (MMD, P10/1),

şulubayımız neçik buyuramış eylece idesik شُلُوبَايِمِز نَهْچِك بِيُرَمِش اَيْلَهْجَه ايدَهْسِک
(EÇS, V/207b27),

sap cekmisc cirpugium uari /sap çekmiş çirpücüm vari/ (MMD, P1/5),

bou Noumā Arab dinenden el chekmich idi /bu Numan Arab dinenden el
çekmiş idi/ (RGLT, 94),

Sceriat chiesmis parmak agimas /Şeriat kesmiş parmak acımaz/ (SYN, 135),

Ya biz size demişimiz çelepi efendimize varamız سِزَه دَمِش مِز چَلِپِي افنديمِزَه وَازامِز
(EÇS, III/171b24),

demişüm دَمِشُوم (EÇS, IV/88a10),

dilemişüm دِيلَهْمِشُوم (EÇS, III/116a1),

choc Kichileri guēdu medahbnah dundurmich idi /çok kişileri gendü
medahbnah dündürmüş idi/ (RGLT, 95),

etmişik اَتْمِصِک (EÇS, V/231a7),

[e]tmisik تَمْسِک (EÇS, V/236b32),

giordum iarum karmisi geimisc einuné /cördüm yarüm karımzi ceymiş eynüne/
(MMD, P3/17),

ya niçi bize gelememişiz يَا نِچِي بِز كَلَهْمَهْمِش سِز (EÇS, III/178a26),

belkim bize gelmemiş deyü çok baqmisik بَلْکِم بِزَه کَلَهْمَهْمِش دِيُو چوق بَاقْمِسِک
(EÇS, III/178a27),

Adam ne ile gelmiş, onum ile gider /Adam ne ile gelmiş, onum ile gider/
(SYN, 7),

gelmişik كلمصق (EÇS, V/220a28),

gelmişik كلمصق (EÇS, V/231a7),

gelmisik كلمسك (EÇS, V/259a1),

gelmisik كلمسك (EÇS, V/218a14),

gelmiş كلمس (EÇS, V/239b24),

gelmişik كلمشك (EÇS, V/232a34),

gelmişik كلمشك (EÇS, V/235a17),

gelmişik كلمشك (EÇS, V/237b5),

Niçe biñ kerre varmışuz ve gelmişüz نچه بيك كره وارمیشوز و كلمیشوز

(EÇS, IV/185b20),

onlar ile görismişik اونلر ايله گورسمصق (EÇS, V/231a7),

görmisik کورميسك (EÇS, V/259a1),

görmişik کورميسك (EÇS, V/235a17),

hoimisc brakmisc beni /hoymış brakmış beni/ (MMD, P10/1),

Iemiss agagdan irrak dusmass /yemiş agacdan irak düşmaz/ (SYN, 102),

iemissden agagi bilemur /yemişden agacı bilimür/ (SYN, 100),

iorulmisc kanadum buiun ucmekten /yorulmuş kanadum büyün uçmekten/

(MMD, P8/20),

İlähi dilemişüm şāyed bu işi işlememişün الہی ديلہمیشوم شاید بو ايشي ایشلمہمیش سون

(EÇS, III/116a1),

oka japmiş od roga /oka yapmış od roga/ (MMD, P18/2),

ā a‘ā Çelepi pişmiş ҡalkmış şışmiş sulıca bağırsaқ yer misin بغرصق ير مسن

آآا چلپی پشیمش قالمش شیشمش سولجه (EÇS, I/170a34),

dererichèn karmisc giulun budagun /derer_iken karmış cülün budagun/

(MMD, P15/6),

Şobada kızmışsın صوباده قزمش سین (EÇS, III/116a2),

ustunde kurulmisc altun seuani /üstünde kurulmuş altun sevani/ (MMD, P2/6),

neylemişik نیلهمشك (EÇS, V/239b24),

pout pereft olmich idi /put perest olmuş idi/ (RGLT, 94),

giul giul olmisc alianaghun giuléri /cül cül olmuş al_yanagun cüleri/

(MMD, P3/10),

ceixun olmisc akar cescme seleri /çeyhun olmuş akar çeşme seleri/
(MMD, P3/11),
olmişik اولمشك (EÇS, V/239b24),
giordum iarum beni salmisc ferdaié /cördüm yarüm beni salmış ferdaye/
(MMD, P3/15),
ax ichi iar sarelmisc biri birune /ah iki yar sarılmış biri birüne/ (MMD, P15/2),
ichi iar sarelmisc biri birune /iki yar sarılmış biri birüne/ (MMD, P15/4),
ichi iar sarelmisc biri birune /iki yar sarılmış biri birüne/ (MMD, P15/8),
ax ichi iar sarelmisc biri birune /ah iki yar sarılmış biri birüne/
(MMD, P15/12),
ichi iar sarelmisc biri birune /iki yar sarılmış biri birüne/ (MMD, P15/16),
sinço cibi sevmişüm سِنقُو جِبي سَوَمِشُوم (EÇS, IV/88a10),
asciguna mese sunmisc dudagun /aşıguna meze sunmuş dudagun/
(MMD, P15/7),
Ulmis aslanum sakali iolmak kolaidur /Ülmiş aslanum sakalı yolmak
kolaydur/ (SYN, 144),
varmişik وارمِصِق (EÇS, V/220a28),
varmişik وارمِصِق (EÇS, V/231a7),
varmisik وارمِصِک (EÇS, V/218a14),
varmisik وارمِصِک (EÇS, V/236b31),
varmisik وارمِصِک (EÇS, V/259a1),
varmişik وارمِشِک (EÇS, V/232a34),
varmişik وارمِشِک (EÇS, V/235a17),
varmişik وارمِشِک (EÇS, V/237b5),
varmişik وارمِشِک (EÇS, V/239b24),
Niçe bin kerre varmişuz ve gelmişüz نِچِه بِيک کَرّه وَارمِشِوز و کَلْمِشِوز
(EÇS, IV/185b20),
vurmişik وورمِشِک (EÇS, V/232a34),
Kim boğ yemiş kim bu şarāb ḥarāmdur کِم بوق يَمِش کِم بو شراب حرامدر
(EÇS, III/146a11),
yemişik يَمِشِک (EÇS, V/232a34).

2.1.2.2. Tek Varyantlı {-ince} Eki

Dönemin yazı dilinde ve Türk dilinin birçok sahasında kullanılan bu zarf-fiil ekine metinlerde tek varyantlı olarak rastlanmış, ekin XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de bu şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bugün de aynı kullanım ile karşılaşılır.

İlgili zarf-fiil ekinin genişlemiş {-incez} şekline de XVII. yüzyıl metinlerinde rastlanmıştır. Bu varyantta bulunan /z/ sesi, ek genişlemesinde görülen seslerden biridir. Yine aynı yüzyılda tespit edilen {-dUkçAz} ek varyantının yapısında da yer almıştır; *giorduchés /cördükçez/* (MMD, P13/6). Söz konusu ek de {-dUkçA} şeklinin genişlemiş varyantıdır. Çağdaş dönemde Batı Rumeli ağızlarından Kosova ağızlarında {-çez} eki kullanılır; *Ütürçez* ‘ölürken’, *kazarçez* ‘kazarken’. Aynı ağız sahasında bugün {-çe} şekli vardır (İğci 2010: 85), z’li şeklin genişlemiş şekil olduğu açıktır. Yazı dilindeki {-ken} zarf-fiil ekinin akrabası olan bu ek şeklinde de ilgili /z/ sesi görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	{-GInçA} (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	{-GInçA} (Gabain 2000)
KARAHANLI	{-gInçA} (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	{-gInçA} (Eckmann 1988)
KIPÇAK	{-GInçA} (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	{-GUñA} (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	{-(y)IncA} (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

Ayu karn dogmainge oinamas /Ayu karın doymayince oynamaz/ (SYN, 10),
aklum sciasciar giul iusuné gioringé /aklum şaşar cül yüzüne cörince/
(MMD, P15/10),
gioringés iérlérmi seni /cörincez yerlermi seni/ (MMD, P14/14),
aklum alursun gioringes /aklum alursun cörincez/ (MMD, P14/6),
ak ténum toprach olingés /ak tenüm toprak olincez/ (MMD, P14/6),
Sierinum saklamainge ioldass olmass /Sırınım saklamayince yoldaş olmaz/
(SYN, 136),
ak kolum boinum saringés /ak kolum boynum sarincez/ (MMD, P14/6),

giusel adem ben odaia uaringe /cüzel adem ben odaya varince/ (MMD, P15/9),
axir ouact vlingeh Arab milki anung elendeh oldi /aħir vakt ülince Arab milki
anuġ elende oldı/ (RGLT, 95).

2.1.2.3. İkinci Teklik Emir-İstek Eki: {-A}

Karakteristik {-A} ek şekli, XVII. yüzyıl Batı Rumeli ağızlarında kullanılmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin ağız bölümlerinin çeşitli yerlerinde yer bulması, bu ekin Evliya Çelebi'nin ilgisini karakteristik bir husus olarak çekmiş olduğu şeklinde düşünülebilir. Bu ek, bugün de çağdaş Batı Rumeli ağızlarında kullanımdadır.

İkinci teklik emir-istek çekiminde Batı Oğuzcasında genel olarak eksiz çekim görülür. Dolayısıyla söz konusu {-A} eki, bu eksiz çekimin üstüne getirilmiş pekiştirmeli emir-istek çekimini sağlamış olabilir; **Ala** (al-Ø-a) 'al' gibi.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	- (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	- (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülür (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	- (Eckmann 1988)
KIPÇAK	- (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	- (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	- (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

Ala Uyvarı, ala Ƙandiyeyi göresün cennet-i me'vāy قاندييبي كورهنن جنت مأويي
آله اويواري آله (EÇS, IV/87b6, IV/87b6),

vay ƙıra aša başa duta dura واي قيره آصا باصا دوتا دورا (EÇS, III/131a2,
III/131a2, III/131a2, III/131a2, 131a3),

bağışlaya babam ervāhına şevāb باغشلايا بابام ارواحنه ثوابي (EÇS, III/146a10),

Baƙa ƙazı yigit بقاء قازي يكت (EÇS, III/146a7),

Baƙa seyrān بقاء سيراني (EÇS, VII/204b23),

Baƙa cānum بقاء حانوم (EÇS, III/184b18),

Bire durma gör, bine بيره دورما كور بنا سا (EÇS, V/84a24, V/84a25),

Döwletli vezîr bozmaya دُولتلی وزیر بۇزمايا (EÇS, IV/90b18),
bula şevābı yeye kebābı بۇله ئوابى بيه كبابى (EÇS, III/146a10, III/146a10),
Bire cele cānum بيره جله جانۇم (EÇS, III/146a3),
bire ʔarāra doldura بيره حراره دۇلدۇرۇرا (EÇS, III/131a3),
yā Rabbāhum duya beni Mevlām يا رباهۇم دونا بنى مولام (EÇS, III/161a11),
Gele Evliyā Çelebi گله اوليا چلبى (EÇS, III/131b25),
Maʔo ya ʔabliçsayı getire مَحُو يا قَبليچسايى كتره (EÇS, III/116a2),
Bire ādem, dīnū ʔaşqına ve ʔAlī Murtaẓā ʔaşqına içe şu şarābı اچه شو شرابى
 بيره ادم دينك عشقنه و على مرتضى عشقنه (EÇS, III/146a8),
Bire ʔaldıra بيره قالديره (EÇS, III/131a3),
kalka gianum sabax oldi /kalka canum sabah oldi/ (MMD, P17/24, P17/26),
Hemīşe cümle dīn düşmanlarımızun başı böyle ǧaltān ola باشى بويله غلطان اوله
 هميشه جمله دين دشمانلریموزون (EÇS, III/161a18),
söndüre سۇنرۇرا (EÇS, III/131a4),
bire vura بيره وورا (EÇS, III/131a4),
Bire vura şu gidiyi بيره ووره شو كدييى (EÇS, III/6a15),
yüriye durmayaluz يۇرييه دۇرمايالۇز (EÇS, IV/185b20).

2.1.2.4. Birinci Çokluk Emir-İstek Ekleri

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Batı Rumeli ağız örneklerinde farklı olan bazı emir-istek çekim şekilleri tespit edilmiştir. XVII. yüzyıl yazı dilinde kullanılan şeklin dengi eserde de vardır. Bu şeklin dışında kalan ve ağız bölümlerinde kullanılan birinci çokluk emir-istek şekilleri şunlardır; $\{-y\}AyUz$, $\{-y\}AlUmA$, $\{-y\}AlImA$, $\{-y\}AmIz$, $\{-y\}AsIk$, $\{-y\}AlUz$. Bunlardan $\{-y\}AlUmA$ ve $\{-y\}AlImA$, şekilleri standart ekin genişlemiş varyantlarıdır; *yürüyaluma* بوروئالوما (EÇS, III/161a23), *uğrayalıma* اوغرايالىمه (EÇS, V/11a20). Geriye kalan $\{-y\}AyUz$, $\{-y\}AmIz$, $\{-y\}AsIk$, $\{-y\}AlUz$ şekilleri karakteristiktir.

Eserdeki bu farklı birinci çokluk emir-istek şekilleri, Osmanlı Türkçesinin XVII. yüzyıldaki ağızlarına dair bir çalışmada da işlenmiştir (Gülsevin 2013b).

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	- (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	- (Gabain 2000)
KARAHANLI	- (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	- (Eckmann 1988)
KIPÇAK	- (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	- (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	{-AvUz} var (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

{-(y)AyUz}:

Sultānum, hemān bir iş göreyüz, döneyüz, gideyüz çok oturup oşurup koqmayayuz سلطانم همان بر ایش کورهیوز دونهیوز کیدهیوز چوق اوطوروپ اوصوروپ قوقمایهیوز (EÇS, III/161a22, III/161a22, III/161a22, III/161a22).

{-(y)AmIz}:

çelepi efendimize varamız وازامز (EÇS, III/171b24).

{-(y)AsIk}:

şulubayımız neçik buyuramiş eylece idesik ایدمسیک (EÇS, V/207b27).

{-(y)AlUz}:

Yüriye durmayaluz دۇرماتالۇز (EÇS, IV/185b20),

hoco çelo Allāhı seversen qazı yigit bir manca yeyelüz بیهلۇز (EÇS, III/146a4),

Varaluz kâfirleri kıraluz, esîrler alaluz قرالۇز آلەلۇز (EÇS, IV/185b20, IV/185b21, IV/185b21).

{-(y)AlImA}, {-(y)AlUmA}:

Hemān kâfire uğrayalıma اۇغراپالیمة (EÇS, V/11a20),

hemān yürüyaluma بورونالوما (EÇS, III/161a23).

2.1.2.5. Fiilden Fiil Yapım Eki: {-tIr-}, {-tUr-}

Genişlemiş bir fiilden fiil yapım eki olarak çağdaş dönemdeki örneklerden de hareketle karakteristik olduğu iyice anlaşılmıştır. Gramer amaçlı yazılmadıkları için her özelliğe rastlayamadığımız tarihî metinlerden birisinde bu eki bulmak büyük bir şans ve kıymettir. Bu ekin görüldüğü Coloquia Familiaria Turcico Latina, şekil bilgisi açısından yazı dilinden çok fazla özellik taşıdığı için karakteristik gramer kısmına alınmasa da, bu ekin yapısı son derece açıktır ve Batı Rumeli'yi karakterize ettiği için buraya alınmıştır. Ekin bugünkü Batı Rumeli ağızlarında kullanılan örnekleri ve açıklaması, ilgili makalemizde yer almıştı (İğci 2011). Bu ek, dönem yazı dilindeki {-t-} fiilden fiil yapım ekinin işlevine sahiptir.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülür (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülür (Gabain 2000)
KARAHANLI	- (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	- (Toparlı 1998)
KIPÇAK	- (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	- (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	- (Gülsevin 2007b)

ÖRNEKLER:

üğretirür /üğretirür/ (CFTL, 170), **çfagirtirirlar** /çagırtırirlar/ (CFTL, 211), **csagirtirup** /çagırtırup/ (CFTL, 248), **üldürtürüp** /üldürtürüp/ (CFTL, 252).

2.1.2.6. Cevherî Fiil Geniş Zaman Çekimi

Bu yüzyılın yazı dilinde cevherî fiilin geniş zaman çekimi açık hâliyle yoktur. Bu zaman çekiminde cevherî fiil görünmez. Ancak, XVII. yüzyılda en azından Batı Rumeli sahası ağızlarının bazılarında arkaik “erür men” yapısının “iyüm”, “erür sen” yapısının “isün” şeklinde kullanıldığı kabul edilebilir. İki eserdeki örnekler, bu fikrimizi desteklemiştir. Benzer kullanımın günümüzde de Prizren, Priştine, Ohri gibi bazı Batı Rumeli ağızlarında vardır; “ben iyım”, “sen ısın” vb.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	erür / turur
ESKİ UYGUR	erür / turur
KARAHANLI	erür / turur
HAREZM	erür / turur
KIPÇAK	<i>i-</i> , <i>e-</i> ve {+Dİr}, {+DÜr}
ÇAĞATAY	<i>erür</i> ve {+Dİr}, {+DÜr}
ESKİ ANADOLU	<i>i-</i> ve {+Dİr}, {+DÜr}

ÖRNEKLER:

vefasus dogri iarison /vefasuz dogri yar_isün/ (MMD, P11/5), **Ya sen bu dağlarda nişler_isün** نشرِيسون (EÇS, VII/204b21).

2.1.3. Ayırıcı Cümle Bilgisi Özellikleri

2.1.3.1. Devrik Cümle Kullanımı

Türk gramer öğretiminde genel olarak cümle içinde yüklemün yani asıl ögenin en sonda yer aldığı belirtilir. Genellikle de cümle sonunda bulunduğu söylenir. Manzumelerde, deyimlerde, atasözlerinde, günlük konuşmalarda ve devrik cümlelerde yüklemün cümle sonunda bulunmayabileceği söylenir (Ediskun 1992: 330-331). Batı Rumeli ağızlarında günümüzde bu anlatılan genel sentaks sırasından farklı kullanımlar vardır. Yüklem cümlenin sonunda yer almayabilir. Bu durum hep böyledir denemese de, devrik cümle tipine bolca rastlanır. Çağdaş dönemde görülen bu kullanım XVII. yüzyılda da eserlerde tespit edilmiştir. Ancak, eserdeki ağız bölümlerinin tam metin olmadığını, bu örnek kısımlarının çoklukla ya yalın kelimelerden ya da kısa konuşma parçalarından oluştuğunu unutmamak gerek.

Anadolu ağızlarının Kuzeydoğu grubunda görülür. Bu grubun I. ve II. alt grubunda daha çok kullanılır (Karahan 1996: 103). Rumeli ağızlarının Doğu Rumeli kesiminde sınırlı olarak görülen bu özellik Batı Rumeli'de çok daha yaygındır.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Tarihî Türk yazı dillerinde genel olarak asıl öge sonda yer alır. Bunun yanında edebî metinlerde ögelerin yeri değişebilmiştir.
ESKİ UYGUR	
KARAHANLI	
HAREZM	
KIPÇAK	
ÇAĞATAY	
ESKİ ANADOLU	

ÖRNEKLER:

Iaramas dur bilmeiene eilik etmek /Yaramazdur bilmeyene eylik etmek/
(SYN, 103),

Ep olur, dedikleri ile zaman ister giognul. /Ep olur, dedikleri ile zaman ister gönül./ (SYN, 51),

Her kissi gendini sever kairissinden. /Her kişi gendini sever kayrısından./
(SYN, 63),

Kurt ogli kurt olur, gerekisse adam ile biussun. /Kurt ogli kurt olur, gerek_ise adam ile biyüsün./ (SYN, 78),

Taun iokmi ol Bemtlerde? /Taun yokmi ol semtlerde?/ (CFTL, 12),

Oldur bizi gsümle hattadan Baklaian. /Oldur bizi cümle hattadan saklayan./
(CFTL, 30),

Ne isler hunkiar develerle? /Ne işler hünkar develerle?/ (CFTL, 127),

Dejver bana /Deyver bana/ (CFTL, 197),

Benüm oğlum kıatlana, bir kaç cün. (EÇS, I/362b25),

Bire vura şu gidiyi. (EÇS, III/6a15),

içe benüm elümden şu şarâbı. (EÇS, III/146a8),

Hzretinizden azamışım köküli. (EÇS, V/259a7).

2.1.4. Ayırıcı Söz Varlığı Özellikleri

2.1.4.1. Bağlama Edatı Olarak “Hem”

XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde yazı dilinde “hem” edatının mevcut işlevinin yanında, Batı Rumeli sahasında bu edat, bağlama edatı olarak kullanılmıştır. Bugünkü ağızlarda da bu kullanım görülür (İğci 2010: 122).

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülür (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülür (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülür (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülmez (Timurtaş 1994)

ÖRNEKLER:

Giusel aurath em sarap tatli agiulerdur. /Giusel aurath em sarap tatli agiulerdur./ (SYN, 58) (< *Fa.* هم hem),

Issirmadigum eli up em bassina ko. /Isırmadıgum eli üp em başına ko./ (SYN, 94) (< *Fa.* هم hem),

Vuzera, Tefterdarlar, hem Jenicfer Aga /Vuzera, Tefterdarlar, hem Yeniçer Aga/ (CFTL, 201) (< *Fa.* هم hem),

bize itaiet, hem intizarda olmak düfer /bize itayet, hem intizarda olmak düşer/ (CFTL, 234) (< *Fa.* هم hem),

Padiffahler, Pafaler, Begler, hem gair biuk mertebede olan kifiler /Padişahler, Paşaler, Begler, hem gayır biyük mertebede olan kişiler/ (CFTL, 427) (< *Fa.* هم hem),

dinum xem imanum /dinüm hem imanum/ (MMD, P11/3).

2.1.4.2. “Bre” Edatı

Türk dilinde çeşitli varyantlarıyla görülen edatın “bre” şekli, günümüzde olduğu gibi, XVII. yüzyıl da kullanımda olmuştur. Seyahatname için dikkat çeken bir durum bu edatın imlâsıdır; *bire* بیره. Bugünkü tellafuzdan biraz farklı olarak, örneklerde /b/ ve /r/ ünsüzlerinin arasında /ı/ sesi kaydedilmiştir. Buradaki /ı/, Meninski’nin kısa ı (i) dediği ve *br tr* seslerinin arasında bulunduğunu belirttiği ses olmuş olmalıdır (Tulum 2011: 77). Rumeli sahasının hem Doğu Rumeli hem Batı Rumeli kesimlerinde görülür.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülmez (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülmez (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülmez (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülmez (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	<i>bere/mere</i> olarak (Ergin 1997)

ÖRNEKLER:

bre /bre/ (MMD, P6/2, P6/2, P14/1, P17/11), **bire** بیره. (EÇS, I/364a7, III/6a15, III/131a3, III/131a4, III/131a4, III/131a4, III/131b26, III/146a12, III/146a12, III/146a12, IV/69b15, IV/69b15, V/8a34, V/8a34, V/11a20, V/84a25, V/84a25, V/259a4, V/259a5, VI/274a9).

2.1.4.3. “Ya” Cümle Başı Edatı

Bugünkü Batı Rumeli ağızlarının seslenme edatlarına sık başvurması, XVII. yüzyılda da aynen söz konusu olmuştur. Eserlerden *hayde, hade, bre, be, oppa, ya, te* ve bugün kullanılan daha başka edatların tamamına ulaşılmasa da, “bre” ve “ya” edatları bu konuda işaret niteliğindedirler. Seyahatname’de Batı Rumeli ağız örnekleri verildiği sırada cümle veya ifadelerin “ya” edatıyla başladığı dikkati çekmiştir. Örneklerden anlaşılacağı üzere, birçok yerde kullanılan bu edat bazen harekesiz (ب), bazen harekeli (ب) olarak imlâ edilmiştir. Türkçenin zengin edatlarından biri olarak bu edat, Arapça olduğu belirtilen “yā” seslenme edatıyla aynı değildir. Hele ki Seyahatname’nin Rumeli

örneklerinde bol görülmesi, Rumeli’de bugün de konuşmada yaygın olarak edatların kullanılmasıyla uygun düşer. Ünlüsü kısadır.

<i>Dönem veya yazı dili</i>	<i>Durum(lar)</i>
GÖKTÜRK	Görülmez (Gabain 2000)
ESKİ UYGUR	Görülmez (Gabain 2000)
KARAHANLI	Görülür (Hacıeminoğlu 2003)
HAREZM	Görülür (Toparlı 1998)
KIPÇAK	Görülür (Karamanlıoğlu 1994)
ÇAĞATAY	Görülür (Eckmann 2003)
ESKİ ANADOLU	Görülür (Timurtaş 1994)

ÖRNEKLER:

ya یا / یا (EÇS, III/6a14; III/116a2; III/161a11; III/171b24; III/178a26; IV/88a10; V/84a24; V/259b4; V/259b5; V/259b5; VII/204b21)

2.2. Ayırıcı Olmayan Özellikler

İncelenen metinlerden XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin ayırıcı özellikleri dışında kalan genel özelliklerinin tamamına aşağıda yer verilmiştir. Burada, metinlerde yer alan özellikler tasnif edilip kayda alınmıştır. Metinlerde herhangi bir sebeple geçmeyen bir özellik, dolayısıyla diğer özellikler kısmında da yer almamıştır.

XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin özelliklerini belirlemek için eserlerde geçen bütün ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi ve söz varlığı hususları örnekleriyle beraber gösterilmiştir. Dönemin Batı Rumeli Türkçesini daha iyi yansıtmak için meselâ şekil bilgisi kısmında önce bütün ekler gösterilmiş, sonra bunlardan bazıları ilgili kısmın en üstünde koyu olarak yazılmışlardır. Çeşitli ek tiplerinden Batı Rumeli'yi daha iyi temsil ettiğini düşündüğümüz özellikler için bu yol izlenmiştir.

2.2.1. Ses Bilgisi Özellikleri

2.2.1.1. Ünlüler

Kalın	a, ı, u, o
İnce	e, i, ü, ö*

2.2.1.2. Ünsüzler

Ötümlü	b, c, d, ğ, g, l, ı, m, n, r, v, y, z
Ötümsüz	ç, f, h, k, k, p, s, ş, t

2.2.1.3. Ses Olayları

2.2.1.3.1. Damak Uyumu

Bu yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinde damak uyumu büyük oranda geçerlidir. Eserlerdeki örneklerden anlaşıldığı şekilde, damak veya kalınlık-incelik uyumuna aykırı kullanımlar da vardır. İncelenen metinlerde, meselâ hâl eklerinin kalın ünlüden sonra da ince sırada kullanılmasının edebî tercih olabileceği de düşünülebilir. Ancak, çağdaş Batı Rumeli ağızlarından da destekleneceği gibi, XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasında damak uyumu tam değildir.

2.2.1.3.2. Dudak Uyumu

Düzlük-yuvarlak uyumu da denilen bu uyum, yüzyılın yazı dilinde olduğu gibi, Batı Rumeli ağızlarında da yoktur. Hatta Batı Rumeli ağızları yazı diline göre büyük oranda uyum dışındadır. Yazı dilinde bazı eklerin dudak uyumu gereği yeni varyantları kullanımda olsa da, örneklerden de görüleceği gibi Batı Rumeli sahası bu konuda Eski Anadolu tarzını sürdürmüştür (**bk.** İNCELEME 2.1.1.1. Ünlülerde Dudak Uyumu-Uyumsuzluğu).

2.2.1.3.3. Ötümlü-Ötümsüz Benzeşmesi

Yazı dilinde, standart imlâ gereği sadece ötümlü ünsüzlerle görülen bazı eklerin ötümsüz karşılıkları da vardır. Bu bakımdan benzeşme olduğu söylenebilir ancak, bazı örneklerde ötümsüz-ötümlü veya ötümlü-ötümsüz ünsüz denkleşmesi, bu konuda tam bir uyumun olmadığını gösterir.

2.2.1.3.4. Ünsüz Değişmeleri

2.2.1.3.4.1. k- > g-

Yüzyılın Batı Rumeli ağızları yazı diliyle denk durumdadırlar. Eski Türkçe ve sonraki dönemlerde kelime başında yer alan /k/ sesleri, Oğuz sahasında genel itibarıyla /g/ olmuştur. İlgili kısımda gösterileceği gibi, bu değişimin bir sonraki süreci olan g- > c- ünsüz değişmesi de Batı Rumeli'de yaşanmıştır. Dolayısıyla XVII. yüzyıl eserlerindeki ilgili kelimeler hem g'li hem c'li olarak tespit edilebilmiştir (**bk.** İNCELEME 2.1.1.4. Kelime Başında ve İçinde /g/ > /c/).

ÖRNEKLER:

ghidi /gidi/ (MMD, P17/16), **ghiege** /gece/ (MMD, P17/23), **gider** /gider/ (SYN, 7, 61, 64, 138), **giorsam** /görsam/ (SYN, 25), **giosun** /gözün/ (SYN, 27), **gelur** /gelür/ (SYN, 30, 60, 90, 115, 117), **giorme** /görme/ (SYN, 37), **gibi** /gibi/ (SYN, 38), **giognulde** /gönülde/ (SYN, 14), **giognul** /gönül/ (SYN, 51, 88), **gelmek** /gelmek/ (SYN, 57), **gitmek** /gitmek/ (SYN, 57), **giusel** /güzel/ (SYN, 58), **gendini** /gendini/ (SYN, 63), **giren** /giren/ (SYN, 76), **gerekisse** /gerek ise/ (SYN, 78), **gesen** /gezen/ (SYN, 95), **gelmeiegek** /gelmeyecek/ (SYN, 96), **giulerler** /gülerler/ (SYN, 96),

giormekden /görmekden/ (SYN, 110), **guch** /güç/ (SYN, 134), **giurdughumi** /gürdügümi/ (SYN, 140), **güzedürum** /güzedürüm/ (CFTL, 25), **güzet** /güzet/ (CFTL, 27, 62, 248), **güzetßen** /güzetşın/ (CFTL, 91), **güzedürler** /güzedürler/ (98), **güzetßen** /güzetşen/ (CFTL, 227), **güzetmek** /güzetmek/ (CFTL, 252), **gielür** /gelür/ (CFTL, 96), **gieldün** /geldün/ (CFTL, 2), **gieldügünüzden** /geldügünüzden/ (CFTL, 2), **gielürßen** /gelürşın/ (CFTL, 5), **gielürüz** /gelürüz/ (CFTL, 36), **gielmiftür** /gelmiştür/ (CFTL, 49), **gielmis** /gelmiş/ (CFTL, 50), **gielen** /gelen/ (CFTL, 128), **gielmislerdür** /gelmişlerdür/ (CFTL, 427), **giunden** /günden/ (CFTL, 199), **gitdi** كئدي (EÇS, III/116a4), **getir** كئير (EÇS, II/120a), **getire** كئيره (EÇS, III/116a2), **gele** كلة (EÇS, III/131b25), **göreyüz** كورهیوز (EÇS, III/161a22), **gideyüz** كیدهیوز (EÇS, III/161a22), **gelmisik** گلمسیک (EÇS, III/178a26), **gelememişiz** کلمه‌میش سیز (EÇS, III/178a26), **gelmemiş** گلمه‌میش (EÇS, III/178a27), **gelmisik** کلمسیک (EÇS, III/178a27), **gitme** کئمه (EÇS, IV/87b6), **gelmeysesün** گلمیه‌سؤن (EÇS, IV/88a10), **gelmişüz** گلمیشوز (EÇS, IV/185b20), **gelmezsın** کلمرس (EÇS, V/8b2), **gelüp** کلۆپ (EÇS, V/84a24), **gör** کور (EÇS, V/84a24, V/84a25), **gelmisik** گلمسیک (EÇS, V/218a14), **gelmişik** کلمصیق (EÇS, V/220a28), **gelmişik** کلمصیق (EÇS, V/231a7), **görismişik** گورسمصیق (EÇS, V/231a7), **gelmişik** کلمشک (EÇS, V/232a34), **gelmişik** کلمشک (EÇS, V/237b5), **gelmiş** گلمس (EÇS, V/239b24), **gelmisik** کلمسیک (EÇS, V/259a1), **görmisik** گورمسیک (EÇS, V/259a1), **ghéisilerden** /geysilerden/ (MMD, P7/1), **ghielsun** /gelsün/ (MMD, P5/2), **ghioreim** /göreyim/ (MMD, P5/2), **ghirseim** /girsem/ (MMD, P4/19, P7/2), **ghielursun** /gelürşün/ (MMD, P8/2), **ghiemi** /gemi/ (MMD, P6/4), **ghiorur** /görür/ (MMD, P4/22), **ghirmedum** /girmedüm/ (MMD, P5/5), **ghiél** /gel/ (MMD, P9/7), **ghiormedum** /görmedüm/ (MMD, P5/8), **ghiormeién** /görmeyen/ (MMD, P7/8), **ghidér** /gider/ (MMD, P8/15), **ghielup** /gelüp/ (MMD, P8/19), **ghiene** /gene/ (MMD, P17/5, P17/9), **ghiel** /gel/ (MMD, P9/4, P9/12, P9/17, P9/22), **ghideim** /gideyim/ (MMD, P10/14), **ghielendén** /gelenden/ (MMD, P10/15), **ghiécenden** /geçenden/ (MMD, P10/15), **gheimeieim** /geymeyeyim/ (MMD, P10/18).

2.2.1.3.4.2. t- > d-

Bu özellikte de Batı Rumeli sahası, yazı diliyle denk durumdadır. Eski Türkçe ve sonraki dönem ve sahalarda kelime başında kullanılan /t/ sesleri, Oğuz sahasında genel olarak /d/ olmuştur.

ÖRNEKLER:

dachi /dahi/ (CFTL, 10), **dahi** /dahi/ (CFTL, 3), **dahi** داهي (EÇS, III/157a2), **danismak** /danışmak/ (CFTL, 40), **darulmis** /darulmiş/ (CFTL, 39), **darulur** /darulur/ (MMD, P9/1), **dafra** /daşra/ (CFTL, 31), **dedigün** /dedigün/ (CFTL, 36), **dedikleri** /dedikleri/ (51), **dedikleri** /dedikleri/ (CFTL, 9), **dedum** /dedüm/ (MMD, P3/1), **deghier** /deger/ (MMD, P13/10), **déghil** /degil/ (MMD, P13/4), **deghistrmes** /değiştirmez/ (SYN, 81), **deghistrur** /değiştirür/ (SYN, 81), **déghil** /degil/ (MMD, P2/12), **degil** /degil/ (MMD, P2/8), **degildur** /degildür/ (MMD, P2/4), **degildür** /degildür/ (CFTL, 3), **degnise** /denize/ (SYN, 52), **deil dur** /deyildür/ (SYN, 118), **dein** /deyin/ (MMD, P5/2), **deiuér** /deyiver/ (MMD, P12/12), **dejver** /deyver/ (CFTL, 30), **delén** (delen/ (MMD, P1/17), **deli** /deli/ (60), **delie** /deliye/ (SYN, 36), **deme** /deme/ (SYN, 96), **demisler** /demişler/ (CFTL, 9), **depfiren** /deşiren/ (CFTL, 45), **dér** /der/ (MMD, P14/22), **dérler** /derler/ (MMD, P14/16), **derler** /derler/ (P14/17, P14/18), **derlerki** /derler_ki/ (CFTL, 45), **derßen** /dersın/ (CFTL, 4), **deveden** /deveden/ (SYN, 39), **didi** /didi/ (MMD, P17/23), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (RGLT, 95), **dilengium** /dilenciüyüm/ (SYN, 31), **dili** /dili/ (CFTL, 14), **dilinden** /dilinden/ (CFTL, 15), **dilßiz** /dilsiz/ (CFTL, 14), **dimesun** /dimesün/ (MMD, P9/5), **dirmesun** /dirmesün/ (MMD, P9/13), **disunde** /dizünde/ (MMD, P17/2), **doghar** /dogar/ (MMD, P1/9), **doghur** /dogur/ (SYN, 110), **dogmainge** /doymayince/ (SYN, 10), **dogmis im** /dogmişim/ (CFTL, 16), **dogri** /dogrı/ (CFTL, 7), **dogusinden** /doguşından/ (SYN, 84), **doimasun** /doymasun/ (MMD, P9/15), **doğuşursun** دوڤوشورسون (EÇS, IV/69b15), **dolanur** /dolanur/ (MMD, P6/6), **dolar** /dolar/ (SYN, 27), **dolascik** /dolaşık/ (MMD, P15/14), **dolasshur** /dolaşur/ (SYN, 80), **doldura** دُولدُورَا (EÇS, III/131a3), **doli** /doli/ (SYN, 31), **dolunduguna** /dolunduguna/ (CFTL, 44), **dort** /dört/ (CFTL, 44), **dönerßem** /dönersem/ (CFTL, 28), **dönmem** /dönmem/ (CFTL, 41), **dönün** /dönün/ (CFTL, 40), **dughmelerun** /dügmelerün/ (MMD, P2/10), **dughmeli** /dügmeli/ (MMD, P2/12), **dughmeli** /dügmeli/ (MMD, P2/12), **dugüsür** /dügüşür/ (CFTL, 53), **duiemes** /duyemez/ (MMD, P8/14),

dundum /düdüüm/ (MMD, P13/14), **duner** /düner/ (138), **dunmes** /dünmez/ (SYN, 12), **dura** دۇرا (EÇS, III/131a2), **dura** دۇرا (EÇS, III/131a3), **duraim** /durayım/ (MMD, P10/14), **durma** دۇرما (EÇS, III/131a4, V/84a24, V/84a25, V/84a25), **durma** دورمه (EÇS, IV/69b15), **durmaiup** /durmayup/ (MMD, P8/19), **durmak** /durmak/ (CFTL, 3), **durmass** /durmaz/ (SYN, 13), **durmayaluz** دۇرمايألوز (EÇS, IV/185b20), **durun** /durun/ (MMD, P8/3), **durup** /durup/ (MMD, P10/9), **durur** /durur/ (SYN, 14, 14), **duscmem** /düşmem/ (MMD, P11/22), **duscmem** /düşmem/ (MMD, P7/11), **duscunde** /düşünde/ (MMD, P17/20), **duta** دۇتا (EÇS, III/131a2), **düge düge** /düge düge/ (CFTL, 210), **dügerler** /dügerler/ (CFTL, 55), **dügüfmez** /dügüşmez/ (CFTL, 54), **dükülmis** /dükülmüş/ (CFTL, 138), **dükülür** /dükülür/ (CFTL, 38), **düsege** /düşege/ (CFTL, 408), **düşmez** /düşmez/ (CFTL, 3), **düşbeke** /düşeke/ (CFTL, 408), **düfer** /düşer/ (CFTL, 8), **düfetbinler** /düşetsinler/ (CFTL, 63), **düşmez** /düşmez/ (CFTL, 42).

2.2.1.3.4.3. G > Ğ

Çağdaş Batı Rumeli ağızlarında olmadığı gibi, XVII. yüzyılda da standart bir g/ğ > ğ ses değişmesi yaşanmamıştır. Bu durumun tam tersi, iki ünlü arasında ve hece sonlarında /g/ ve /ğ/ seslerinin korunması yüzyılın Batı Rumeli sahası karakteristik özelliklerindedir (**bk.** İNCELEME 2.1.1.7. İki Ünlü Arası ve Hece Sonunda /g/ ve /ğ/).

2.2.1.3.4.4. b- > m-

Bünyesinde geniz ünsüzü bulunan kelime başındaki /b/ sesi, Batı Oğuzcası dışındaki lehçelerde /m/ olmuştur. Birinci teklik kişi zamiri bu lehçelerde *men* şeklindedir. Oğuzcanın Türkmen ve Azerbaycan lehçelerinde de böyledir. Ancak, tarihî ve yaşayan Türkiye Türkçesi ağızlarında /b/ korunmuştur. İncelemelerimiz sırasında Michiel Martelini Derlemesi'nin üçüncü metninde rastlanan *men* şekli, başka örneği hem bu eserde hem başka eserde görülmeyen istisnai örnektir. Buradaki imlâ, telaffuzun yanlış yazılması olarak da değerlendirilebilir.

ÖRNEKLER:

mén /men/ (MMD, P3/12, P3/16), **men** /men/ (MMD, P3/20, P3/24).

2.2.1.3.4.5. b > v > y

séimeieim /seymeyeyim/ (MMD, P13/15) (< sev- < seb-).

2.2.1.3.4.6. ç > c

giusup /cüzüp/ (MMD, P2/10) (< çüz- < çöz-).

2.2.1.3.4.7. dd > d > t

betua /betua/ (SYN, 143) (<< *Far.Ar.* بددعا bed-du‘ā).

2.2.1.3.4.8. h > k

ichtiarum /iktiyarum/ (MMD, P13/3) (< ihtiyar < *Ar.* اختيار ihtiyar), **qalayık** قَلايِق (EÇS, II/120a, II/125a30) (< halayık < *Ar.* خلائق ḥalā‘iḳ), **kata dur** /katadur/ (SYN, 138) (< hata < *Ar.* خطأ ḥatā‘), **kosc** /koş/ (P4/6, P4/6) [MMD] (< hoş < *Far.* خوش ḥōş).

2.2.1.3.4.9. k > h

dahi داهي (EÇS, III/157a2) (<< daḳı < taḳı), **hoimisc** /hoymiş/ (MMD, P10/1) (< koy- < koḳ- < koḳ-), **uaxti** /vahti/ (MMD, P10/8) (< *Ar.* وقت vaḳt).

2.2.1.3.4.10. ŋ > ğ > Ø

ba /ba/ (MMD, P4/3) (<< baḡa), **bá** /ba/ (MMD, P13/12) (<< baḡa).

2.2.1.3.4.11. ŋ > ng

tangri /tangri/ (MMD, P4/10) (< taḡrı < teḡrı), **ianglisc** /yanglış/ (MMD, P8/8) (< yaḡlış).

2.2.1.3.4.12. ŋ > n

Sadece *biŋ* ‘1000’ kelimesinin yönelme hâlinde kaydedilmiş bir örnektir.

ÖRNEKLER:

bigné /biñe/ (MMD, P13/20) (< biŋ).

2.2.1.3.4.13. $\eta > h$

saha /saha/ (SYN, 88, 96) (< saḡa).

2.2.1.3.4.14. $n > l$

meglun /meclun/ (MMD, P1/19) (< Ar. مجنون mecnūn).

2.2.1.3.4.15. $m > n$

scindi /şindi/ (MMD, P1/11, P3/23, P11/27, P11/42) (< şimdi).

2.2.1.3.4.16. $\dot{g} > k$

kairisi /kayrisi/ (MMD, P16/8) (< Ar. غيرى ġayrī).

2.2.1.3.4.17. $\dot{g} > h$

baxcedé /bahçede/ (MMD, P9/8) (< Far. باغچه bāġçe).

2.2.1.3.4.18. $g > y$

buiun /büyün/ (MMD, P8/20) (< bugün), **deil dur** /deyildür/ (SYN, 118) (< degil), **deilim** /deyilim/ (MMD, P10/10) (< degil), **einuné** /eynüne/ (MMD, P3/17) (< egin), **tui** /tüy/ (SYN, 80) (< tüg), **tüj** /tüy/ (CFTL, 125) (< tüg).

2.2.1.3.4.19. $f > v$

lufui /lütvi/ (MMD, P12/1) (< lütf < Ar. لطف luṭf), **sceutali** /şevtali/ (MMD, P11/21) (<< Far. شفتالو şeft-ālū), **sceutalisi** /şevtalisi/ (MMD, P14/12) (<< Far. شفتالو şeft-ālū).

2.2.1.3.4.20. $v > f$

Sadece *iv-/ev-* fiilinin sıfat-fiil çekiminde görülür.

ÖRNEKLER:

efen /efen/ (SYN, 49) (< ev-/iv-).

2.2.1.3.4.21. r > Ø

eglençedu /eglençedu/ (MMD, P18/16) (< {+dur}).

2.2.1.3.4.22. b > p

çelepi چلیپی (EÇS, I/170a34) (< çelebi < *T.Ar.* çalap+ī), **çelepi** چلیپی (EÇS, III/171b24) (< çelebi < *T.Ar.* çalap+ī), **pizim** پزم (EÇS, III/171b24) (< biz).

2.2.1.3.4.23. z > ş

afendimişdir أفندیمشدر (EÇS, III/178a26) (< {+miz}), **afendimişdir** أفندیمشدر (EÇS, III/181a27) (< {+miz}).

2.2.1.3.4.24. d > t

efentimizdir أفنتیمزدر (EÇS, III/171b24) (< efendi << *Yun.* αυθεντης authentēs).

2.2.1.3.4.25. n > Ø

niçi نیچی (EÇS, III/178a26) (< niçin << ne için).

2.2.1.3.5. Ünsüz Benzeşmeleri

2.2.1.3.5.1. gs > ks

gioksun /cöksün/ (MMD, P2/10) (< cög(ü)s << kögüz), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5) (< cög(ü)s << kögüz).

2.2.1.3.5.2. ç > ş

kuscmadum /kuşmadum/ (MMD, P2/11) (< kuç-).

2.2.1.3.5.3. nl > nn > n

gionumi /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11) (< cön(ü)l << köñül), **gionum** /cönüm/ (MMD, P13/17) (< cön(ü)l << köñül).

2.2.1.3.5.4. ns > ss

sakissin /sakıssın/ (SYN, 123) (< saķın-).

2.2.1.3.5.5. ls > ss > s

osun /osun/ (MMD, P9/20, P13/28) (< ol-), **sagosum** /sag_osum/ (MMD, P17/4, P17/5, P17/9) (< ol-), **uárosum** /var_osum/ (MMD, P17/4) (< ol-).

2.2.1.3.5.6. zs > ss > s

dimesun /dimesün/ (MMD, P9/5) (< {+mez}+{+sün}), **gelmeseda** /celmese_da/ (MMD, P9/20) (< {+mez}+{(i)se}), **vermesin** وَرَمَسِين (EÇS, V/259b6) (< {+mez}+{+sin}), **uirmesun** /virmesün/ (MMD, P3/6) (< {+mez}+{+sün}), **uirmésun** /virmesün/ (MMD, P9/2) (< {+mez}+{+sün}).

2.2.1.3.5.7. rs > ss > s

uldurusun /üldürüsün/ (MMD, P3/8) (< {-(ü)r}+{+sün}).

2.2.1.3.5.8. şs > s

gelmişik كَلْمِصِقْ (EÇS, V/220a28) (< {-miş}+{+sik}), **gelmisik** كَلْمِصِکْ (EÇS, V/218a14) (< {-miş}+{+sik}), **varmisik** وَارْمِصِکْ (EÇS, V/218a14) (< {-miş}+{+sik}), **varmişik** وَارْمِصِکْ (EÇS, V/220a28) (< {-miş}+{+sik}).

2.2.1.3.6. İki Ünlü Arasında Ünsüz Ötümlüleşmesi

VkV > VgV:

bırağayum بَرَاغَاوَم (EÇS, III/161a11) (< bırak-).

VtV > VdV:

édeim /edeyim/ (MMD, P13/4, P13/12, P13/16, P13/16, P13/20, P13/24) (< et-), **edeim** /edeyim/ (MMD, P13/8, P13/12, P13/20, P13/24, P13/28, P13/28) (< et-), **edüp** اِدْوَب (EÇS, V/8b1) (< et-), **ghideim** /gideyim/ (MMD, P10/14, P17/15) (< git-), **ghidér** /gider/ (MMD, P8/15) (< git-), **gidersun** /cidersün/ (MMD, P3/4) (< git-), **idelim** اِيْدَلِم (EÇS, V/207b26) (< it-), **iderdum** /iderdüm/ (MMD, P10/7) (< it-), **idesik** اِيْدَمِصِکْ (EÇS,

V/207b27) (< it-), **kanadi** /kanadi/ (MMD, P4/9) (< kanat), **nidem** /nidem/ (MMD, P13/9) (< it-), **nidém** /nidem/ (MMD, P13/9) (< it-).

2.2.1.3.7. Ünsüz Türemesi

Asıl şekli *ur-* olan fiilin *vur-* olarak başında yarı ünlü /v/ sesinin türemesidir.

ÖRNEKLER:

vura ؤورة (EÇS, III/6a15) (< ur-), **vura** ؤورا (EÇS, III/131a4) (< ur-), **vuralum** ؤورالؤم (EÇS, IV/185b20) (< ur-), **uurdi** /vurdi/ (MMD, P13/22) (< ur-), **vurmişik** ؤورمشك (EÇS, V/232a34) (< ur-).

2.2.1.3.7.1. Ünsüz İkizleşmesi

cenābıñissa جنابكسسه (EÇS, V/259b7) (< {+ñız}).

2.2.1.3.8. Ünsüz Tekleşmesi

betua /betua/ (SYN, 143) (<< *Far.Ar.* بددعا bed-du‘ā).

2.2.1.3.9. Ünlü Değişmeleri

2.2.1.3.9.1. a > u

muxabét /muhabet/ (MMD, P12/5, P12/10) (<< *Ar.* محبت maḥabbet).

2.2.1.3.9.2. a > e

sere /zere/ (SYN, 24) (<< *Far.* زيرا zīrā), **kare** /kare/ (MMD, P4/13) (< kara), **bane** /bane/ (MMD, P4/15) (< bana).

2.2.1.3.9.3. e > a

ciftta /çifta/ (MMD, P17/18) (< çifte << *Far.* جفته cufte).

2.2.1.3.9.4. e > i

biuk /biyük/ (SYN, 39) (< beyük << bedük).

2.2.1.3.9.5. **i > Ø**

brakmisc /brakmiş/ (MMD, P10/1) (< bırak-), **feidaj** /feyday/ (SYN, 88) (< {+(y)ı}).

2.2.1.3.9.6. **i > a**

karmisc /karmış/ (MMD, P15/6) (< kır-), **karmsi** /karımzi/ (MMD, P15/13) (< kırmızı).

2.2.1.3.9.7. **i > u**

peruscan /peruşan/ (MMD, P8/13) (<< *Far.* پریشان perīṣān), **salum** /zalum/ (MMD, P17/11) (<< *Ar.* ظالم zālim), **sundan** /zundan/ (MMD, P13/12) (<< *Far.* زندان zindān).

2.2.1.3.9.8. **i > e**

sere /zere/ (SYN, 24) (<< *Far.* زیرā zīrā).

2.2.1.3.9.9. **o > u**

coudi /kudı/ (RGLT, 96) (< ko-), **dulunur** /dulunur/ (SYN, 138) (< dolun-).

2.2.1.3.10. Orta Hece Düşmesi

airulmaktan /ayrulmaktan/ (MMD, P5/3) (/ı/), **bachnah** /başna/ (RGLT, 96) (/ı/), **benzer** /benzer/ (MMD, P1/9) (/i/), **boinum** /boynum/ (MMD, P4/18, P14/7) (/u/), **boynuna** /boynuna/ (MMD, P7/4) (/u/), **burni** /burni/ (MMD, P18/11) (/u/), **gioksun** /cöksün/ (MMD, P2/10) (/ü/), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5) (/ü/), **gionumi** /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11) (/ü/), **iuzni** /yüzni/ (RGLT, 96) (/i/), **koinune** /koynune/ (MMD, P4/19) (/u/), **milknı** /milknı/ (RGLT, 94) (/i/), **oğlı** اوغلی (EÇS, IV/69b15, V/8b1) (/u/), **oinamas** /oynamaz/ (SYN, 10) (/u/), **taricni** /tarikni/ (RGLT, 96) (/i/).

2.2.1.3.11. Hece Yutulması

néileim /neyleyim/ (MMD, P10/3) (< neyleyeyim), **uldursun** /üldürsün/ (MMD, P3/6) (< üldürürsün).

2.2.1.3.12. Ünlü Tekleşmesi

sciriun /şirün/ (MMD, P1/18) (< şiir < *Ar.* شعر şî'r).

2.2.1.3.13. Ünlü Türemesi

assassikden /azazıkden/ (SYN, 4) (/a/), **bénéler** /beneler/ (MMD, P7/13) (/e/).

2.2.1.3.14. Yer Değiştirme

iaruluch /yaruluk/ (MMD, P8/11) (< ayruluk).

2.2.1.3.15. Yanlış İmlâdan Kaynaklı Değişmeler

Transkripsiyon metinlerinde hatalı imlâ etmekten kaynaklı olarak bazı kelimelerde farklı imlâlar oluşmuştur.

2.2.1.3.15.1. c > ç

canum /çanum/ (MMD, P14/10) (< *Far.* جان cān).

2.2.1.3.15.2. c > g

meghnunum /megnunum/ (MMD, P11/15) (< *Ar.* مجنون mecnūn).

2.2.1.3.15.3. m > n

iklun /iklün/ (MMD, P1/15) (<< *Ar.* اقليم iklīm < *Yun.* κλίμα klima).

2.2.1.3.15.4. ı > o

xatori /hatori/ (MMD, P12/10) (< hatır < *Ar.* خاطر hāṭir), **xatorgighum** /hatorcigüm/ (MMD, P1/12) (< hatır < *Ar.* خاطر hāṭir).

2.2.1.3.15.5. i > ü

iklun /iklün/ (MMD, P1/15) (<< *Ar.* اقليم iklīm < *Yun.* κλίμα klima).

2.2.1.3.15.6. ü > i

istunde /istünde/ (MMD, P1/18) (< üst).

2.2.2. Şekil Bilgisi Özellikleri

2.2.2.1. Çekim

2.2.2.1.1. Çokluk Eki

{+lAr}	{+lar}, {+ler}
--------	----------------

ÖRNEKLER:

Ünlü uyumuna göre kullanılanlar:

aghalar /agalar/ (MMD, P15/1), **aivanlar** /ayvanlar/ (SYN, 127), **alailar** /alaylar/ (MMD, P8/19), **alailarum** /alaylarum/ (MMD, P8/10), **alimleri** /alimleri/ (SYN, 1), **anlar** آنلر (EÇS, III/171b24), **assadelerum** /azadelerüm/ (SYN, 13), **atlari** /atları/ (SYN, 50), **avrathlarum dur** /avratlarumdur/ (SYN, 128), **beghler** /begler/ (MMD, P7/20, P11/10), **beglerum** /beglerüm/ (SYN, 75), **bénéler** /beneler/ (MMD, P7/13), **bulbuler** /bülbüler/ (MMD, P9/9), **bunlar** /bunlar/ (MMD, P2/4), **chiupeler** /küpeler/ (MMD, P17/6), **dağlarda** داغلرده (EÇS, VII/204b21), **dostlar** /dostlar/ (SYN, 34, 97), **dostlar** /dostlar/ (MMD, P13/4, P13/8, P13/12, P13/16, P13/20, P13/24, P13/28), **dughmelerun** /dügmelerün/ (MMD, P2/10), **dusmanlar** /düşmanlar/ (SYN, 97), **düşmanlar** دوشمانلر (EÇS, III/131b25), **düşmanlarımızun** دشمانلریموزون (EÇS, III/186a9), **düşmenlerümüz** دسملرؤمر (EÇS, IV/80a31), **eler** /eler/ (MMD, P10/8), **erlerum dur** /erlerümdür/ (SYN, 128), **esirler** اسیرلر (EÇS, IV/185b20), **esirlerimiz** اسیرلریموز (EÇS, III/146a12), **ğāziler** غازیلر (EÇS, V/11a20, V/11a20), **ğāzileriñ** عارلرک (EÇS, V/8b1), **ghéisilerden** /geysilerden/ (MMD, P7/1), **gioslérune** /cözlerüne/ (MMD, P3/1), **giuler** /cüler/ (MMD, P5/6, P9/8, P9/13, P11/11), **giuseler** /cüzeler/ (MMD, P2/3), **giuselerun** /cüzelerün/ (MMD, P2/5), **habarlar** /habarlar/ (SYN, 75), **iaplerler** /yaplerler/ (MMD, P13/5), **iasulanlar** /yazulanlar/ (MMD, P13/26), **iolar** /yolar/ (MMD, P9/18), **iusler** /yüzler/ (MMD, P8/16), **kāfirleri** کافرلری (EÇS, IV/69b15, IV/185b20), **karamsiler** /karamziler/ (MMD, P10/18), **kardasclar** /kardaşlar/ (MMD, P6/2), **kescgliar** /kışlar/ (MMD, P4/2), **kichileri** /kişileri/ (RGLT, 95), **köyleri** کویلری (EÇS, IV/185a19), **kusclar** /kuşlar/ (MMD, P4/1), **neler** /neler/ (MMD, P13/7), **olanler** /olanler/ (SYN, 131), **onlar** أونلر (EÇS, V/231a7), **rakiplerun** /rakiplerün/ (MMD, P9/13),

saranlar /saranlar/ (MMD, P11/39, P11/53), **selamlar** /selamlar/ (MMD, P9/14), **seuenler** /sevenler/ (MMD, P11/38, P11/54, P16/5, P16/9), **siaxler** /siyahler/ (MMD, P10/17), **şehīdler** شهيدلر (EÇS, V/11a20), **vilāyetleri** ولايتلرى (EÇS, IV/185b20), **yolları** يوللرى (EÇS, IV/185a19), **zebāniler** زبانيلر (EÇS, III/157a2).

Ünlü uyumuna aykırı kullanılanlar:

agiulerdur /aculerdür/ (SYN, 58), **alér** /aler/ (MMD, P7/17, P7/21), **aler** /aler/ (MMD, P7/5), **daghléri** /dagleri/ (MMD, P1/17), **ganlér** /canler/ (MMD, P7/8), **géfaler** /cefaler/ (MMD, P11/6), **imamler** /imamler/ (MMD, P8/16), **maslahatlerum** /maslahatlerüm/ (SYN, 108), **rachiplardan** /rakiplardan/ (MMD, P11/41), **scaler** /şaler/ (MMD, P7/6, P7/9), **turnaler** /turnaler/ (MMD, P8/3, P8/4, P8/4, P8/7, P8/7, P8/7, P8/12, P8/12), **turnalér** /turnaler/ (MMD, P8/4, P8/12).

2.2.2.1.2. Hâl Ekleri

Yalın	-	-
İlgi	{+[n]Un} {+[n]Um} {+[n]In} {+[n]Im} {+[n]Uŋ} {+[n]Iŋ}	{+un}, {+ün}, {+um}, {+üm}, {+nüm}, {+uŋ}*, {+üŋ}*, {+nuŋ}*, {+in}*, {+iŋ}*, {+im}*, {+u}**
Belirtme	{+(y)I}	{+ı}, {+i}, {+(y)ı}, {+(y)i}
Yönelme	{+(y)A}	{+a}, {+e}, {+(y)a}, {+(y)e}
Bulunma	{+DA}	{+da}, {+de}, {+ta}
Ayrılma	{+DAn}	{+dan}, {+den}, {+tan}, {+ten}
Vasıta	{+[y]le} {+len} ile, ilen	{+yle}, {+le}, {+len}, ile, ilen, {+ler}**
Eşitlik	{+cA}	{+ca}, {+ce}

ÖRNEKLER:

İlgi hâli:

alemin /alemin/ (5), **alianaghun** /al_yanagun/ (MMD, P3/10), **anûg** /anuğ/ (RGLT, 95), **anung** /anuğ/ (RGLT, 95, 96), **ascighun** /aşıgun/ (MMD, P8/14), **ascigum** /aşıgun/ (MMD, P14/21), **aslanum** /aslanum/ (SYN, 144), **assadelerum** /azadelerüm/ (SYN, 13), **atafinung** /atasınuğ/ (RGLT, 94, 96), **avrathlarum dur** /avratlarumdur/ (SYN, 128), **beglerum** /beglerüm/ (SYN, 75), **beheramung** /beheramuğ/ (RGLT, 94), **benum** /benüm/ (MMD, P2/2, P3/21; P10/6; P11/1, P11/3; P13/1, P17/10), **benumdur** /benümdür/ (MMD, P17/5, P17/9), **benüm** بِنُوم (EÇS, I/362b, III/146a8, III/157a1), **benüm** بنوم (EÇS, III/184b19), **benümle** بِنْمَلَه (EÇS, III/157a2), **bizim** بَزْم (EÇS, III/178a26), **bizüm** بِرُوم (EÇS, III/131b25), **bizüm** بِرُوم (EÇS, III/131b27, III/146a7, III/146a12), **chimunle** /kimünle/ (MMD, P10/5), **chimunler** /kimünler/ (MMD, P12/11), **chiorlerum** /körlerüm/ (SYN, 27), **dīnūğ** دِينُك (EÇS, III/146a9), **düşmanlarımızun** دِشْمَانْلَرِيْمُوزُون (EÇS, III/186a9), **efendimüzüñdür** اَفَنْدِيْمُزْكَدُور (EÇS, III/146a7), **effendinum** /efendinüm/ (SYN, 50), **erlerum dur** /erlerümdür/ (SYN, 128), **eschumun** /eşhümün/ (MMD, P1/1), **esirlerimizüñ** اَسِيْرْلَرِيْمُزْكَ (EÇS, III/146a7), **gāzilerih** عَارِلْرِك (EÇS, V/8b1), **gianum** /canum/ (SYN, 59, 97), **giulum** /cülüm/ (MMD, P14/22), **giulun** /cülün/ (MMD, P15/6), **giuselerun** /cüzelerün/ (MMD, P2/5), **giuselum** /cüzelüm/ (MMD, P12/9, P12/14, P12/19, P14/15), **giuselun** /cüzelün/ (MMD, P12/4), **hānun** خَانُون (EÇS, IV/90b18), **harfun** /harfun/ (SYN, 97), **iarumun** /yarümün/ (MMD, P5/5, P6/2), **ierun** /yerün/ (SYN, 72), **issirmadigum** /ısırmadığım/ (SYN, 94), **istedigun** /istedigün/ (SYN, 96), **jarumun** /yarümün/ (MMD, P17/2, P17/6), **kumrimun** /kumrimun/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17, P4/21), **maslahatlerum** /maslahatlerüm/ (SYN, 108), **müselmānuğ** مُسْلِمَانُك (EÇS, III/20a29), **nakscivanu ileri** /nakşivanu ileri/ (MMD, P3/9), **onum ile** /onum ile/ (SYN, 7), **onun** /onun/ (SYN, 32), **onun** /onun/ (MMD, P17/7), **scenligun** /şenligün/ (SYN, 124), **sciriun** /şirün/ (MMD, P1/18), **senun** /senün/ (MMD, P3/7, P7/12), **sénun** /senün/ (MMD, P7/4), **seudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/13), **séudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/3), **soileienun** /söyleyenün/ (SYN, 133), **sulfun** /zülfün/ (MMD, P3/14), **sultanumun** /sultanumun/ (MMD, P12/2, P12/8, P12/18), **usumun** /üzümün/ (SYN, 24).

Belirtme hâli:

acighi /açığı/ (MMD, P12/12), **adami** /adamı/ (SYN, 127), **agagi** /agacı/ (SYN, 100), **alimleri** /alimleri/ (SYN, 1), **allâhı** اللہی (EÇS, III/146a4), **amellerini** /amellerini/ (RGLT, 94), **ati** /atı/ (SYN, 23), **atlari** /atları/ (SYN, 50), **axti** /ahti/ (MMD, P10/6), **baksi** /bakışı/ (SYN, 50), **barisiki** /barışıklı/ (SYN, 104), **başını** باشنی (EÇS, V/259a4), **baytalı** بیتالی (EÇS, II/120a21, II/125a32), **belâni** بلانی (EÇS, III/186b9), **belluni** /belüni/ (MMD, P17/18, P17/21), **beni** /beni/ (MMD, P2/12, P3/6, P3/8, P3/13, P3/15; P10/1, P11/33, P11/43, P11/48, P16/7, P18/13), **béni** /beni/ (MMD, P3/19, P7/16, P11/23), **beni** بني (EÇS, II/120a21, II/125a32, III/161a11), **bizi** بزی (EÇS, III/6a14, V/8b1), **borgi** /borcılı/ (SYN, 91), **cânnı** جاننی (EÇS, V/259a4), **daghlari** (dagleri/ (MMD, P1/17), **derdi** /derdi/ (SYN, 5), **déurani** /devrani/ (MMD, P2/7), **dineni** /dineni/ (RGLT, 96), **doniai** /dönyayı/ (SYN, 88), **dussmani** /düşmanı/ (SYN, 37), **elakligi** /elaklığı/ (SYN, 42), **eli** /eli/ (SYN, 46, 71, 94), **esciuni** /eşünü/ (MMD, P4/22), **şevâbı** ثوابی (EÇS, III/146a10, III/146a10), **gendini** /gendini/ (SYN, 63), **gidiyi** گدییی (EÇS, III/6a15), **gionumi** /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11), **giormetlughı** /cörmetlügi/ (MMD, P10/7), **giosı** /cözi/ (MMD, P1/13, P17/7), **giurdughumi** /gürdügümi/ (SYN, 140), **hilei** /hileyi/ (SYN, 66), **iaraki** /yarakılı/ (SYN, 22), **iarı** /yari/ (MMD, P10/4), **ichiatigi** /ikiyaticı/ (SYN, 93), **ieri** /yeri/ (SYN, 80), **issi** /işi/ (SYN, 88), **işi** ایشی (EÇS, III/116a1), **itughumi** /itügümi/ (MMD, P10/6), **iusi** /yüzi/ (SYN, 46), **iusi** /yüzi/ (MMD, P11/41), **iuzni** /yüzni/ (RGLT, 96), **jarumi** /yarümi/ (MMD, P17/16), **ķabliçsayı** قَبْلِیچسای (EÇS, III/116a2), **kāfirleri** کافرلری (EÇS, IV/69b15, IV/185b20), **ķal‘ayı** قلعہیی (EÇS, III/161a11), **kanadumi** /kanadumi/ (MMD, P10/2), **ķandiyeyi** فاندیییی (EÇS, IV/87b6), **kasci** /kaşı/ (MMD, P17/7), **kebābı** کبابی (EÇS, III/146a10), **ķılıcumı** قلعیمی (EÇS, III/157a2), **kichileri** /kişileri/ (RGLT, 95), **kisi** /kızı/ (SYN, 24), **kolumi** /kolumi/ (MMD, P10/2), **köküli** کۆکۆلی (EÇS, V/259b7), **köyleri** کۆیلری (EÇS, IV/185a19), **kulbini** /kulbını/ (SYN, 29), **kurti** /kurtı/ (SYN, 27), **lufui** /lütvi/ (MMD, P12/1), **maħlūli** محلولی (EÇS, IV/ 90b19), **mancayı** مانجهیی (EÇS, III/146a8), **masriki** /maşırıklı/ (SYN, 109), **milknı** /milknı/ (RGLT, 94), **nasari** /nazarı/ (50), **oni** /onı/ (RGLT, 95), **peltegi** /peltegi/ (SYN, 121), **piberi** /piberi/ (SYN, 122), **puşķamı** پۇشقامی (EÇS, III/157a1), **şablami** صابلمی (EÇS, III/157a1), **sakali** /sakalı/ (SYN, 144), **scami** /şami/ (MMD, P6/6), **scarabini** /şarabını/ (MMD, P17/3), **selamumi** /selamumi/ (MMD, P2/1),

seni /seni/ (SYN, 25), **séni** /seni/ (MMD, P11/2, P11/9, P11/14, P11/18), **seni** /seni/ (MMD, P4/3, P11/4, P11/8, P11/13, P11/19, P11/24, P11/25, P11/29, P11/30, P11/34, P11/38, P11/44, P11/49, P11/53, P11/54, P13/15, P14/2, P14/4, P14/5, P14/9, P14/10, P14/14, P14/15, P14/19, P14/20, P16/2, P16/5, P16/6, P16/9), **seni** سني (EÇS, III/131b26, V/84a24), **seyrāni** سيرانى (EÇS, VII/204b23), **sizi** سزي (EÇS, III/159b19), **şarābi** شرابى (EÇS, III/146a8, III/146a8, III/146a9), **tagi** /tacı/ (RGLT, 96), **taricni** /tarikni/ (RGLT, 96), **taussani** /tavşanı/ (SYN, 120), **teleruni** /telerüni/ (MMD, P8/9), **térchi diari** /terki diyari/ (MMD, P12/15), **tüfengümi** تفنگمی (EÇS, III/157a2), **urumi** /urumi/ (MMD, P6/6), **uyvarı** اویواری (EÇS, IV/87b6), **vilāyetleri** ولايتلى (EÇS, IV/185b20), **xatori** /hatori/ (MMD, P12/10), **yolları** يوللى (EÇS, IV/185a19).

Yönelme hâli:

‘aşkına عشقنه (EÇS, III/146a9, III/146a9), **aié** /aye/ (MMD, P1/9), **akchiaja** /akçaya/ (SYN, 11), **aqlāmına** اقلامنه (EÇS, III/159b18), **ascié** /aşe/ (MMD, P10/11), **ascighuné** /aşıgune/ (MMD, P3/3), **asciguna** /aşıguna/ (MMD, P15/6), **assike** /aşike/ (SYN, 6), **bachnah** /başna/ (RGLT, 96), **baghdadé** /bagdade/ (MMD, P8/15), **bana** /bana/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/22, P3/24, P7/10, P11/50, P11/52, P17/23), **baña** بكا (EÇS, V/259b6), **bascha** /başa/ (MMD, P13/26), **bascie** /başe/ (MMD, P1/4), **bassina** /başına/ (SYN, 90, 94), **başa** باشه (EÇS, IV/69b15), **başıña** باشكه (EÇS, IV/69b14, IV/69b14), **baxcesuné** /bahçesüne/ (MMD, P5/5), **beluné** /belüne/ (MMD, P7/3), **bigné** /biñe/ (MMD, P13/20), **bilmeiene** /bilmeyene/ (SYN, 103), **biri birune** /biri birüne/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/15, P15/16), **biribirisune** /biribirisüne/ (MMD, P15/3), **bise** /bize/ (MMD, P9/10, P12/5), **bize** /bize/ (MMD, P8/6), **bize** بزه (EÇS, III/131b26, III/146a8, III/178a26, III/178a26), **boynuna** /boynuna/ (MMD, P7/4), **bulutha** /buluta/ (SYN, 138), **cenābıñıssa** جنابكسسه (EÇS, V/259b7), **çorbaya** چوربايه (EÇS, V/259b5), **degnise** /denize/ (SYN, 52, 70), **delie** /deliye/ (SYN, 36), **dervise** /dervişe/ (SYN, 32), **duniaje** /dünyaye/ (SYN, 60), **efendimize** افنديمزه (EÇS, III/171b24), **einuné** /eynüne/ (MMD, P3/17), **élé** /ele/ (MMD, P10/10), **éllé** /ele/ (MMD, P13/11), **ervāhına** ارواحنه (EÇS, III/146a10), **esana** /ezana/ (MMD, P13/14), **ferdaié** /ferdaye/ (MMD, P3/15), **géuruné** /cevrüne/ (MMD, P8/14), **ghaughaié** /gavgaye/ (MMD, P3/13), **giosléruné** /cözlerüne/ (MMD, P3/1),

hacipaié /haçipaye/ (MMD, P1/11), **hamama** /hamama/ (SYN, 61), **ḥamāma** حمامه (EÇS, III/131b25), **harama** /harama/ (SYN, 64), **ḥarāra** حراره (EÇS, III/131a3), **hessabe** /hesabe/ (SYN, 79), **ḥicāba** ححابه (EÇS, V/8b1), **iana** /yana/ (MMD, P11/32), **iare** /yare/ (MMD, P1/7), **iarume** /yarüme/ (MMD, P5/2, P5/7, P9/18), **iarumé** /yarüme/ (MMD, P5/4, P5/8, P10/8, P11/20), **iasse** /yaşe/ (SYN, 65), **ilerune** /ilerüne/ (MMD, P8/21), **iola** /yola/ (MMD, P8/8), **irsse** /ırsıze/ (SYN, 87), **isméné** /ismine/ (MMD, P11/36), **iureghumé** /yüregüme/ (MMD, P13/22), **kāfire** كافرہ (EÇS, V/8b1, V/11a20), **kāfirlerine** كافرلرينه (EÇS, V/8a34), **ḳal'asıma** قلعهسنه (EÇS, IV/87b6), **ḳanijeje** فاسرجه (EÇS, V/8b1), **kiamété** /kiyamete/ (MMD, P11/12), **kime** كمه (EÇS, III/161a11), **kimzeie** /kimzeje/ (SYN, 96), **koinune** /koynune/ (MMD, P4/19), **koinuné** /koynune/ (MMD, P7/2), **leilasuna** /leylasuna/ (MMD, P1/20), **mālina** مالينه (EÇS, III/146a12), **mezāra** مزاره (EÇS, III/157a2), **muraduna** /muraduna/ (MMD, P9/14), **nare** /nare/ (MMD, P15/11), **nasé** /naze/ (MMD, P9/9, P9/9), **nasliare** /nazli_yare/ (MMD, P3/16), **nasliaré** /nazli_yare/ (MMD, P3/20, P3/24), **nasliarume** /nazli_yarüme/ (MMD, P3/12), **odaia** /odaya/ (MMD, P15/9), **ottmane** /otmane/ (SYN, 125), **saha** /saha/ (SYN, 88, 96), **sana** /sana/ (MMD, P4/7, P7/14, P11/37, P11/51, P13/14, P16/4, P17/25), **saḡa** سكا (EÇS, III/131b26), **sarka** /şarka/ (SYN, 138), **serḡadümüze** سرحدوموزه (EÇS, III/159b19), **séudaie** /sevdaye/ (MMD, P3/14), **size** سيزه (EÇS, III/171b24), **suia** /suya/ (SYN, 125), **sulfichiare** /zülfikare/ (MMD, P1/6), **tabura** تابوره (EÇS, IV/69b15), **tasca** /taşa/ (MMD, P13/27), **turunge** /turunce/ (MMD, P15/11), **tutmaga** /tutmaga/ (SYN, 132), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118), **uluie** /ülüye/ (SYN, 143), **umrume** /ümrüme/ (MMD, P1/10), **usnune** /üsnüne/ (MMD, P7/12), **ustuné** /üstüne/ (MMD, P7/11), **yanuma** يانومه (EÇS, III/157a2), **yigide** يگيده (EÇS, IV/90b19), **ierine dur** /yerinedür/ (SYN, 112).

Bulunma hâli:

akaiagunde /ak_ayagunde/ (MMD, P17/20), **alemde** /alemde/ (SYN, 60), **altunda dur** /altundadur/ (SYN, 130), **anda** /anda/ (MMD, P17/15), **anda** آنده (EÇS, III/157a2), **auginde** /avcinde/ (SYN, 12), **başında** باشنده (EÇS, IV/69b14), **baxcedé** /bahçede/ (MMD, P9/8), **bende** /bende/ (MMD, P16/4), **bosnada** بوسنده (EÇS, IV/69b16), **bunda** /bunda/ (MMD, P1/8, P2/2, P17/13), **bunda** بونده (EÇS, I/364a, III/146a7),

culaghunda /kulagunda/ (MMD, P17/6), **dağlarda** داغلرده (EÇS, VII/204b21), **deriadé** /deryade/ (MMD, P6/4), **disunde** /dizünde/ (MMD, P17/2), **diyârda** دیارده (EÇS, III/131b27), **duscunde** /düşünde/ (MMD, P17/20), **éldé** /elde/ (MMD, P13/4), **elêdeh** /elende/ (RGLT, 94), **elendeh** /elende/ (RGLT, 95), **elimüzde** المرده (EÇS, IV/80a29), **erassinde** /erasinde/ (SYN, 27, 34), **giunde** /cünde/ (MMD, P13/2), **giunglunde dur** /günlüindedür/ (SYN, 71), **ialisunda** /yalisunda/ (MMD, P4/2), **ianunda** /yanunda/ (MMD, P12/16), **iaranda** /yaranda/ (MMD, P12/12), **iascinda** /yaşında/ (MMD, P11/7), **icinde** /içinde/ (MMD, P3/19), **içinde** انچنده (EÇS, V/8b1), **ierde** /yerde/ (SYN, 29, 119, 140), **iolda** /yolda/ (SYN, 112), **iolda** /yolda/ (MMD, P10/14), **istunde** /istünde/ (MMD, P1/18), **iuzunuzde** /yuzunuzde/ (MMD, P18/14), **kafesta** /kafesta/ (MMD, P4/21), **karadé** /karade/ (MMD, P6/5), **kutunda** /kutunda/ (MMD, P11/12), **ne re de** /nerede/ (SYN, 113), **nerede** /nerede/ (SYN, 32), **ogurda** /ogurda/ (SYN, 70), **onda** /onda/ (SYN, 113), **semanundé** /zemanunde/ (MMD, P5/7), **şobada** صوباده (EÇS, III/116a2), **şer'de** شرده (EÇS, III/20a29), **tachtunda** /tahtunda/ (MMD, P11/10), **uaxtunda** /vahtunda/ (MMD, P11/11), **ustunde** /üstünde/ (MMD, P2/6), **zamanêdeh** /zamanende/ (RGLT, 95, 95).

Ayrılma hâli:

‘**askerden** عسکردن (EÇS, VII/204b22), **abdarunden** /abdarunden/ (MMD, P7/18), **adamdan** /adamdan/ (SYN, 127), **adamden** /adamden/ (SYN, 2, 142), **agagdan** /agacdan/ (SYN, 102), **airulmaktan** /ayrulmaktan/ (MMD, P5/3), **akrianlukden** /akranlukden/ (SYN, 1), **alémnden** /alemden/ (MMD, P13/7), **andan** /andan/ (SYN, 101, 132), **aslanden** /aslanden/ (SYN, 95), **assassikden** /azazıkden/ (SYN, 4), **baldan** /baldan/ (SYN, 107), **basdan** /başdan/ (SYN, 20, 74), **benden** /benden/ (MMD, P11/32, P11/37), **demirden** /demirden/ (SYN, 47), **deveden** /deveden/ (SYN, 39), **diarden** /diyarden/ (MMD, P8/2), **dinenden** /dinenden/ (RGLT, 94), **dogusinden** /doguşinden/ (SYN, 84), **dostden** /dostden/ (SYN, 3), **elden** /elden/ (MMD, P10/10), **elinden** /elinden/ (SYN, 117), **élumnden** /elümden/ (MMD, P10/4), **elunden** /elünden/ (MMD, P17/18), **élunden** /elünden/ (MMD, P17/21), **elümden** المدن (EÇS, III/146a8), **ghéisilerden** /geysilerden/ (MMD, P7/1), **ghiécenden** /geçenden/ (MMD, P10/15), **ghielendén** /gelenden/ (MMD, P10/15), **gianden** /canden/ (SYN, 71), **giandén** /canden/ (MMD, P13/16),

gianden /canden/ (MMD, P14/12), **giemekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5), **gionulden** /cönülđen/ (MMD, P6/3), **giormekden** /görmekden/ (SYN, 110), **giundén** /cüнден/ (MMD, P13/2), **giurgistandan** /cürcistandan/ (MMD, P15/1), **haramdan** /haramdan/ (SYN, 64), **hazretinizden** خَزْرَمْتِيْزْدَنْ (EÇS, V/259a6), **iarumdan** /yarumdan/ (MMD, P7/20), **iarumden** /yarümden/ (MMD, P8/1, P8/5), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **iemekten** /yemekten/ (MMD, P8/18), **iemenden** /yemenden/ (SYN, 117), **iemissden** /yemişden/ (SYN, 100), **ilunden** /ilüнден/ (MMD, P5/1), **iurechten** /yürekten/ (MMD, P11/31), **iusunden** /yüzünden/ (MMD, P17/4), **jarumdén** /yarümden/ (MMD, P6/1), **kafftandan** /kaftandan/ (SYN, 56), **kairissinden** /kayrısinden/ (SYN, 63), **kandén** /kanden/ (MMD, P14/11), **kulundan** /kulundan/ (MMD, P14/13), **kusden** /kuşden/ (SYN, 77), **namāzından** نمازندن (EÇS, V/11a20), **neflenden** /neslenden/ (RGLT, 96), **ottden** /otden/ (SYN, 123), **rachiplardan** /rakiplardan/ (MMD, P11/41), **şabāhdan** صباحدن (EÇS, V/84a24), **sahmanunden** /sahmanunden/ (MMD, P5/1), **scemsden** /şemsden/ (SYN, 138), **senden** /senden/ (MMD, P17/12), **senden** /senden/ (MMD, P6/7), **senden** سندن (EÇS, III/161a18), **sinekten** /sinekten/ (SYN, 98), **soileisden** /söyleyişden/ (SYN, 30), **şimdengerü** سمدنگرو (EÇS, IV/69b20), **tuttunden** /tütünden/ (SYN, 123), **uarunden** /varunden/ (MMD, P7/19), **ucmekten** /üçmekten/ (MMD, P8/20), **ulunden** /ülüнден/ (MMD, P5/3), **zamanēden** /zamanenden/ (RGLT, 94).

Vasıta hâli:

başlarıyla باشلريله (EÇS, IV/69b15), **benümle** بنمله (EÇS, III/157a2), **binilé** /binile/ (MMD, P11/32), **birilé** /birile/ (MMD, P11/30), **chimunle** /kimünle/ (MMD, P10/5), **chimunler** /kimünler/ (MMD, P12/11), **éscumlé** /eşümle/ (MMD, P11/16), **giulilen** /cül_ilen/ (MMD, P15/13), **ierile** /yerile/ (MMD, P11/31), **ile** /ile/ (SYN, 7, 35, 51, 62, 67, 68, 78, 78, 105, 116, 120), **ile** ايله (EÇS, V/231a7), **sularilé** /sularile/ (MMD, P14/3), **sulumle** /zülümle/ (MMD, P11/22), **xevesilen** /hevesilen/ (MMD, P3/14).

Eşitlik hâli:

eylece ايلهجه (EÇS, V/207b27), **sulıca** سوليجه (EÇS, I/170a34).

2.2.2.1.3. İyelik Ekleri

Teklik		Çokluk
{+(U)m} {+m}, {(u)m}, {(ü)m}, {(i)m}*	I	{+(X)mUz} {+müz}, {(u)muz}, {(ü)müz}, {+(i)muz}, {(i)müz}, {(i)mız}*, {+miz}*, {+miş}**
{+(U)n} {+n}, {(u)n}, {(ü)n}, {(i)n}*, {+(i)n}*, {+n}*, {(i)n}*, {(i)n}*	II	*{+(X)nUz} {+(i)niz}, {(i)nüz}, {(i)niz}, {+(i)niz}**
{+sI}, {+I}, {+U[n]}, {+sU[n]} {+ı}, {+i}, {+sı}, {+si}, {+u[n]}, {+ü[n]}, {+ı[n]}, {+i[n]}, {+sı[n]}, {+si[n]}, {+su[n]}, {+sü[n]}, {+e[n]}**, {+si[m]}**, {+u}**, {+se}**	III	{+lArI}, {+lArI[n]}, {+lArU[n]} {+lari}, {+ları}, {+leri}, {+ları[n]}, {+leri[n]}, {+lerü[n]}

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

achlum /aklum/ (MMD, P13/3, P13/6), **aklum** /aklum/ (MMD, P14/6),
alailarum /alaylarum/ (MMD, P8/10), **armaghanum** /armaganum/ (MMD, P11/40),
arsum /arzum/ (MMD, P7/15), **babam** بابام (EÇS, III/146a10), **bascum** /başum/ (MMD,
P13/10), **béghum** /begüm/ (MMD, P3/18), **boinum** /boynum/ (MMD, P4/18, P14/7),
bürāderümsün بُرَادَهْرُومْسُون (EÇS, III/184b19), **cānum** جانوم (EÇS, III/146a7,
III/184b18), **cānum** جانوم (EÇS, III/20a28, III/20a29), **cānum** جانوم (EÇS, IV/91a23),
cānum حانوم (EÇS, III/186a9), **cektugeghum** /çektücegüm/ (MMD, P3/21), **cirpugium**
/çirpücüm/ (MMD, P1/5), **derdum** /derdüm/ (MMD, P13/19), **dinum** /dinüm/ (MMD,
P11/3), **dīnüm** دينوم (EÇS, III/153b15, IV/91a24), **dostum** /dostum/ (MMD, P11/24,
P11/24, P11/29, P11/34, P11/44, P11/49), **ekmegim** اَكْمَعِكِم (EÇS, V/259b7), **élumden**
/elümden/ (MMD, P10/4), **elümden** المدن (EÇS, III/146a8), **eschumun** /eşhümün/ (MMD,
P1/1), **éscumlé** /eşümle/ (MMD, P11/16), **fichirum** /fikrüm/ (MMD, P13/3), **ganum**
/canum/ (MMD, P4/7, P14/5, P14/20), **gianum** /canum/ (MMD, P11/1, P17/24, P17/26),
gionumi /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11), **gioslum** /cözlüm/ (MMD, P13/9), **giulum**
/cülüm/ (MMD, P11/17), **giunaxum** /cünahum/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/11 P9/16, P9/21),

giurdughumi /gürdügümi/ (SYN, 140), **iusum** /yüzüm/ (MMD, P1/9), **iarum** /yarüm/ (MMD, P1/13, P3/13, P3/15, P3/17, P7/6, P7/10, P7/14, P9/1, P11/23, P11/28, P11/33, P11/43, P11/48), **iarumdan** /yarumdan/ (MMD, P7/20), **iarumden** /yarümden/ (MMD, P8/1), **iarume** /yarüme/ (MMD, P5/2, P5/7, P9/18), **iarumé** /yarüme/ (MMD, P5/4, P5/8, P10/8, P11/20), **iarumun** /yarümün/ (P5/5, P6/2), **iasum** /yasum/ (MMD, P10/18), **ichtiarum** /iktiyarum/ (MMD, P13/3), **imanum** /imanum/ (MMD, P11/3), **īmānum** ایمانوم (EÇS, III/153b15), **īmānum** ایمانوم (EÇS, IV/91a24), **irum** /yirüm/ (MMD, P13/23), **itughumi** /itügümi/ (MMD, P10/6), **iureghum** /yüregüm/ (MMD, P4/14), **iureghumé** /yüregüme/ (MMD, P13/22), **jarum** /yarüm/ (MMD, P13/1, P13/5), **jarumdén** /yarümden/ (MMD, P6/1), **jarumi** /yarümi/ (MMD, P17/16), **jarumun** /yarümün/ (MMD, P17/2, P17/6), **kanadum** /kanadum/ (MMD, P8/20), **kanadumi** /kanadumi/ (MMD, P10/2), **ķılıcumı** قلیجی (EÇS, III/157a2), **kolum** /kolum/ (MMD, P4/18, P14/7), **kolumi** /kolumi/ (MMD, P10/2), **kulum** /kulum/ (MMD, P3/18), **kumrim** /kumrim/ (MMD, P4/4, P4/8, P4/12, P4/16, P4/20, P4/21, P4/23, P4/24), **kumrimun** /kumrimun/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17, P4/21), **meghnunum** /megnunun/ (MMD, P11/15), **meulam** /mevlam/ (MMD, P10/12), **mevlām** مولام (EÇS, III/161a11), **nasarum** /nazarum/ (MMD, P17/12), **nasliarume** /nazli_yarüme/ (MMD, P3/12), **odam** اودم (EÇS, III/131b26), **oġlanum** اوغلانوم (EÇS, IV/87b6), **oġlum** اوغوم (EÇS, I/362b25), **oldugum** /oldugum/ (MMD, P3/1), **puşqamı** پوشقامی (EÇS, III/157a1), **şablami** صابلامی (EÇS, III/157a1), **sarum** /zarum/ (MMD, P13/2), **selamumi** /selamumi/ (MMD, P2/1), **seudeghum** /sevdügüm/ (MMD, P17/5), **seudughum** /sevdügüm/ (MMD, P17/9), **sexarum** /seharum/ (MMD, P11/20), **seydüm** سدوم (EÇS, III/184b18), **sucum** /suçum/ (MMD, P3/18, P3/18, P9/3, P9/6, P9/11, P9/16, P9/21), **sultanum** /sultanum/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/10, P9/11, P9/16, P9/21), **sultānum** سلطانم (EÇS, III/161a21, III/161a23), **sultanumun** /sultanumun/ (MMD, P12/2, P12/8, P12/18), **sumbullum** /sümbülüm/ (MMD, P17/10), **ténum** /tenüm/ (MMD, P14/8), **tüfengümi** تفنگمی (EÇS, III/157a2), **uarum** /varum/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/12, P9/17, P9/22), **umrum** /ümrüm/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/12, P9/17, P9/22), **umrume** /ümrüme/ (MMD, P1/10), **ustumé** /üstüme/ (MMD, P11/22), **xalum** /halum/ (MMD, P11/42), **xatorgighum** /hatorcigüm/ (MMD, P1/12), **xatrégighum** /hatrecigüm/ (MMD, P2/2), **xunchiarum** /hünkarum/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/7, P9/12, P9/12, P9/17, P9/17, P9/22, P9/22),

xunciarum /hünçarum/ (MMD, P9/4, P9/12), **yanuma** يانومه (EÇS, III/157a2), **yundum** يۇندۇم (EÇS, II/120a, II/125a36).

II. teklik kişi:

abdarunden /abdarunden/ (MMD, P7/18), **ahieringh** /ahırın/ (SYN, 101), **akaiagunde** /ak_ayagunde/ (MMD, P17/20), **ascighun** /aşıgun/ (MMD, P4/11), **ascighuné** /aşıgune/ (MMD, P3/3), **asciguna** /aşıguna/ (MMD, P15/6), **asretlughun** /asretlügen/ (MMD, P10/13), **baban** /baban/ (MMD, P4/3), **başınja** باشکه (EÇS, IV/69b14), **belāni** بلانی (EÇS, III/186b9), **belluni** /belüni/ (MMD, P17/18), **beluné** /belüne/ (MMD, P7/3), **boynuna** /boynuna/ (MMD, P7/4), **caghundér** /çagundur/ (MMD, P3/23), **dudagun** /dudagun/ (MMD, P15/7), **dughmelerun** /dügmelerün/ (MMD, P2/10), **elinden** /elinden/ (SYN, 117), **elunden** /elünden/ (MMD, P17/18), **élunden** /elünden/ (MMD, P17/21), **ğazāñ** غزاک (EÇS, III/186b9), **gendini** /gendini/ (SYN, 63), **gieliscun** /celişün/ (MMD, P14/11), **gioksun** /cöksün/ (MMD, P2/10), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5), **gioslérune** /cözlerüne/ (MMD, P3/1), **giosun** /gözün/ (SYN, 27), **xusun** /hüsnün/ (MMD, P1/3), **iaranda** /yaranda/ (MMD, P12/12), **iascinda** /yaşında/ (MMD, P11/7), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **ilunden** /ilünden/ (MMD, P5/1), **isméné** /ismine/ (MMD, P11/36), **ismuné** /ismüne/ (MMD, P16/3), **iusun** /yüzün/ (MMD, P10/7), **iusuné** /yüzüne/ (MMD, P3/7), **kascun** /kaşun/ (MMD, P11/45), **keremiñ** كرمك (EÇS, II/120a21), **koinune** /koynune/ (MMD, P4/19), **koinuné** /koynune/ (MMD, P7/2), **kulausun** /kulavuzun/ (MMD, P8/8), **kulundan** /kulundan/ (MMD, P14/13), **kutunda** /kutunda/ (MMD, P11/12), **meulan** /mevlan/ (MMD, P11/52), **nasibin** /nasibin/ (SYN, 117, 117), **ortagun** /ortagun/ (MMD, P15/5), **rakiplerun** /rakiplerün/ (MMD, P9/13), **sahmanunden** /sahmanunden/ (MMD, P5/1), **sichin** /sikin/ (SYN, 82), **tachtunda** /tahtunda/ (MMD, P11/10), **uarunden** /varunden/ (MMD, P7/19), **uaxtunda** /vahtunda/ (MMD, P11/11), **usnune** /üsnüne/ (MMD, P7/12), **ustuné** /üstüne/ (MMD, P7/11).

III. teklik kişi:

‘aşkına عشقنه (EÇS, III/146a9, III/146a9), **ainasi** /aynasi/ (MMD, P17/2), **aqlāmına** اقلامنه (EÇS, III/159b18), **altunda dur** /altundadur/ (SYN, 130),

anassi /anası/ (SYN, 24), **atafinung** /atasınun/ (RGLT, 94, 96), **auginde** /avcında/ (SYN, 12), **baghri** /bagri/ (MMD, P8/14), **bagrun** /bagrun/ (MMD, P1/14), **bahāsi** بهاسی (EÇS, III/146a12), **bassina** /başına/ (SYN, 90, 94), **bastigi** /bastığı/ (SYN, 119), **başı** باشی (EÇS, III/186a10), **başında** باشنده (EÇS, IV/69b14), **başını** باشینی (EÇS, V/259a4), **baxcési** /bahçesi/ (MMD, P14/21), **baxcesuné** /bahçesüne/ (MMD, P5/5), **bayramıdır** بیرامیدز (EÇS, V/11a20), **binilé** /binile/ (MMD, P11/32), **biri** /biri/ (RGLT, 95, 95, 95), **biri** /biri/ (MMD, P15/11, P15/11), **biri birune** /biri birüne/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/15, P15/16), **biribirisune** /biribirisüne/ (MMD, P15/3), **birilé** /birile/ (MMD, P11/30), **budagun** /budagun/ (MMD, P15/6), **burni** /burni/ (MMD, P18/11), **cānını** جاننی (EÇS, V/259a4), **cavı** جأوی (EÇS, II/120a, II/125a36), **chimi** /kimi/ (MMD, P12/6), **cieruani** /çervani/ (MMD, P2/5), **congesi** /koncesi/ (MMD, P14/22), **culun** /kulun/ (MMD, P12/7), **cümlesi** جملهسی (EÇS, III/146a7), **daghidur** /dagidur/ (MMD, P3/21), **danesim** /danesim/ (24), **dilli** /dili/ (MMD, P1/14), **dinenden** /dinenden/ (RGLT, 94), **dineni** /dineni/ (RGLT, 96), **disunde** /dizünde/ (MMD, P17/2), **dogusinden** /doguşinden/ (SYN, 84), **dokussi** /dokuzı/ (SYN, 8), **dosti** /dosti/ (P14/18), **dumeni dur** /dümenidür/ (SYN, 75), **duscunde** /düşünde/ (MMD, P17/20), **einuné** /eynüne/ (MMD, P3/17), **elēdeh** /elende/ (RGLT, 94), **elende** /elende/ (RGLT, 95), **erassinde** /erasında/ (27, 34), **ervāhına** ارواحنه (EÇS, III/146a10), **esciuni** /eşüni/ (MMD, P4/22), **géuruné** /cevrüne/ (MMD, P8/14), **giani** /cani/ (MMD, P11/6), **hairlussi** /hayırlusı/ (SYN, 108), **ialisunda** /yalisunda/ (MMD, P4/2), **ianunda** /yanunda/ (MMD, P12/16), **iarı** /yari/ (MMD, P12/16), **icinde** /içinde/ (MMD, P3/19), **içinde** اچیده (EÇS, V/8b1), **ierile** /yerile/ (MMD, P11/31), **ierine dur** /yerinedür/ (112), **istedigi** /istedigi/ (SYN, 29), **istunde** /istünde/ (MMD, P1/18), **iusi** /yüzi/ (SYN, 31), **iusunden** /yüzünden/ (MMD, P17/4), **kahvealtı** قهوه آلتی (EÇS, III/131b27), **kaifieti** /kayfiyeti/ (MMD, P9/15), **kairisi** /kayrısı/ (MMD, P16/8), **kairissinden** /kayrısından/ (SYN, 63), **kal'asın** قلعهسن (EÇS, VII/204b23), **kal'asına** قلعهسنه (EÇS, IV/87b6), **kanadi** /kanadi/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17, P4/21; P10/2), **kānūnı** قانون (EÇS, IV/90b18), **kardass'dur** /kardaşdır/ (SYN, 59), **kissi** /kızı/ (SYN, 5), **kokicighi** /kokiçigi/ (MMD, P4/6), **kulbini** /kulbını/ (SYN, 29), **kuloghli** /kulogli/ (MMD, P8/18), **kulunu** قۇلونی (EÇS, II/120a21), **kulunudır** قۇلۇنۇدیر (EÇS, II/125a36), **kumasi** /kumasi/ (MMD, P17/8), **leilasuna** /leylasuna/ (MMD, P1/20), **māhdur** مالیدر (EÇS, III/146a12, III/146a12),

mālīna مالينه (EÇS, III/146a12), **manisse dur** /manisedür/ (SYN, 97), **menkūḥesin** منكوحهسن (EÇS, III/20a29), **milki** /milki/ (RGLT, 95), **muraduna** /muraduna/ (MMD, P9/14), **namāzından** نمازندن (EÇS, V/11a20), **neflenden** /neslenden/ (RGLT, 96), **oğlı** اوغلی (EÇS, IV/69b15, V/8b1), **oglı** /oglı/ (SYN, 73, 78), **ortassi dur** /ortasıdur/ (SYN, 108), **samani** /samanı/ (SYN, 130), **saraidur** /sarayıdur/ (SYN, 32), **scarabini** /şarabını/ (MMD, P17/3), **sceutalisi** /şevtalisi/ (MMD, P14/12), **seli** /seli/ (MMD, P1/1), **semanundé** /zemanunde/ (MMD, P5/7), **seuani** /sevani/ (MMD, P2/6), **siffati dur** /sıfatıdur/ (SYN, 133), **sui** /suyı/ (SYN, 24), **suiri** /su_yiri/ (SYN, 130), **sulmi** /zülmi/ (MMD, P11/46), **ṭa‘āmīna** طعامنه (EÇS, III/131b27), **torbasi** /torbası/ (SYN, 31), **turresi** /türesi/ (SYN, 72), **uari** /vari/ (MMD, P1/5), **uikusune** /uykusune/ (MMD, P9/15), **uni** /üni/ (MMD, P4/5), **ustine** /üstine/ (SYN, 122), **ustunde** /üstünde/ (MMD, P2/6), **xali** /hali/ (MMD, P12/2, P12/3, P12/4, P12/8, P12/9, P12/13, P12/14, P12/18, P12/19), **xevesilen** /hevesilen/ (MMD, P3/14), **zamanēdeh** /zamanende/ (RGLT, 95, 95), **zamanēden** /zamanenden/ (RGLT, 94), **zefkisefassin** /zefkisefasın/ (SYN, 5).

I. çokluk kişi:

afendimişdir أفنديمشدر (EÇS, III/178a26, III/181a27), **ağacıımızdır** اعاحغمزدر (EÇS, III/181a27), **allāhumuz** الألهمؤز (EÇS, III/146a8), **cānımız** جانمز (EÇS, III/181a27), **düşmanlarımızun** دشمانلریموزون (EÇS, III/186a9), **düşmenlerimiz** دشمنلریموز (EÇS, III/186a9), **efendimize** افنديمزه (EÇS, III/171b24), **efendimüzüzdür** افنديموزكوز (EÇS, III/146a7), **efentimizdir** افنتیمزدر (EÇS, III/171b24), **elimüzde** المرده (EÇS, IV/80a29), **esirlerimiz** اسیرلریموز (EÇS, III/146a12), **esirlerimizüğü** اسیرلریموزك (EÇS, III/146a7), **gilimiz** کلیمز (EÇS, V/207b26), **kanımız** قانمز (EÇS, III/146a12), **mālīmuz** مالمز (EÇS, III/146a12), **serḥādümüze** سرحدوموزه (EÇS, III/159b19), **şulubayımız** صلوباییمز (EÇS, V/207b26), **şarābımız** شرابیمز (EÇS, III/146a12).

II. çokluk kişi:

cenābıñıssa جنابكسسه (EÇS, V/259b7), **ḥaberiñüz** خبریکز (EÇS, VII/204b22), **ḥasretiñiz** خسریتکز (EÇS, III/178a27), **ḥazretiñizden** خزرهتینزدن (EÇS, V/259a6).

III. çokluk kişi:

amellerini /amellerini/ (RGLT, 94), **bāğlarıdır** باغلریدر (EÇS, EÇS, III/146a7), **başların** باشلرن (EÇS, IV/69b15), **başlarıyla** باشلریله (EÇS, IV/69b15), **dedikleri** /dedikleri/ (SYN, 51), **gelecekleri** کلهجکلری (EÇS, III/160a16), **giosleri** /gözleri/ (SYN, 6), **giüléri** /cüleri/ (MMD, P3/10), **ilerune** /ilerüne/ (MMD, P8/21), **kāfirlerine** کافرلرینه (EÇS, V/8a34), **padichahleri** /padişahleri/ (RGLT, 95), **saclari** /saçları/ (MMD, P13/21), **seleri** /seleri/ (MMD, P3/11), **sularilé** /sularile/ (MMD, P14/3), **teleri** /teleri/ (SYN, P8/13), **teleruni** /telerüni/ (MMD, P8/9).

2.2.2.1.4. Kişi Ekleri

Teklik			Çokluk	
1. tip	2. tip		1. tip	2. tip
{+Um}, {+Im} [*] {+um}, {+üm}, {+ım} [*] , {+im} [*]	{+m}	I	{+sIk}, {+Uz}, {+Iz} {+sık}, {+sik}; {+uz}, {+üz}, {+iz}; {+miz} ^{**}	*{+k}, {+(y)uz} [*] {+(y)uz} [*]
{+sUn}, {+sUm} [*] {+sun}, {+sün}, {+sum} [*] , {+süm} [*] , {+sin} [*] , {+sin} [*]	{+n} {+n}, {+n} [*] , {+m} ^{**}	II	{+sUz}, {+sIz}, {+sUnUz} {+suz}, {+siz}, {+sünüz}	*{+nUz} {+niz}
Ø	Ø	III	{+lAr} {+lar}, {+ler}	{+lAr} {+lar}, {+ler}

XVII. yüzyılda Batı Rumeli sahasında kullanıldığı yazılı kaynaklarla tespit edilen kişi ekleri aşağıda gösterilmiştir. Teklik ve çokluk çekimlerinde görülen ekler, bu yüzyılın yazı diliyle genel olarak uyumludur. İkinci teklik ve birinci çokluk eklerindeki bazı şekiller ise ({+sUm}, {+sIk}) yazı dilinde kullanılmamıştır.

İkinci teklik şekillerinden biri olan {+sUm} varyantı, {+sUn} ekinin ikincil şeklidir. Batı Rumeli'nin karakteristiklerinden olan n/η > m değişme eğiliminin sonucu olarak kullanıma girmiş olmalıdır. Bu ek bugünkü ağızlarda tespit edilmemiştir. Birinci çokluk eklerinden {+sIk}, çağdaş Batı Rumeli ağızlarında da kullanımda olan bir ektir.

XVII. yüzyıl eserlerinde öğrenilen geçmiş zaman ekinin son sesi /ş/ ile etkileşime girerek ya “mişik” ya “misik” birleşimini oluşturduğu tespit edilmiştir: **almışik** المِشِڪ (EÇS, V/232a34), **bağmişik** بَاقِمِيسِڪ (EÇS, III/178a27), **varmişik** وارمِيسِڪ (EÇS, V/236b31). Bu gibi örneklerden hareketle ekin {+ik} olabileceği düşünülebilir. Ancak, çağdaş Batı Rumeli ağızlarında birçok zaman çekiminde (*alırsık, alacaksık, almısık* vb.) bugün de kullanılması, ekin {+sık} olduğunu açıkça destekler. Örneğin bugün Batı Rumeli ağızlarından Kosova’da hem *almısık* ‘almışız’, hem *almışık* ‘almışız’ kullanımına rastlanabilir.

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

aghlarum /aglarum/ (MMD, P9/5), **airulmam** /ayrulmam/ (MMD, P7/20), **akmadum** /akmadum/ (MMD, P2/10), **alderdum** /aldırdum/ (MMD, P10/4), **ayıtđım** آیتدِم (EÇS, II/120a, II/125a34), **azamışım** آزامِشِم (EÇS, V/259b7), **bildum** /bildüm/ (MMD, P11/42), **bilmesim** /bilmezim/ (MMD, P4/15), **bilurum** /bilürüm/ (MMD, P4/11, P9/10), **buldum** /buldum/ (MMD, P11/16, P11/27), **cichtum** /çiktum/ (MMD, P11/31), **dedum** /dedüm/ (MMD, P3/1), **demışüm** دَمِشُوم (EÇS, IV/88a10), **derdum** /derdüm/ (MMD, P13/15), **dilemişüm** دِيلَهَمِشُوم (EÇS, III/116a1), **dirmedum** /dirmedüm/ (MMD, P5/6), **dundum** /dündüm/ (MMD, P13/14), **duscmem** /düşmem/ (MMD, P7/11, P11/22), **eulurum** /ülürüm/ (MMD, P4/5), **ghiétdum** /getdüm/ (MMD, P1/11), **ghiormedum** /görmedüm/ (MMD, P5/8), **ghirmedum** /girmedüm/ (MMD, P5/5), **giordum** /cördüm/ (MMD, P1/3, P3/15, P3/17, P11/30), **gitmem** /citmem/ (MMD, P17/13), **iadeilemém** /yad_eylemem/ (MMD, P11/14, P11/19), **iadeilémem** /yad_eylemem/ (MMD, P11/4), **iadéilemem** /yad_eylemem/ (MMD, P11/9), **iledum** /iledüm/ (MMD, P7/14), **inandum** /inandum/ (MMD, P11/26), **istemem** /istemem/ (MMD, P11/24, P11/29, P11/34, P11/44, P11/49), **jatarum** /yatarum/ (MMD, P17/13), **kaldum** /kaldum/ (MMD, P17/17, P17/19), **konmadum** /konmadum/ (MMD, P2/9), **kuscmadum** /kuşmadum/ (MMD, P2/11), **oldum** /oldum/ (MMD, P1/3, P5/1, P5/3, P11/15, P13/13, P13/13), **oldum** اولدُوم (EÇS, II/120a, II/125a36), **sandum** /sandum/ (MMD, P11/25, P16/6), **sarmadum** /sarmadum/ (MMD, P5/7), **seudum** /sevdüm/ (MMD, P11/35), **séudum** /sevdüm/ (MMD, P13/16), **seuerdum** /severdüm/ (MMD, P16/2),

severum /severüm/ (SYN, 24), **sevmişüm** سَوَمِشُوم (EÇS, IV/88a10), **suiledum** /süyledüm/ (MMD, P7/15), **uardum** /vardum/ (MMD, P11/20), **uirdum** /virdüm/ (MMD, P2/1), **uldum** /üldüm/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/24).

II. teklik kişi:

almassın آلمَاس سِين (EÇS, V/259a4), **alursen** /alursın/ (SYN, 114, 116), **alursun** /alursun/ (MMD, P14/6), **begenemediğ mi** بَكَنَمَادَكَمِي (EÇS, III/6a14), **bırağmışsın** سِين بِرَاقَمِش (EÇS, V/259b5), **buldun_a** بُولدُونَا (EÇS, III/186a8), **bulersun** /bülersün/ (MMD, P8/10), **celdün** جَلدُون (EÇS, VII/204b21), **doğuşursun** دُوغُوشُورسون (EÇS, IV/69b15), **eghlenursun** /eglenürsün/ (MMD, P10/5), **iledun** /eyledün/ (MMD, P7/16), **etun** /etün/ (MMD, P3/19), **gelmezsın** كَلَمَرَس (EÇS, V/8b2), **ghielursun** /gelürsün/ (MMD, P8/2), **gidersun** /cidersün/ (MMD, P3/4), **giecersun** /ceçersün/ (MMD, P9/2), **gielursun** /celürsün/ (MMD, P9/2), **giustun** /cüstün/ (MMD, P7/10), **iolarsun** /yolarsun/ (MMD, P8/9), **işlememişün** اِشَلَمَمِيش سُون (EÇS, III/116a1), **kacarsum** /kaçarsum/ (MMD, P14/13), **kızmışsın** قِزَمِش سِين (EÇS, III/116a2), **neilersum** /neylersüm/ (MMD, P11/23, P11/28, P11/43), **neilersun** /neylersün/ (MMD, P11/33, P11/48), **oghратun** /ogratun/ (MMD, P3/13), **oldun** اولدُون (EÇS, V/8a34), **osandun** /osandun/ (MMD, P16/7), **sénan dictum** /sen_and_içtüm/ (MMD, P11/26), **saparsun** /saparsun/ (MMD, P8/8), **seudun** /sevdün/ (MMD, P16/8), **vermesin** وَرَمَهَسِين (EÇS, V/259b6), **yanarsun** يَانَرَسِين (EÇS, IV/87b6), **yer misin** يِرْمَسِين (EÇS, I/170a34).

III. teklik kişi:

acalur آجَالُور (EÇS, V/207b26), **acelmis** /açılmış/ (P9/8), **acilmisc** /açılmış/ (MMD, P14/22), **aciulur** /açulur/ (MMD, P11/11), **aghlarmi** /aglararmi/ (MMD, P12/6), **agimas** /acıamaz/ (SYN, 135), **agrur** /agrur/ (SYN, 113), **aider** /aydır/ (MMD, P1/19), **akar** /akar/ (MMD, P3/11), **aldı** آلدِي (EÇS, VII/204b23), **aldi** /aldi/ (MMD, P17/16), **almas** /almaz/ (SYN, 18), **almas** /almaz/ (MMD, P13/8), **alunur** /alunur/ (MMD, P13/6), **anarmi** /anarmi/ (MMD, P12/17), **anglar** /aŋlar/ (SYN, 121), **arar** /arar/ (MMD, P6/4), **arti** /arti/ (MMD, P13/2), **ascti** /aşti/ (MMD, P13/20), **avlamas** /avlamaz/ (SYN, 85), **avlar** /avlar/ (SYN, 120), **baghisclar** /bağışlar/ (MMD, P4/3), **baghlarmi** /baglarmi/ (MMD, P12/5), **baglar** /baglar/ (SYN, 111),

bağlıyor باغلیور (EÇS, IV/69b20), **basclamisc** /başlamış/ (MMD, P9/9), **bassar** /basar/ (SYN, 15), **benser** /benzer/ (MMD, P15/11), **benzer** /benzer/ (MMD, P1/9), **beslenur** /beslenür/ (MMD, P4/21), **bilemur** /bilmür/ (SYN, 100), **bilur** /bilür/ (SYN, 52), **bitter** /biter/ (SYN, 86), **bittmes** /bitmez/ (SYN, 119), **bozar** /bozar/ (SYN, 66), **bozmadı** /bozmadı/ (RGLT, 96), **brakmisc** /brakmış/ (MMD, P10/1), **bulandı** /bulandı/ (MMD, P1/1), **bulunur** /bulunur/ (MMD, P13/7), **bulur** /bulur/ (SYN, 42, 53), **burunur** /bürünür/ (MMD, P7/6), **buyuramiş** بُيِّرَمِش (EÇS, V/207b27), **cassar** /kasar/ (SYN, 23), **cecier** /çeçer/ (MMD, P6/5), **cekmisc** /çekmiş/ (MMD, P1/5), **chekmich** /çekmiş/ (RGLT, 94), **chieker** /çeker/ (SYN, 5), **chikar** /çıkır/ (SYN, 4, 76), **coiar** /koyar/ (SYN, 29), **conar** /konar/ (SYN, 140), **coudi** /kudı/ (RGLT, 96), **darulur** /darulur/ (MMD, P9/1), **deghier** /deger/ (MMD, P13/10), **dér** /der/ (MMD, P14/22), **der** /der/ (MMD, P2/9), **derulmesmi** /derülmezmi/ (MMD, P1/4), **didı** /didi/ (MMD, P17/23), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (RGLT, 95), **doghur** /dogur/ (SYN, 110), **dogurur** /dogurur/ (SYN, 49), **dokulur** /dökülür/ (SYN, 113), **dolanur** /dolanur/ (MMD, P6/6), **dolar** /dolar/ (SYN, 27), **dolasciér** /dolaşır/ (MMD, P4/18), **dolunur** /dolunur/ (MMD, P7/7), **dugulur** /dügülür/ (SYN, 53), **dundurmich** /dündürmiş/ (RGLT, 95), **dunmes** /dünmez/ (SYN, 12), **durmass** /durmaz/ (SYN, 13), **durmuyor** دورميور (EÇS, IV/69b20), **durulmasmi** /durulmazmi/ (MMD, P1/2), **durur** /durur/ (SYN, 14, 14), **dusmass** /düşmaz/ (SYN, 102), **dusser** /düşer/ (SYN, 117), **edenur** /edınür/ (SYN, 11), **eder** /eder/ (SYN, 1, 50, 89, 104), **ediyor** اديور (EÇS, IV/69b20), **eghlér** /egler/ (MMD, P12/11), **eiledi** /eyledi/ (RGLT, 95, 96, 96), **ekmes** /ekmez/ (SYN, 137), **eser** /ezer/ (MMD, P1/14), **etmess** /etmez/ (SYN, 69), **ettmes** /etmez/ (SYN, 83), **eyledi** ايلدي (EÇS, III/146a8), **geimisc** /ceymiş/ (MMD, P3/17), **geldi** /geldi/ (SYN, 32), **gelmeiegek** /gelmeyecek/ (SYN, 96), **gelmemiş** كلمَمِش (EÇS, III/178a27), **gelmes** /gelmez/ (SYN, 4), **gelmis** /gelmiş/ (SYN, 7), **gelmiş** كَلِمِش (EÇS, V/239b24), **gelur** /gelür/ (SYN, 30, 60, 90, 115, 117), **ghidér** /gider/ (MMD, P8/15), **ghiorur** /görür/ (MMD, P4/22), **gider** /cider/ (MMD, P5/1), **gider** /gider/ (SYN, 7, 61, 64, 138), **giecer** /ceçer/ (MMD, P2/5), **gieimisiz** /ceymiş/ (MMD, P7/19), **gielur** /celür/ (MMD, P4/6, P13/26, P14/12), **giéser** /cezer/ (MMD, P1/15), **gitdi** كَتدي (EÇS, III/116a4), **guzetti** /güzetti/ (RGLT, 96), **hoimisc** /hoymış/ (MMD, P10/1), **iaikadi** /yaykadı/ (SYN, 71), **ialar** /yalar/ (SYN, 15), **iaramas** /yaramaz/ (SYN, 33, 73, 143), **iarascer** /yaraşır/ (MMD, P7/17),

iarascér /yaraşır/ (MMD, P7/9), **iarascier** /yaraşır/ (MMD, P4/19, P7/13, P7/21), **iarasciér** /yaraşır/ (MMD, P7/5), **iarigiur** /yarıyur/ (SYN, 65), **icer** /içer/ (MMD, P17/3), **ider** /ider/ (SYN, 36, 89), **idermi** /idermi/ (MMD, P12/15), **idi** /idi/ (RGLT, 94, 94, 95, 95, 95), **ierunur** /yerünür/ (MMD, P7/8), **iorulmasmi** /yorulmazmi/ (MMD, P1/16), **iorulmisc** /yorulmuş/ (MMD, P8/20), **ister** /ister/ (SYN, 51), **iur** /yur/ (SYN, 46, 46), **japmiş** /yapmış/ (MMD, P18/2), **kaiurmas** /kayurmaz/ (SYN, 79, 98), **kaldi** /kaldi/ (MMD, P17/12), **kalmasmi** /kalmazmi/ (MMD, P1/8), **kalur** /kalur/ (SYN, 48, 60), **karmisc** /karmış/ (MMD, P15/6), **kildi** /kıldı/ (RGLT, 94, 94), **kokar** /kokar/ (SYN, 20), **koparmas** /koparmaz/ (SYN, 98), **kor** /kor/ (SYN, 122), **korkar** /korkar/ (MMD, P5/3), **kurulmisc** /kurulmuş/ (MMD, P2/6), **ne apar** نه آپار (EÇS, II/120a, II/125a34), **neiler** /neyler/ (MMD, P12/10), **oinamas** /oynamaz/ (SYN, 10), **oldi** /oldı/ (RGLT, 94, 95, 96), **oldi** /oldi/ (MMD, P4/14, P17/24, P17/26), **olmas** /olmaz/ (SYN, 17, 45, 45, 47, 73, 92, 106), **olmass** /olmaz/ (SYN, 40, 136), **olmich** /olmuş/ (RGLT, 94), **olmisc** /olmuş/ (MMD, P3/10, P3/11), **olur** /olur/ (SYN, 25, 51, 73, 74, 77, 78), **olur** /olur/ (MMD, P8/11, P13/18, P18/11), **omar** /omar/ (SYN, 54), **oturur** /oturur/ (MMD, P11/10), **saghlarmi** /saghlarmi/ (MMD, P12/6), **salmisc** /salmış/ (MMD, P3/15), **sarelmisc** /sarılmış/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/16), **sarulmasmi** /sarulmazmi/ (MMD, P1/20), **seslenur** /seslenür/ (MMD, P4/22), **sever** /sever/ (SYN, 24, 63), **soilemess** /söylemez/ (SYN, 127), **soiler** /söyler/ (SYN, 71), **solunur** /solunur/ (MMD, P13/5), **sorulmasmi** /sorulmazmi/ (MMD, P1/12), **sunmisc** /sunmuş/ (MMD, P15/7), **surer** /sürer/ (SYN, 5), **suser** /süzer/ (MMD, P1/13), **tecieilemés** /teç_eylemez/ (MMD, P11/18), **tepelér** /tepelér/ (MMD, P17/7), **tercieilemés** /terç_elimez/ (MMD, P11/8), **terciéilemés** /terç_eylemez/ (MMD, P11/12), **tércielimes** /terç_elimez/ (MMD, P11/2), **terler** /terler/ (SYN, 61), **toutti** /tutti/ (RGLT, 95), **udemes** /üdemez/ (SYN, 91), **uerdi** /verdi/ (MMD, P11/52), **uslanur** /uslanur/ (MMD, P4/23), **uurdi** /vurdi/ (MMD, P13/22), **üşer** اوشر (EÇS, IV/69b14), **vermes** /vermez/ (SYN, 125), **verur** /verür/ (SYN, 139), **vldurdi** /üldürdi/ (RGLT, 95), **yemiş** يمش (EÇS, III/146a11).

I. çokluk kişi:

almişik ألمشك (EÇS, V/232a34), **añmisik** آڭميسك (EÇS, III/178a27), **bağmisik** باقميسك (EÇS, III/178a27), **biliriz** بيليريز (EÇS, IV/185b19), **demişimiz** دميش ميز (EÇS, III/171b24),

[e]tmisik تمسك (EÇS, V/236b32), **etmişik** أتمصق (EÇS, V/231a7, V/231a7), **gelmişik** كلمصق (EÇS, V/220a28), **gelmişik** كلمصق (EÇS, V/231a7), **gelmisik** كلمسك (EÇS, III/178a27), **gelmisik** كلمسك (EÇS, V/259a1), **gelmisik** كلمسك (EÇS, III/178a26, V/218a14), **gelmişik** كلمشك (EÇS, V/232a34), **gelmişik** كلمشك (EÇS, V/235a17), **gelmişik** كلمشك (EÇS, V/237b5), **gelmişüz** كلميشوز (EÇS, IV/185b20), **göndürmeziz** كوندورموز (EÇS, III/159b19), **görismişik** كورسمصق (EÇS, V/231a7), **görmisik** كورميسك (EÇS, V/259a1), **görmişik** كورمسك (EÇS, V/235a17), **kırduyuz** كوردوز (EÇS, IV/69b20), **neylemişik** نيلاهمشك (EÇS, V/239b24), **olmişik** اولمشك (EÇS, V/239b24), **varmişik** وارمصق (EÇS, V/220a28), **varmişik** وارمصق (EÇS, V/231a7), **varmisik** وارمسك (EÇS, III/178a27), **varmisik** وارميسك (EÇS, III/178a26), **varmisik** وارميسك (V/218a14), **varmisik** وارمسك (EÇS, V/236b31), **varmisik** وارمسك (EÇS, V/259a1), **varmişik** وارمشك (EÇS, V/232a34), **varmişik** وارمشك (EÇS, V/235a17), **varmişik** وارمشك (EÇS, V/237b5), **varmişik** وارمشك (EÇS, V/239b24), **varmişuz** وارميشوز (EÇS, IV/185b20), **vurmişik** وورمشك (EÇS, V/232a34), **yemişik** يمشك (EÇS, V/232a34).

II. çokluk kişi:

bilursunus /bilürsünüz/ (MMD, P8/5), **geldiñiz** كلدیکز (EÇS, III/159b19), **gelememişiz** كلهمهيش سيز (EÇS, III/178a26), **katlanursuz** قاتلانورسوز (EÇS, III/160a16).

III. çokluk kişi:

almazlar /almazlar/ (MMD, P2/1), **bilmesler** /bilmezler/ (MMD, P2/2), **dérler** /derler/ (MMD, P14/16), **derler** /derler/ (MMD, P14/17, P14/18), **derler** درلر (EÇS, III/131b27), **gıtdiler** كتديلر (EÇS, III/131b26), **giulerler** /gülerler/ (SYN, 96), **icérler** /içerler/ (MMD, P14/16), **iérlérmi** /yerlermi/ (MMD, P14/14), **iurlarmi** /yurlarmi/ (MMD, P14/4), **korlarmi** /korlarmi/ (MMD, P14/2, P14/5, P14/9, P14/10, P14/15, P14/19, P14/20), **olurlar** اولورلر (EÇS, III/146a12), **séuérler** /severler/ (MMD, P14/19), **seuerlér** /severler/ (MMD, P14/2), **seuerler** /severler/ (MMD, P14/5, P14/9), **smarlamadiler** /sımarlamadiler/ (SYN, 88), **soymasslar** /soymazlar/ (SYN, 21), **uğrayabilirler mi** اوغرايابلرلر می (EÇS, III/157a2), **ugredurler** /ügedürler/ (SYN, 131), **ugredurlér** /ügedürler/ (MMD, P14/17), **uirmesler** /virmezler/ (MMD, P2/3).

2.2.2.1.5. Zaman Ekleri

Görülen geçmiş zaman	{-DU} (I.-II. teklik ve çoklukta) {-Di} (III. teklik ve çoklukta) {-du}, {-dü}, {-tu}, {-tü}, {-dı}, {-di}, {-tı}, {-ti}
	Olumsuzluk çekimi: {-mA-}+EK
Öğrenilen geçmiş zaman	{-miş}
	{-miş}
Şimdiki zaman	{-Ur}, {-Ar}, {-r}
	{-ur}, {-ür}, {-ar}, {-er}, {-r}, {-yor}**; {-mez}, {-me}
Gelecek zaman	{-(y)AcAK}
	{-(y)ecek}
Geniş zaman	{-Ur}, {-Ar}, {-r}
	{-ur}, {-ür}, {-ar}, {-er}, {-r}; {-maz}, {-mez}, {-mas}**, {-ma}, {-me}
	Olumsuzluk çekimi: {-mAz}, {-mA}+Ø

Yazılı kaynaklardaki örneklerden hareketle XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de yazı diline oldukça yakın kullanımın olduğu anlaşılmıştır. Farkların en başında karakteristik öğrenilen geçmiş zaman ekinin tek varyantlı olması gelir; {-miş}. Düz ünlülerden sonra da yuvarlak ünlü kullanımının yansıması olarak, şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerinde {-Ur} ek varyantı baskındır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin ağız bölümlerinden bir metin içinde ağız konuşuru {-yor} ekiyle konuşturulmuştur. Hem bu eser hem diğer eserlerin hiçbir yerinde rastlanmayan bu ek, Batı Rumeli Türkçesi için hem XVII. yüzyılda hem çağdaş dönemde kullanımda yoktur. İstisna oluşturan ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

ÖRNEKLER:

Görülen geçmiş zaman

I. teklik kişi:

akmadum /akmadum/ (MMD, P2/10), **alderdum** /aldırdum/ (MMD, P10/4), **ayıtdım** آیتدیم (EÇS, II/120a, II/125a34), **bildum** /bildüm/ (MMD, P11/42), **buldum** /buldum/ (MMD, P11/16, P11/27), **cihtum** /çiktum/ (MMD, P11/31), **dedum** /dedüm/ (MMD, P3/1), **derdum** /derdüm/ (MMD, P13/15), **dirmedum** /dirmedüm/ (MMD, P5/6), **dundum** /dündüm/ (MMD, P13/14), **ghiétdum** /getdüm/ (MMD, P1/11), **ghiormedum** /görmedüm/ (MMD, P5/8), **ghirmedum** /girmedüm/ (MMD, P5/5), **giordum** /cördüm/ (MMD, P1/3, P3/15, P3/17, P11/30), **iledum** /iledüm/ (MMD, P7/14), **inandum** /inandum/ (MMD, P11/26), **kaldum** /kaldum/ (MMD, P17/17, P17/19), **konmadum** /konmadum/ (MMD, P2/9), **kuscmadum** /kuşmadum/ (MMD, P2/11), **oldum** /oldum/ (MMD, P1/3, P5/1, P5/3, P11/15, P13/13, P13/13), **oldum** اولدوم (EÇS, II/120a, II/125a36), **sandum** /sandum/ (MMD, P11/25, P16/6), **sarmadum** /sarmadum/ (MMD, P5/7), **seudum** /sevdüm/ (MMD, P11/35), **séudum** /sevdüm/ (MMD, P13/16), **suiledum** /süyledüm/ (MMD, P7/15), **uardum** /vardum/ (MMD, P11/20), **uirdum** /virdüm/ (MMD, P2/1), **uldum** /üldüm/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/24).

II. teklik kişi:

begenemediñ mi بکنمادکمی (EÇS, III/6a14), **buldun_a** بولدودا (EÇS, III/186a8), **celdün** جلدون (EÇS, VII/204b21), **eiledun** /eyledün/ (MMD, P7/16), **etun** /etün/ (MMD, P3/19), **giustun** /cüstün/ (MMD, P7/10), **oghratun** /ogratun/ (MMD, P3/13), **oldun** اولدون (EÇS, V/8a34), **osandun** /osandun/ (MMD, P16/7), **sénan dictum** /sen_and_içtüm/ (MMD, P11/26), **seudun** /sevdün/ (MMD, P16/8).

III. teklik kişi:

aldı آلدی (EÇS, VII/204b23), **aldi** /aldi/ (MMD, P17/16), **arti** /arti/ (MMD, P13/2), **ascti** /aşti/ (MMD, P13/20), **bozmadı** /bozmadı/ (RGLT, 96), **bulandı** /bulandı/ (MMD, P1/1), **coudi** /kudı/ (RGLT, 96), **didi** /didi/ (MMD, P17/23), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (RGLT, 95), **eiledi** /eyledi/ (RGLT, 95, 96, 96), **eyledi** ایلیدی (EÇS, III/146a8),

geldi /geldi/ (SYN, 32), **gitdi** كئدي (EÇS, III/116a4), **guzetti** /güzetti/ (RGLT, 96), **iaikadi** /yaykadi/ (SYN, 71), **idi** /idi/ (RGLT, 94, 94, 95, 95, 95), **kaldi** /kaldi/ (MMD, P17/12), **kildi** /kıldı/ (RGLT, 94, 94), **oldi** /oldı/ (RGLT, 94, 95, 96), **oldi** /oldi/ (MMD, P4/14, P17/24, P17/26), **toutti** /tutti/ (RGLT, 95), **uerdi** /verdi/ (MMD, P11/52), **uurdi** /vurdi/ (MMD, P13/22), **vldurdi** /üldürdi/ (RGLT, 95).

I. çokluk kişi:

kırduyuz كرىدوز (EÇS, IV/69b20).

II. çokluk kişi:

geldiñiz كئديكىز (EÇS, III/159b19).

III. çokluk kişi:

gıtdiler كئديلىر (EÇS, III/131b26), **smarlamadiler** /sımarlamadiler/ (SYN, 88).

Öğrenilen geçmiş zaman

I. teklik kişi:

azamişım آز آمیشم (EÇS, V/259b7), **demişüm** دمیثوم (EÇS, IV/88a10), **dilemişüm** دیله مئثوم (EÇS, III/116a1), **sevmişüm** سومئثوم (EÇS, IV/88a10).

II. teklik kişi:

bırağmışın بر اقمیش سین (EÇS, V/259b5), **işlememişün** işlemeşün سون (EÇS, III/116a1), **kızmışın** قزمیش سین (EÇS, III/116a2).

III. teklik kişi:

acelmis /açılmış/ (P9/8), **acilmisc** /açılmış/ (MMD, P14/22), **basclamisc** /başlamış/ (MMD, P9/9), **brakmisc** /brakmış/ (MMD, P10/1), **buyuramiş** بئیر مئش (EÇS, V/207b27), **cekmisc** /çekmiş/ (MMD, P1/5), **chekmich** /çekmiş/ (RGLT, 94), **dundurmich** /düdürmüş/ (RGLT, 95), **geimisc** /ceymiş/ (MMD, P3/17), **gelmemiş** كئلممئش (EÇS, III/178a27), **gelmis** /gelmiş/ (SYN, 7), **gelmiş** كئلمس (EÇS, V/239b24), **gieimisz** /ceymiş/ (MMD, P7/19), **hoimisc** /hoymiş/ (MMD, P10/1),

iorulmisc /yorulmuş/ (MMD, P8/20), **japmiş** /yapmış/ (MMD, P18/2), **karmisc** /karmış/ (MMD, P15/6), **kurulmisc** /kurulmuş/ (MMD, P2/6), **olmich** /olmuş/ (RGLT, 94), **olmisc** /olmuş/ (MMD, P3/10, P3/11), **salmisc** /salmış/ (MMD, P3/15), **sarelmisc** /sarılmış/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/16), **sunmisc** /sunmuş/ (MMD, P15/7), **yemiş** يَمِش (EÇS, III/146a11).

I. çokluk kişi:

almişik أَلْمِشِڪ (EÇS, V/232a34), **ağmişik** أَكْمِشِڪ (EÇS, III/178a27), **bağmişik** بَاقْمِشِڪ (EÇS, III/178a27), **demişimiz** دَمِشِ مِز (EÇS, III/171b24), **[e]tmisik** تَمْسِڪ (EÇS, V/236b32), **etmişik** أَتْمِصِڪ (EÇS, V/231a7, V/231a7), **gelmişik** كَلْمِصِڪ (EÇS, V/220a28), **gelmişik** كَلْمِصِڪ (EÇS, V/231a7), **gelmişik** كَلْمِسِڪ (EÇS, III/178a27), **gelmişik** كَلْمِسِڪ (EÇS, V/259a1), **gelmişik** كَلْمِسِڪ (EÇS, III/178a26, V/218a14), **gelmişik** كَلْمِشِڪ (EÇS, V/232a34), **gelmişik** كَلْمِشِڪ (EÇS, V/235a17), **gelmişik** كَلْمِشِڪ (EÇS, V/237b5), **gelmişüz** كُورْمِشِڪ (EÇS, IV/185b20), **görmüşik** كُورْسِمِصِڪ (EÇS, V/231a7), **görmüşik** كُورْمِشِڪ (EÇS, V/259a1), **görmüşik** كُورْمِسِڪ (EÇS, V/235a17), **neylemişik** نَيْلَهْمِشِڪ (EÇS, V/239b24), **olmişik** اولْمِشِڪ (EÇS, V/239b24), **varmişik** وَاْرْمِصِڪ (EÇS, V/220a28), **varmişik** وَاْرْمِصِڪ (EÇS, V/231a7), **varmişik** وَاْرْمِسِڪ (EÇS, III/178a27), **varmişik** وَاْرْمِسِڪ (EÇS, III/178a26), **varmişik** وَاْرْمِسِڪ (V/218a14), **varmişik** وَاْرْمِسِڪ (EÇS, V/236b31), **varmişik** وَاْرْمِسِڪ (EÇS, V/259a1), **varmişik** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, V/232a34), **varmişik** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, V/235a17), **varmişik** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, V/237b5), **varmişik** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, V/239b24), **varmişuz** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, IV/185b20), **varmişik** وَاْرْمِشِڪ (EÇS, V/232a34), **yemişik** يَمِشِڪ (EÇS, V/232a34).

II. çokluk kişi:

gelememişiz كَلَهْمَمِشِ سِيز (EÇS, III/178a26).

III. çokluk kişi:

-

Şimdiki zaman

I. teklik kişi:

agblarum /agblarum/ (MMD, P9/5), **bilmesim** /bilmezim/ (MMD, P4/15), **bilurum** /bilürüm/ (MMD, P4/11, P9/10), **eulurum** /ülürüm/ (MMD, P4/5).

II. teklik kişi:

alursun /alursun/ (MMD, P14/6), **bulersun** /bülersün/ (MMD, P8/10), **doğuşursun** دوڭوشورسون (EÇS, IV/69b15), **gelmezsın** كلمرس (EÇS, V/8b2), **ghielursun** /gelürsün/ (MMD, P8/2), **giecersun** /ceçersün/ (MMD, P9/2), **gielursun** /celürsün/ (MMD, P9/2), **iolarsun** /yolarsun/ (MMD, P8/9), **kacarsun** /kaçarsun/ (MMD, P14/13), **saparsun** /saparsun/ (MMD, P8/8), **vermesin** ورمهسین (EÇS, V/259b6).

III. teklik kişi:

alunur /alunur/ (MMD, P13/6), **bağlıyor** باغلیور (EÇS, IV/69b20), **benser** /benzer/ (MMD, P15/11), **benzer** /benzer/ (MMD, P1/9), **beslenur** /beslenür/ (MMD, P4/21), **bulunur** /bulunur/ (MMD, P13/7), **burunur** /bürünür/ (MMD, P7/6), **dér** /der/ (MMD, P14/22), **dolasciér** /dolaşır/ (MMD, P4/18), **dolunur** /dolunur/ (MMD, P7/7), **durmuyor** دورمیور (EÇS, IV/69b20), **ediyor** ادیور (EÇS, IV/69b20), **ghidér** /gider/ (MMD, P8/15), **iarascer** /yaraşır/ (MMD, P7/17), **iarascér** /yaraşır/ (MMD, P7/9), **iarascier** /yaraşır/ (MMD, P7/13, P7/21), **iarasciér** /yaraşır/ (MMD, P7/5), **ierunur** /yerünür/ (MMD, P7/8), **olur** /olur/ (MMD, P8/11), **solunur** /solunur/ (MMD, P13/5), **üşer** اوشر (EÇS, IV/69b14).

I. çokluk kişi:

biliriz بیلررز (EÇS, IV/185b19).

II. çokluk kişi:

bilursunus /bilürsünüz/ (MMD, P8/5).

III. çokluk kişi:

uğrayabilirler mi اوغرایابلرلمی (EÇS, III/157a2).

Gelecek zaman

I. teklik kişi:

-

II. teklik kişi:

-

III. teklik kişi:

gelmeiegek /gelmeyecek/ (SYN, 96).

I. çokluk kişi:

-

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

Geniş zaman

I. teklik kişi:

airulmam /ayrulmam/ (MMD, P7/20), **duscmem** /düşmem/ (MMD, P7/11, P11/22), **gitmem** /citmem/ (MMD, P17/13), **iadeilemém** /yad_eylemem/ (MMD, P11/14, P11/19), **iadeilémem** /yad_eylemem/ (MMD, P11/4), **iadéilemem** /yad_eylemem/ (MMD, P11/9), **istemem** /istemem/ (MMD, P11/24, P11/29, P11/34, P11/44, P11/49), **jatarum** /yatarum/ (MMD, P17/13), **seuerdum** /severdüm/ (MMD, P16/2), **severum** /severüm/ (SYN, 24).

II. teklik kişi:

almassın ألمآس سین (EÇS, V/259a4), **alursen** /alursın/ (SYN, 114, 116), **eghlenursun** /eglenürsün/ (MMD, P10/5), **gidersun** /cidersün/ (MMD, P3/4),

neilersum /neylersüm/ (MMD, P11/23, P11/28, P11/43), **neilersun** /neylersün/ (MMD, P11/33, P11/48), **yanarsun** يانارسن (EÇS, IV/87b6), **yer misin** يرمنسن (EÇS, I/170a34).

III. teklik kişi:

acalur آجالور (EÇS, V/207b26), **aciulur** /açulur/ (MMD, P11/11), **aghlarmi** /aghlarmi/ (MMD, P12/6), **agimas** /acımaz/ (SYN, 135), **agrur** /agrur/ (SYN, 113), **aider** /aydır/ (MMD, P1/19), **akar** /akar/ (MMD, P3/11), **almas** /almaz/ (SYN, 18), **almas** /almaz/ (MMD, P13/8), **anarmi** /anarmi/ (MMD, P12/17), **anglar** /aŋlar/ (SYN, 121), **arar** /arar/ (MMD, P6/4), **avlamas** /avlamaz/ (SYN, 85), **avlar** /avlar/ (SYN, 120), **baghisclar** /bağışlar/ (MMD, P4/3), **baghlarmi** /bağhlarmi/ (MMD, P12/5), **baglar** /baglar/ (SYN, 111), **bassar** /basar/ (SYN, 15), **bilemur** /bilımür/ (SYN, 100), **bilur** /bilür/ (SYN, 52), **bitter** /biter/ (SYN, 86), **bittmes** /bitmez/ (SYN, 119), **bozar** /bozar/ (SYN, 66), **bulur** /bulur/ (SYN, 42, 53), **cassar** /kasar/ (SYN, 23), **cecier** /çeçer/ (MMD, P6/5), **chieker** /çeker/ (SYN, 5), **chikar** /çıkar/ (SYN, 4, 76), **coiar** /koyar/ (SYN, 29), **conar** /konar/ (SYN, 140), **darulur** /darulur/ (MMD, P9/1), **deghier** /deger/ (MMD, P13/10), **der** /der/ (MMD, P2/9), **derulmesmi** /derülmezmi/ (MMD, P1/4), **doghur** /dogur/ (SYN, 110), **dogurur** /dogurur/ (SYN, 49), **dokulur** /dökülür/ (SYN, 113), **dolanur** /dolanur/ (MMD, P6/6), **dolar** /dolar/ (SYN, 27), **duğulur** /dügülür/ (SYN, 53), **dunmes** /dünmez/ (SYN, 12), **durmass** /durmaz/ (SYN, 13), **durulmasmi** /durulmazmi/ (MMD, P1/2), **durur** /durur/ (SYN, 14, 14), **dusmass** /düşmaz/ (SYN, 102), **dußer** /düşer/ (SYN, 117), **edenur** /edınür/ (SYN, 11), **eder** /eder/ (SYN, 1, 50, 89, 104), **eghlér** /egler/ (MMD, P12/11), **ekmes** /ekmez/ (SYN, 137), **eser** /ezer/ (MMD, P1/14), **etmess** /etmez/ (SYN, 69), **ettmes** /etmez/ (SYN, 83), **gelmes** /gelmez/ (SYN, 4), **gelur** /gelür/ (SYN, 30, 60, 90, 115, 117), **ghiorur** /görür/ (MMD, P4/22), **gider** /cider/ (MMD, P5/1), **gider** /gider/ (SYN, 7, 61, 64, 138), **giecer** /ceçer/ (MMD, P2/5), **gielur** /celür/ (MMD, P4/6, P13/26, P14/12), **giéser** /cezer/ (MMD, P1/15), **ialar** /yalar/ (SYN, 15), **iaramas** /yaramaz/ (SYN, 33, 73, 143), **iarascier** /yaraşır/ (MMD, P4/19), **iarigiur** /yarıyur/ (SYN, 65), **icer** /içer/ (MMD, P17/3), **ider** /ider/ (SYN, 36, 89), **idermi** /idermi/ (MMD, P12/15), **iorulmasmi** /yorulmazmi/ (MMD, P1/16), **ister** /ister/ (SYN, 51), **iur** /yur/ (SYN, 46, 46), **kaiurmas** /kayurmaz/ (SYN, 79, 98), **kalmasmi** /kalmazmi/ (MMD, P1/8), **kalur** /kalur/ (SYN, 48, 60), **kokar** /kokar/ (SYN, 20),

koparmas /koparmaz/ (SYN, 98), **kor** /kor/ (SYN, 122), **korkar** /korkar/ (MMD, P5/3), **ne apar** نه آپار (EÇS, II/120a, II/125a34), **neiler** /neyler/ (MMD, P12/10), **oinamas** /oynamaz/ (SYN, 10), **olmas** /olmaz/ (SYN, 17, 45, 45, 47, 73, 92, 106), **olmass** /olmaz/ (SYN, 40, 136), **olur** /olur/ (SYN, 25, 51, 73, 74, 77, 78), **olur** /olur/ (MMD, P18/11), **omar** /omar/ (SYN, 54), **oturur** /oturur/ (MMD, P11/10), **saghlarmi** /saghlarmi/ (MMD, P12/6), **sarulmasmi** /sarulmazmi/ (MMD, P1/20), **seslenur** /seslenür/ (MMD, P4/22), **sever** /sever/ (SYN, 24, 63), **soilemess** /söylemez/ (SYN, 127), **soiler** /söyler/ (SYN, 71), **sorulmasmi** /sorulmazmi/ (MMD, P1/12), **surer** /süret/ (SYN, 5), **suser** /süzer/ (MMD, P1/13), **tecieilemés** /teç_eylemez/ (MMD, P11/18), **tepelér** /tepler/ (MMD, P17/7), **tercieilemés** /terç_elimez/ (MMD, P11/8), **terciéilemés** /terç_eylemez/ (MMD, P11/12), **tércielimes** /terç_elimez/ (MMD, P11/2), **terler** /terler/ (SYN, 61), **udemes** /üdemez/ (SYN, 91), **uslanur** /uslanur/ (MMD, P4/23), **vermes** /vermez/ (SYN, 125), **verur** /verür/ (SYN, 139).

I. çokluk kişi:

göndürmeziz كوندورمزمز (EÇS, III/159b19).

II. çokluk kişi:

katlanursuz قاتلانورسز (EÇS, III/160a16).

III. çokluk kişi:

almazlar /almazlar/ (MMD, P2/1), **bilmesler** /bilmezler/ (MMD, P2/2), **dérler** /derler/ (MMD, P14/16), **derler** /derler/ (MMD, P14/17, P14/18), **derler** درلر (EÇS, III/131b27), **giulerler** /gülerler/ (SYN, 96), **icérler** /içerler/ (MMD, P14/16), **iérlérmi** /yerlermi/ (MMD, P14/14), **iurlarmi** /yurlarmi/ (MMD, P14/4), **korlarmi** /korlarmi/ (MMD, P14/2, P14/5, P14/9, P14/10, P14/15, P14/19, P14/20), **olurlar** اولورلر (EÇS, III/146a12), **séuérler** /severler/ (MMD, P14/19), **seuerlér** /severler/ (MMD, P14/2), **seuerler** /severler/ (MMD, P14/5, P14/9), **soymasslar** /soymazlar/ (SYN, 21), **ugredurler** /ügedürler/ (SYN, 131), **ugredurlér** /ügedürler/ (MMD, P14/17), **uirmesler** /virmezler/ (MMD, P2/3).

2.2.2.1.6. İsim-fiil Ekleri

{-mA}	{-ma}
{-mAK}	{-mak}, {-mek}, {-maK}, {-meK}
{-(y)Iş}, {-(y)Uş}	{-iş}, {-(y)ış}, {-(y)iş}, {-uş}

ÖRNEKLER:

{-mA}:

çalma چَالَمَه (EÇS, II/120a, II/125a32), **hulalama** هوللما (EÇS, V/207b26), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **soilema** /söylema/ (SYN, 143).

{-mAK}:

airulmaktan /ayrılmaktan/ (MMD, P5/3), **almak** /almak/ (SYN, 142), **bilmemek** /bilmemek/ (SYN, 118), **chiekmek** /çekmek/ (SYN, 70), **eilemek** /eylemek/ (SYN, 124), **etmek** /etmek/ (SYN, 69, 97, 103), **gelmek** /gelmek/ (SYN, 57), **giecmekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **giormekden** /görmekden/ (SYN, 110), **gitmek** /gitmek/ (SYN, 57), **iemekten** /yemekten/ (MMD, P8/18), **ilmek** /ilmek/ (SYN, 96), **iolmak** /yolmak/ (SYN, 144), **isslemek** /işlemek/ (SYN, 128), **istemek** /istemek/ (SYN, 118), **olmak** /olmak/ (SYN, 43), **soilemek** /söylemek/ (SYN, 43, 127, 128), **tutmaga** /tutmaga/ (SYN, 132), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118).

{-(y)Iş}, {-(y)Uş}:

anglais /aᅇlayış/ (SYN, 4), **dogusinden** /doguşından/ (SYN, 84), **gieliscun** /celişün/ (MMD, P14/11), **soileisden** /söyleyişden/ (SYN, 30).

2.2.2.1.7. Sıfat-fiil Ekleri

{-(y)An}	{-an}, {-en}, {-(y)an}, {-(y)en}, {-am}*}
{-DUK}, {-DIK}	{-duK}, {-düK}, {-tüK}, {-dıK}, {-dik}, {-diK}, {-tıK}
*{-Ür}, {-Ar}, {-r}, {-mAz}	{-ar}, {-er}, {-r}, {-maz}
{-(y)AcAK}	{-acak}, {-ecek}, {-(y)acak}
{-miş}	{-miş}

ÖRNEKLER:

{-(y)An}:

atılan /atılan/ (SYN, 12), **bilmeien** /bilmeyen/ (SYN, 1, 109), **bilmeiene** /bilmeyene/ (SYN, 103), **binenum** /binenüm/ (SYN, 9), **bozulan** بوزولن (EÇS, VII/204b22), **bulıman** /bulıman/ (MMD, P1/7), **delén** (delen/ (MMD, P1/17), **diyen** دین (EÇS, III/146a12), **eden** /eden/ (SYN, 53), **efen** /efen/ (SYN, 49), **eken** /eken/ (SYN, 54), **gesen** /gezen/ (SYN, 95), **ghiécenden** /geçenden/ (MMD, P10/15), **ghielendén** /gelenden/ (MMD, P10/15), **ghiormeién** /görmeyen/ (MMD, P7/8), **giecen** /ceçen/ (MMD, P2/8), **giren** /giren/ (SYN, 76), **iasulanlar** /yazulanlar/ (MMD, P13/26), **iatan** /yatan/ (SYN, 95), **iazilan** /yazılan/ (SYN, 90), **isteien** /isteyen/ (SYN, 48), **kasan** /kazan/ (SYN, 122), **kasanılan** /kazanılan/ (SYN, 64), **katulan** /katulan/ (MMD, P10/11), **korkan** /korkan/ (SYN, 81, 123, 137), **korkmaian** /korkmayan/ (MMD, P18/1), **olam** /olam/ (SYN, 115), **olan** /olan/ (MMD, P1/19, P6/1, P8/1), **olanler** /olanler/ (SYN, 131), **saranlar** /saranlar/ (MMD, P11/39, P11/53), **satulan** /satulan/ (MMD, P10/10), **seuenler** /sevenler/ (MMD, P11/38, P11/54, P16/5, P16/9), **soileienun** /söyleyenün/ (SYN, 133), **tutan** /tutan/ (SYN, 14), **ugranmeien** /ügranmeyen/ (SYN, 69), **ulén** /ülen/ (MMD, P1/18), **uran** /uran/ (SYN, 44, 44), **veren** /veren/ (SYN, 139).

{-DUK}, {-DIK}:

bastigi /bastığı/ (SYN, 119), **dedikleri** /dedikleri/ (SYN, 51), **doidigi** /doyduğu/ (SYN, 80), **giurdughumi** /gürdüğümi/ (SYN, 140), **issirmadigum** /ısırmadığım/ (SYN, 94), **istedigi** /istediği/ (SYN, 29), **istedigun** /istediğün/ (SYN, 96), **itughumi** /itüğümi/ (MMD, P10/6), **oldugum** /oldugum/ (MMD, P3/1), **seudeghum** /sevdiğüm/ (MMD, P17/5), **seudughum** /sevdiğüm/ (MMD, P17/9).

*{-Ur}, {-Ar}, {-r}, {-mAz}:

achar /akar/ (MMD, P11/46), **biter** /biter/ (MMD, P13/18), **doghar** /dogar/ (MMD, P1/9, P7/7), **iaramas** /yaramaz/ (SYN, 105), **iaramas dur** /yaramazdur/ (SYN, 103), **iaramass** /yaramaz/ (SYN, 47), **iarar** /yarar/ (SYN, 93).

{-(y)AcAK}:

gelecekleri كلهجكلرى (EÇS, III/160a16), **saclaiagach** /saklayacak/ (MMD, P13/23), **sarulagak** /sarulacak/ (MMD, P3/23).

{-miş}:

almis /almış/ (SYN, 142), **chiesmis** /kesmiş/ (SYN, 135), **iemiss** /yemiş/ (SYN, 102), **iemissden** /yemişden/ (100), **qalkmiş** قالمش (EÇS, I/170a34), **pişmiş** پشمش (EÇS, I/170a34), **şışmiş** ششمش (I/170a34), **ulmis** /ülmiş/ (SYN, 144).

2.2.2.1.8. Zarf-fiil Ekleri

{-(y)Up}	{-up}, {-üp}, {-(y)up}, {-(y)üp}
{-(y)U}, {-(y)I}	{-ı}, {-i}, {-ü}
{-(y)A}	{-(y)a}, {-e}
{-(y)ince}	{-ince}, {-(y)ince}
{-(y)incez}	{-incez}
{-dIgi+AD}, {-dUgi+AD}	{-digi+AD}, {-dugi+AD}, {-dügi+AD}
{-tUgUm+AD}	{-tugum+AD}
{-dUkçAz}	{-dükçez}
{-çen}	{-çen}
{-ken}	{-ken}

ÖRNEKLER:

{-(y)Up}:

aghlaiup /aglayup/ (MMD, P17/19), **aglaiup** /aglayup/ (MMD, P17/17), **akup** /akup/ (MMD, P8/2), **alup** /alup/ (MMD, P13/10), **anup** /anup/ (MMD, P12/7), **durmaiup** /durmayup/ (MMD, P8/19), **durup** /durup/ (MMD, P10/9), **edüp** اندوب (EÇS, V/8b1), **égup** /egüp/ (MMD, P11/50), **gelüp** كلوب (EÇS, V/84a24), **ghielup** /gelüp/ (MMD, P8/19), **gielup** /celüp/ (MMD, P2/5), **giucup** /cüçüp/ (MMD, P2/9), **giusup** /cüzüp/ (MMD, P2/10), **istemeiup** /istemeyüp/ (SYN, 134), **kaçup** فحوب (EÇS, V/8b1), **koypup** فوب (EÇS, V/8b1), **olup** /olup/ (MMD, P8/15), **oşurup** اوصوروب (EÇS, III/161a22), **oçurup** اوطوروب (EÇS, III/161a22), **sararup** /sararup/ (MMD, P13/13), **seup** /sevüp/ (MMD, P16/7), **soiunup** /soyunup/ (MMD, P7/2), **ucup** /uçup/ (MMD, P8/9), **upup** /üpüp/ (MMD, P2/11), **varup** /varup/ (MMD, P16/9), **yeyüp** ييوب (EÇS, III/146a7).

{-(y)U}, {-(y)I}:

ayıdı ver وړ آيدي (EÇS, II/120a), **ayıdı vereyim** وړهيم آيدي (EÇS, II/120a, II/125a34), **çidi ver** وړ چدي (EÇS, II/125a36), **çidiver** چديور (EÇS, II/120a), **deyü** ديو (EÇS, III/178a26).

{-(y)A}:

gelememişiz كَلَمَمِش سِز (EÇS, III/178a26), **götüre** كَتورَة (EÇS, III/131b26), **ile** ايله (EÇS, V/231a7), **uğrayabilirler mi** اوغرايابلرلرمی (EÇS, III/157a2).

{-(y)ince}:

dogmainge /doymayince/ (SYN, 10), **gioringé** /cörinçe/ (MMD, P15/10), **saklamainge** /saklamayince/ (SYN, 136), **uaringe** /varince/ (MMD, P15/9), **vlingeh** /ülinçe/ (RGLT, 95).

{-(y)incez}:

gioringés /cörincez/ (MMD, P14/14), **gioringes** /cörincez/ (MMD, P14/6), **olingés** /olincez/ (MMD, P14/6), **saringés** /sarincez/ (MMD, P14/6).

{-dIgi+AD}, {-dUgi+AD}:

aldughi uax'ti /aldugi vahti/ (MMD, P3/2), **andegi uaxti** /andıgi vahti/ (MMD, P10/8), **giuldughi uaxti** /cüldügi vahti/ (MMD, P3/8), **uldughi vax'ti** /üldügi vahti/ (MMD, P3/4).

{-tUgUm+AD}:

bachtughum seman /baktugum zeman/ (MMD, P3/7).

{-dUkçAz}:

giorduchcés /cördükçez/ (MMD, P13/6).

{-çen}:

eldeicen /elde_içen/ (MMD, P2/7, P2/11), **icen** /içen/ (MMD, P5/6)

{-ken}:

içerken اچرکن (EÇS, III/146a8), **iken** ايکن (EÇS, IV/80a29).

2.2.2.1.9. Cevherî Fiil

2.2.2.1.9.1. Geniş-Şimdiki Zaman Çekimi

Teklik		Çokluk
{+(y)Um}, {+(y)Im} {+(y)üm}, {+ım}, {+im}	I	{+(y)İz} {+iz}
{+sUn}; isün {+sün}, isün	II	
{+DUr}, {+DIr}* {+dur}, {+dür}, {+dır}*, {+dir}*, {+tur}, {+tır}*, {+du}**	III	

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

deilim /deyilim/ (MMD, P10/10, P10/11), **dilengium** /dilenciüyüm/ (SYN, 31),
édenim /edenim/ (MMD, P13/4), **mecianim** /meçanım/ (MMD, P13/24).

II. teklik kişi:

bürāderümsün بُرَادَهْرُؤْمِسُون (EÇS, III/184b19), **chiafirsun** /kafirsün/ (MMD, P3/5), **iarisun** /yar_isün/ (MMD, P11/5), **nişler_isün** نِشَلِرِيسُون (EÇS, VII/204b21), **şag misün** صَاغِمِسُون (EÇS, IV/88a10), **şag misün** صَاغِمِيسُون (EÇS, VII/204b21), **sensun** /sensün/ (MMD, P1/10).

III. teklik kişi:

ağacıımızdır اَعَاغَمِزْدِر (EÇS, III/181a27), **aghudur** /agudur/ (MMD, P3/22),
agiulerdur /aculerdür/ (SYN, 58), **aip dur** /ayıpdur/ (SYN, 118), **aktur** /aktur/ (MMD, P4/9), **altunda dur** /altundadır/ (SYN, 130), **anaktar dur** /anaktardur/ (SYN, 124),
avrathlarum dur /avratlarumdur/ (SYN, 128), **bāğlarıdur** بَاغَلِرِيدِر (EÇS, III/146a7),
bayramıdır بَيْرَامِيدِر (EÇS, V/11a20), **bokgi dur** /bokcıdur/ (SYN, 44), **budur** /budur/ (MMD, P17/25), **caghundér** /çagundır/ (MMD, P3/23), **cevābdur** جَوَابِدِر (EÇS, III/161a23), **cioktur** /çoktur/ (MMD, P4/11), **daghidur** /dagıdur/ (MMD, P3/21),

degildur /degildür/ (MMD, P2/4), **degildür** دكلدور (EÇS, III/146a7), **deil dur** /deyildür/ (SYN, 118), **dumeni dur** /dümenidür/ (SYN, 75), **efendimüzüñdür** أفنديمؤزكؤور (EÇS, III/146a7), **efentimizdir** أفنتيمؤير (EÇS, III/171b24), **eglençedu** /eglençedu/ (MMD, P18/16), **erlerum dur** /erlerümdür/ (SYN, 128), **frenétr** /frençtır/ (MMD, P18/5), **genktur** /genktur/ (MMD, P18/6), **giulistandur** /cülistandur/ (MMD, P3/9), **giunglunde dur** /güñlüñdedür/ (SYN, 71), **harāmdur** حرامدر (EÇS, III/146a11), **hurmeth dur** /hürmetdür/ (SYN, 142), **iakin dur** /yakındur/ (SYN, 56), **iaramas dur** /yaramazdur/ (SYN, 103), **iauridur** /yavridur/ (MMD, P4/23), **iegh dur** /yegdür/ (SYN, 3, 43, 70, 95), **ieghdur** /yegdür/ (SYN, 127), **ieghrek dur** /yegrekdür/ (SYN, 127), **ierine dur** /yerinedür/ (SYN, 112), **igiaset dur** /icazetdür/ (SYN, 57), **ildur** /yıldur/ (MMD, P15/15), **ioctur** /yoktur/ (SYN, 34), **ioctur** /yoktur/ (MMD, P13/23), **iok dur** /yokdur/ (SYN, 134), **iokdur** /yokdur/ (SYN, 93), **iokmider** /yokmidır/ (MMD, P3/5), **ioldass dur** /yoldaşdur/ (SYN, 87), **kardass'dur** /kardaşdır/ (SYN, 59), **kolaidur** /kolaydur/ (SYN, 144), **kulunudur** قُلُونُؤير (EÇS, II/125a36), **māhdur** ماليدر (EÇS, III/146a12), **manisse dur** /manisedür/ (SYN, 97), **mischiul dur** /mişküldür/ (SYN, 41), **musafir hane dur** /müsafirhanedur/ (SYN, 19), **nedér** /nedır/ (MMD, P12/2, P12/4, P12/8, P12/9, P12/18, P12/19), **neder** /nedır/ (MMD, P12/3, P12/13, P12/14), **okgi dur** /okcıdur/ (SYN, 44), **ortassi dur** /ortasıdur/ (SYN, 108), **renktur** /renktur/ (MMD, P18/7), **saraidur** /sarayıdur/ (SYN, 32), **siffati dur** /sıfatıdur/ (SYN, 133), **tatli dur** /tatlıdur/ (SYN, 107), **tenhādur** تنهادور (EÇS, III/131b26), **uarmider** /varmidır/ (MMD, P12/16), **uarmidur** /varmidür/ (MMD, P6/3, P6/7), **vardur** واردور (EÇS, III/20a29), **xaktur** /haktur/ (MMD, P4/10), **xatader** /hatadır/ (MMD, P17/8), **yoğdur** يوقدر (EÇS, III/161a18), **yoğdur** يوقدر (EÇS, V/259b7), **zamāndur** زماندر (EÇS, III/160a16).

I. çokluk kişi:

degiliz دكيلز (EÇS, III/159b19).

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

2.2.2.1.9.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Teklik		Çokluk
{-dUm} {-dum}, {-düm}	I	
	II	
idi	III	

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

atardum /atardum/ (MMD, P17/18, P17/21), **derdum** /derdüm/ (MMD, P13/15), **iderdum** /iderdüm/ (MMD, P10/7), **ocurdum** /okurdum/ (MMD, P11/36), **seuerdum** /severdüm/ (MMD, P16/2).

II. teklik kişi:

-

III. teklik kişi:

idi /idi/ (RGLT, 94, 94, 95, 95, 95).

I. çokluk kişi:

-

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

2.2.2.1.9.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Teklik		Çokluk
	I	{-misIk} {-misik}
	II	
	III	

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

-

II. teklik kişi:

-

III. teklik kişi:

-

I. çokluk kişi:

bilemisik بيلهميسيك (EÇS, V/207b26).

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

2.2.2.1.9.4. Şart Çekimi

Teklik		Çokluk
{-sAm}, *isem {-sem}	I	
{-sAn}, *isen {-sen}	II	
{-sA}, ise {-sa}, {-se}, ise	III	

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

uglursém /ülürsem/ (MMD, P13/27).

II. teklik kişi:

ilersen /ilersen/ (SYN, 68), **olursén** /olursen/ (MMD, P11/7), **seversen** سورسن (EÇS, III/146a4), **ulchersen** /ülçersen/ (SYN, 116), **verarsen** /verarsen/ (SYN, 114).

III. teklik kişi:

bilmessa /bilmezsa/ (SYN, 52), **gelmesda** /celmese_da/ (MMD, P9/20), **genetisé** /cenet_ise/ (MMD, P13/11), **gerekisse** /gerek_ise/ (SYN, 78), **gielurseda** /celürse_da/ (MMD, P9/20), **ioksa** /yoksa/ (SYN, 117), **isse** /ise/ (SYN, 38), **klarsé** /kılarse/ (MMD, P11/6), **olurse** /olurse/ (SYN, 45, 96), **suchierisé** /süker_ise/ (MMD, P3/22), **uarisé** /var_ise/ (MMD, P12/6), **uarsa** /varsa/ (SYN, 117).

I. çokluk kişi:

-

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

2.2.2.1.9.5. Zarf Çekimi

Cevherî fiil zarf çekiminde *iken* ve onun k > ç değişimi yaşımiş şekli *içen* ile ekleşme sürecine giren {-ken} örnekleri kullanılmıştır.

ÖRNEKLER:

dererichèn /derer_iken/ (MMD, P15/6), **gielurchièn** /celürken/ (MMD, P15/1), **icen** /içen/ (MMD, P2/7, P2/11, P5/6), **içerken** اچرکن (EÇS, III/146a8), **iken** ايکن (EÇS, IV/80a29), **uirurchien** /virürken/ (MMD, P15/3).

2.2.2.1.10. Tasvirî Fiiller

2.2.2.1.10.1. Yeterlik

Sadece olumsuz çekim örnekleri vardır.

ÖRNEKLER:

begenemediñ mi بکنه مادکمي (EÇS, III/6a14), **duiemes** /duyemez/ (MMD, P8/14), **gelememişsiz** کله مەمیش سیز (EÇS, III/178a26), **ucamasim** /uçamazım/ (MMD, P10/3), **veremem** وَرَمَم (EÇS, III/20a29).

2.2.2.1.10.2. Tezlik

deiuér /deyiver/ (MMD, P12/12).

2.2.2.1.11. Tasarlama Kipleri

2.2.2.1.11.1. Emir-istek

Teklik		Çokluk
{-(y)AyUm}, {-(y)AyIm}; {-(y)Am} {-ayum}, {-ayım}, {-eyim}, {-(y)eyim} {-am}, {-em}, {-ayın}, {-yim}**	I	{-(y)AlUm}, {-(y)AlIm}*; {-(y)AlUmA}, {-(y)AlImA}*; {-(y)AlUz}; {-(y)AyUz}; {-(y)AsIk}, {-(y)AmIz} {-alum}, {-elüm}, {-(y)alum}, {-elim}; {-(y)aluma}, {-(y)alıma}; {-aluz}, {-(y)aluz}, {-(y)elüz}; {-eyüz}, {-(y)ayuz}; {-esik}; {-amız}
Ø; {-(y)A}; {-(y)AsUn}, {-(y)AsIn} Ø, {-a}, {-e}, {-(y)a}, {-(y)e}, {-esün}, {-(y)esün}, {-asın}, {-esin}, {-esin}	II	{-(y)Un}; *{-AsUnUz}, *{-AsInIz} {-un}, {-ün}, {-(y)in}* , {-uŋ}*
{-sUn}, {-sIn}*; {-(y)A} {-sun}, {-sün}, {-sum}* , {-sin}* , {-a}, {-e}	III	*{-sUnlAr}, {-AlAr} {-eler}

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

{-(y)AyUm}, {-(y)AyIm}:

ayıdı vereyim آيڭي وِرَيم (EÇS, II/120a22, II/125a34), **ırağayum** براغايوم (EÇS, III/161a11), **ceqméieim** /çekmeyeyim/ (MMD, P10/13), **cixaim** /çihayım/ (MMD, P10/14), **duraim** /durayım/ (MMD, P10/14), **édeim** /edeyim/ (MMD, P13/4, P13/12, P13/16, P13/16, P13/20, P13/24), **edeim** /edeyim/ (MMD, P13/8, P13/12, P13/20, P13/24, P13/28, P13/28), **gheimeieim** /geymeyeyim/ (MMD, P10/18), **ghideim** /gideyim/ (MMD, P10/14, P17/15), **ghioreim** /göreylim/ (MMD, P5/2, P5/4), **gieieim** /ceyeyim/ (MMD, P10/17), **ieruneim** /yerüneyim/ (MMD, P10/9), **néileim** /neyleyim/ (MMD, P10/3), **séimeieim** /seymeyeyim/ (MMD, P13/15), **soraim** /sorayım/ (MMD, P8/3, P10/15, P17/15), **tutaim** /tutayım/ (MMD, P10/17), **uiréim** /vireyim/ (MMD, P10/16), **yedireyim** يڭيرَيم (EÇS, III/131b26).

{-AyIn}:

ƙopayın قوپاين (EÇS, II/120a, II/125a32), **napayın** ناپاين (EÇS, II/125a32), **ne apayın** نهآپاين (EÇS, II/120a).

{-(y)Am}:

gidém /cidem/ (MMD, P13/10), **nidem** /nidem/ (MMD, P13/9), **nidémm** /nidem/ (MMD, P13/9), **olam** /olam/ (MMD, P11/51), **verem** ورم (EÇS, III/20a29).

II. teklik kişi:

Ø:

aƙıt آقپ (EÇS, II/120a22, II/125a32), **alatla** آلتله (EÇS, II/120a20), **ayıd** آيد (EÇS, II/120a22, II/125a34), **ayıdı ver** آيدي ور (EÇS, II/120a22, II/125a32), **bascet** /baş_et/ (SYN, 41), **bilder** /bildır/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/11 P9/16, P9/21), **brak** /bırak/ (SYN, 52), **çidi ver** چدي ور (EÇS, II/125a36), **deiuér** /deyiver/ (MMD, P12/12), **deme** /deme/ (SYN, 96), **doianma** /doianma/ (SYN, 125), **dundur** /dündür/ (MMD, P11/41), **dur** دور (EÇS, IV/69b16), **durma** دۇرما (EÇS, III/131a4, V/84a24, V/84a25, V/84a25), **eile** /eyle/ (SYN, 88, 101), **eile** /eyle/ (MMD, P12/1), **eileme** /eyleme/ (SYN, 26), **eiléme** /eyleme/ (MMD, P3/3), **etme** /etme/ (SYN, 35), **eyle** /eyle/ (SYN, 26), **getir** كتير (EÇS, II/120a21), **ghiel** /gel/ (MMD, P9/4, P9/12, P9/17, P9/22), **ghiél** /gel/ (MMD, P9/7), **giélma** /celma/ (MMD, P11/50), **gielma** /celma/ (MMD, P11/52), **gior** /cör/ (MMD, P8/11), **giorne** /görme/ (SYN, 37), **gitme** كتمه (EÇS, IV/87b6), **giundur** /cündür/ (MMD, P11/40), **göndür** كوندور (EÇS, IV/69b15), **gör** كور (EÇS, V/84a25), **ich** /iç/ (SYN, 35), **inan** /inan/ (MMD, P11/17), **inanma** /inanma/ (SYN, 125), **issle** /işle/ (SYN, 101), **je** /ye/ (SYN, 35), **kapa** /kapa/ (SYN, 27), **katlan** /katlan/ (SYN, 129), **ƙavra** قاوره, قاوره (EÇS, II/120a, II/125a30, II/125a34), **ƙır** قیر (EÇS, IV/69b15), **kijma** /kıyma/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/24), **ko** /ko/ (SYN, 94), **kon** /kon/ (MMD, P4/4, P4/4, P4/4, P4/8, P4/8, P4/8, P4/12, P4/12, P4/12, P4/16, P4/16, P4/16, P4/20, P4/20, P4/20, P4/24, P4/24, P4/24), **lutfeile** /lütf_eyle/ (SYN, 97), **otur** /otur/ (SYN, 55), **öñ** أوك (EÇS, II/120a22, 125a32), **saghen** /sagin/ (MMD, P3/3), **sai** /say/ (SYN, 38), **sanmachi** /sanma_ki/ (MMD, P11/51), **soile** /söyle/ (SYN, 54, 134), **sur** /sür/ (MMD, P2/7),

sür سور (EÇS, IV/69b15, IV/69b15), **ṭahırla** طَاهِرًا (EÇS, II/120a22), **ugren** /ügren/ (SYN, 132), **up** /üp/ (94).

{-(y)A}:

ala آله (EÇS, IV/87b6, IV/87b6), **aşa** آصًا (EÇS, III/131a2), **bağışlaya** باغشلايا (EÇS, III/146a10), **bağa** بَقَا (EÇS, III/146a7), **bağa** بَقَه (EÇS, VII/204b23), **bağa** بَعَه (EÇS, III/184b18), **başa** باصًا (EÇS, III/131a2), **bine** بنا (EÇS, V/84a24), **bine** بِنَا (EÇS, V/84a25), **bula** بُولَه (EÇS, III/146a10), **cele** جَلَه (EÇS, III/146a3), **doldura** دُولْدُورَا (EÇS, III/131a3), **dura** دُورَا (EÇS, III/131a2), **dura** دُورَا (EÇS, III/131a3), **duta** دُوتَا (EÇS, III/131a2), **duya** دُويَا (EÇS, III/161a11), **gele** كَلَه (EÇS, III/131b25), **getire** كَتِرَه (EÇS, III/116a2), **içe** اِچَه (EÇS, III/146a8, III/146a10), **ḳaldıra** قَالْدِيرَه (EÇS, III/131a3), **kalka** /kalka/ (MMD, P17/24, P17/26), **ḳatlana** قَاتَانَا (EÇS, I/362b25), **ḳıra** قِيرَه (EÇS, III/131a2), **söndüre** سُونْرُورَا (EÇS, III/131a4), **vura** وُورَا (EÇS, II/131a4), **vura** وُورَه (EÇS, III/6a15), **yeye** يِيَه (EÇS, III/146a10), **yüriye** يُورِيِيَه (EÇS, IV/185b20).

{-(y)AsUn}, {-(y)AsIn}:

buiurassen /buyurasın/ (SYN, 132), **edessen** /edesın/ (SYN, 134), **gelmeyesün** كَلْمِيَهَسُون (EÇS, IV/88a10), **göresün** كُورَهَسِن (EÇS, IV/87b6), **ḳurtarasın** قُورْتَارَاسِن (EÇS, V/259a4), **olasın** اولَهَسِن (EÇS, IV/69b16), **yeyesin** يِيَهَسِن (EÇS, V/259a8).

III. teklik kişi:

{-sUn}, {-sIn}:

bilsun /bilsün/ (SYN, 109), **biussun** /biyüsün/ (SYN, 78), **dirmesun** /dirmesün/ (MMD, P9/13), **doimasun** /doymasun/ (MMD, P9/15), **gebersün** كِيرَسِن (EÇS, IV/80a32), **ghielsun** /gelsün/ (MMD, P5/2, P5/4, P5/8), **irmesun** /irmesün/ (MMD, P9/14), **ḳalsın** قَالَسِن (EÇS, I/364a7), **olsun** /olsun/ (EÇS, P9/18, P9/19), **olsun** اولَسُون (EÇS, III/186a9), **sakissın** /sakıssın/ (SYN, 123), **sarsun** /sarsun/ (MMD, P11/39, P11/53), **seusun** /sevsün/ (MMD, P11/38, P11/54, P16/5, P16/9), **yalasun da** يِلَاسِنْدَه (EÇS, IV/80a31).

{-sUm}:

sagosum /sag_osum/ (MMD, P17/4, P17/5, P17/9), **uárosum** /var_osum/ (MMD, P17/4).

{-(y)A}:

bozmaya بۇزمايا (EÇS, IV/90b18), **ola** اوله (EÇS, III/161a18, III/186a10, V/8b2), **vere** وَرَه (EÇS, IV/90b19, IV/90b19).

I. çokluk kişi:

{-(y)AlUm}, {-(y)AlIm}*:

idelim ایدلیم (EÇS, V/207b26), **ķurtulalum mi** فوربولالوممی (EÇS, IV/80a30), **ölelüm mi** اولهلوممی (EÇS, IV/80a30), **varalum** وارلوم (EÇS, IV/185b20), **vuralum** نالالوممی (EÇS, IV/185b20), **yaķalum** یقالوم (EÇS, IV/185b20), **yalayalum mi** نالالوممی (EÇS, IV/80a31), **yalayalum** نالالوم (EÇS, IV/80a30), **yıķalum** بیقالوم (EÇS, IV/185b20).

{-(y)AlUmA}, {-(y)AlImA}*:

uğrayaluma اۇغرایالیمه (EÇS, V/11a20), **yürüyaluma** نورونالوما (EÇS, III/161a23).

{-(y)AlUz}:

alaluz آللۇز (EÇS, IV/185b21), **durmayaluz** دۇرمايالۇز (EÇS, IV/185b20), **ķıraluz** قیرالۇز (EÇS, IV/185b21), **varaluz** وارالۇز (EÇS, IV/185b20), **yeyelüz** ییهلۇز (EÇS, III/146a4).

{-(y)AyUz}:

döneyüz دونهییوز (EÇS, III/161a22), **gideyüz** کیدهییوز (EÇS, III/161a22), **göreyüz** قوقمایهییوز (EÇS, III/161a22), **ķoķmayayuz** کورهیوز (EÇS, III/161a22).

{-(y)AsIk}:

idesik ایدهسیک (EÇS, V/207b27).

{-(y)AmIz}:

varamız وَارَامِز (EÇS, III/171b24).

II. çokluk kişi:

{-(y)Un}, {-(y)In}:

dein /deyin/ (MMD, P5/2, P5/4, P5/8), **durun** /durun/ (MMD, P8/3), **iasun** /yazun/ (MMD, P13/27), **қыоуң** قُيُوك (EÇS, III/157a2), **surun** /sürün/ (MMD, P8/16, P8/21), **uirun** /virün/ (MMD, P8/6).

III. çokluk kişi:

{-AlAr}:

upeler /üpeler/ (P17/8).

2.2.2.1.11.2. Şart

Teklik		Çokluk
{-sAm} {-sam}, {-sem}	I	
	II	
{-sA} {-sa}, {-se}	III	

ÖRNEKLER:

I. teklik kişi:

ghirsem /girsem/ (MMD, P4/19, P7/2), **giorsam** /görsam/ (SYN, 25), **kurtulsém** /kurtulsem/ (MMD, P10/12), **sarulsem** /sarulsem/ (MMD, P7/3), **ulsem** /ülsem/ (MMD, P10/12).

II. teklik kişi:

-

III. teklik kişi:

istessa /istesa/ (SYN, 138), **olsada** /olsa_da/ (SYN, 73), **uirsé** /virse/ (MMD, P10/12).

I. çokluk kişi:

-

II. çokluk kişi:

-

III. çokluk kişi:

-

2.2.2.1.11.3. Gereklilik

Teklik		Çokluk
	I	
	II	
{-mAll} {-meli}	III	

ÖRNEKLER:

dughmeli /dügmeli/ (MMD, P2/12), **irmeli** /irmeli/ (MMD, P2/8), **seumeli** /sevmeli/ (MMD, P2/4), **utdurmeli** /ütdürmeli/ (MMD, P2/12).

2.2.2.1.12. Soru

{+mi}	{+mi}
-------	-------

ÖRNEKLER:

aghlarmi /aghlarmi/ (MMD, P12/6), **anarmi** /anarmi/ (MMD, P12/17), **baghlarmi** /baghlarmi/ (MMD, P12/5), **begenemediñ mi** بکنه مادکمی (EÇS, III/6a14), **dedilmi** /decilmi/ (MMD, P18/9), **derulmesmi** /derülmezmi/ (MMD, P1/4),

durulmasmi /durulmazmi/ (MMD, P1/2), **idermi** /idermi/ (MMD, P12/15), **iérlérmi** /yerlermi/ (MMD, P14/14), **iokmider** /yokmidır/ (MMD, P3/5), **iorulmasmi** /yorulmazmi/ (MMD, P1/16), **iurlarmi** /yurlarmi/ (MMD, P14/4), **kalmasmi** /kalmazmi/ (MMD, P1/8), **korlarmi** /korlarmi/ (MMD, P14/2, P14/5, P14/9, P14/10, P14/15, P14/19, P14/20), **ķurtulalum mi** فوربولالوممی (EÇS, IV/80a30), **ölelüm mi** اولهلولوممی (EÇS, IV/80a30), **şag misün** صاغميسون (EÇS, IV/88a10), **şag misün** صاغميسون (EÇS, VII/204b21), **saghlarmi** /saghlarmi/ (MMD, P12/6), **sarulmasmi** /sarulmazmi/ (MMD, P1/20), **sorulmasmi** /sorulmazmi/ (MMD, P1/12), **uarmider** /varmidır/ (MMD, P12/16), **uarmidur** /varmidür/ (MMD, P6/3, P6/7), **uğrayabilirler mi** اوغرايانلرلرلمی (EÇS, EÇS, III/157a2), **var mi** وارمی (EÇS, VII/204b22), **yalayalum mi** يالالوممی (EÇS, IV/80a31), **yer misin** يرمسین (EÇS, I/170a34).

2.2.2.2. Yapım

2.2.2.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

{+CIK}	{+cıK}, {+ciK}, {+cik}, {+çiK}, {+zık}**
{+sUz},{+sIz}	{+suz}, {süz}, {+sız}, {+siz}
{+IU}, {+II}	{+lu}, {+lü}, {+lı}, {+li}
{+IUK},{+IİK}	{+luk}, {+lük}, {+lük}, {+lık}, {+lık}, {+lik}, {+lik}
{+cI}	{+cı}, {+ci}
{+(I)l}	{+(i)l}
{+düz}	{+düz}
{+dAş}	{+daş}
{+cIIAyIm}	{+cılayım}
{+rAK}	{+rek}
{+cA}	{+ca}
{+(I)t}	{+(i)t}

ÖRNEKLER:

{+CIK}:

ağacıımızdır اعاحمزدر (EÇS, III/181a27), **assassikden** /azazıkden/ (SYN, 4), **kokicighi** /kokiçigi/ (MMD, P4/6), **sirkeçik** سرکهچك (EÇS, V/259b5), **tütüçik** توتوجيك (EÇS, V/259b6), **ufagik** /ufacik/ (MMD, P4/1), **xatorgighum** /hatorcigüm/ (MMD, P1/12), **xatrégighum** /hatrecigüm/ (MMD, P2/2).

{+sUz},{+sIz}:

akchia sis /akçasız/ (SYN, 76), **belasis** /belasız/ (SYN, 15), **gioss sus** /gözsüz/ (SYN, 49), **iarsuz** /yarsuz/ (SYN, 48), **iarsuz** /yarsuz/ (MMD, P3/22), **imansuz** /imansuz/ (MMD, P3/4), **kaul sis** /kavlsız/ (SYN, 76), **lek sis** /leksiz/ (SYN, 106), **vefasus** /vefasuz/ (MMD, P11/5).

{+IU}, {+II}:

balli /balli/ (SYN, 84), **buñlıca** بوكليجه (EÇS, II/404b20), **döwletli** دولتلي (EÇS, IV/90b18), **gebeli** /cebeli/ (SYN, 20), **giosli** /cözli/ (MMD, P13/1, P14/1), **gioslum** /cözlüm/ (MMD, P13/9), **gisli** /gizli/ (SYN, 3), **hairlussi** /hayırlısı/ (SYN, 108), **iusli** /yüzli/ (MMD, P10/4), **kademli** قَدَملي (EÇS, II/125a36), **kuşlı** قوشلي (EÇS, III/6a14), **kuṭlı** قولى (EÇS, III/186a9), **kutlu** /kutlu/ (SYN, 84), **meçikli** مچكلى (EÇS, II/120a22, II/125a32), **nasli** /nazli/ (MMD, P5/7), **nasliare** /nazli_yare/ (MMD, P3/16), **nasliaré** /nazli_yare/ (MMD, P3/20, P3/24), **nasliarume** /nazli_yarüme/ (MMD, P3/12), **odalı** اودهلى (EÇS, III/131b25), **ottmanli** /otmanlı/ (SYN, 119, 120), **suchli** /suçlı/ (SYN, 53), **sulıca** سوليجه (EÇS, I/170a34), **şulubayımız** شلوبايمز (EÇS, V/207b26), **tatli** /tatlı/ (SYN, 58, 104), **tatli** /tatlı/ (MMD, P11/1), **tatli dur** /tatlıdur/ (SYN, 107).

{+IUK}, {+IIK}:

achluk /açluk/ (SYN, 14), **akrianlukden** /akranlukden/ (SYN, 1), **asretlughun** /asretlügün/ (MMD, P10/13), **chahlic** /şahlık/ (RGLT, 96), **dostluk** /dostluk/ (SYN, 111), **effendiluk** /efendilük/ (SYN, 69), **eilik** /eylik/ (SYN, 103), **ekluk** /eklük/ (SYN, 104), **eylik** /eylik/ (SYN, 52), **gerchiekluk** /gerçeklük/ (SYN, 111), **giormetlughu** /cörmetlügi/ (MMD, P10/7), **iaruluch** /yaruluk/ (MMD, P8/11), **pismanlik** /pişmanlık/ (SYN, 125),

rahatligi /rahatlığı/ (SYN, 98), **scenligun** /şenligün/ (SYN, 124), **sususluk** /susuzluk/ (SYN, 14), **fultanlic** /sultanlık/ (RGLT, 95).

{+cI}:

bokgi dur /bokcudur/ (SYN, 44), **chiumlekgi** /çümlekci/ (SYN, 29), **çorbacı** چورباچي (EÇS, II/120a22, II/125a34), **okgi dur** /okcudur/ (SYN, 44), **safrangi** /safrancı/ (SYN, 41).

{+(I)I}:

iéscil /yeşil/ (MMD, P4/17).

{+düz}:

giundus /cündüz/ (MMD, P17/19).

{+dAş}:

ioldas /yoldaş/ (SYN, 112), **ioldass** /yoldaş/ (SYN, 136), **ioldass dur** /yoldaşdur/ (SYN, 87).

{+cIIAyIm}:

angilaim /ancılayım/ (SYN, 114).

{+rAK}:

ieghrek dur /yegrekdür/ (SYN, 127).

{+cA}:

bunlıca بونلیجه (EÇS, II/404b20), **sulıca** سوللیجه (EÇS, I/170a34).

{+(I)t}:

yigit یکت (EÇS, III/146a4, III/146a7).

2.2.2.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

{+A-}	{+a-}, {+e-}
{+I-}, {+U-}	{+ı-}, {+u-}
{+IA-}	{+la-}, {+le-}
{+Ar-}	{+ar-}
{+r-}	{+r-}
{+rA-}	{+ra-}, {+re-}

ÖRNEKLER:

{+A-}:

benser /benzer/ (MMD, P15/11), **benzer** /benzer/ (MMD, P1/9), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **kapa** /kapa/ (SYN, 27), **oinamas** /oynamaz/ (SYN, 10), **uğrayabilirler mi** اوغرایابلرلمی (EÇS, III/157a2), **uğrayalıma** اوغرایالیمة (EÇS, V/11a20).

{+I-}, {+U-}:

agrur /agrur/ (SYN, 113), **saghen** /sagın/ (MMD, P3/3), **sakissin** /sakıssın/ (SYN, 123).

{+IA-}:

alatla آلتله (EÇS, II/120a20), **anglais** /aᅇlayıř/ (SYN, 4), **anglar** /aᅇlar/ (SYN, 121), **avlamas** /avlamaz/ (SYN, 85), **avlar** /avlar/ (SYN, 120), **baghisclar** /bağışlar/ (MMD, (P4/3), **baghlarmi** /bağlarmi/ (MMD, P12/5), **bağışlaya** باغشلايا (EÇS, III/146a10), **baglar** /bağlar/ (SYN, 111), **bağıyor** باغلیور (EÇS, IV/69b20), **basclamisc** /başlamış/ (MMD, P9/9), **beslenur** /beslenür/ (MMD, P4/21), **hulalama** هوللما (EÇS, V/207b26), **issle** /işle/ (SYN, 101), **isslemek** /işlemek/ (SYN, 128), **katlan** /katlan/ (SYN, 129), **qatlana** قاتلانا (EÇS, I/362b25), **qatlanursuz** قاتلانورسز (EÇS, III/160a16), **nişler_isün** نیشلریسون (EÇS, VII/204b21), **saklamainge** /saklamayince/ (SYN, 136), **seslenur** /seslenür/ (MMD, P4/22), **sमारlamadiler** /sımarlamadiler/ (SYN, 88), **şahırla** řاھرله (EÇS, II/120a, II/125a34), **tepelér** /tepelér/ (MMD, P17/7), **terler** /terler/ (SYN, 61), **uslanur** /uslanur/ (MMD, P4/23).

{+Ar-}:

sararup /sararup/ (MMD, P13/13).

{+r-}:

gebersün كبرسن (EÇS, IV/80a32).

{+rA-}:

ugranmeien /ügranmeyen/ (SYN, 69), **ugredurler** /ügedürler/ (SYN, 131),
ugren /ügren/ (SYN, 132), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118).

2.2.2.2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

{-(X)K}	{-(u)k}, {-(ü)k}, {-k}, {-K}, {-(i)k}, {-(i)K}
{-(X)n}	{-(i)n}, {-(u)n}, {-(ü)n}
{-I}, {-U}	{-ı}, {-i}, {-u}, {-ü}
{-(X)m}	{-(ü)m}
{-(X)t}	{-(i)t}
{-mA}	{-ma}
{-mAK}	{-mak}, {-mek}, {-maK}
{-(y)Uş}, {-(y)Iş}	{-(y)ış}, {-(y)iş}, {-uş}, {-iş}
{-DUcAK}	{-tüceK}, {-düceK}
{-kU}	{-ku}
{-cU}	{-cü}
{-g}	{-g}
{-AK}	{-ak}
{-si}	{-si}
{-çi}	{-çi}
{-dI}	{-dı}

ÖRNEKLER:

{-(X)K}:

acighi /açığı/ (MMD, P12/12), **artuk** /artuk/ (MMD, P1/2), **barisiki** /barışıkı/ (SYN, 104), **buiuruk** /buyuruk/ (SYN, 132), **buluk** /bülük/ (MMD, P8/10, P8/10), **diligini** /diligini/ (SYN, 15), **dolascik** /dolaşık/ (MMD, P15/14), **irak** /irak/ (MMD, P8/1), **irrak** /irak/ (SYN, 102), **kariscik** /karışık/ (MMD, P15/13), **saghen** /sagın/ (MMD, P3/3), **saklamainge** /saklamayince/ (SYN, 136), **vsak** /uzak/ (MMD, P6/1).

{-(X)n}:

ekin /ekin/ (SYN, 53), **göyün** كُؤُن (EÇS, II/125a34), **oinamas** /oynamaz/ (SYN, 10), **tuttunden** /tütünden/ (SYN, 123).

{-I}, {-U}:

doli /dolı/ (SYN, 31), **dolu** /dolu/ (MMD, P8/18), **kokicighi** /kokiçigi/ (MMD, P4/6), **sati** /satı/ (SYN, 35), **ulch ile** /ülçüile/ (SYN, 116), **uluie** /ülüye/ (SYN, 143).

{-(X)m}:

tutum /tütüm/ (SYN, 140), **ulumden** /ülümnden/ (MMD, P5/3).

{-(X)t}:

binit /binit/ (SYN, 112).

{-mA}:

çalma چَالْمَه (EÇS, II/120a, II/125a32), **hulalama** هَوْلَلْمَا (EÇS, V/207b26), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **soilema** /söylema/ (SYN, 143).

{-mAK}:

airulmaktan /ayrulmaktan/ (MMD, P5/3), **almak** /almak/ (SYN, 142), **bilmemek** /bilmemek/ (SYN, 118), **chiekmek** /çekmek/ (SYN, 70), **eilemek** /eylemek/ (SYN, 124), **etmek** /etmek/ (SYN, 69, 97, 103), **gelmek** /gelmek/ (SYN, 57), **giecmekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **giormekden** /görmekden/ (SYN, 110),

gitmek /gitmek/ (SYN, 57), **iemekten** /yemekten/ (MMD, P8/18), **ilmek** /ilmek/ (SYN, 96), **iolmak** /yolmak/ (SYN, 144), **isslemek** /işlemek/ (SYN, 128), **istemek** /istemek/ (SYN, 118), **olmak** /olmak/ (SYN, 43), **soilemek** /söylemek/ (SYN, 43, 127, 128), **tutmaga** /tutmaga/ (SYN, 132), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118).

{-(y)Uş}, {-(y)Iş}:

anglais /aᅇlayış/ (SYN, 4), **dogusinden** /doguşinden/ (SYN, 84), **gieliscun** /celişün/ (MMD, P14/11), **soileisden** /söyleyişden/ (SYN, 30).

{-DUcAK}:

cektugeghum /çektücegüm/ (MMD, P3/21), **seudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/13), **séudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/3).

{-kU}:

uikusune /uykusune/ (MMD, P9/15).

{-cU}:

seugiuli /sevcüli/ (MMD, P8/5).

{-g}:

baghlarmi /baglarmi/ (MMD, P12/5), **baglar** /baglar/ (SYN, 111), **bağlıyor** باغلیور (EÇS, IV/69b20), **ugredurlér** /ügedürler/ (MMD, P14/17), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118).

{-AK}:

bicach /biçak/ (MMD, P13/22), **saciach** /saçak/ (MMD, P13/21).

{-si}:

ghéisilerden /geysilerden/ (MMD, P7/1).

{-çi}:

uardercı /vardırçı/ (MMD, P9/18).

{-dİ}:

ay doğdı أي دُوغدي (EÇS, II/125a36).

2.2.2.2.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

{-(X)n-}	{-n-}, {(1)n-}, {(u)n}, {(ü)n}, {(1)m-}*
{-(X)l-}	{-(1)l-}, {(u)l-}, {(ü)l-}
{-(X)D-}	{-(1)t-}, {(1)d-}, {-d-}
{-tIr-},{-tUr-}	{-tir-}, {-tir-}, {-tür-}
{-(X)r-}	{-(u)r-}, {(ü)r-}
{-mA-}	{-ma-}, {-me-}
{-Dİr-},{-DUR-}	{-dir-}, {-dir-}, {-dur-}, {-dür-}, {-tir-}
{-(X)ş-}	{-ş-}, {(1)ş-}, {(i)s-}**
{-y-}	{-y-}
{-k-}	{-k-}
{-Ar-}	{-ar-}

ÖRNEKLER:

{-(X)n-}:

alunur /alunur/ (MMD, P13/6), **beslenur** /beslenür/ (MMD, P4/21), **bilemur** /bilimür/ (SYN, 100), **bulandı** /bulandı/ (MMD, P1/1), **bulıman** /bulıman/ (MMD, P1/7), **bulunur** /bulunur/ (MMD, P13/7), **burunur** /bürünür/ (MMD, P7/6), **conar** /konar/ (SYN, 140), **doianma** /doianma/ (SYN, 125), **dolanur** /dolanur/ (MMD, P6/6), **dolunur** /dolunur/ (MMD, P7/7), **edenur** /edınür/ (SYN, 11), **eghlenursun** /eglenürsün/ (MMD, P10/5), **ieruneim** /yerüneyim/ (MMD, P10/9), **ierunur** /yerünür/ (MMD, P7/8), **katlan** /katlan/ (SYN, 129), **katlana** قاتلانا (EÇS, I/362b25), **katlanursuz** قاتلانورسز (EÇS, III/160a16), **kon** /kon/ (MMD, P4/4, P4/4, P4/4, P4/8, P4/8, P4/8, P4/12, P4/12, P4/12, P4/16, P4/16, P4/16, P4/20, P4/20, P4/20, P4/24, P4/24, P4/24), **konmadum** /konmadum/ (MMD, P2/9), **kusanum** /kuşanum/ (SYN, 9), **saghen** /sagın/ (MMD, P3/3),

seslenur /seslenür/ (MMD, P4/22), **soiunup** /soyunup/ (MMD, P7/2), **solunur** /solunur/ (MMD, P13/5), **ugranmeien** /ügranmeyen/ (SYN, 69), **ugren** /ügren/ (SYN, 132), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118), **uslanur** /uslanur/ (MMD, P4/23).

{-(X)I-}:

acelmis /açılmış/ (MMD, P9/8), **acilmisc** /açılmış/ (MMD, P14/22), **aciulur** /açulur/ (MMD, P11/11), **airulmaktan** /ayrulmaktan/ (MMD, P5/3), **airulmam** /ayrulmam/ (MMD, P7/20), **atılan** /atılan/ (SYN, 12), **darulur** /darulur/ (MMD, P9/1), **derulmesmi** /derülmezmi/ (MMD, P1/4), **diguichuruldi** /digişürüldi/ (RGLT, 95), **dokulur** /dökülür/ (SYN, 113), **dugulur** /dügülür/ (SYN, 53), **durulmasmi** /durulmazmi/ (MMD, P1/2), **iasulanlar** /yazulanlar/ (MMD, P13/26), **iazılan** /yazılan/ (SYN, 90), **iorulmasmi** /yorulmazmi/ (MMD, P1/16), **iorulmisc** /yorulmuş/ (MMD, P8/20), **kasanılan** /kazanılan/ (64), **katulan** /katulan/ (MMD, P10/11), **kurulmisc** /kurulmuş/ (MMD, P2/6), **sarelmisc** /sarılmış/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/16), **sarulagak** /sarulacak/ (MMD, P3/23), **sarulmasmi** /sarulmazmi/ (MMD, P1/20), **sarulsem** /sarulsem/ (MMD, P7/3), **satulan** /satulan/ (MMD, P10/10), **sorulmasmi** /sorulmazmi/ (MMD, P1/12).

{-(X)D-}:

aidur /aydır/ (MMD, P1/19), **aqıt** أَقِط (EÇS, II/120a22, II/125a32), **ayid** أَيِد (EÇS, II/120a, II/125a34), **ayıdı ver** وَيِدِي وَر (EÇS, II/120a, II/125a32), **ayıdı vereyim** وَيِدِي وَرَّهِيْم (EÇS, II/120a, II/125a34), **ayıtdım** أَيِتْدِم (EÇS, II/120a, II/125a34), **ugredurler** /ügedürler/ (SYN, 131), **ugredurlér** /ügedürler/ (MMD, P14/17).

{-tIr-}, {-tUr-}:

cfagirtirirlar /çagırtırırılar/ (CFTL, 211), **csagirtirup** /çagırtırup/ (CFTL, 248), **ügetirür** /ügetirür/ (CFTL, 170), **üldürtürüp** /üldürtürüp/ (CFTL, 252).

{-(X)r-}:

diguichuruldi /digişürüldi/ (RGLT, 95), **dogurur** /dogurur/ (SYN, 49).

{-mA-}:

airulmam /ayrulmam/ (MMD, P7/20), **akmadum** /akmadum/ (MMD, P2/10), **begenemediñ mi** بكنه مادكمي (EÇS, III/6a14), **bilmeiene** /bilmeyene/ (SYN, 103), **bilmemek** /bilmemek/ (SYN, 118), **bilmessa** /bilmezsa/ (SYN, 52), **bozmadı** /bozmadı/ (RGLT, 96), **bozmaya** بوزمايا (EÇS, IV/90b18), **ceqméieim** /çekmeyeyim/ (MMD, P10/13), **deme** /deme/ (SYN, 96), **dirmedum** /dirmedüm/ (MMD, P5/6), **dirmesun** /dirmesün/ (MMD, P9/13), **dogmainge** /doymayince/ (SYN, 10), **doianma** /doianma/ (SYN, 125), **doimasun** /doymasun/ (MMD, P9/15), **durma** دورمه (EÇS, IV/69b15, IV/69b15), **durma** دۇرما (EÇS, III/131a4, V/84a24, V/84a25, V/84a25), **durmaya** دۇرمايا (EÇS, IV/185b20), **durmuyor** دورميور (EÇS, IV/69b20), **durmaiup** /durmayup/ (MMD, P8/19), **eileme** /eyleme/ (SYN, 26, 52), **eilémé** /eyleme/ (MMD, P3/3), **gelememişiz** كلمه مېش سيز (EÇS, III/178a26), **gelmeiegek** /gelmeyecek/ (SYN, 96), **gelmemiş** كلمه مېش (EÇS, III/178a27), **gelmeysesün** كلمه يسون (EÇS, IV/88a10), **gheimeieim** /geymeyeyim/ (MMD, P10/18), **ghiormedum** /görmedüm/ (MMD, P5/8), **ghiormeién** /görmeyen/ (MMD, P7/8), **ghirmedum** /girmedüm/ (MMD, P5/5), **giélma** /celma/ (MMD, P11/50), **gielma** /celma/ (MMD, P11/52), **gitme** كتمه (EÇS, IV/87b6), **irmesun** /irmesün/ (MMD, P9/14), **issirmadigum** /ısırmadığum/ (SYN, 94), **kijma** /kıyma/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/24), **qolqmayayuz** قوقمايەيوز (EÇS, III/161a22), **konmadum** /konmadum/ (MMD, P2/9), **korkmaian** /korkmayan/ (MMD, P18/1), **kuscmadum** /kuşmadum/ (MMD, P2/11), **saklamainge** /saklamayince/ (SYN, 136), **sanmachi** /sanma_ki/ (MMD, P11/51), **sarmadum** /sarmadum/ (MMD, P5/7), **séimeieim** /seymeyeyim/ (MMD, P13/15), **uirmesun** /virmesün/ (MMD, P3/6).

{-Dİr-}, {-DUR-}:

alderdum /aldırdum/ (MMD, P10/4), **bilder** /bildır/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/11, P9/16, P9/21), **deghistrmes** /değiştirmez/ (SYN, 81), **deghistrur** /değiştirür/ (SYN, 81), **doldura** دۆلدورا (EÇS, III/131a3), **dundur** /düdür/ (MMD, P11/41), **göndür** كوندور (EÇS, IV/69b15), **göndürmeziz** كوندورمىز (EÇS, III/159b19), **qaldıra** قالدیره (EÇS, III/131a3), **söndüre** سونرورا (EÇS, III/131a4), **uarderci** /vardırçı/ (MMD, P9/18), **uldursun** /üldürsün/ (MMD, P3/6), **uldurusun** /üldürüsün/ (MMD, P3/8),

utdurmeli /ütdürmeli/ (MMD, P2/12), **vldurdi** /üldürdi/ (RGLT, 95), **yedireyim** يدیرهيم (EÇS, III/131b26).

{-(X)ş-}:

barisiki /barışıkı/ (SYN, 104), **doğuşursun** دوڭوشورسون (EÇS, IV/69b15), **dolasciér** /dolaşır/ (MMD, P4/18), **dolascik** /dolaşık/ (MMD, P15/14), **dolasshur** /dolaşur/ (SYN, 80), **görismişik** كورسيمصیق (EÇS, V/231a7), **iarascer** /yaraşır/ (MMD, P7/17), **iarascér** /yaraşır/ (MMD, P7/9), **iarascier** /yaraşır/ (MMD, P4/19, P7/13, P7/21), **iarasciér** /yaraşır/ (MMD, P7/5), **kariscik** /karışık/ (MMD, P15/13).

{-y-}:

hoimisc /hoymiş/ (MMD, P10/1), **ķoyuņ** قُيوك (EÇS, III/157a2), **ķoyup** هوب (EÇS, V/8b1), **sai** /say/ (SYN, 38).

{-k-}:

yaķalum يقالوم (EÇS, IV/185b20).

{-Ar-}:

koparmas /koparmaz/ (SYN, 98).

2.2.3. Cümle Bilgisi Özellikleri

Türkçede yardımcı unsurun asıl unsurdan önce gelme durumu XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinde de vardır. Bunun yanında, Batı Rumeli'nin karakteristiğini oluşturan devrik cümle kullanımı görülür. Ayırıcı özelliklerde anlatılmıştır (**bk.** İNCELEME 2.1.3. Ayırıcı Cümle Bilgisi Özellikleri).

Türkçe tamlama yapıları eserlerde bütün özellikleriyle görülür. Yazı dilinde bunun yanında Farsça ve Arapça tamlama yapısı da kullanılmıştır. Yazı dilindeki durum kadar canlı ve yaygın olmasa da, eserlerde birkaç donuk Farsça tamlama örneğine rastlanmıştır; **abu sémse** /abu zemzem/ (MMD, P14/3) (< āb-ı zemzem), **tagiri adeth** /tagyiri adet/ (SYN, 139) (< tağyīr-i 'ādet), **térchi diari** /terki diyari/ (MMD, P12/15) (< terk-i diyār).

2.2.4. Söz Varlığı Özellikleri

2.2.4.1. İsimler

abdal /abdal/ (MMD, P7/16), **abdarunden** /abdarunden/ (MMD, P7/18), **achluk** /açluk/ (SYN, 14), **achlum** /aklum/ (MMD, P13/3, P13/6), **acighi** /açığı/ (MMD, P12/12), **adabeth** /adabet/ (SYN, 104), **adam** /adam/ (SYN, 2, 78), **adam** /adam/ (SYN, 7, 8), **adamdan** /adamdan/ (SYN, 127), **adamden** /adamden/ (SYN, 2, 142), **adami** /adamı/ (SYN, 127), **adavet** /adavet/ (SYN, 111), **adem** /adem/ (MMD, P15/5, P15/9), **adet** /adet/ (SYN, 65, 114), **agagdan** /agacdan/ (SYN, 102), **agagi** /agacı/ (SYN, 100), **agem** /acem/ (RGLT, 95), **aghalar** /agalar/ (MMD, P15/1), **agiulerdur** /aculerdür/ (SYN, 58), **afendimişdir** أفنديمشدر (EÇS, III/178a26, III/181a27), **agacıımızdır** اعاحغمزدر (EÇS, III/181a27), **ai** /ay/ (RGLT, 96), **aié** /aye/ (MMD, P1/9), **alet** /ayet/ (MMD, P16/3), **ainasi** /aynasi/ (MMD, P17/2), **airulmaktan** /ayrulmaktan/ (MMD, P5/3), **aivanlar** /ayvanlar/ (SYN, 127), **akaiagunde** /ak_ayagunde/ (MMD, P17/20), **akchiaja** /akçaya/ (SYN, 11), **akel** /akıl/ (MMD, P1/4), **aqlāmına** اقلامنه (EÇS, III/159b18), **aklum** /aklum/ (MMD, P14/6), **akrianlukden** /akranlukden/ (SYN, 1), **aksam** /akşam/ (SYN, 32), **alailar** /alaylar/ (MMD, P8/19), **alailarum** /alaylarum/ (MMD, P8/10), **alem** /alem/ (MMD, P3/19), **alem** /alem/ (MMD, P17/4), **alemde** /alemde/ (SYN, 60), **alémden** /alemden/ (MMD, P13/7), **alemin** /alemin/ (SYN, 5),

alér /aler/ (MMD, P7/17, P7/21), **aler** /aler/ (MMD, P7/5), **allāhi** اَللّٰهِي (EÇS, III/146a4), **allāhumuz** اَللّٰهُمُّوز (EÇS, III/146a8), **alianaghun** /al_yanagun/ (MMD, P3/10), **alimleri** /alimleri/ (SYN, 1), **altunda dur** /altundadur/ (SYN, 130), **amellerini** /amellerini/ (RGLT, 94), **anda** اَنْدِه (EÇS, III/157a2), **anassi** /anası/ (SYN, 24), **anda** /anda/ (MMD, P17/15), **andan** /andan/ (SYN, 101, 132), **anglais** /aᅇlayıᅇ/ (SYN, 4), **anūg** /anuᅇ/ (RGLT, 95), **anung** /anuᅇ/ (RGLT, 95, 96), **anlar** اَنْلِر (EÇS, III/171b24), **arab** /arab/ (RGLT, 94, 94, 95), **araba** /araba/ (SYN, 120), **armaghanum** /armaganum/ (MMD, P11/40), **arsum** /arzum/ (MMD, P7/15), **askerden** عَسْكَرْدِن (EÇS, VII/204b22), **aᅇᅇına** عَشَقْنِه (EÇS, III/146a9, III/146a9), **aᅇᅇına** عَشَقْنِه (EÇS, III/146a9, III/146a9), **ascié** /aᅇe/ (MMD, P10/11), **ascighun** /aᅇıgun/ (MMD, P8/14), **ascighuné** /aᅇıgune/ (MMD, P3/3), **ascigum** /aᅇıgum/ (MMD, P14/21), **asciguna** /aᅇıguna/ (MMD, P15/6), **asciguna** /aᅇıguna/ (MMD, P15/6), **ascik** /aᅇık/ (MMD, P1/19, P2/9), **aslanden** /aslanden/ (SYN, 95), **aslanum** /aslanum/ (SYN, 144), **asretlughun** /asretlūᅇun/ (MMD, P10/13), **assadelerum** /azadelerūm/ (SYN, 13), **assassikden** /azazıkden/ (SYN, 4), **assik** /aᅇık/ (SYN, 6, 14), **assike** /aᅇıke/ (SYN, 6), **at** /at/ (SYN, 9), **atafinung** /atasınuᅇ/ (RGLT, 94, 96), **ati** /atı/ (SYN, 23), **atlari** /atları/ (SYN, 50), **auginde** /avcında/ (SYN, 12), **aurath** /avrat/ (SYN, 58), **avrathlarum dur** /avratlarumdur/ (128), **avreth** /avret/ (33), **axti** /ahti/ (MMD, P10/6), **ayu** /ayu/ (10), **babam** بَابَام (EÇS, III/146a10), **baban** /baban/ (MMD, P4/3), **bachnah** /baᅇna/ (RGLT, 96), **bagh** /bag/ (MMD, P9/19), **baghdad** /bagdad/ (MMD, P8/21), **baghdadé** /bagdade/ (MMD, P8/15), **baghri** /bagrı/ (MMD, P8/14), **bagrun** /bagrun/ (MMD, P1/14), **bahar** /bahar/ (SYN, 77), **baksi** /bakıᅇı/ (SYN, 50), **bakuk** /baluk/ (SYN, 20), **bal** /bal/ (SYN, 16, 17), **baldan** /baldan/ (SYN, 107), **balli** /balli/ (SYN, 84), **baluk** /baluk/ (SYN, 52), **barisiki** /barıᅇıkı/ (SYN, 104), **bascha** /baᅇa/ (MMD, P13/26), **bascie** /baᅇe/ (MMD, P1/4), **bascum** /baᅇum/ (MMD, P13/10), **basdan** /baᅇdan/ (20, 74), **bassina** /baᅇına/ (SYN, 90, 94), **bassina** /baᅇına/ (SYN, 90, 94), **bastigi** /bastıᅇı/ (SYN, 119), **baxcedé** /bahᅇede/ (MMD, P9/8), **baxcési** /bahᅇesi/ (MMD, P14/21), **baxcesuné** /bahᅇesüne/ (MMD, P5/5), **bāᅇlarıdur** بَاᅇلَرِيدِر (EÇS, III/146a7), **bahāsi** بَهَاسِي (EÇS, III/146a12), **baᅇa** بَاشِه (EÇS, IV/69b15), **baᅇı** بَاشِي (EÇS, III/186a10), **baᅇında** بَاشِنْدِه (EÇS, IV/69b14), **baᅇını** بَاشِنِي (EÇS, V/259a4), **baᅇıᅇa** بَاشِكِه (EÇS, IV/69b14), **baᅇların** بَاشِلَرِن (EÇS, IV/69b15), **baᅇlarıyle** بَاشِلَرِيلِه (EÇS, IV/69b15), **bayramıdır** بَيْرَامِيدِر (EÇS, V/11a20), **baytalı** بَيْتَالِي (EÇS, II/120a21, II/125a32),

belāni بلانى (EÇS, III/186b9), **bosnada** بوسنده (EÇS, IV/69b16), **bunda** بونده (EÇS, I/364a, III/146a7), **bürāderümsün** بُرَادَهَرُؤْمُسُون (EÇS, III/184b19), **begh** /beg/ (SYN, 73), **beghler** /begler/ (MMD, P7/20, P11/10), **béghum** /begüm/ (P3/18), **beglerum** /beglerüm/ (SYN, 75), **beheram** /beheram/ (RGLT, 94, 95, 95, 96, 96, 96), **beheramung** /beheramun/ (RGLT, 94), **bela** /bela/ (SYN, 5), **belasis** /belasız/ (SYN, 15), **belluni** /belüni/ (MMD, P17/18, P17/21), **beluné** /belüne/ (MMD, P7/3), **bénéler** /beneler/ (MMD, P7/13), **bes** /bez/ (SYN, 40), **besc** /beş/ (MMD, P13/19), **betua** /betua/ (SYN, 143), **bicach** /biçak/ (MMD, P13/22), **bigné** /biñe/ (MMD, P13/20), **bilmeiene** /bilmeyene/ (SYN, 103), **binenum** /binenüm/ (SYN, 9), **binilé** /ibinle (MMD, P11/32), **binit** /binit/ (SYN, 112), **biri** /biri/ (RGLT, 95, 95, 95), **biri** /biri/ (MMD, P15/11, P15/11), **biri birune** /biri birüne/ (MMD, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/15, P15/16), **biribirisune** /biribirisüne/ (P15/3), **birilé** /birile/ (MMD, P11/30), **bize** /bize/ (MMD, P8/6), **boinum** /boynum/ (MMD, P4/18, P14/7), **bokgi dur** /bokcıdur/ (SYN, 44), **borgi** /borcı/ (SYN, 91), **boynuna** /boynuna/ (MMD, P7/4), **budagun** /budagun/ (MMD, P15/6), **bulbul** /bülbül/ (MMD, P15/14), **bulbuler** /bülbüler/ (MMD, P9/9), **bulutha** /buluta/ (SYN, 138), **bunda** /bunda/ (MMD, P1/8, P2/2, P17/13), **bunlar** /bunlar/ (MMD, P2/4), **burni** /burni/ (MMD, P18/11), **caghundér** /çagundur/ (MMD, P3/23), **can** /kan/ (SYN, 26), **cangik** /kancık/ (SYN, 49), **cānımız** جانمز (EÇS, III/181a27), **cānını** جاننى (EÇS, V/259a4), **cānını** جاننى (EÇS, V/259a4), **canon** /kanon/ (SYN, 26), **cānum** جانوم (EÇS, III/146a7, III/184b18), **cānum** جانؤم (EÇS, III/20a28, III/20a29), **cānum** جانوم (IV/91a23), **cānum** حانوم (III/186a9), **caré** /çare/ (MMD, P4/15), **cavı** جأوي (EÇS, II/120a, II/125a36), **cektugeghum** /çektücegüm/ (MMD, P3/21), **cenābıñıssa** جنابكسسسه (EÇS, V/259b7), **cümlesi** جملهسى (EÇS, III/146a7), **cescme** /çeşme/ (MMD, P3/11), **ceup** /cevap/ (MMD, P15/3), **chabour** /şabur/ (RGLT, 94, 95), **chahlic** /şahlık/ (RGLT, 96), **chelebi** /çelebi/ (SYN, 23), **chimi** /kimi/ (MMD, P12/6), **chimunle** /kimünle/ (MMD, P10/5), **chimunler** /kimünler/ (MMD, P12/11), **chiplak** /çıplak/ (SYN, 21), **chiumlekgi** /çümlekci/ (SYN, 29), **chiupeler** /küpelere/ (P17/6), **cieruani** /çervani/ (MMD, P2/5), **cirpugium** /çirpücüm/ (MMD, P1/5), **clig** /kılıç/ (SYN, 9), **congesi** /koncesi/ (MMD, P14/22), **culaghunda** /kulagunda/ (MMD, P17/6), **culun** /kulun/ (MMD, P12/7), **çorbacı** چُورباجي (EÇS, II/120a22, II/125a34), **çorbaya** چوربايه (EÇS, V/259b5), **dagh** /dag/ (MMD, P9/18), **daghidur** /dagidur/ (MMD, P3/21),

dagleri /dagleri/ (MMD, P1/17), **dağlarda** داغلرده (EÇS, VII/204b21), **danesim** /danesim/ (SYN, 24), **dedikleri** /dedikleri/ (SYN, 51), **degnis/** deñiz/ (SYN, 33), **degnise** /deñize/ (SYN, 52, 70), **delie** /deliye/ (SYN, 36), **demirden** /demirden/ (SYN, 47), **derdi** /derdi/ (SYN, 5), **derdum** /derdüm/ (MMD, P13/19), **deria** /derya/ (MMD, P4/2), **deriadé** /deryade/ (MMD, P6/4), **deruisc** /derviş/ (MMD, P14/21), **dervise** /dervişe/ (SYN, 32), **destan** /destan/ (MMD, P3/19), **déurani** /devrani/ (MMD, P2/7), **deveden** /deveden/ (SYN, 39), **diarden** /diyarden/ (MMD, P8/2), **dil** /dil/ (SYN, 113), **dilli** /dili/ (MMD, P1/14), **dinenden** /dinenden/ (RGLT, 94), **dineni** /dineni/ (RGLT, 96), **dinum** /dinüm/ (MMD, P11/3), **dīnüm** دینۆم (EÇS, III/91a24, III/153b15), **dīnūñ** دینک (EÇS, III/146a9), **dis** /diş/ (SYN, 113), **disunde** /dizünde/ (MMD, P17/2), **diyārda** دیارده (EÇS, III/131b27), **dogusinden** /doguşinden/ (SYN, 84), **dokussi** /dokuzı/ (SYN, 8), **don** /don/ (SYN, 8), **doniai** /dönyayı/ (SYN, 88), **dost** /dost/ (SYN, 35, 45), **dostden** /dostden/ (SYN, 3), **dosti** /dosti/ (MMD, P14/18), **dostlar** /dostlar/ (SYN, 34, 97), **dostlar** /dostlar/ (MMD, P13/4, P13/8, P13/12, P13/16, P13/20, P13/24, P13/28), **dostluk** /dostluk/ (SYN, 111), **dostum** /dostum/ (MMD, P11/24, P11/24, P11/29, P11/34, P11/44, P11/49), **dövletli** دُولتلی (EÇS, IV/90b18), **düşmanlar** دوشمانلر (EÇS, III/131b25), **düşmanlarımızun** دشمانلریموزون (EÇS, III/186a9), **düşmenlerimiz** دسملرورم (EÇS, IV/80a31), **dudagun** /dudagun/ (MMD, P15/7), **dughmelerun** /dügmelerün/ (MMD, P2/10), **dumeni dur** /dümenidür/ (SYN, 75), **dunia** /dünya/ (SYN, 19), **duniaje** /dünyaye/ (60), **durust** /dürüst/ (45), **duscunde** /düşünde/ (MMD, P17/20), **dusman** /düşman/ (SYN, 3, 45), **dusmanlar** /düşmanlar/ (SYN, 97), **dusman** /düşman/ (SYN, 38), **dusmani** /düşmanı/ (SYN, 37), **efendi** /efendi/ (MMD, P2/7), **effendiluk** /efendilük/ (SYN, 69), **efendimize** افندیمه (EÇS, III/171b24), **efendimizüñdür** افندیمزکدور (EÇS, III/146a7), **efentimizdir** افندیمزدر (EÇS, III/171b24), **effendinum** /efendinüm/ (SYN, 50), **eilik** /eylik/ (SYN, 103), **einuné** /eynüne/ (MMD, P3/17), **ekin** /ekin/ (SYN, 54), **ekluk** /eklük/ (SYN, 104), **ekmegim** اکمهگیم (EÇS, V/259b7), **el** /el/ (SYN, 46), **elakligi** /elaklığı/ (SYN, 42), **éldé** /elde/ (MMD, P13/4), **elden** /elden/ (MMD, P10/10), **élé** /ele/ (MMD, P10/10), **elēdeh** /elende/ (RGLT, 94), **elende** /elende/ (RGLT, 95), **eler** /eler/ (MMD, P10/8), **eli** /eli/ (SYN, 46, 71, 94), **elimüzde** المرده (EÇS, IV/80a29), **elümden** المدن (EÇS, III/146a8), **elinden** /elinden/ (SYN, 117), **éllé** /ele/ (MMD, P13/11), **élumden** /elümden/ (MMD, P10/4),

elunden /elünden/ (MMD, P17/18), **élunden** /elünden/ (MMD, P17/21), **éman** /eman/ (MMD, P3/5), **enghiél** /engel/ (MMD, P1/8), **epsen** /epsen/ (SYN, 43), **erassinde** /erasinde/ (SYN, 27, 34), **erlerum dur** /erlerümdür/ (SYN, 128), **ervāhına** ارواحنه (EÇS, III/146a10), **esîrler** اسيرلر (EÇS, IV/185b20), **esîrlerimiz** اسيرلریموز (EÇS, III/146a12), **esîrlerimizüñ** اسيرلریمزك (EÇS, III/146a7), **esana** /ezana/ (MMD, P13/14), **eschumun** /eşhümün/ (MMD, P1/1), **esciuni** /eşüni/ (MMD, P4/22), **éscumlé** /eşümle/ (MMD, P11/16), **essek** /eşek/ (SYN, 41), **eylik** /eylik/ (SYN, 52), **felek** /felek/ (MMD, P10/2), **ferdaié** /ferdaye/ (MMD, P3/15), **fichirum** /fikrüm/ (MMD, P13/3), **fikir** /fikir/ (SYN, 101), **fil** /fil/ (SYN, 38, 39, 99), **gam** /gam/ (SYN, 5), **ganlér** /canler/ (MMD, P7/8), **ganum** /canum/ (MMD, P4/7, P14/5, P14/20), **ġazāñ** غزاک (EÇS, III/186b9), **ġāziler** غازيلر (EÇS, V/11a20, V/11a20), **ġāzilerinġ** عارلرک (EÇS, V/8b1), **gebeli** /cebeli/ (SYN, 20), **geda** /geda/ (SYN, 5), **gefai** /cefayi/ (MMD, P3/3), **gefaler** /cefaler/ (MMD, P11/6), **gelecekleri** کلهجکلری (EÇS, III/160a16), **gendini** /gendini/ (SYN, 63), **gendini** /gendini/ (SYN, 63), **genetisé** /cenet_ise/ (MMD, P13/11), **gerchiekluk** /gerçeklük/ (SYN, 111), **géuruné** /cevrüne/ (MMD, P8/14), **ghaughaié** /gavgaye/ (MMD, P3/13), **ghéisilerden** /geysilerden/ (MMD, P7/1), **ghiécenden** /geçenden/ (MMD, P10/15), **ghiege** /gece/ (MMD, P17/23), **ghielendén** /gelenden/ (MMD, P10/15), **ghiemi** /gemi/ (MMD, P6/4), **gian** /can/ (SYN, 59), **gianden** /canden/ (SYN, 71), **giandén** /canden/ (MMD, P13/16), **gianden** /canden/ (MMD, P14/12), **giani** /cani/ (MMD, P11/6), **gianum** /canum/ (SYN, 59, 97), **gianum** /canum/ (MMD, P11/1, P17/24, P17/26), **gidiyi** كدييى (EÇS, III/6a15), **gilimiz** كليمز (EÇS, V/207b26), **giecmekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **gieliscun** /celişün/ (MMD, P14/11), **giognul** /gönül/ (51, 88), **gioksun** /cöksün/ (MMD, P2/10), **gioksunden** /cöksünden/ (MMD, P3/5), **gionul** /cönül/ (MMD, P1/16, P6/7, P8/13, P11/2, P11/8, P11/13, P11/18, P13/8), **gionulden** /cönülден/ (MMD, P6/3), **gionumi** /cönümi/ (MMD, P3/2, P12/11), **giormekden** /görmekden/ (SYN, 110), **giormetlughu** /cörmetlügi/ (MMD, P10/7), **giosu** /cözi/ (MMD, P1/13, P17/7), **giosleri** /gözleri/ (SYN, 6), **gioslérune** /cözlerüne/ (MMD, P3/1), **giosli** /cözli/ (MMD, P13/1, P14/1), **gioslum** /cözlüm/ (MMD, P13/9), **gioss sus** /gözsüz/ (SYN, 49), **giosun** /gözün/ (SYN, 27), **gisli** /gizli/ (SYN, 3), **giul** /cül/ (MMD, P15/13), **giuler** /cüler/ (MMD, P5/6, P9/8, P9/13, P11/11), **giulilen** /cül_ilen/ (MMD, P15/13), **giulum** /cülüm/ (MMD, P11/17, P14/22), **giulun** /cülün/ (MMD, P15/6), **giumlek** /gümlek/ (SYN, 56),

giunaxum /cünahum/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/11 P9/16, P9/21), **giunde** /cünde/ (MMD, P13/2), **giundén** /cünden/ (MMD, P13/2), **giundus** /cündüz/ (MMD, P17/19), **giunglunde dur** /günlündedür/ (SYN, 71), **giun** /gün/ (SYN, 22, 36, 84), **giurdughumi** /gürdügümi/ (SYN, 140), **giurgistandan** /cürcistandan/ (MMD, P15/1), **giusel** /cüzel/ (MMD, P11/4, P11/9, P11/14, P11/19, P14/11), **giuseler** /cüzeler/ (MMD, P2/3), **giuselerun** /cüzelerün/ (MMD, P2/5), **giuselum** /cüzelum/ (MMD, P12/9, P12/14, P12/19, P14/15), **giuselun** /cüzelün/ (MMD, P12/4), **guch** /güç/ (SYN, 134), **habarlar** /habarlar/ (SYN, 75), **ħaberiñüz** خبريکز (EÇS, VII/204b22), **ħacipaié** /ħaçipaye/ (MMD, P1/11), **ħairlussi** /ħayırlusı/ (SYN, 108), **ħalik** /ħalik/ (SYN, 52), **ħamāma** حمامه (EÇS, III/131b25), **ħamama** /ħamama/ (SYN, 61), **ħānun** خأنون (EÇS, IV/90b18), **ħarama** /ħarama/ (SYN, 64), **ħaramdan** /ħaramdan/ (SYN, 64), **ħarāra** حراره (EÇS, III/131a3), **ħarfun** /ħarfun/ (SYN, 97), **ħasil** /ħasıl/ (SYN, 54), **ħasretiñiz** خسرنيکز (EÇS, III/178a27), **ħazretinizden** خزرهتيزدن (EÇS, V/259a6), **ħessabe** /ħesabe/ (SYN, 79), **ħicāba** ححابه (EÇS, V/8b1), **ħile** /ħile/ (SYN, 66), **ħilei** /ħileyi/ (SYN, 66), **ħurmeth** /ħürmet/ (SYN, 74), **ħurmuz** /ħürmüz/ (RGLT, 95, 95, 95), **ialan** /yalan/ (SYN, 30), **ialan** /yalan/ (MMD, P11/47, P12/25), **ialisunda** /yalisunda/ (MMD, P4/2), **iana** /yana/ (MMD, P11/32), **ianunda** /yanunda/ (MMD, P12/16), **iaplerler** /yaplerler/ (MMD, P13/5), **iar** /yar/ (MMD, P11/51, P15/2, P15/4, P15/8, P15/12, P15/16, P16/6), **iaraki** /yarakı/ (SYN, 22), **iaranda** /yaranda/ (MMD, P12/12), **iare** /yare/ (MMD, P1/7), **iari** /yari/ (MMD, P10/4, P12/16), **iarsuz** /yarsuz/ (SYN, 48), **iarsuz** /yarsuz/ (MMD, P3/22), **iaruluch** /yaruluk/ (MMD, P8/11), **iarum** /yarüm/ (MMD, P1/13, P3/13, P3/15, P3/17, P7/6, P7/10, P7/14, P9/1; P11/23, P11/28, P11/33, P11/43, P11/48), **iarumdan** /yarumdan/ (MMD, P7/20), **iarumden** /yarümden/ (MMD, P8/1, P8/5), **iarume** /yarüme/ (MMD, P5/2, P5/7, P9/18), **iarumé** /yarüme/ (MMD, P5/4, P5/8, P10/8, P11/20), **iarumun** /yarümün/ (MMD, P5/5, P6/2), **iascinda** /yaşında/ (MMD, P11/7), **iassamanden** /yaşamanden/ (SYN, 4), **iasse** /yaşe/ (SYN, 65), **iasulanlar** /yazulanlar/ (MMD, P13/26), **iasum** /yasum/ (MMD, P10/18), **icaset** /icazet/ (MMD, P11/37, P16/4), **ichiatigi** /ikiyatici/ (SYN, 93), **ichtiarum** /iktiyarum/ (MMD, P13/3), **icinde** /içinde/ (MMD, P3/19), **içinde** اچنده (EÇS, V/8b1), **īmānum** ایمانوم (EÇS, IV/91a24), **īmānum** ایمانوم (EÇS, III/153b15), **insan** /insan/ (SYN, 89), **irssis** /ırsız/ (SYN, 87), **ittikat** /itikat/ (SYN, 98), **işi** ایشي (EÇS, III/116a1), **iemekten** /yemekten/ (MMD, P8/18),

iemenden /yemenden/ (SYN, 117), **iemiss** /yemiş/ (SYN, 102), **iemissden** /yemişden/ (SYN, 100), **ierde** /yerde/ (29, 119, 140), **ieri** /yeri/ (SYN, 80), **ierile** /yerile/ (MMD, P11/31), **ierine dur** /yerinedür/ (SYN, 112), **ierun** /yerün/ (SYN, 72), **iéscil** /yeşil/ (MMD, P4/17), **iil** /yıl/ (RGLT, 95, 96), **ilunden** /ilünden/ (MMD, P5/1), **imamler** /imamler/ (MMD, P8/16), **imansuz** /imansuz/ (MMD, P3/4), **imanum** /imanum/ (MMD, P11/3), **iola** /yola/ (MMD, P8/8), **iolar** /yolar/ (MMD, P9/18), **iolda** /yolda/ (SYN, 112), **iolda** /yolda/ (MMD, P10/14), **ioldas** /yoldaş/ (SYN, 112), **ioldass** /yoldaş/ (SYN, 136), **ioldass dur** /yoldaşdur/ (SYN, 87), **irradet** /iradet/ (SYN, 57), **irsse** /irsze/ (SYN, 87), **irum** /yirüm/ (MMD, P13/23), **isc** /iş/ (MMD, P13/18), **isméné** /ismine/ (MMD, P11/36), **issi** /işi/ (SYN, 88), **issirmadigum** /ısırmadığum/ (SYN, 94), **istedigi** /istedigi/ (SYN, 29), **istedigun** /istedigün/ (SYN, 96), **istunde** /istünde/ (MMD, P1/18), **itughumi** /itügümi/ (MMD, P10/6), **iughruk** /yügrük/ (MMD, P6/3, P6/7), **iurechten** /yürekten/ (MMD, P11/31), **iureghum** /yüregüm/ (MMD, P4/14), **iureghumé** /yüregüme/ (MMD, P13/22), **iusi** /yüzi/ (SYN, 31, 46), **iusi** /yüzi/ (MMD, P11/41), **iusler** /yüzler/ (MMD, P8/16), **iusli** /yüzli/ (MMD, P10/4), **iusum** /yüzüm/ (MMD, P1/9), **iusun** /yüzün/ (MMD, P10/7), **iusunden** /yüzünden/ (MMD, P17/4), **iuзни** /yüzni/ (RGLT, 96), **izunuzde** /yuzunuzde/ (MMD, P18/14), **jarum** /yarüm/ (MMD, P13/1, P13/5), **jarumdén** /yarümden/ (MMD, P6/1), **jarumi** /yarümi/ (MMD, P17/16), **jarumun** /yarümün/ (MMD, P17/2, P17/6), **qabliçsayı** قَبْلِيچسايى (III/116a2), **kademli** قَدَمَلِي (EÇS, II/125a36), **kafesta** /kafesta/ (MMD, P4/21), **kāfire** كَافِرَه (EÇS, V/8b1, V/11a20), **kāfirleri** كَافِرلَرِي (EÇS, IV/69b15, IV/185b20), **kāfirlerine** كَافِرلَرِنَه (EÇS, V/8a34), **kafftandan** /kaftandan/ (SYN, 56), **qahvealtı** قَهْوَه آلْتِي (EÇS, III/131b27), **kaifieti** /kayfiyeti/ (MMD, P9/15), **kairisi** /kayrisi/ (MMD, P16/8), **kairissinden** /kayrısından/ (SYN, 63), **qal‘asın** قَلْعَهسِن (EÇS, VII/204b23), **qal‘asına** قَلْعَهسِنَه (EÇS, IV/87b6), **qal‘ayı** قَلْعَهيِي (EÇS, III/161a11), **qandiyeyi** قَانْدِييَايِي (EÇS, IV/87b6), **qanımız** قَانِمِز (EÇS, III/146a12), **qaniye** قَانِيَه (EÇS, V/8b1), **qānūnı** قَانُونِ (EÇS, IV/90b18), **kanadi** /kanadi/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17, P4/21; P10/2), **kanadum** /kanadum/ (P8/20), **kanadumi** /kanadumi/ (MMD, P10/2), **kandén** /kanden/ (MMD, P14/11), **kara** /kara/ (SYN, 31), **karadé** /karade/ (MMD, P6/5), **karamsiler** /karamziler/ (MMD, P10/18), **kardasclar** /kardaşlar/ (MMD, P6/2), **kardass’dur** /kardaşdır/ (SYN, 59), **karinge** /karunçe/ (SYN, 38), **karmsi** /karımzi/ (MMD, P3/17),

kartal /kartal/ (SYN, 85), **kasci** /kaşi/ (MMD, P17/7), **kascun** /kaşun/ (MMD, P11/45),
kass /kaz/ (SYN, 28), **kavga** /kavga/ (SYN, 98), **kebābı** کبابی (EÇS, III/146a10), **kelam**
/kelam/ (MMD, P9/5), **keremiñ** كرمك (EÇS, II/120a21), **keret** /keret/ (SYN, 139),
kerreh /kerre/ (RGLT, 95), **kescgliar** /kişlar/ (MMD, P4/2), **qılıcumı** قلمجی (EÇS,
III/157a2), **kime** كمه (EÇS, III/161a11), **kiamété** /kiyamete/ (MMD, P11/12), **kichileri**
/kişileri/ (RGLT, 95), **kimzeie** /kimzeye/ (SYN, 96), **kisi** /kızı/ (SYN, 24), **kiss** /kişi/
(SYN, 61, 63, 71), **kissi** /kızı/ (SYN, 5), **klig** /kılıc/ (SYN, 47), **koinune** /koynune/
(MMD, P4/19), **koinuné** /koynune/ (MMD, P7/2), **kokicighi** /kokiçigi/ (MMD, P4/6),
kolum /kolum/ (MMD, P4/18, P14/7), **kolumi** /kolumi/ (MMD, P10/2), **korku** /korku/
(SYN, 70), **köküli** كوكولی (EÇS, V/259b7), **köyleri** كولری (EÇS, IV/185a19), **kul** /kul/
(MMD, P10/10), **kulausun** /kulauzun/ (MMD, P8/8), **kulbini** /kulbını/ (SYN, 29),
kuloghli /kulogli/ (MMD, P8/18), **qulunı** قُلونی (EÇS, II/120a), **qulunudır** قُلُونُودِر (EÇS,
II/125a36), **kulum** /kulum/ (MMD, P3/18), **kulundan** /kulundan/ (MMD, P14/13),
kumasi /kumasi/ (MMD, P17/8), **kumrim** /kumrim/ (MMD, P4/4, P4/8, P4/12, P4/16,
P4/20, P4/21, P4/23, P4/24), **kumrimun** /kumrimun/ (MMD, P4/9, P4/13, P4/17,
P4/21), **kurt** /kurt/ (SYN, 78, 79, 80, 81), **kurti** /kurtı/ (SYN, 27), **kus** /kuş/ (SYN, 18),
kusanum /kuşanum/ (SYN, 9), **kusclar** /kuşlar/ (P4/1), **kusden** /kuşden/ (SYN, 77),
quşlı قوشلی (EÇS, III/6a14), **quthı** قوثلی (EÇS, III/186a9), **kutlu** /kutlu/ (SYN, 84),
kutunda /kutunda/ (MMD, P11/12), **lahana** /lahana/ (SYN, 122), **leilasuna** /leylasuna/
(MMD, P1/20), **lek sis** /leksiz/ (SYN, 106), **leskier** /leşker/ (SYN, 106), **lufui** /lütvi/
(MMD, P12/1), **lutf** /lutf/ (SYN, 97), **magrip** /magrip/ (SYN, 109), **maqlülü** محلولی
(EÇS, IV/ 90b19), **mal** /mal/ (SYN, 13), **mālıdur** مالیدر (EÇS, III/146a12, III/146a12),
mālımuz مالمز (EÇS, III/146a12), **māluna** مالینه (EÇS, III/146a12), **mançayı** مانچایی
(EÇS, III/146a8), **manisse dur** /manisedür/ (SYN, 97), **maslahatlerum**
/maslahatlerüm/ (SYN, 108), **masriki** /maşrıki/ (SYN, 109), **meclun** /mecl (MMD,
P1/19), **meçikli** مچکلی (EÇS, II/120a22, II/125a32), **meghnunum** /meghnunum/ (MMD,
P11/15), **mehenet** /mehenet/ (SYN, 5), **melik** /melik/ (RGLT, 94), **menkühesin** منکوحهسن
(EÇS, III/20a29), **mesthan** /mesthan/ (SYN, 6), **meşe** /meze/ (MMD, P15/7), **meulam**
/mevlam/ (MMD, P10/12, P11/52), **mevlām** مولام (EÇS, III/161a11), **mezāra** مزاره (EÇS,
III/157a2), **milki** /milki/ (RGLT, 95), **milkni** /milknı/ (RGLT, 94), **muhabet** /muhabet/
(SYN, 110), **muhalfet** /muhalfet/ (SYN, 1), **muraduna** /muraduna/ (MMD, P9/14),

muxabét /muhabet/ (MMD, P12/5, P12/10), **müselmānuḡ** مُسلمانك (EÇS, III/20a29), **namāzından** نمازندن (EÇS, V/11a20), **nare** /nare/ (MMD, P15/11), **nasari** /nazarı/ (SYN, 50), **nasarum** /nazarum/ (MMD, P17/12), **nasé** /naze/ (MMD, P9/9, P9/9), **nasibin** /nasibin/ (SYN, 117, 117), **nasli** /nazli/ (MMD, P5/7), **nasliare** /nazli_yare/ (MMD, P3/16), **nasliaré** /nazli_yare/ (MMD, P3/20, P3/24), **nasliarume** /nazli_yarüme/ (MMD, P3/12), **nasub** /nasüb/ (SYN, 115), **nefs** /nefs/ (SYN, 15), **neflenden** /neslenden/ (RGLT, 96), **nouman** /numan/ (RGLT, 94,94), **nus** /nuş/ (SYN, 88), **odaia** /odaya/ (MMD, P15/9), **odalı** اودملى (EÇS, III/131b25), **odam** اودم (EÇS, III/131b26), **oġlanum** اوغلانوم (EÇS, IV/87b6), **oġli** /oġlı/ (SYN, 73, 78), **oġlı** اوغلى (EÇS, IV/69b15, V/8b1), **oġlum** اوغلوم (EÇS, I/362b25), **ogurda** /ogurda/ (SYN, 70), **ok** /ok/ (SYN, 12, 18), **okgi dur** /okcidur/ (SYN, 44), **olanler** /olanler/ (SYN, 131), **oldugum** /oldugum/ (MMD, P3/1), **on** /on/ (SYN, 8), **on** /on/ (MMD, P13/19), **onda** /onda/ (SYN, 113), **oni** /onı/ (RGLT, 95), **onun** /onun/ (MMD, P17/7), **oran** /oran/ (SYN, 67), **ortagun** /ortagun/ (MMD, P15/5), **ortassi dur** /ortasıdur/ (SYN, 108), **ottden** /otden/ (SYN, 123), **otth** /ot/ (SYN, 33, 86, 119), **ottmane** /otmane/ (SYN, 125), **ottmanli** /otmanlı/ (SYN, 119, 120), **padichah** /padişah/ (RGLT, 94), **padichahleri** /padişahleri/ (RGLT, 95), **padissa** /padişa/ (SYN, 5), **pambuk** /pambuk/ (SYN, 40), **parmak** /parmak/ (SYN, 16, 135), **pazirgian** /pazirgan/ (SYN, 83), **peixamber** /peyhamber/ (MMD, P4/10), **peltegi** /peltegi/ (SYN, 121), **piberi** /piberi/ (SYN, 122), **piri** /piri/ (MMD, P11/7), **pismanlik** /pişmanlık/ (SYN, 125), **pout pereft** /put perest/ (RGLT, 94), **puşqamı** پۇشقامى (EÇS, III/157a1), **rachiplardan** /rakiplardan/ (MMD, P11/41), **rahatligi** /rahatlığı/ (SYN, 98), **rakiplerun** /rakiplerün/ (MMD, P9/13), **şabāhdan** صباحدن (EÇS, V/84a24), **sabax** /sabah/ (MMD, P17/24, P17/26), **saber** /sabır/ (SYN, 14), **şablami** صابلمى (EÇS, III/157a1), **saclari** /saçlari/ (MMD, P13/21), **safrangi** /safrancı/ (SYN, 41), **sagh** /sag/ (MMD, P9/20), **sahmanunden** /sahmanunden/ (MMD, P5/1), **sakali** /sakalı/ (SYN, 144), **samani** /samani/ (SYN, 130), **sap** /sap/ (MMD, P1/5), **saraidur** /sarayıdur/ (SYN, 32), **saranlar** /saranlar/ (MMD, P11/39, P11/53), **sarap** /şarap/ (SYN, 58), **sarka** /şarka/ (SYN, 138), **sarum** /zarum/ (MMD, P13/2), **sati pazar** /satı pazar/ (SYN, 35), **scaler** /şaler/ (MMD, P7/6, P7/9), **scami** /şami/ (MMD, P6/6), **scarabini** /şarabını/ (MMD, P17/3), **scarabini** /şarabını/ (MMD, P17/3), **scaxin** /şahin/ (MMD, P8/9), **scemsden** /şemsden/ (SYN, 138),

scenligun /şenligün/ (SYN, 124), **sceriat** /şeriat/ (SYN, 135), **sceutali** /şevtali/ (MMD, P11/21), **sceutalisi** /şevtalisi/ (MMD, P14/12), **scian** /şiyān/ (SYN, 131, 133), **sciriun** /şirün/ (MMD, P1/18), **sebax** /sebah/ (MMD, P12/1, P14/4), **selam** /selam/ (MMD, P2/1, P9/2), **selamlar** /selamlar/ (MMD, P9/14), **selamumi** /selamumi/ (MMD, P2/1), **seli** /seli/ (MMD, P1/1), **seman** /zeman/ (MMD, P10/5, P10/13, P10/18, P11/46), **séman** /zeman/ (MMD, P10/9), **semanundé** /zemanunde/ (MMD, P5/7), **sermaie** /sermaye/ (MMD, P1/10), **serḥadümüze** سرحدوموزه (EÇS, III/159b19), **seydüm** سدوم (EÇS, III/184b18), **seyrāni** سيرانى (EÇS, VII/204b23), **şevābı** ثوابى (EÇS, III/146a10, III/146a10), **seuani** /sevani/ (MMD, P2/6), **séudaie** /sevdaye/ (MMD, P3/14), **seudeghum** /sevdügüm/ (MMD, P17/5), **seudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/13), **séudugeghum** /sevdücegüm/ (MMD, P12/3), **seudughum** /sevdügüm/ (MMD, P17/9), **seuenler** /sevenler/ (MMD, P11/38, P11/54, P16/5, P16/9), **sexarum** /seharum/ (MMD, P11/20), **siaxler** /siyahler/ (MMD, P10/17), **sichin** /sikin/ (SYN, 82), **siffati dur** /sıfatıdur/ (SYN, 133), **sinek** /sinek/ (SYN, 85), **sinekten** /sinekten/ (SYN, 98), **sirhie** /sirhe/ (SYN, 107), **sirkecik** سرکهچك (EÇS, V/259b5), **sofi** /sofi/ (SYN, 24), **soileienun** /söyleyenün/ (SYN, 133), **soleisden** /söyleyişden/ (SYN, 30), **şobada** صوباده (EÇS, III/116a2), **sulica** سوليجه (EÇS, I/170a34), **sultānum** سلطانم (EÇS, III/161a21, III/161a23), **şulubayımız** صلوبايمز (EÇS, V/207b26), **suchli** /suçlı/ (SYN, 53), **sucum** /suçum/ (P3/18, P3/18), **sucum** /suçum/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/11, P9/16, P9/21), **sui** /suyı/ (SYN, 24), **suia** /suya/ (SYN, 125), **suirı** /su_yiri/ (SYN, 130), **sularilé** /sularile/ (MMD, P14/3), **sulfichiare** /zülfikare/ (MMD, P1/6), **sulfun** /zülün/ (MMD, P3/14), **sulmi** /zülmi/ (MMD, P11/46), **sultanum** /sultanum/ (MMD, P9/3, P9/6, P9/10, P9/11, P9/16, P9/21), **sultanumun** /sultanumun/ (MMD, P12/2, P12/8, P12/18), **sultanumun** /sultanumun/ (MMD, P12/2, P12/8, P12/18), **sulumle** /zülümle/ (MMD, P11/22), **sumbullum** /sümbülüm/ (MMD, P17/10), **sus** /süz/ (SYN, 127), **sus** /süz/ (MMD, P13/25), **sususluk** /susuzluk/ (SYN, 14), **fultanlic** /sultanlık/ (RGLT, 95), **şarābı** شرابى (EÇS, III/146a8, III/146a8, III/146a9), **şarābımız** شرابمز (EÇS, III/146a12), **şehidler** شهيدلر (EÇS, V/11a20), **şer‘de** شرعه (EÇS, III/20a29), **şimdengerü** سمدنگرو (EÇS, IV/69b20), **ta‘āmına** طعامنه (EÇS, III/131b27), **tabura** تابوره (EÇS, IV/69b15), **tachtunda** /tahtunda/ (MMD, P11/10), **tagi** /tacı/ (RGLT, 96), **taktur** /taktür/ (SYN, 89), **tali** /tali/ (SYN, 138), **tangri** /tangri/ (MMD, P4/10), **taricni** /tarikni/ (RGLT, 96),

tarla /tarla/ (SYN, 85), **tasca** /taşa/ (MMD, P13/27), **tass** /taş/ (SYN, 92), **tassa** /tasa/ (SYN, 91), **tatar** /tatar/ (SYN, 140), **tatli** /tatlı/ (SYN, 58, 104), **tatli** /tatli/ (MMD, P11/1), **tatli dur** /tatlıdur/ (SYN, 107), **taussani** /tavşanı/ (SYN, 120), **tekelif** /tekelif/ (SYN, 34), **téman** /temam/ (MMD, P3/23), **ténüm** /tenüm/ (MMD, P14/8), **térchi diari** /terki diyari/ (MMD, P12/15), **teseli** /teseli/ (MMD, P8/6), **tilki** /tilki/ (SYN, 95), **torbasi** /torbası/ (SYN, 31), **tui** /tüy/ (SYN, 81), **turnaler** /turnaler/ (MMD, P8/3, P8/4, P8/4, P8/7, P8/7, P8/7, P8/7, P8/12, P8/12), **turnalér** /turnaler/ (MMD, P8/4, P8/12), **turesi** /türesi/ (SYN, 72), **turunge** /turunce/ (MMD, P15/11), **tus** /tuz/ (MMD, P10/11), **tutmaga** /tutmaga/ (SYN, 132), **tuttunden** /tütünden/ (SYN, 123), **tutum** /tütüm/ (SYN, 140), **tuvar** /tuvar/ (SYN, 92), **tüfengümi** تفنگمی (EÇS, III/157a2), **tütücik** تۇتۇچىك (EÇS, V/259b6), **uari** /vari/ (MMD, P1/5), **uarum** /varum/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/12, P9/17, P9/22), **uarunden** /varunden/ (MMD, P7/19), **uaxtunda** /vahtunda/ (MMD, P11/11), **uch** /uç/ (SYN, 33), **ucmekten** /üçmekten/ (MMD, P8/20), **ufagik** /ufacik/ (MMD, P4/1), **ugrenmege** /ügrenmege/ (SYN, 118), **uluie** /ülüye/ (SYN, 143), **ulunden** /ülünden/ (MMD, P5/3), **umrum** /ümrüm/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/12, P9/17, P9/22), **umrume** /ümrüme/ (MMD, P1/10), **uni** /üni/ (MMD, P4/5), **urumi** /urumi/ (MMD, P6/6), **usnune** /üsnüne/ (MMD, P7/12), **ustine** /üstine/ (SYN, 122), **ustunde** /üstünde/ (MMD, P2/6), **ustuné** /üstüne/ (MMD, P7/11), **usumun** /üzümün/ (SYN, 24), **uyvari** اويوارى (EÇS, IV/87b6), **vefasus** /vefasuz/ (MMD, P11/5), **vilāyetleri** ولايتلىرى (EÇS, IV/185b20), **xaber** /haber/ (MMD, P8/3), **xak** /hak/ (MMD, P7/15, P11/12, P17/12), **xali** /hali/ (MMD, P12/2, P12/3, P12/4, P12/8, P12/9, P12/13, P12/14, P12/18, P12/19), **xalum** /halum/ (MMD, P11/42), **xami** /hami/ (MMD, P6/5), **xatorgighum** /hatorcigüm/ (MMD, P1/12), **xatori** /hatori/ (MMD, P12/10), **xatrégighum** /hatrecigüm/ (MMD, P2/2), **xevesilen** /hevesilen/ (MMD, P3/14), **xigran** /hicran/ (MMD, P3/21), **xunchiarum** /hünkarum/ (MMD, P9/4, P9/7, P9/7, P9/12, P9/12, P9/17, P9/17, P9/22, P9/22), **xunciarum** /hünçarum/ (MMD, P9/4, P9/12), **xusnun** /hüsnün/ (MMD, P1/3), **yanuma** يانومه (EÇS, III/157a2), **yigide** يگيده (EÇS, IV/ 90b19), **yigit** يگيت (EÇS, III/146a4, III/146a7), **yollari** يوللىرى (EÇS, IV/185a19), **yundum** يۇندۇم (EÇS, II/120a, II/125a36), **zaman** /zaman/ (SYN, 51, 62), **zamanēdeh** /zamanende/ (RGLT, 95, 95), **zamanēden** /zamanenden/ (RGLT, 94), **zebāniler** زبانيلىر (III/157a2), **zeciat** /zeçat/ (MMD, P2/3), **zefkisefassin** /zefkisefasın/ (SYN, 5).

2.2.4.2. Sıfatlar

achar /akar/ (MMD, P11/46), **ala** /ala/ (MMD, P13/1, P14/1), **alla** /ala/ (MMD, P3/1), **almis** /almış/ (SYN, 142), **atılan** /atılan/ (SYN, 12), **axir** /ahır/ (RGLT, 95), **bağana** بَعْنَا (EÇS, IV/90b19), **bastigi** /bastığı/ (SYN, 119), **belasis** /belasız/ (SYN, 15), **bilmeien** /bilmeyen/ (SYN, 1, 109), **bilmeiene** /bilmeyene/ (SYN, 103), **bir kaç** بر قاج (EÇS, I/362b25), **biter** /biter/ (MMD, P13/18), **biuk** /biyük/ (SYN, 39), **boş** بوش (EÇS, III/159b19), **bozulan** بوزولن (EÇS, VII/204b22), **bu** بو (EÇS, III/146a7, III/146a8, III/146a8, III/146a11), **buliman** /bulıman/ (MMD, P1/7), **chiesmis** /kesmiş/ (SYN, 135), **chiok** /çok/ (SYN, 28, 30, 30, 43, 122), **choc** /çok/ (RGLT, 95), **ciftta** /çifta/ (MMD, P17/18), **cümle** جمله (EÇS, III/186a9, IV/69b14), **delén** (delen/ (MMD, P1/17), **delli** /deli/ (MMD, P1/16), **deruisc** /derviş/ (MMD, P14/21), **diyen** دين (EÇS, III/146a12), **doghar** /dogar/ (MMD, P1/9, P7/7), **dogri** /dogri/ (MMD, P11/5, P11/25, P11/42), **doidigi** /doyduğu/ (SYN, 80), **dövletli** دُولْتلی (EÇS, IV/90b18), **durt** /dürt/ (RGLT, 95), **eden** /eden/ (SYN, 53), **efen** /efen/ (SYN, 49), **ei** /ey/ (SYN, 86), **eken** /eken/ (SYN, 54), **er** /er/ (SYN, 36), **eski** /eski/ (SYN, 40, 45), **gair** /gayr/ (MMD, P11/27), **gesen** /gezen/ (SYN, 95), **ghiormeiën** /görmeyen/ (MMD, P7/8), **giecen** /ceçen/ (MMD, P2/8), **giosli** /cözli/ (MMD, P13/1, P14/1), **giren** /giren/ (SYN, 76), **gisli** /gizli/ (SYN, 3), **giul iusli** /cül yüzli/ (MMD, P10/4), **giurdughumi** /gürdüğümi/ (SYN, 140), **giusel** /cüzel/ (MMD, P15/5, P15/9, P17/14), **hankı** حانقی (EÇS, III/20a28), **her** /her/ (SYN, 1, 11, 60, 61, 62, 63, 65, 68, 70, 71, 72), **ialunus** /yalunuz/ (SYN, 92), **ianglisc** /yanglış/ (MMD, P8/8), **iaramas** /yaramaz/ (SYN, 105), **iaramass** /yaramaz/ (SYN, 47), **iarar** /yarar/ (SYN, 93), **iatan** /yatan/ (SYN, 95), **iauri** /yavri/ (MMD, P8/4, P8/7, P8/12, P8/17), **iaus** /yavuz/ (SYN, 104), **iazilan** /yazılan/ (SYN, 90), **ich** /iç/ (SYN, 134), **iemiss** /yemiş/ (SYN, 102), **iemissden** /yemişden/ (SYN, 100), **inge** /ince/ (MMD, P7/3, P17/21), **issirmadigum** /ısırmadığım/ (SYN, 94), **istedigi** /istedigi/ (SYN, 29), **istedigun** /istedigün/ (SYN, 96), **isteien** /isteyen/ (SYN, 48), **iuz on durt** /yüz on dürt/ (RGLT, 95), **kalķmiş** قَالْقَمِش (EÇS, I/170a34), **karé** /kare/ (MMD, P1/13), **kare** /kare/ (MMD, P4/13, P13/9), **karmsi** /karımzi/ (MMD, P5/6, P15/13), **kasan** /kazan/ (SYN, 122), **kasanilan** /kazanılan/ (SYN, 64), **katulan** /katulan/ (MMD, P10/11), **ķazi** قازي (EÇS, III/146a4, III/146a7), **korkan** /korkan/ (SYN, 81, 123, 137), **korkmaian** /korkmayan/ (MMD, P18/1), **kutlu** /kutlu/ (SYN, 84), **mor** /mor/ (MMD, P9/19),

nasliare /nazli_yare/ (MMD, P3/16), **nasliaré** /nazli_yare/ (MMD, P3/20, P3/24),
nasliarume /nazli_yarüme/ (MMD, P3/12), **nā-şer‘ī** ناشرعى (EÇS, III/20a29), **ne** /ne/
(SYN, 7, 68, 116), **ne** /ne/ (MMD, P3/2, P3/18, P3/18, P7/13, P7/21, P8/5), **né** /ne/
(MMD, P6/4, P6/5, P7/5, P7/5, P7/10, P7/14, P7/17, P8/2, P9/3, P9/6, P9/11, P9/16,
P9/21, P10/3, P13/13, P14/13, **odalı** اودملى (EÇS, III/131b25), **ol** /ol/ (SYN, 5, 116), **ol**
/ol/ (MMD, P12/4, P12/9, P12/14, P12/19), **olam** /olam/ (SYN, 115), **olan** /olan/
(MMD, P1/19, P6/1, P8/1), **olanler** /olanler/ (SYN, 131), **pişmiş** پشمش (EÇS, I/170a34),
sac laiagach /saklayacak/ (MMD, P13/23), **sarulagak** /sarulacak/ (MMD, P3/23),
satulan /satulan/ (MMD, P10/10), **scindi** /şindi/ (MMD, P1/11, P3/23, P11/27, P11/42),
soileienun /söyleyenün/ (SYN, 133), **sulca** سوليجه (EÇS, I/170a34), **şişmiş** ششمش (EÇS,
I/170a34), **şu** شو (EÇS, III/146a10, III/146a12, 146a12, IV/90b19, IV/90b19), **tatli** /tatlı/
(SYN, 58, 104), **tatli** /tatli/ (MMD, P11/1), **tenhater** /tenha_ter/ (MMD, P1/17), **tenxa**
/tenha/ (MMD, P1/7), **tutan** /tutan/ (SYN, 14), **ufagik** /ufacik/ (MMD, P4/1),
ugranmeien /ügranmeyen/ (SYN, 69), **ulén** /ülen/ (MMD, P1/18), **ulmis** /ülmiş/ (SYN,
144), **uran** /uran/ (SYN, 44, 44), **vch** /üç/ (RGLT, 96), **vefasus** /vefasuz/ (MMD,
P11/5), **veren** /veren/ (SYN, 139), **xer** /her/ (MMD, P10/11), **xér** /her/ (MMD, P14/4).

2.2.4.3. Zamirler

Kişi	ben, men ^{**} ; sen; ol, o[n], a[n]; biz, siz, onlar
Soru	kim
İşaret	bu; şol; bunlar
Dönüşlülük	kendü, gendü, gendi

ÖRNEKLER:

Kişi zamiri:

I. teklik kişi:

bana /bana/ (MMD, P3/12, P3/16, P3/20, P3/22, P3/24, P7/10, P11/50, P11/52, P17/23), **baña** بكا (EÇS, V/259b6), **ben** /ben/ (MMD, P3/7, P7/14, P9/5, P10/9, P11/25, P11/26, P11/30, P11/35, P12/7, P13/4, P13/13, P15/9, P16/2, P16/6, P17/13, P17/14, P17/17, P17/19), **ben** بن (EÇS, III/161a11), **bende** /bende/ (MMD, P16/4), **benden** /benden/ (MMD, P11/32, P11/37), **beni** /beni/ (MMD, P2/12, P3/6, P3/8, P3/13, P3/15; P10/1, P11/33, P11/43, P11/48, P16/7, P18/13), **béni** /beni/ (MMD, P3/19, P7/16, P11/23), **beni** بني (EÇS, II/120a20, II/125a32, III/161a11), **benüm** /benüm/ (MMD, P2/2, P3/21; P10/6; P11/1, P11/3; P13/1, P17/10), **benümdür** /benümdür/ (MMD, P17/5, P17/9), **benüm** بِنُوم, بِنُوم (EÇS, I/362b, III/146a8, III/157a1, III/184b19), **benümle** بِنْمَلَه (EÇS, III/157a2), **mén** /men/ (MMD, P3/12, P3/16), **men** /men/ (MMD, P3/20, P3/24).

II. teklik kişi:

sana /sana/ (MMD, P4/7, P7/14, P11/37, P11/51, P13/14, P16/4, P17/25), **saña** سكا (EÇS, III/131b26), **sén** /sen (MMD, P7/16, P16/7), **sen** /sen/ (MMD, P3/6, P3/8, P3/13, P7/10, P9/5), **sen** سن (EÇS, III/184b19, V/8a34, V/8b1, V/259a4, VII/204b21, VII/204b21), **sénan dictum** /sen_and_içtüm/ (MMD, P11/26), **senden** /senden/ (MMD, P17/12), **senden** /senden/ (MMD, P6/7), **senden** سندن (EÇS, III/161a18), **seni** /seni/ (SYN, 25), **séni** /seni/ (MMD, P11/2, P11/9, P11/14, P11/18), **seni** /seni/ (MMD, P4/3, P11/4, P11/8, P11/13, P11/19, P11/24, P11/25, P11/29, P11/30, P11/34, P11/38, P11/44, P11/49, P11/53, P11/54, P13/15, P14/2, P14/4, P14/5, P14/9, P14/10, P14/14, P14/15, P14/19, P14/20, P16/2, P16/5, P16/6, P16/9), **seni** سني (EÇS, III/131b26, V/84a24),

sensun /sensün/ (MMD, P1/10), **senun** /senün/ (MMD, P3/7, P7/12), **sénun** /senün/ (MMD, P7/4).

III. teklik kişi:

anda /anda/ (MMD, P17/15), **anda** آنده (EÇS, III/157a2), **andan** /andan/ (SYN, 101, 132), **ol** /ol/ (MMD, P5/2, P5/4, P5/5, P5/8, P12/9, P12/14, P12/19, **ol** اول (EÇS, IV/185b19, IV/185b19), **oni** /oni/ (RGLT, 95).

I. çokluk kişi:

bise /bize/ (MMD, P9/10, P12/5), **biz** بز (EÇS, III/159b18, III/171b24, IV/69b20, IV/185b19, V/84a24), **bizde** بزده (EÇS, III/161a18), **bizde** بزده (EÇS, III/161a18), **bize** /bize/ (MMD, P8/6), **bize** بزده (EÇS, III/131b26, III/146a8, III/178a26, III/178a26), **bizi** بزى (EÇS, III/6a14, V/8b1), **bizim** بزم (EÇS, III/178a26), **bizüm** بزم, بزم (EÇS, III/131b25, III/131b27, III/146a7, III/146a12).

II. çokluk kişi:

size سیزه (EÇS, III/171b24).

III. çokluk kişi:

onlar أونلر (EÇS, V/231a7).

Soru zamiri:

kim /kim/ (SYN, 23, 24, 24, 60, 71), **kime** كيمه (EÇS, III/161a11).

İşaret zamiri:

bu /bu/ (MMD, P2/3, P13/25), **bu** بو (EÇS, I/364a7, III/116a1, III/146a7), **bunda** /bunda/ (MMD, P1/8, P2/2, P17/13); **sciol** /şol/ (MMD, P2/8, P7/4, P7/12), **scol** /şol/ (MMD, P17/19), **sol** /şol/ (SYN, 138); **bunlar** /bunlar/ (MMD, P2/4).

Dönüslülük zamiri:

gendini /gendini/ (SYN, 63), **guëdu** /gendü/ (RGLT, 95), **kendü** كندو (EÇS, VI/274a9), **kendüyi** كندویی (EÇS, VI/274a9).

2.2.4.4. Zarflar

aghlaiup /aglayup/ (MMD, P17/19), **aglaiup** /aglayup/ (MMD, P17/17), **akchia sis** /akçasız/ (SYN, 76), **akilane** /akilane/ (SYN, 68), **akup** /akup/ (MMD, P8/2), **aldughi uax'ti** /aldugi vahti/ (MMD, P3/2), **alup** /alup/ (MMD, P13/10), **andan** /andan/ (SYN, 101), **andegi uaxti** /andığı vahti/ (MMD, P10/8), **angilaim** /ancılayım/ (SYN, 114), **anup** /anup/ (MMD, P12/7), **artuk** /artuk/ (MMD, P1/2), **bachtughum seman** /baktugum zeman/ (MMD, P3/7), **baş başa** باش باشه (EÇS, IV/69b15), **bile** بيله (EÇS, III/157a2), **böyle** بولنه (EÇS, III/186a10), **bu kadar** بو قدر (EÇS, V/8b1), **bugün** بكون (EÇS, V/11a20), **çok** چؤق (EÇS, III/178a27), **daim** /daim/ (SYN, 70), **dererichèn** /derer_iken/ (MMD, P15/6), **deyü** ديؤ (EÇS, III/178a26), **doghri** /dogrı/ (SYN, 55), **dolu** /dolu/ (MMD, P8/18), **durmaiup** /durmayup/ (MMD, P8/19), **durup** /durup/ (MMD, P10/9), **edüp** ادوب (EÇS, V/8b1), **efdal** افضل (EÇS, V/11a20), **egri** /egri/ (SYN, 55), **égup** /egüp/ (MMD, P11/50), **ei** /ey/ (SYN, 105, 121, 127), **ep** /ep/ (SYN, 51), **evel** /evel/ (SYN, 44, 132), **eyle** ايله (EÇS III/161a18), **eylece** ایلجه (EÇS, V/207b27), **gaiet** /gayet/ (SYN, 141), **gaiet** /gayet/ (MMD, P16/2), **ghielup** /gelüp/ (MMD, P8/19), **ghiene** /gene/ (MMD, P17/5, P17/9), **giecmekten** /ceçmekten/ (MMD, P8/19), **gielup** /celüp/ (MMD, P2/5), **gielurchiën** /celürken/ (MMD, P15/1), **gieri** /ceri/ (MMD, P11/40), **giorduchés** /cördükçez/ (MMD, P13/6), **gioringé** /cörincez/ (MMD, P15/10), **gioringés** /cörincez/ (MMD, P14/14), **gioringes** /cörincez/ (MMD, P14/6), **giucup** /cüçüp/ (MMD, P2/9), **giuldughi uaxti** /cüldügi vahti/ (MMD, P3/8), **giusup** /cüzüp/ (MMD, P2/10), **hacan** /haçan/ (MMD, P9/1), **hemân** همان (EÇS, III/161a22, III/161a23, V/11a20), **hemîşe** هميسه (EÇS, III/186a9), **henüz** هنوز (EÇS, III/160a16), **icen** /içen/ (MMD, P2/7, P2/10, P5/6), **içerken** اچرکن (EÇS, III/146a8), **iemekten** /yemekten/ (MMD, P8/18), **iken** ايکن (EÇS, IV/80a29), **ilâhi** الهي (EÇS, III/116a1), **iptida** /iptida/ (SYN, 101), **kaçup** فحوب (EÇS, V/8b1), **kaul sis** /kavlsız/ (SYN, 76), **koypup** فحوب (EÇS, V/8b1), **meghier** /meger/ (MMD, P17/8), **moucarrar** /mukarrar/ (RTGL 94, 94), **ne zaman** نه زمان (EÇS, V/8a34), **neçik** نچک (EÇS, V/207b26), **nice** نجه (EÇS, VII/204b22),

nicin /niçin/ (MMD, P2/3), **niçe** نحه (EÇS, IV/185b20), **niçi** نچي (EÇS, III/178a26), **nige** /nice/ (SYN, 114), **nigé** /nice/ (MMD, P13/4, P13/8, P13/12, P13/12, P13/20, P13/20, P13/24, P13/28, P13/28), **nige** /nice/ (MMD, P13/4, P13/8, P13/16, P13/16, P13/24), **olingés** /olincez/ (MMD, P14/6), **olup** /olup/ (MMD, P8/15), **oşurup** اوصوروپ (EÇS, III/161a22), **oțurup** اوطوروپ (EÇS, III/161a22), **râst gelüp** كلوپ (EÇS, V/84a24), **sararup** /sararup/ (MMD, P13/13), **saringés** /sarincez/ (MMD, P14/6), **seup** /sevüp/ (MMD, P16/7), **soiunup** /soyunup/ (MMD, P7/2), **sonra** /sonra/ (MMD, 44, 77, 132), **fongrah** /soņra/ (RGLT, 96), **şimdengerü** سمدنگرو (EÇS, IV/69b20), **şimdi** شمدي (EÇS, V/259b7), **tes** /tez/ (SYN, 139), **uaringe** /varince/ (MMD, P15/9), **ucmekten** /üçmekten/ (MMD, P8/20), **ucup** /uçup/ (MMD, P8/9), **uirurchien** /virürken/ (MMD, P15/3), **uldughi vax'ti** /üldügi vahti/ (MMD, P3/4), **upup** /üpüp/ (MMD, P2/11), **üileh** /üyle/ (RGLT, 95), **varup** /varup/ (MMD, P16/9), **vlingeh** /ülince/ (RGLT, 95), **xic** /hiç/ (MMD, P4/15), **xosc** /hoş/ (MMD, P13/17), **yine** ينه (EÇS, III/159b19), **zāhirā** زاهرا (EÇS, IV/88a10).

2.2.4.5. Edatlar

agep /acep/ (MMD, P1/2, P8/2), **amma** /amma/ (SYN, 88), **amma** /amma/ (RGLT, 95), **ammā** آما (EÇS, V/239b24), **ax** /ah/ (MMD, P3/12, P4/18, P10/5, P13/15, P15/2, P15/12), **belkim** بلكم (EÇS, III/178a27), **bire** بيره (EÇS, I/364a, III/6a, III/131a, III/131a, III/131a, III/131a, III/131b, III/146a, III/146a, III/146a, IV/69b, IV/69b, V/8a, V/8a, V/11a, V/84a, V/84a, V/259a, V/259a, VI/274a,), **bilaxi** /bilahi/ (MMD, P11/17), **bre** /bre/ (MMD, P6/2, P6/2, P14/1, P17/11), **chunki** /çünki/ (RGLT, 95), **cibi** چبي (EÇS, IV/88a10), **daha** /daha/ (SYN, 25, 69), **dahi** داهي (EÇS, III/157a2, IV/88a10), **de** ده (EÇS, V/207b26), **doghri** /dogri/ (MMD, P8/15), **em** /em/ (SYN, 58), **ema** /ema/ (SYN, 118), **ghibi** /gibi/ (MMD, P7/7), **gibi** /gibi/ (SYN, 38), **gibi** كبي (EÇS, III/146a12), **hane** /hane/ (MMD, P10/6), **hele** هله (EÇS, V/8b1), **xem** /hem/ (MMD, P11/3), **ia** /ya/ (SYN, 138), **iscte** /işte/ (MMD, P13/13, P17, P17/19), **işde** اشدّه (EÇS, V/259b7), **ja** /ya/ (SYN, 138), **keret** /keret/ (SYN, 139), **sere** /zere/ (SYN, 24), **şāyed** شاید, شاید (EÇS, III/116a1, IV/69b16, IV/88a10), **ualaxi** /valahi/ (MMD, P11/15, P11/47), **ualay** /valay/ (MMD, P2/4), **ve** /ve/ (SYN, 5), **ve** و (EÇS, III/157a1, III/171b24, III/181a26, III/184b19, IV/185b20, IV/185b20, IV/185b20, V/11a20), **ya'nī** يعني (EÇS, III/157a2), **yohsa** يوحسه (EÇS, IV/80a29).

V. SONUÇ

V. SONUÇ

Bu çalışmada, Latin ve Osmanlı harfleriyle yazılmış eserlere dayanarak XVII. yüzyılda Batı Rumeli’de konuşulmuş olan Türkçenin özellikleri ortaya koyulmuştur. İlgili eserlerden çıkarılan çeşitli özellikler, XVII. yüzyıl Batı Rumeli sahasında, Eski Anadolu Türkçesiyle benzerlikleri olan bir Türkçenin konuşulmuş olduğuna işaret etmiştir. Bu durum, tarihî süreç ve göç hareketleri ile de uyumludur.

Bugünkü Batı Rumeli sahasında birçok ağız vardır. Bu ağızlar, Batı Rumeli içinde alt ağız gruplarını oluştururlar. Kelime, ek gibi bakımlardan XVII. yüzyıl metinlerinde ikilikler veya çok varyantlılık söz konusudur. Dolayısıyla hem günümüzdeki durumdan hem bu gibi tarihî verilerden hareketle XVII. yüzyıl Batı Rumeli’inde birkaç ağzın konuşulmuş olduğu söylenebilir. Coğrafi olarak küçük bir saha olmaması, buna uygundur.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı Rumeli coğrafyasından çok sayıda devlet adamı, edebiyatçı çıkmıştır. Ayrıca, İmparatorluğun birçok coğrafyası gibi, burası da Osmanlı Türkçesi yazı dilinin kullanım alanıdır. XVII. yüzyılda bölgede Batı Rumeli ağızlarının konuşurları, aynı zamanda yazı dilini de çeşitli düzeyde kullanmışlardır. Karakteristik *g > c* değişmesi neticesinde bölge ağızlarındaki *cel-* şekline karşılık yazı dilinin *gel-* şeklinin de kullanımda olması bunun sonuçlarından biridir.

XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinde ek ünlüleri çoklukla yuvarlak ünlüdür. Asli /ɲ/ sesi /n/, bazen /m/ olmuştur. Kelimelerin ilk hecelerinde /ö/ yerine /ü/ görülür. Kelime ve hece başlarında başları /g/ yerine /c/; /k/ yerine /ç/ sesine rastlanır. Kelime sonlarında /i/ sesi, /ı/, /u/ ve /ü/ yerine de görülebilir. İki ünlü arası ve hece sonunda /g/ ve /ğ/ korunmuş, bazı ikiz ünsüzlerde tekleşme yaşanmıştır. İçinde asli /h/ sesi taşıyan bazı kelimelerdeki bu ses düşmüştür. Damak uyumunda da aykırılıklar görülebilir. Morfolojik bakımdan, görülen geçmiş zaman çekiminde bütün kelimelere tek şekil olarak {-miş}, zarf-fiil çekiminde {-ince} eklenir. Emir-istek çekiminde *bak* yanında *baka*, *gel* yanında *cele* kullanımı vardır. Birinci çoklukta *alayuz* “alalım”, *kalasık* “kalalım”, *duramız* “duralım”, *cirelüz* “girelim” gibi çekimler vardır. Yazı dilinde *başlatmak* denilirken, Batı Rumeli’de aynı çekim için *başlatırmak*, *ben askerim* gibi bir yerde *ben asker iyüm* kullanılır. Buranın cümlelerinde yüklem sonda olmayabilir. *Hem*, *ya* ve en meşhuru *bre* seslenmesi de Batı Rumeli’yi gösterir.

İncelediğimiz yazılı kaynaklardan (dört transkripsiyon metni ve bir Osmanlı-Arap harfli metin) tespit edilebildiği kadarıyla XVII. yüzyıl Batı Rumeli Türkçesinin ayırıcı özellikleri şu şekildedir:

Ses Bilgisi Özellikleri:

- Ünlülerde Dudak Uyumu-Uyumsuzluğu
- /ŋ/ > /n/
- İlk Hecede /ö/ > /ü/
- Kelime Başında ve İçinde /g/ > /c/
- Kelime Başında ve İçinde /k/ > /ç/
- Kelime Sonunda /ı/, /u/, /ü/ > /i/
- İki Ünlü Arası ve Hece Sonunda /g/ ve /ğ/
- İkiz Ünsüzlerde Tekleşme
- /n/ - /ŋ/ > /m/
- /h/ > Ø
- Kelime Sonunda Ötümsüzleşme
- Damak Uyumunda Aykırılık

Şekil Bilgisi Özellikleri:

- Tek Varyantlı {-miş} Eki
- Tek Varyantlı {-ince} Eki
- İkinci Teklik Emir-İstek Eki: {-A}
- Birinci Çokluk Emir-İstek Ekleri
- Fiilden Fiil Yapım Eki: {-tIr-}, {-tUr-}
- Cevherî Fiil Geniş Zaman Çekimi

Cümle Bilgisi Özellikleri:

- Devrik Cümle Kullanımı

Söz Varlığı Özellikleri:

- Bağlama Edatı Olarak “Hem”
- “Bre” Edatı
- “Ya” Cümle Başı Edatı

VI. KAYNAKÇA

VI. KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Kemal 1984, “Vıçıtırın Folkloru”, Çevren, S: 43, Eylül 1984, 112-122
- Adamović, Milan 2009, Çeviren: Aziz Merhan, Floransalı Filippo Argenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Adamović, Milan 1985, Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache, Leiden
- Adamović, Milan 1976, “Razvitak vokalizama kod nekih osmanskih sufiksa”, Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 22-23/1972-73, Sarajevo, 281-299
- Adamović, Milan 1974, “Giovanni Molino und seine türkische Grammatik”, ALH 24, 37-67
- AABŞ 1999: Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, (9 Mayıs 1997), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ahmed, Oktay 2012, “Makedonya Türk Ağızlarında İki Sesin Durumu Üzerine: “ö” Ünlüsü ve “h” Ünsüzü”, TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı: 1/2 2012, 15-26
- Ahmed, Oktay 2004, Morfosintaksa Na Turskite Govori Od Ohridsko Prespanskiot Region, Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi Blaje Koneski Filoloji Fakültesi, Doktora Tezi, Üsküp
- Akalın, Mehmet 1988, Tarihî Türk Şiveleri, (İlaveli 2. Baskı), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
- Akalın, Şükrü Halûk 2011, Seyyâh-ı Âlem Evliya Çelebi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Akar, Ali 2008, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Eski Bir Sıfat-Fiil Kalıntısı: {-cı}”, Turkish Studies, Volume 3/3, Spring 2008, 1-7
- Akar, Ali 2004, Muğla Ağızları, Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları
- Akarsu, Kâmil 2011, Rumelili Za'ifi Divanı (Tenkidli Metin), Ankara: Berikan Yayınları
- Akça, Hakan 2012, Ankara İli Ağızları, Ankara: TKAE
- Aksel, Hatice Kutlar 1995, Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

- Aksoyak, İ. Hakkı 2010, “Rumeli Edalı Bir Bursalı Şair: Lami’i”, Türkçenin Yükseliş Çağında Bursa’da Dil-Kültür ve Edebiyat Bilgi Şöleni - Bildiriler, 4-5 Haziran 2010, Bursa, 77-87
- Aksoyak, İ. Hakkı 2006, Ahmed-i Yesevî’nin Rumelili Bir Takipçisi Üsküplü Atâ, Tuhfetü’l-Uşşâk, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Aksoyak, İ. Hakkı 2006, Ahmed-i Yesevî’nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ, Tuhfetü’l-Uşşâk (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Ankara: Bizim Büro Yayınları
- Alangu, Tahir 1958, “İstanbul Şivesi - Türkiye Türkçesi”, Türk Dili, Şubat 1958, C: VII, S: 77, 225-226
- Alil, Sevin 2008, “Radoviş ve Yöresindeki Türk Ağzında Kullanılan Çekim Ekleri”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 289-317
- Allen, William Sidney 2004, Vox Latina - a Guide to the Pronunciation of Classical Latin, Cambridge: Cambridge University Press
- Altunan, Sema 1999, XVI ve XVII Yüzyıllarda Rumeli Yürükleri ve Naldöken Yürük Grubu, Anadolu Üniversitesi Doktora Tezi, Eskişehir
- Andrews, Walter G., İnan, Murat, Kebeli, Sevim, Waters, Stacy 2010, “Osmanlıca Metinlerin Transkripsiyonunu Yeniden Düşünmek: Geri Dönüştürülebilir Transkripsiyon”, Turkish Studies, Volume 5/2, Spring 2010, 1210-1248
- Atalay, Besim 1946, Bergamalı Kadri, Müyessiretü’l-Ulûm (tıpkıbasım, çeviriyazılı metin ve dizin), İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ay, Özgür 2009, Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aydemir, Yaşar 2012, “Divan Şiiri ve Arnavut Asıllı Şairler”, Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı (UDEK 2012), Tiran 2012, 230-242
- Aydın, Mehmet 2012, “Seyahatname’deki Türkmen Türkçesi”, Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu, 23-26 Mart 2011, Kütahya, Bildiriler, İstanbul, 81-91
- Aydın, Mehmet 2002, Aybastı Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Baki, Enver 1968, “Vıçıtırın Manileri”, Sesler, 28 (Eylül 1968), 79-82
- BEK 2006 - Balkanlar El Kitabı, Cilt I: Tarih, Derleyen: Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Ankara: KaraM - Vadi

- Balkanlar ve İtalya'da Şehir ve Manastır Arşivlerindeki Türkçe Belgeler Semineri 2003, (16-17 Kasım 2000), Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Baltazzi, Alex., Galdies, George., Poulimenos, George 2012, A Lexicon Smyrneika - İzmir Rumcası Sözlüğü, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Banguoğlu, Tahsin 1977, "Anadolu ve Rumeli Ağızları", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul: Dergâh Yayınlar, 132-134
- Barracough, Geoffrey 1980, Times Dünya Tarihi Atlası, İstanbul: Karacan Yayınları
- Başdaş, Cahit 1999, "Anadolu ve Kosova Türk Ağızlarında g>c, k>ç Değişmeleri", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1-7
- Beksaç, Zeynel 1981, "Prizren'de Söylenen Türküler", Çevren, 29 (Mart 1981), 153-158
- Bouchard-Côté, Alexandre., Hall David., Griffiths, Thomas L., Klein, Dan 2013, "Automated reconstruction of ancient languages using probabilistic models of sound change", PNAS, 11 Şubat 2013, Washington, 1-6.
- Brendemon, Brent 1979, "Labiyal Ünlü Uyumunun Gelişmesi Üzerine Bazı Notlar", Türkiyat Mecmuası, 19 (1977-79), 223-240
- Boškov, V. 1988, "Katalog turskih rukopisa franjevačkih samostana u Bosni i Hercegovini Sarajevo", Sarajevo
- Boyev, Emil 1968, "Bulgaristan Türk Diyalektolojisiyle İlgili Çalışmalar", XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 171-178
- Bulut, Christiane 1998, "Copied strategies of clause combining. Relativization in Middle Ottoman Turkish", Turkic Languages 2, 1998, 171-197.
- Buran, Ahmet 1996a, Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Buran, Ahmet 1996b, -Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Y: 1996, 11-18
- Buran, Ahmet., İlhan, Nadir 2008, Elazığ Yöresi Söz Varlığı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1975, Osmanlı Müellifleri (1299-1915), 3. Cilt, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınları

- Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1972, Osmanlı Müellifleri (1299-1915), 2. Cilt, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınları
- Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1972, Osmanlı Müellifleri (1299-1915), 1. Cilt, Hazırlayanlar: A. Fikri Yavuz - İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınları
- Buş, Aziz., Şimşek, Hayriye., Şimşek, İsa 1967, "Prizren Folklorundan Seçmeler", Sesler, 13 (Şubat 1967), 82-89
- Bülbül, Tuncay 2008, "Bir Kültür Merkezi Olarak Manastır ve Manastır Doğumlu Divan Şairleri", Turkish Studies, Volume 3/4 Summer 2008, 454-471
- Caferoğlu, Ahmet 1995, Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Caferoğlu, Ahmet 1989, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964, Ankara, 1-33
- Caferoğlu, Ahmet 1960, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Araştırmalarının Bugünkü Durumu", VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 65-70
- Caferoğlu, Ahmet 1995, Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Caferoğlu, Ahmet 1995, Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Caferoğlu, Ahmet 1994, Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Candan, Eraslan 2013, Arthur Lumley Davids'e Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Türkçesi, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Cebeci, İsa 2010, Örneklerle Deliorman Türk Ağzı Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Clauson, Gerard 1972, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, London: Oxford At The Clarendon Press
- Clouzier, Gervais 1654, Les Voyages Du Sieur Du Loir, Paris
- Csáki, Éva 2008, "Baverya Devlet Kütüphanesindeki Yunanca El Yazması Kitabının Orta Türkçe Metinlerine Dair", VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 933-950

- Çağatay, Saadet Şakir 1943, "Uygurca ve Eski Osmanlıcada Instrumental +n", DTCF Dergisi, I/3, 93-107
- Çapan, Pervin 2005, Muşafa Safāyī Efendi, Tezkire-i Safāyī (Nuḥbetü'l-Āsār Min Fevā'idi'l-Eş'ār) İnceleme - Metin - İndeks, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları
- Čaušević, Ekrem 1991, "'Bosanski" turski i njegova autentična obilježja", Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 41/1991, Sarajevo, 385-394.
- Çavuşoğlu, Mehmed 1987, "Nedim'e Dair", Türk Dili, Haziran 1987, C: LIII, S: 426, 331-344
- Čehajić, Džemal 1973, "Pjesme Fevzije Mostarca na turskom jeziku", Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: XVIII-XIX/1968-69, Sarajevo, 285-314
- Çeltik, Halil 2009, "Rumeli Şairlerinin Klâsik Türk Şiirine Katkıları", Turkish Studies, Volume 4/8 Fall 2009, 804-824
- Çeltik, Halil 2008, Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası, Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Çınar, Bekir 2012, "Bosnalı Sabit ve Ziya Paşa'nın Zafernâmelerindeki Şekil ve Zihniyet Mukayesesi", Turkish Studies, Volume 7/3, Summer 2012, 801-812
- Dallı, Hüseyin 1991, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Dankoff, Robert., Tezcan, Semih 2012, An Evliya Çelebi Bibliography, (3rd edition: September 2012)
- Dankoff, Robert 2008, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Okuma Sözlüğü, Çeviren: Semih Tezcan, İstanbul: YKY Yayınları
- Dankoff, Robert 1989, "Turkish Languages anda Turkish Dialects according to Evliya Çelebi", Altaica Osloensiya, Proceeding from the 32nd Meeting of the Permanent International Altaistic Conference, Oslo, June, 12-16
- De La Croix, M. Petis 1666, Dictionnaire Manuscrit Français et Turc, Paris
- De Thévenot, Jean 1664, Relation d'un Voyage Fait au Levant, Paris
- Demir, Necati 2001, Ordu İli ve Yöresi Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu
- Demir, Nurettin, "Şindi Her Şiy Ceylan: Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları (baskıda)

- Demir, Nurettin 2012, “Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları”,
Diyalektolog, Sayı 4, Yaz 2012, 1-8
- Demir, Nurettin 1999, “Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri”, Ağız Araştırmaları
Bilgi Şöleni, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 78-87
- Deny, Jean 1941, Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi), Çeviren: Ali Ulvi Elöve,
İstanbul: Maarif Matbaası
- Develi, Hayati 2010, Osmanlı'nın Dili, İstanbul: Kesit Yayınları
- Develi, Hayati 2009, Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1, İstanbul: Kesit Yayınları
- Develi, Hayati 2009, Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2, İstanbul: Kesit Yayınları
- Develi, Hayati 2008, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, Turkish
Studies, Volume 3/3 Spring 2008, 212-230
- Develi, Hayati 2004, Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Azerbaycan-
Türkmen Ağızı, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara: Türk Dil
Kurumu Yayınları
- Develi, Hayati 2002, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik
Esaslar”, Türkbilig, 2002/4, 117-124
- Develi, Hayati 1999, “Türkiye Türkçesinde İç Seste Ünsüz Benzeşmesi ve Yansızlaşma”,
3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı, (1996), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 295-
302
- Develi, Hayati 1998a, XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garibe, İstanbul:
Kitabevi
- Develi, Hayati 1998b, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, Doğu Akdeniz Türk Dili
ve Edebiyatı Dergisi, Sayı:1, Gazimagosa, 27-36
- Develi, Hayati 1995, Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı
Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Dilaçar, Agop 1971, “1612’de Avrupa’da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin
Özellikleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1970), Ankara, 197-210
- Dilaçar, Agop 1956, “Batıdan Alınan Kelimelerin İmlâsı”, Mart 1956, C: V, S: 54, 344-
347
- Dilaçar, Agop 1953, “Batı Türkçesi”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1953), 73-92

- Diringer, David 1953, *The Alphabet - A Key to the History of Mankind* (Second and revised edition), Hertfordshire: Hutchinson's Scientific and Technical Publications
- Donado, Giovanni Battista 1688, *Della Letteratura de' Turchi*, Venetia
- Dönmez, Özlem Demirel 2012, *Kuzeydoğu Bulgaristan Silistre İli Dulovo / Akkadınlar İlçesi Türk Ağzları (İnceleme - Metinler - Dizin)*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Drimba, Vladimir 1997, "La grammaire turque de Giovanni Agop (1685)", *Studia Ottomanica*, Festgabe für György Hazai zum 65. Geburtstag, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 39-46
- Drimba, Vladimir 1992, "La grammaire turque d'Antonio Mascis (1677)", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Sayı: 82, Wien, 109-120
- Duman, Musa 2004, "Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, c. 1, 793-804
- Duman, Musa 2002, "On the usage of the adverbial suffix +IA in Old Anatolian Turkish", *Turkic Languages* 6, 8-18
- Duman, Musa 1999, "Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair", *İlmî Araştırmalar*, 7, 65-103
- Duman, Musa 1998, "Damak Ünsüzlerinin Klasik Osmanlı Türkçesi Dönemindeki Gelişmelerine Dair", *Doğu Akdeniz*, 1, 1-26.
- Duman, Musa 1996, "Klasik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili", *TDK, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı (1996)*, 331-359
- Duman, Musa 1995a, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Duman, Musa 1995b, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkçe Açısından Önemi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1995, 153-178
- Duman, Musa 1995c, "Türkiye Türkçesinin Tarihî Kaynaklarından Carbognano'nun Grameri ve İmlâ-Telâffuz İlişkisi Bakımından Önemi", *İlmî Araştırmalar* 1, İstanbul, 95-106
- Duru, Necip Fazıl., Duru, Rıza 2010, "La Croix Paitis'in 1665'te Latin Harfleriyle Yazdığı Türkçe Bir Gazel", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3/11 Spring 2010, 223-229

- Dryga, Iryna 2009, “Türkçenin Rumeli Ağızlarının Lengüistik Statüsü ve Sınıflandırılmasına Dair”, Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları
- Eckmann, János 2005, Çağatayca El Kitabı, Çeviren: Günay Karaağaç, Ankara: Akçağ Yayınları
- Eckmann, János 2004, “Edirne Ağızı”, Çeviren: Oğuzhan Durmuş, İlmî Araştırmalar, Sayı: 18, İstanbul: Gökkubbe Yayınları
- Eckmann, János 2003, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, Yayına Hazırlayan: Osman Fikri Sertkaya, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Eckmann, János 1998, “Dinler (Makedonya) Türk Ağızı”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 189-204
- Eckmann, János 1988, “Harezmi Türkçesi”, Tarihî Türk Şiveleri, (İlaveli 2. Baskı), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
- Eckmann, János 1962, “Kumanova (Makedonya) Türk Ağızı”, Németh Armağanı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 1962, 111-144
- Eckmann, János 1953, “Karamanlı Türkçesinde -maca Ekli Fiil Şekli”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1953, Ankara, 45-48
- Eckmann, János 1950, “Anadolu Karamanlı Ağızlarına Ait Araştırmalar”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1-2, Ankara, 165-200
- Ediskun, Haydar 1992, Türk Dilbilgisi, Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Egüz, Esra 2010, “Pristineli Begzâde Nûrî Divanı ve Divan’daki Şifreli Yazılar”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 27 - Bahar, Konya, 297-311
- Eker, Süer 2006, “Ekstra Küçük Bir Dil Olarak Romanya ‘Tatar Türkçesi’”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2006, Cilt: 23, Sayı: 2, 85-100
- Emin, İlhami 1969, “Radoviş Türküleri”, Sesler, 38 (Eylül 1969), 81-89
- Engüllü, Avni Cemal 1969, “Üsküp’te Söylenilen Türküler”, Sesler, 39-40 (Ekim-Kasım 1969), 69-77
- Ercilasun, Ahmet Bican 2010, Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, (9. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları

- Ercilasun, Ahmet Bican 2000a, “Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, Türk Dili, Ankara, 115-119
- Ercilasun, Ahmet Bican 2000b, “Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, Türkçe'nin Ağızları Çalıştayını Bildirileri, Haz.: A. Sumru Özsoy-Eser E. Taylan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1-3
- Ercilasun, Ahmet Bican 1999, Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 43-48
- Ercilasun, Ahmet Bican 1985, “Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması”, Türk Kültürü Araştırmaları, İbrahim Kafesoğlu Armağanı, Ankara, 219-223
- Ercilasun, Ahmet Bican 1984, Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-, Ankara: Gazi Üniversitesi
- Erdem, Mehmet Dursun 2011, Antalya ve Yöresi Ağızları, Ankara: Turkish Studies Yayınları,
- Eren, Hasan 1975, Evliya Çelebi ve Anadolu Ağızları, Bilimsel Bildiriler 1972, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 113-119
- Eren, Hasan 1972, “Evliya Çelebi ve Anadolu Ağızları”, Bilimsel Bildiriler, Türk Dil Kurumu Ankara
- Ergin, Muharrem 2002, Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım
- Ergin, Muharrem 1997, Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer), 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ergin, Muharrem 1994, Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile), 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Erimer, Kayahan 1971, “Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1970, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ersoylu, Halil 1981, “Türk Dili Üzerine Yazılmış İngilizce Gramerler”, Türk Dünyası Araştırmaları, 10 (1981), Şubat, 114-142
- Evliya Çelebi 2011, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Kutulu 2 cilt), Hazırlayanlar: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Zekeriya Kurşun, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yayınları

- Faulmann, Carl 2009, Yazı Kitabı (Tüm yerkürenin, tüm zamanların yazı göstergeleri ve alfabeleri), Çeviren: İtir Arda, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Fedai, Harid 2008, “Kıbrıs’ın Mesarya Ağzı”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 1731-1752
- Friedman, Victor A. 2006, “West Rumelian Turkish in Macedonia and Adjacent Areas”, Turkic Language Contacts, ed. by H. Boeschoten and L. Johanson. Wiesbaden: Harrassowitz, 27-45
- Friedman, Victor 2002, Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 20, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları
- Gabain, Annemarie von 2000, Eski Türkçenin Grameri, (Üçüncü Baskı), Çeviren: Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gallotta, Aldo 1995, “La caratteristiche fonetiche della “grammatica della lingua turca” di Giovan Battista Montalbano”, Annali 1995, Università Degli Studi Di Napoli “L’Orientale”, Napoli, 253-268
- Gallotta, Aldo 1986, “Latin Harfleriyle Yazılmış Birkaç Osmanlı Atasözü”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C: XXIV-XXV, 1980-1986, İstanbul, 235-249
- Gaş, Hayrettin 1969, “Gilan Manileri”, Sesler, 36-37 (Mayıs-Haziran 1969), 44-48
- Gemalmaz, Efrasiyap 1979, “Türkçenin Umumi Yazı ve İmlâ Meseleleri Hakkında”, III. Milletler Arası Türkoloji Kongresi, Bildiriler, İstanbul (24-29 Eylül 1979)
- Gilson, Erika H. 1987, The Turkish Grammer of Thomas Vaughan: Ottoman Turkish at the end of XVIIth century according to an English “Transcriptiontext”, Wiesbaden
- Gökçe, Aziz 2002, Osmanlı Türkçesi Metinlerinde Dil ve İmla (XVI., XVII. ve XVIII. Yüzyıl), Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara
- Gökçe, Faruk 2007, Oğuz Türkçesinde Fiil Birleşmeleri Tarihsel Karşılaştırmalı Bir İnceleme Denemesi, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara
- Grunina, Elvira Alexandrovna 2010, “Anadolu Ağız Tipleri Üzerine”, Turkish Studies, Volume 5/3, Summer 2010, 1350-1361
- Gülderen, Yusuf 1981, “Prizren Civarında Gora Köylerinin Dügünlerinde Çalınan Nevbet”, Çevren, 29 (Mart 1981), 93-96

- Gülensoy, Tuncer., Amanoğlu, Ebulfez Kuluyev., Küçükler, Paki 2009, Nahçıvan Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülensoy, Tuncer 1993, Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme (İnceleme - Bibliyografya - Metinler), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları
- Gülensoy, Tuncer 2003, Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası (Dr. Ercan Alkaya ile), Ankara: Akçağ Yayınları
- Gülensoy, Tuncer 2011, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II (Tıpkıbasım), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, Gürer 2013a, “Ses Bilgisinde ‘Çevre Şartı’ Kavramı ve Ağız İncelemelerindeki Önemi”, Turkish Studies, Volume 8/9, Summer 2013, 49-62
- Gülsevin, Gürer 2013b, “Evliya Çelebi'nin Verilerine Göre XVII. Yüzyılda Türkçenin Ağızları Üzerine Notlar”, VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Bursa, 4-6 Aralık 2013
- Gülsevin, Gürer 2012a, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde İki Dillilerin Türkçeleri Üzerine”, Turkish Studies, Volume 7/4, Fall 2012, 99-110
- Gülsevin, Gürer 2012b, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Diller ve Osmanlıda İki Dillilik”, Doğumunun 400. Yılında Uluslararası Evliya Çelebi Sempozyumu, Kütahya-Türkiye (2011), İstanbul: Bildiriler, 183-215
- Gülsevin, Gürer 2011a, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Hareketle 17. Yüzyılda Dünya Dili Olarak Türkçe”, IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Muğla 22-24 Aralık 2011
- Gülsevin, Gürer 2011b, Eski Oğuzcanın İhyasında Batı Rumeli Ağızlarının Önemi, 4. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağızları Çalıştayı, Edirne-Türkiye (2011)
- Gülsevin, Gürer 2009, “Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi”, Turkish Studies, Volume 4/8, Fall 2009, 48-64
- Gülsevin, Gürer 2008a, Anadolu Ağızlarında Etnik (Boysal) Özellikler ve Çepni Ağızları Üzerine, I. Uluslararası Diyalektoloji Çalıştayı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagosa-KKTC, (2008)
- Gülsevin, Gürer 2008b, “Eski Anadolu Türkçesi Ağızları Üzerine”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 1953-1962

- Gülsevin, Gürer 2007a, Ağız Araştırmalarında Ses Özelliklerinin Sınıflandırılması Üzerine Düşünceler ve Uşak İli Ağızı Örneği, 4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Türk Dil Kurumu, 25-29 Eylül 2000, Çeşme-İZMİR (IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, (2007), 727-740)
- Gülsevin, Gürer 2007b, Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, Gürer 2006, Tarihi Türk Lehçelerin Anlaşılabilirliği İçin Yaşayan Lehçelerin Önemi, I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Çeşme-Türkiye, (2006), 202-241
- Gülsevin, Gürer., Boz, Erdoğan 2004a, Eski Anadolu Türkçesi, Ankara: Gazi Kitabevi
- Gülsevin, Gürer 2004b, Türkiye'deki Diyalektoloji Yayınlarında Yöntem Sorunu, Workshop on Turkish Dialects Orient Institute, 19-20 November 2004, İstanbul
- Gülsevin, Gürer 2002, Uşak İli Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, Gürer 1990, "Bergamalı Kadri ve Eseri Üzerine", Türk Dili, 461 (1990), Haziran, 211-214
- Gümüškılıç, Mehmet 2002, "XVIII. Yüzyılda Lâtin Harfleriyle Yazılmış Fransızca-Türkçe Bir Sözlük", Milli Folklor, 54, 25-29
- Gümüškılıç, Mehmet 2008a, "18. Yüzyıl İstanbul Ağızı Hakkında Bazı Gözlemler", Turkish Studies, Volume 3/3 Spring 2008, 387-401
- Gümüškılıç, Mehmet 2008b, "Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi", Turkish Studies, Volume 3/6 Fall 2008, 286-302
- Gümüškılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, I, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- Gümüškılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, II, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- Gümüškılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, III, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- Gümüškılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, IV, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- Gümüškılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, V, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations

- Gümüşkılıç, Mehmet 2005, Phonological Features of the 18th Century Ottoman Turkish, VI, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- Gümüşkılıç, Mehmet 2000, “Osmanlı Türkçesi Metinlerini Yeni Harflere Aktarıırken Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4-5, İstanbul, 405-435
- Gümüşkılıç, Mehmet 1997, 18. Yüzyıl Türkçesinde Ses Hadiseleri (2 cilt), İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul
- Gümüşkılıç, Mehmet 1992, Viguer’in Elemens de la Langue Turque (Türk Dilinin Unsurları) Adlı Eserinin Ses Uyumları Bakımından İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- Günay, Turgut 2003, Rize İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Günşen, Ahmet 2012, “Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Turkish Studies, Volume 7/4, Fall 2012, 111-129
- Günşen, Ahmet 2009, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları”, Turkish Studies, Volume 4/8, Fall 2009, 225-254
- Günşen, Ahmet 2008, “Doğu Trakya Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, Turkish Studies, S: 3/3, Spring 2008, 402-470
- Günşen, Ahmet 2008, “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 2049-2072
- Günşen, Ahmet 2000, Kırşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Günşen, Ahmet 2010, “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği)”, Turkish Studies, Volume 5/1, Winter 2010
- Hacıeminoğlu, Necmettin 2003, Karahanlı Türkçesi Grameri, (İkinci Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hadžiosmanović, Lamija., Trako, Salih 1985, Tragom Poezije Bosanskohercegovačkih Muslimana Na Turskom Jeziku, Sarajevo: Štamparski zavod Ognjen Prica
- Handžić, Mehmed 1943, Sarajevo u turskoj pjesmi, Sarajevo: Glasnik Islamske vjerske zajednice (GIVZ), Godina: XI
- Harsany, Jacobus Nagy de 1672, Colloquia Familiaria Turcico Latina Seu Status Turcicus Loquens, Coloniae Brandeburgicae

- Hasan, Hamdi 1960, “Yugoslavya’da Türk Halk Edebiyatı Üzerinde Yapılan Derleme Çeviri ve Araştırmalar Üzerinde Bir Bibliyografya”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hauge, Kjetil Rå 2002, “Compiling a dictionary of turkisms”, Turkic Languages 6, 275-283
- Hafız, Nimetullah 1996, “Kosova Türk Ağzılarında Çekim ve Yapım Ekleri”, 1. UTDK 1988, Bildiriler, Ankara, 225-249
- Hafız, Nimetullah 1990a, Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri, C. 1, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- Hafız, Nimetullah 1990b, Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri, C. 2, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- Hafız, Nimetullah 1985a, “Kosova Türk Ağzılarında k>ç ve g>c Ünsüz Değişmeleri”, V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 23-28 Eylül 1985), Tebliğler, 1 Türk Dili, C. 1, 127-129
- Hafız, Nimetullah 1985b, Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Priştine: Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi
- Hafız, Nimetullah 1980, “Prizren’de Türk Masalları”, Çevren, 25 (Mart 1980), 115-128
- Hafız, Nimetullah 1979, “Kosova Mitroviçası, Vuçitırın ve Priştine Türk Ağzılarının Başlıca Özellikleri”, Çevren, Mart-Haziran 1979, 75-91
- Hafız, Nimetullah 1976, “Prizren (Kosova) Türk Ağzının Başlıca Özellikleri”, Çevren IV/12 1976, 29-35
- Hafız, Nimetullah 1966, “Prizren Folkloru Üstüne”, Sesler, 6 (Mayıs 1966), 92-96
- Hasan, Hamdi 1997, Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Haydar, Cevahir 1984, “İpek Folklorundan Kimi Örnekler”, Çevren XI, 42 (Haziran 1984), 109-114
- Hazai, György 1973, Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsany, Budapest: Akadémiai Kiado
- Hazai, György 1971, “Anadolu ve Rumeli Ağzılarının Tasnifi Üzerine”, Voprosi Tyurkologi, Haz.: M. Ş. Şiraliyeva-K. Şestidesyatiletio, Akademika AN Azerbaycan SSR, 84-86

- Hazai, György 1971, “Jakab Harsanyi-Nagy’ın Latin Harfleriyle Yazılmış Türkçe Metinleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, 47-59
- Hazai, György 1966, “Kiril Harfleriyle Yazılı Bir Türkçe Metin Üstüne”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1966, 1967, 143-155
- Hazai, György 1963, “Rumeli Ağızları Tarihinin İki Kaynağı Üzerine”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Türk Dil Kurumu Yayınları, 117-120
- Hazai, György 1962, “J. Krizaniç’in İlyria Başlıklı Eserindeki Latin Harfleri İle Yazılı Bir Türkçe Metin Hakkında”, Németh Armağanı, 257-262
- Hazai, György 1960a, “Rodop Türk Ağızları”, VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957, Türk Dil Kurumu Yayınları, 127-130
- Hazai, György 1960b, “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Türk Dil Kurumu Yayınları, 205-211
- Hazai György 1960c, “Textes Turcs du Rhodope”, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 10 (2), 185-229
- Hazai, György 1959, “Les Dialectes Turcs du Rhodope”, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 9 (2), 205-229
- Hazar, Mehmet 2012, “Irak Erbil Türkmen Ağzında g-c Ünsüz Değişmesi”, Diyalektolog, Sayı 4, Yaz 2012, 47-51
- Herman, József 2000, Vulgar Latin, Çevirmen: Roger Wright, University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania University Press
- Hitzel; Frédéric 1995, Enfants de langue et Drogmans (Dil Oğlanları ve Tercümanlar), Çeviren: Mehmet Sert, İstanbul: YKY Yayınları
- İbrahim, Nazım 2007, Turskiot Govor vo Valandovsko, Aziz Kiril Metodiy Üniversitesi Blaje Koneski Filoloji Fakültesi, Doktora Tezi, Üsküp
- İbrahim, Nazım 1997, Vrapçište ve Çevresi Türk Ağzı (Makedonya), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- İğci, Alpay 2013, “Batı Rumeli Türkçesinde İki Ünlü Arasında /g/ ve /ğ/”, Turkish Studies, Volume 8/7, Summer 2013, 1715-1728
- İğci, Alpay 2011, “Balkan Ağızlarında Farklı Bir Fiil Çatısı”, Turkish Studies, Volume 6/1, Winter 2011, 1258-1267

- İğci, Alpay 2010, Vıçıtırın-Kosova Türk Ağzı, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- İleri, Canan 2009, Eskişehir Alpu İlçesi Merkez Ağzıları, Ankara: Ürün Yayınları
- İleri, Canan 2008, Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağzıları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- İnalcık, Halil 2005, “Balkanlar ve Türkler”, BAL-TAM Türklük Bilgisi 3, 20-44
- İnalcık, Halil 1993, Türkler ve Balkanlar, İstanbul: Obiv Yayınları
- İyişol, Fatih., Kesmeçi, Ahmet M. 2011, “Balkan Dillerindeki Türkçe Kelimelerin Tanımlanması Problemi Üzerine Tespitler”, Turkish Studies, Volume 6/4, Fall 2011, 621-632
- İz, Fahir 1979, “Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi”, Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, Sayı VII, 1979, 61-79
- İz, Fahir 1968, “XVII. Yüzyılda Halk Dili İle Yazılmış Bir Tarih Kitabı Hüseyin Tûğ Vak’a-i Sultan Osman Han”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967, 119-164
- Jaşar-Nasteva, Olivera 1976, Turchismi nei Documenti Ragusei Redatti in Lingua Italiana (Dal Sec. XV Al Sec. XVII), BALM, con il patrocinio di Fondazione G. Cini, Centro di Cultura e Civiltà, n.13-15, 1976, 315-334
- Jelavich, Barbara 2009, Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar, İstanbul: Küre Yayınları
- Johanson, Lars., Csató Ágnes, Éva 1998 (eds), The Turkic Languages, London: Routledge Language Family Description
- Johanson, Lars 1989, “Aorist and Present Tense in West Oghuz Turkic”, Journal of Turkish Studies, 13 (1989), 99-105
- Johanson, Lars 1979, “The Indifference Stage of Turkish Suffix Vocalism”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1978-79), 151-156
- Kahraman, Seyit Ali 2013, Evliya Çelebi ile Devr-i Âlem, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kappler, Matthias 2001, “Early European grammars of Ottoman Turkish in Greek translation: A Greek version of Du Ryer’s “Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae” (1630)”, Turkic Languages 5, 2001, 120-137
- Karabacak, Esra 2002, Bergamalı Kadri, Müeyessiretü’l-Ulûm. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- Karahan, Leylâ 2012, “Ağız Çalışmalarında Bilimsel Niteliğin Korunması Üzerine Birkaç Not”, Turkish Studies, Volume 7/4, Fall 2012, 131-136
- Karahan, Leylâ 2011, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının En Eski Kaynaklarından Biri: Gramer Kitapları”, Turkish Studies, Volume 6/1, Winter 2011, 35-40
- Karahan, Leylâ 2006, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, Turkish Studies, Volume 1/1 Summer 2006, 1-12
- Karahan, Leylâ 2000, “Ağız Araştırmalarında Sorunlar”, Türkçe'nin Ağızları Çalıştayı Bildirileri, Haz.: A. Sumru Özsoy-Eser E. Taylan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 21-26
- Karahan, Leylâ 1996, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karaman, Erdal 2011, Ermenistan Türklerinin Ağızları, İstanbul: Kesit Yayınları
- Karaman, Erdal 2011, Karabağ Ağızları I, İstanbul: Kesit Yayınları
- Karaman, Erdal 2011, Karabağ Ağızları II, İstanbul: Kesit Yayınları
- Karamanlioğlu, Ali Fehmi 1994, Kıpçak Türkçesi Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karateke, Hakan., Aynur, Hatice 2012, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Yazılı Kaynakları, Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Kargı Ölmez, Zuhâl 2002, “Meninski'nin Sözlüğündeki “Tartarca” Sözcükler”, Türkoloji Dergisi, Cilt: 15, 61-73
- Kartallıoğlu, Yavuz 2011, Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. yüzyıllar), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Kartallıoğlu, Yavuz 2010a, Bernardo da Parigi'nin Söz Kitabı, 400 Yıllık İtalyanca-Türkçe Sözlük, Ankara: Gazi Kitabevi
- Kartallıoğlu, Yavuz 2010b, “Çeviri Yazı Metinlerde Türkçenin Ünsüzleri”, Dil Araştırmaları, Sayı 6, Bahar 2010, 87-146
- Kartallıoğlu, Yavuz 2010c, “The Relation of Vowel Points and Pronunciation in the Texts of Ottoman Turkish”, Türkbilig, 2010/19, 137-143
- Kartallıoğlu, Yavuz 2010ç, The Vowels of Turkish Language in Transcription Texts, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 27, 85-112

- Kartallıoğlu, Yavuz 2008, “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?”, Turkish Studies, Volume 3/6 Fall 2008, 449-470
- Kartallıoğlu, Yavuz 2005, Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. yüzyıl), Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara
- Kılıç Ana 2011, Eski Yugoslavya'da Yapılan Türkoloji Çalışmalarının Analitik Bibliyografyası, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Kılıç, Filiz 1994, Âşık Çelebi, Meşair'üş-Şu'ara (İnceleme, Tenkitli Metin), Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara
- Koçoğlu, Vildan 2006, ““An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish (EDPT)'in Söz Dizini”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt VI, Sayı 1, Yaz 2006, 111-149
- Korkmaz, Zeynep 1999, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 62-77
- Korkmaz, Zeynep 1980, “Eski Anadolu Türkçesinde İmlâ-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”, Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 30/1980, Sarajevo, 247-269
- Korkmaz, Zeynep 1976, “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976, 143-172
- Korkmaz, Zeynep 1972, “Eski Osmanlı Kaynaklarının Yayınında Transkripsiyonla İlgili Değerlendirmeler”, Türkoloji Dergisi, C. VIII, 67-77
- Korkmaz, Zeynep 1964, “Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Kişi ve Bildirme Ekinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 43-65
- Korkmaz, Zeynep 1991, “Türk Dili ve Arap Alfabeti”, Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler, 11-20
- Korkmaz, Zeynep 2007, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkut, Derviş M. 1970, “Tursko-srpskohrvatski rječnik nepoznatog autora iz XVII stoljeća”, Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 16-17/1966-67, Sarajevo, 135-182
- Korkut, Derviş 1960, “Turske ljubavne pjesme u Zborniku Miha Martelinija Dubrovčanina iz 1657. g.”, Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 8-9/1958-59, Sarajevo, 37-62

- Köker, Özgecan 2011, XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti-Dubrovnik İlişkileri ve Hicri 1037-1056/1627-1646 Tarihli Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Celal Bayar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Manisa
- Krasniç, Ayten 1986, “İpek Ağzıyla Söylenen Maniler ve Bazı Ağız Özellikleri”, Çevren, S: 51 (Ocak-Şubat 1986), 117-122
- Krasniç, Ayten 1985, “İpek Ağzında Türk Manileri ve Bazı Dil Hususiyetleri”, V. MATK (Türk Dili) 1, 157-170, İstanbul-Türkiye
- Kut, Günay 1986, 16. ve 17. Yüzyıl Türk Edebiyatına Toplu Bakış, Osmanlılarda ve Avrupa'da Çağdaş Kültürün Oluşumu 16-18. Yüzyıllar, İstanbul: Metis
- Lovell, Archibald 1687, The Travels Of Monſieur De Thevenot Into The Levant: In Three Parts, Viz Into (I. Turkey, II. Persia, III. The East-Indies), London
- Maggio, Francisco-Maria 1670, Syntagmatōn Linguarum Orientalium Quae In Georgiae Regionibus Audiuntur, Romae
- Majda, Tadeusz 1980, “An 18th Century Eastern Anatolian Dialect Recorded in Latin Characters”, Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: 30/1980, Sarajevo, 449-455
- Mansuroğlu, Mecdut 1988, “Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1960, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 181-187
- Mansuroğlu, Mecdut 2004, “Eski Osmanlıca”, Tarihî Türk Şiveleri, Derleyen ve Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (2004), 247-276
- Martelini, Michiel 1657, Questo Libro Di Me Michiel Martelini, Ragusa
- Mascis, Antonio 1677, Vocabolario Toscano e Turchesco, Firenze
- Mazrek, Nuhi 1981, “Mamuşa'da Söylenen Türküler”, Çevren, S: 30, Haziran 1981, 137-138
- McEvedy, Colin 2005, Modernçağ Tarih Atlası (2. Baskı), Çeviri: Ayşen Anadol, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları
- Megiser, Hieronymus 1612, Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor, Lipsiae
- Mehmet, Mustafa 2008, “Tarih Boyunca Türkçeden Romen Diline Giren Kelime Hazinesi”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 3067-3075

- Meninski, Francisci à Mesgnien 1680, *Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae institutiones seu Grammatica Turcica*, Viennae Austriae
- Meninski, Francisci à Mesgnien 1680, *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae, Praecipuas earum opes à Turcis peculiariter ufurpatas continens Nimirum Lexicon Turcico-Arabico-Persicum*, Viennae Austriae
- Meninski, Francisci à Mesgnien 1687, *Complementum Thesauri Linguarum Orientalium seu Onomasticum Latino-Turcico-Arabico-Persicum simul idem Index Verborum Lexici Turcico-Arabico-Persici*, Viennae Austriae
- Menz, Astrid 2000, "On Some Features of Rumelian Turkish Dialects", *Türkçe'nin Ağızları Çalıştayını Bildirileri*, Haz.: A. Sumru Özsoy-Eser E. Taylan, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 99-106
- Merhan, Aziz 2005, "Filippo Argenti'nin "Regola Del Parlare Turcho" Adlı Eserindeki Bazı Sözcükler Hakkında", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18, 115-129
- Miović-Perić, Vesna 2003, "Turkish Documents in State Archives of Dubrovnik", *Balkanlar ve İtalya'da Şehir ve Manastır Arşivlerindeki Türkçe Belgeler Semineri* (16-17 Kasım 2000), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 39-45
- Miović-Perić, Vesna 2001, "Dragomans Of The Dubrovnik Republic: Their Training And Career", *Dubrovnik Annals* 5, 81-94
- Miović-Perić, Vesna 1997, *Na razmeđu: Osmansko-dubrovačka granica (1667.-1806.)*, HAZU
- Miović, Vesna., Selmani, Nikša 2007, "Turska Kancelarija i *Acta Turcarum* Od Vremena Dubrovačke Republike Do Danas", *Anali Dubrovnik* 45, 235-284
- Molino, Giovanni 1641, *Dittionario Della Lingua Italiana Turchesca*, Roma
- Mollova, Mefküre 2003, *Doğu Rodop Türk Ağızları Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Mollova, Mefküre 1999, "Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1996, 167-176
- Mollova, Mefküre 1989, "KTBR ve Yunan-Kiril Harfli Türkçe Anıtların İlişkileri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1972, 173-182
- Mollova, Mefküre 1988, "Syntaxe de l'ancien Turc en Bosnie", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Br: 37/1987, Sarajevo, 9-72

- Mollova, Mefküre 1978, "Balkanlarda Merkez Bölgede Gakçı Ağızlar", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 6-7 (1977-78), 239-306
- Mušić, Omer 1969, "Mostar u turskoj pjesmi iz XVII vijeka", Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: XIV-XV/1964-65, Sarajevo, 73-100
- Mušić, Omer 1962, "Dvije turske pjesme o Sarajevu", GVIS, XXV, Br. 10-12, Sarajevo, 575-582
- Mušić, Omer 1953, "Jedna turska pjesma o Sarajevu iz XVII vijeka", Prilozi za orijentalnu filologiju, Br: III-IV (1952-53), Sarajevo, 575-587
- Nametak, Fehim 1975, "XVII. yy Bosna Divan Şairi - Hasan Kayimi", Çevren, Yıl: III, Sayı: 7, 42-47
- Nametak, Fehim 2007, "Književnost Bošnjaka Na Turskom Jeziku U Prvom Stoljeću Osmanske Vlasti", II. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu Bildirileri, Prizren, 525-529
- Nametak, Fehim 1989, Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkih Muslimana Na Turskom Jeziku, Sarajevo: El Kalem
- Németh, Gyula 1983, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1981-1982, 113-167
- Németh, Gyula 1970, "Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert", Budapest
- Németh, Gyula 1968, "Die türkische Sprache des Bartholomaeus Georgievits, Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus 18 (3-4), 263-271
- Németh, Gyula 1961, "Traces of the Turkish Language in Albania", Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 13 (1-2), 9-29
- Németh, Gyula 1960, Osmanlı Türk Dili Tarihi Araştırmalarının Yeni Yolları, VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1-14
- Nişanyan, Sevan 2010, Sözlere Soyağacı, (Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü), İstanbul: Everest Yayınları
- Oğuzoğlu, Yusuf 2002, "Balkanlardaki Türk Varlığının Tarih İçindeki Gelişmesi", Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü-Yarını, Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Bursa

- Okumuş, Sait 2009, “Muhammed Hevâî Üsküfi ve Türkçe-Boşnakça Manzum Sözlüğü Makbûl-i Arif (Potur Şâhidî)”, Turkish Studies, Volume 4/4, Summer 2009, 823-844
- Öner, Mustafa 2008, “Türkçede Dan / Den Edatı”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 3391-3395
- Özçelik, Saadettin 1997, Urfa Merkez Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Özdingiş, Vicdan 2010, “Esrar Dede Tezkiresi’nde Balkanlar’da Dünyaya Gelen Mevlevî Şairler ve Şiirler”, Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu - II (13-15 Mayıs 2010), Bildiriler, Manisa, 252-265
- Özkan, Fatma 1997, Osmaniye - Tatar Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Özkan, Nevin., Speelman, Raniero., Çiçekler Mustafa 2011, Osmanlı Topraklarında Bir İtalyan Gezgin Pietro Della Valle’nin Çalışma Defteri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Özkan, Ömer 2005, “Eski Zağralı Bir Divan Şâiri: Handî ve Divançesi”, Bilig, Kış / 2005, Sayı 32, 223-234
- Öztürk Erol 2009, Silifke ve Mut’taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Öztürk, Jale 2010, Hatay Ağzı, Adana: Karahan Kitabevi
- Öztürk Rıdvan 2009, Kıbrıs Konuşuyor, (Kıbrıs Ağzı Üzerine İncelemeler), İstanbul: Kesit Yayınları
- Parigi, Bernardo da 1665, Vocabolario Italiano-Turchesco, I-III, Roma
- Parlatır, İsmail., Hazai, György., Kellner-Heinkele, Barbara 2007, Catalogue of Turkish manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences, Edited by Eva Apor, Budapest: Library of the Hungarian Academy of Sciences
- Parlatır, İsmail., Hazai György 2007, Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi’ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu, Ankara: TÜBA
- Pederin, Ivan 1982, “Austrijska putopisna djela o Bosni i Hercegovini”, Radio Sarajevo. Treći program, Sayı: 39, 427-510.
- Redhouse, James W. 2009, Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniye, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Recep Toparlı-Uzm. Betül Eyövge Yılmaz-Uzm. Yaşar Yılmaz, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- Ricaud Paul 2012, Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl), Türk Tarih Kurumu
- Rocchi, Luciano 2012, Il "Dittionario della Lingua Turchesca" di Pietro Ferraguto (1611), Edizioni Università Di Trieste
- Rocchi, Luciano 2011, Il Dizionario turco-ottomano di Arcangelo Carradori (1650), Trieste: Edizioni Università Di Trieste
- Ryer, Andrea du 1630, Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae, Parisiis
- Sağır, Mukim 1995, Erzincan ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Salih, Avni 1981, "Ohri Halkı Arasında Dolaşan Eski Bir Türkü "Kala'dan atma beni...", Çevren, VIII/29 (Mart 1981), 159-160
- Salih, Avni 1980, "Ohri Manileri", Çevren, VII/3 (Eylül 1980), 151-152
- Sami, Şemseddin 1890-91[1308], Nev Usûl-i Sarf-ı Türkî, İstanbul
- Saracoğlu, Erdoğan 2012, Kıbrıs Ağzı, Ankara: Akçağ Yayınları
- Sarı, Mustafa 2008, Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Schieferdecker, M. Johann David 1695, Nucleus Institutionum Arabicarum Enucleatus, Variis Linguae Ornamentis Atque Praeceptis Dialecti Turcicae Illustratus, Lipsiae
- Seaman, Gulielmo 1670, Grammatica Linguae Turcicae, Oxoniae
- Siemieniec-Gołaś, Ewa 2005, Turkish lexical content in Dittionario della lingua Italiana, Turchesca by Giovanni Molino (1641), Kraków: Księgarnia Akademicka
- Sihler, Andrew L. 1995, A New Comparative Grammar of Greek and Latin, Oxford: Oxford University Press
- Stein, Heidi 2000, "17. Yüzyıla Ait Bir Türk Atasözü Koleksiyonu", Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, Güz 2000, Cilt: 1, Sayı: 2
- Stein, H. 1997, "Türkisches Wortgut Bei Antoine Geuffroy (1542/1543) Nach Dem Nomenclator Von Nikolas Höniger (1577), 193-205
- Sulçevsi, İsa 2008, "Kosova Türk Ağzlarında "Edebilme" Fiili", VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 3931-3934
- Stachowski, Marek 2013a, "Marcin Paszkowski's Polish and Turkish Dictionary (1615), Studies in Polish Linguistics, Vol. 8, 2013, Issue 1, 45-56

- Stachowski, Marek 2013b, "On the Evolution of Ottoman Turkish Vowel harmony and the (Il)labiality of the Suffix +lık", Bengü Bitig, Dursun Yıldırım Armağanı, Ed: B. Gül, F. Ağca, F. Gökçe, Ankara, Türkbilig Yayınları, 551-558
- Stachowski, Marek 2012a, "On the consonant adaptation of Arabic (and some Persian) loan-words in an Ottoman Turkish dictionary by Arcangelo Carradori (1650)", *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 129 supplementum, 373-381
- Stachowski, Marek 2012b, "Remarks on the phonetic value of the letters <y> and <ü> in Franciscus Meninski's Ottoman Turkish Thesaurus (1680)", *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 129, 189-197
- Stachowski, Marek 2012c, "Some Features of the Vowel Adaptation of Arabic Loan-words (Along With a Few Remarks on Their Consonants) in an Ottoman Turkish Dictionary by Arcangelo Carradori (1650), *Folia Orientalia*, Volume 49, 491-502
- Stachowski, Marek 1995, "The increasing of the number of syllables and the chronology of anaptyxis and prosthesis in West European loan-words of Ottoman Turkish", *Studia Turcologica, Cracoviensia* 1, 175-184
- Şahin, Oğuzhan 2008, "Tarihî Metinlerin İmlâsında İki Temel Unsur: Ses ve Şekil", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall 2008, 563-575.
- Şirin User, Hatice 2009, *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi)*, Konya: Kömen Yayınları
- Şirin User, Hatice 2006, *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Taniş, Asım 1989, *Giovanni Molino'nun İtalyanca-Türkçe Sözlüğü ve Halk Türkçesi*, Ankara
- Tekcan, Münevver 2005, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Diller ve Türk Lehçeleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, 27, 67-75
- Tekin, Talât 1988, *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tekin, Talât 1987, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tezcan, Nuran., Atlansoy, Kadir 2001, *Evliya Çelebi ve Seyahatname*, Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları

- Tietze, Andreas 2009, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen), Cilt 2, F-J, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien
- Tietze, Andreas 2002, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen), Cilt 1, A-E, Simurg-Österreichische Akademie der Wissenschaften, İstanbul-Wien
- Tiken Kamil 2004, Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar ve Zarf-Fiiller, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Timur Ağıldere, Suna 2010, “XVIII. Yüzyıl Avrupa’ında Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretiminin Önemi: Osmanlı İmparatorluğu’nda İstanbul Fransız Dil Oğlanları Okulu (1669-1873)”, Turkish Studies, Volume 5/3, Summer 2010, 693-704
- Timurtaş, Faruk Kadri 2000a, Osmanlı Türkçesine Giriş - I (Eski yazı - Gramer - Aruz - Metinler), İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Timurtaş, Faruk Kadri 2000b, Osmanlı Türkçesi Metinleri - II, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Timurtaş, Faruk Kadri 1999, Osmanlı Türkçesi Grameri - III (Eski yazı ve imlâ - Arapça - Farsça - Eski Anadolu Türkçesi), İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Timurtaş, Faruk Kadri 1994, Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl), Gramer - Metin - Sözlük, İstanbul: Enderun Kitabevi
- Todorov, Nikolai 1983, The Balkan City 1400-1900, Seattle-London: University of Washington Press
- Tokatlı, Ümit 2008, “Arap Harfli Türk Metinlerinde Hemzeye Dair Notlar”, Turkish Studies, Volume 3/6, Fall 2008, 601-611
- Toparlı, Recep 1998, Harezmi Türkçesi, Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık
- Truhelka, Ćiro 1906, “Jedan zanimljiv zapis, pisan bosančicom”, GZM 1906, 34-39
- Tuğluk, Halil İbrahim 2008, “17. Yüzyıla Ait Harekeli İki Metinde Bazı İmlâ Özellikleri”, Turkish Studies, Volume 3/6 Fall 2008, 612-630
- Tulu, Sultan 2008, Anadolu ve Rumeli Ağızlarında {-iver} Eki ve Fonksiyonu, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 4277-4284
- Tulum, Mertol 2002, “XVII ve XVIII. Yüzyıllarda İstanbul Türkçesi: Sesler ve Uyumlar Üzerine Bir Deneme”, Türkler, Cilt: 11, Ankara, 489-508

- Tulum, Mertol 2011, 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Tulum, Mertol 2007, “Meninski’ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesi’nde /ı/ Ünlüsü”, Türk Dilleri Araştırmaları 17, András J. E. Bodrogligeti Armağanı, Hazırlayan: Kurtuluş Öztopçu, 343-357
- Tulum, Mertol 2000, Tarihî Metin Çalışmalarında Usul. Menâkıbu’l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme, İstanbul: Deniz Kitabevi
- Tunuzlu, İkbâl 1984, “Priştine’de Söylenen Manilerin Bazıları”, Çevren XI, Özel Sayı (Mayıs 1984), 103-106
- Turan, Zikri 2006, Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- TTAAÇB 2009: Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Türk, Vahit., Doğan, Şaban., Şerifoğlu, Yasin 2012, Eski Anadolu Türkçesi Dersleri, (İkinci Baskı), İstanbul: Kesit Yayınları
- Tütengil, Cavit Orhan 1975, “1730’lar Türkçesine Tanıklık Eden Bir Yapıt”, Türk Dili, Şubat 1975, C: XXXI, S: 281, 88-91
- Uğur, Hatice 2005, Nikolai Todorov ve Balkan Şehri Kitabı, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 601-606
- UESTTTB 2007: Uluslararası Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı Bildirileri (03-04 Aralık 1999), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Umunç, Himmet 2008, “Meninski’nin Türk Dili ve Kültürü Üzerine Görüşleri: Bir Değerlendirme”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (20-25 Ekim 2008), Ankara, 4389-4403
- Unat, Faik Reşit 1993, Tarih Atlası, İstanbul: Kanaat Yayınları
- Üstüner, Kaplan 2006, “Yayın Tanıtımı: İ. Hakkı Aksoyak, Ahmed-i Yesevî’nin Rumelili Bir Takipçisi: Üsküplü Atâ, Tuhfetü’l-Uşşâk, Ankara 2006, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Bizim Büro Yayınları, 474 s.”, TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları), 2006 Güz, 249-250
- Vásáry, István 2008, Kumanlar ve Tatarlar, Osmanlı Öncesi Balkanlar’da Doğulu Askerler (1185-1365), Çeviren: Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Yalçiner, Neclâ 2002, “İstanbul Türkçesi Konuşma Dili Hakkında Bir Araştırma (1930-1950 Yılları Arası)”, Türk Dili, Özel Sayı: Dil Bayramının 70. Yılı, Eylül 2002, C: 2002/II, S: 609, 712-723
- Yekbaş, Hakan 2010, “Divan Şiirinde Yunanî Şahsiyetler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume: 3 Issue: 15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı, 281-300
- Yıldırım, Faruk 2006, Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Yıldırım, Metin 2008, Priştineli Nuri ve Divanı, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Yıldız, Osman 2002, Isparta Merkez Ağzı, Isparta: Fakülte Kitabevi
- Yılmaz, Nebi 2006, Ahmed-i Rıdvân ve Rıdvâniyyesi, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Yusuf, Süreyya 1975, “Gilan Manilerinden”, Çevren, S: 6, Temmuz 1975, 113-117
- Yusuf, Süreyya 1975, “Priştine Folklorundan”, Çevren, S: 5, Nisan 1975, 102-112
- Yusuf, Süreyya 1974, “Mitroviça Folklorundan”, Çevren, S: 4, Aralık 1974, 124-132
- Wang Yuan – Xin 1994, Çin’deki Türk Diyalektleri Araştırmaları Tarihi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Zieme, Peter 1968, “Meninski Sözlüğünün Dili Üzerine”, XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 71-75

III. METİNLER

**1. Turcicae Linguae Per Terminos Latinos Educta Syntaxis In Usum Eorum
Qui In Turciam Missiones Subeunt (1622-1632)**

Orijinal Metin	Okunuş
(1) Akrianlukden kairi neste bilmeien her alimleri muhalfet eder.	(1) Akranlukden kayrı neste bilmeyen her alimleri muhalıfet eder.
(2) Adamden adam ar..ibar.	(2) Adamden adam ar..ibar. ⁶
(3) Aschiare dusman gisli dostden iegh dur	(3) Aşkare duşman gizli dostden yegdür.
(4) Anglais iassamanden gelmes, assassikden ehiok neste chikar. ¹	(4) Añlayış yaşamanden gelmez, azazıkden çok neste çıkar.
(5) Alemin zefkisefassin bir geda surer eman, ol Padissa olgi kissi derdi bela mehenet ve gam chieker. ²	(5) Alemin zefkisefasın bir geda sürer eman, ol padişa oğlu kızı derdi bela mehenet ve gam çeker.
(6) Assik assike carssi giosleri mesthan gerek.	(6) Aşık aşike karşı gözleri mesthan gerek.
(7) Adam ne ile gelmiş, onum ile gider.	(7) Adam ne ile gelmiş, onum ile gider.
(8) Adam on, dokussi don.	(8) Adam on, dokuzı don.
(9) At binenum, clig kusanum.	(9) At binenüm, kılıc kuşan[an]um.
(10) Ayu karn dogmainge oinamas.	(10) Ayu karın doymayince oynamaz.

¹ Örnekteki **ehiok** sözünün imlâsında tipografik bir hata olması gerekir, doğrusu **chiok** olacak.

² Örnekteki **olgi** sözünün imlâsında tipografik bir hata olması gerekir, doğrusu **ogli** olacak.

⁶ Sözün imlâsında sorun vardır ve bu sebeple söz tam okunamamıştır.

(11) Akchiaja her neste mute edenur.	(11) Akçaya her neste mute edinür.
(12) Attilan ok dunmes.	(12) Atılan ok dünmez.
(13) Assadelerum auginde mal durmass.	(13) Azadelerüm avcında mal durmaz.
(14) Ne assik giognulde saber durur ne su kalburde durur.	(14) Ne aşık gönülde sabır durur ne su kalburde durur.
(15) Achluk sususluk nefis diligini bassar.	(15) Açlık susuzluk nefis diligini basar.
(16) Bal tutan parmak ialar.	(16) Bal tutan parmak yalar.
(17) Belasis bal olmas.	(17) Belasız bal olmaz.
(18) Bir ok icchi kus almas.	(18) Bir ok iki kuş almaz.
(19) Bu dunia bir musafir hane dur.	(19) Bu dünya bir müsafirhanedür.
(20) Baluk basdan kokar.	(20) Baluk başdan kokar.
(21) Bir chiplak on gebeli soymasslar.	(21) Bir çıplak on cebeli soymazlar.
(22) Bin iuluk iaraki bir giun gerek.	(22) Bin yülük yarakı bir gün gerek.
(23) Bem chelebi sen chelebi, ati kim cassar.	(23) Bem çelevi sen çelevi, atı kim kasar.
(24) Bem usumun sui severum, sofi danesim, sere kim kisi sever kim anassi.	(24) Bem üzümün suyu severüm, sofi danesim, zere kim kızı sever kim anası.

(25) Bem seni bir daha giorsam icchi olur.	(25) Bem seni bir daha görsam iki olur.
(26) Can eyle canon eileme.	(26) Kan eyle kanon eyleme.
(27) Chiorlerum erassinde sen daha giosun kapa.	(27) Körlerüm erasında sen daha gözün kapa.
(28) Chiok kass kurti dolar.	(28) Çok kaz kurtı dolar.
(29) Chiumlekgi kulbini istedig ierde coiar.	(29) Çümlekci kulbını istedig yerde koyar.
(30) Chiok soileisden chiok ialan gelur.	(30) Çok söyleyişden çok yalan gelür.
(31) Dilengium iusi kara, torbasi doli.	(31) Dilenciyüm yüzi kara, torbası dolı.
(32) Dervise her nerede aksam geldi onun saraidur.	(32) Dervişe her nerede akşam geldi onun sarayıdur.
(33) Degnis otth avreth uch bile iaramas.	(33) Deniz ot ⁷ avret üç bile yaramaz.
(34) Dostlar erassinde tekelif ioctur.	(34) Dostlar erasında tekelüf yoktur.
(35) Dost ile je, ich sati pazar etme.	(35) Dost ile ye, iç satı pazar etme.
(36) Delie er giun baiaram ider.	(36) Deliye er gün bayaram ider.

⁷ *Oth* şeklinde yazılan kelime, Latince anlamından da anlaşıldığı gibi, *od* kelimesidir ama transkripsiyon şekli bu kelimeyi /ot/ olarak okumayı gerektirir. Çünkü eserin genelinde *otth* imlâsı üç kere geçer ve ikisinde kastedilen şey “ot”tur. Burada da *od* kelimesini yazar *ot* şeklinde duymuş olmalıdır.

(37) Dussmani hor giorme.	(37) Duşmanı hor görme.
(38) Dussman karinge isse, fil gibi sai.	(38) Duşman karınce ise, fil gibi say.
(39) Deveden biuk fil var.	(39) Deveden büyük fil var.
(40) Eski pambuk bes olmass.	(40) Eski pambuk bez olmaz.
(41) Essek safrangi bascet.	(41) Eşek safrancı baş_et.
(42) Elakligi isten bulur.	(42) Elaklığı isten bulur.
(43) Epsen olmak chiok soilemek iegh dur.	(43) Epsen olmak çok söylemek yegdür.
(44) Evel uran okgi dur, sonra uran bokgi dur.	(44) Evel uran okcıdur, sonra uran bokcıdur.
(45) Eski dusman dost olmas, olurse durust olmas.	(45) Eski duşman dost olmaz, olurse dürüst olmaz.
(46) El eli iur, icchi el iusi iur.	(46) El eli yur, iki el yüzi yur.
(47) Ey klig iaramass demirden olmas.	(47) Ey kılıc yaramaz demirden olmaz.
(48) Epusiar isteien iarsuz kalur.	(48) Epus ⁸ _yar isteyen yarsuz kalur.
(49) Efen cangik gioss sus dogurur.	(49) Efen kancık gözsüz dogurur.

⁸ *Epus* kelimesindeki imlâ sorunu sebebiyle kelime tanımlanamamıştır.

(50) Effendinum nasari baksi atlari semis eder.	(50) Efendinüm nazarı bakışı atları semiz eder.
(51) Ep olur, dedikleri ile zaman ister giognul.	(51) Ep olur, dedikleri ile zaman ister göñül.
(52) Eylik eile, degnise brak, baluk bilmessa halik bilur.	(52) Eylik eyle, deñize bırak, baluk bilmezsa halik bilür.
(53) Eden bulur, suchli dugulur.	(53) Eden bulur, suçlı düğülür.
(54) Ekin eken, hasil omar.	(54) Ekin eken, hasıl omar.
(55) Egri otur doghri soile.	(55) Egri otur doğru söyle.
(56) Giumlek kafftandan iakin dur.	(56) Gümlek kaftandan yakındur.
(57) Gelmek irradet gitmek igiaset dur.	(57) Gelmek iradet gitmek icazetdür.
(58) Giusel aurath em sarap tatli agiulerdur	(58) Güzel avrat em şarap tatlı aculerdür.
(59) Gian gianum kardass'dur.	(59) Can canum kardaşdır.
(60) Her kim duniaje deli gelur, gedi alemde deli kalur.	(60) Her kim dünyaye deli gelür, ge[n]di alemde deli kalur.
(61) Her kissi hamama gider beher al terler.	(61) Her kişi hamama gider beher al terler.
(62) Her neste zaman ile.	(62) Her neste zaman ile.

(63) Her kissi gendini sever kairissinden.	(63) Her kişi gendini sever kayrısından.
(64) Haramdan kasanılan harama gider.	(64) Haramdan kazanılan harama gider.
(65) Her iasse bir kairi adhet iarigiur.	(65) Her yaş e bir kayrı adet yarıyur ⁹ .
(66) Hile hilei bozar.	(66) Hile hileyi bozar.
(67) Her neste oran ile.	(67) Her neste oran ile.
(68) Her ne ilersen akilane ile.	(68) Her ne ilersen akilane ile.
(69) Hismet etmek ugranmeien effendiluk daha etmess.	(69) Hizmet etmek ügranmeyen efendilük daha etmez.
(70) Her daim korku chiekmek degnise bir ogurda ogurma iegh dur.	(70) Her daim korku çekmek deñize bir ogurda ogurma yegdür.
(71) Her kissi gianden eli iaikadi, her neste kim giunglunde dur soiler.	(71) Her kişi canden eli yaykadı, her neste kim günlüdedür söyler.
(72) Her ierun bir turrei var.	(72) Her yerün bir türesi var.
(73) Horiat ogli begh olmas, olsada iaramas olur.	(73) Horyat ogli beg olmaz, olsa_da yaramaz olur.
(74) Hurmeth icchi basdan olur.	(74) Hürmet iki başdan olur.

⁹ Aldo Gallotta kendi yayınında (Gallotta 1986) bu kelime için okumasını *iarigiur* = *yarıyor* şeklinde yapmıştır.

(75) Habarlar beglerum dumeni dur.	(75) Habarlar beglerüm dümenidür.
(76) Kaul sis giren akchia sis chikar.	(76) Kavlsız giren akçasız çıkar.
(77) Kusden sonra bahar olur.	(77) Kuşden sonra bahar olur.
(78) Kurt ogli kurt olur, gerekisse adam ile biussun.	(78) Kurt oğlu kurt olur, gerek_ise adam ile biyüsün.
(79) Kurt hessabe kaiurmas.	(79) Kurt hesabe kayurmaz.
(80) Kurt doidigi ieri dokuss dolasshur.	(80) Kurt doydığı yeri dokuz dolaşur.
(81) Kurt tui deghistrur, huini deghistrmes.	(81) Kurt tüy değıştirür, huyını değıştirmez.
(82) Karnum tok sichin pek.	(82) Karnum tok sikin pek.
(83) Korkan pazirgian faida ettmes.	(83) Korkan pazirgan fayda etmez.
(84) Kutlu giun dogusinden balli.	(84) Kutlu gün doguşinden balli.
(85) Kartal sinek avlamas.	(85) Kartal sinek avlamaz.
(86) Kara tarla ei otth bitter.	(86) Kara tarla ey ot biter.
(87) Irssis irsse ioldass dur.	(87) İrsız ırsıze yoldaşdur.
(88) Issi nus eile i giognul amma sakın feidaj, saha smarlamadiler bu ielan doniai.	(88) İşi nuş eyle iy gönül amma sakın feyday, saha sımarlamadiler bu yelan dönyayı.

(89) İnsan tetbur ider aktallah taktur eder.	(89) İnsan tetbür ider aktallah ¹⁰ taktür eder.
(90) Iazilan bassina gelur.	(90) Yazılan başına gelür.
(91) Ius tassa bir borgi udemes.	(91) Yüz tasa bir borcu üdemez.
(92) Ialunus tass bir tuvar olmas.	(92) Yalunuz taş bir tuvar olmaz.
(93) Iarar at mamuse ichiatigi iokdur.	(93) Yarar at mamuze ikiyatıcı yokdur.
(94) Issirmadigum eli up em bassina ko.	(94) Isırmadığım eli üp em başına ko.
(95) Iatan aslanden gesen tilki iegh dur.	(95) Yatan aslanden gezen tilki yegdür.
(96) Ilmek istedigun neste kimzeie deme, zira gelmeiegek olurse giulerler saha.	(96) İlmek istedigün neste kimzeie deme, zira gelmeyecek olurse gülerler saha.
(97) Ichi gianum rahatligi bu ichi harfun manisse dur, dostlar ile lutfeyle dusmanlar ile mudara etmek.	(97) İki canum rahatlığı bu iki harfun manisıdur, dostlar ile lutf_eyle düşmanlar ile müdara etmek.
(98) Ittikat kavga koparmas.	(98) İtikat kavga koparmaz.
(99) Indistan fil sinibri ³ sinekten kaiurmas.	(99) İndistan fil sinibri sinekten kayurmaz.

³ İmlâsı sorunlu kelime.

¹⁰ Eserde *aktallah* olarak yazılan kelime, yazı dilindeki *hak tealâ* yapısı olmalıdır. Ancak, *aktallah* imlâsındaki son ses /h/, bu birleşik kelimenin ikinci kelimesinin *Allah* kelimesi olduğu fikri de verir. Fakat bu şekilde ortaya çıkan *hak tallah* yapısı anlamsız olduğu için burada "*hak tealâ*" yapısının "*aktallah*" *telaffuzuna sahip olduğu, bu yapıya da Allah kelimesinin analogik etkide bulunduğu kabul edilmiştir.*

(100) Iemissden agagi bilemur.	(100) Yemişden agacı bilimür.
(101) İptida ahieringh fikir eile andan issle.	(101) İptida ahırın fikir eyle andan işle.
(102) Iemiss agagdan irrak dusmass.	(102) Yemiş agacdan irak düşmaz.
(103) İaramas dur bilmeiene eilik etmek.	(103) Yaramazdur bilmeyene eylik etmek.
(104) İaus adabeth tatli barisiki ekluk eder.	(104) Yavuz adabet tatlı barışıkı eklük eder.
(105) İaramas ile sen ei var.	(105) Yaramaz ile sen ey var.
(106) Leskier lek sis olmas.	(106) Leşker leksiz olmaz.
(107) Müfft sirhie baldan tatli dur.	(107) Müft sirhe baldan tatlıdur.
(108) Maslahatlerum hairlussi ortassi dur.	(108) Maslahatlerüm hayırlusı ortasıdur.
(109) Masriki bilmeien magrip ne bilsun!	(109) Maşrıkı bilmeyen magrip ne bilsün!
(110) Muhabet giormekden doghur.	(110) Muhabet görmekden dogur.
(111) Mudara dostluk gerchiekluk adavet baglar.	(111) Müdara dostluk gerçeklük adavet baglar.
(112) Munasip ioldas iolda binit ierine dur.	(112) Münasip yoldaş yolda binit yerinedür.
(113) Ne re de dis agrur onda dil dokulur.	(113) Nerede diş agrur onda dil dökülür.

(114) Nige salam verarsen angilaim salam alursen.	(114) Nice salam verarsen ancılayım salam alursın.
(115) Nasub olam gelur.	(115) Nasüb olam gelür.
(116) Ne ulch ile ulchersen, ol ulch alursen	(116) Ne ülçiile ülçersen, ol ülç alursın.
(117) Nasibin uuarsa gelur iemenden, nasibin ioksa dusser elinden.	(117) Nasibin varsa gelür yemenden, nasibin yoksa düşer elinden.
(118) Neste bilmemek aip deil dur, ema ugrenmege istemek aip dur.	(118) Neste bilmemek ayıp deyildür, ema ügrenmege istemek ayıpdur.
(119) Ottmanli bastigi ierde otth bittmes.	(119) Otmanlı bastığı yerde ot bitmez.
(120) Ottmanli taussani araba ile avlar.	(120) Otmanlı tavşanı araba ile avlar.
(121) Peltek peltegi ei anglar.	(121) Peltek peltegi ey anlar.
(122) Piberi chiok kasan lahanada ustine kor.	(122) Piberi çok kazan lahana_da üstine kor.
(123) Ottden korkan tuttunden sakissin.	(123) Otden korkan tütünden sakıssın.
(124) Saber eilemek scenligun anaktar dur.	(124) Sabır eylemek şenligün anaktardur.
(125) Sua doianma ottmane inanma.	(125) Suya doyanma otmane inanma.
(126) Songh pismanlik faide vermes.	(126) Soñ pişmanlık fayde vermez.

(127) Sus soilemek ile adami ieghrek dur, aivanlar adamdan ieghdur egher ei soilemess.	(127) Süz söylemek ile adamı yegrekdür, ayvanlar adamdan yegdür eger ey söylemez.
(128) Soilemek avrathlarum dur, isslemek erlerum dur.	(128) Söylemek avratlarumdur, işlemek erlerümdür.
(129) Songh katlan.	(129) Soᅅ katlan.
(130) Sari samani suiri altunda dur.	(130) Sarı samanı su_yiri altundadır.
(131) Scian olanler ugredurler.	(131) Şıyan olanler ügredürler.
(132) Sen evel buiuruk tutmaga ugren, andan sonra buiurassen.	(132) Sen evel buyuruk tutmaga ügren, andan sonra buyurasın.
(133) Sus siffati dur soileienun.	(133) Süz sıfatıdır söyleyenün.
(134) Soile kolai ich neste iok dur ki guch kolai istemeiup edessen.	(134) Şöyle kolay iç neste yokdur ki güç kolay istemeyüp edesın.
(135) Sceriat chiesmis parmak agimas.	(135) Şeriat kesmiş parmak acıamaz.
(136) Sierinum ⁴ saklamainge ioldass olmass.	(136) Sırınım saklamayince yoldaş olmaz.
(137) Sergi dar ⁵ korkan dari ekmes.	(137) Sergi dar korkan darı ekmez.

⁴ İmlâsı sorunlu kelime.

⁵ İmlâsı sorunlu kelime.

(138) Tali sol kata dur ki scemsden nur
istessa ja duner sarka gider ia bulutha
dulunur.

(139) Tes veren ichi keret verur.

(140) Tatar tutum giurdughumi ierde
conar.

(141) Tagiri adeth gaiet mischiul dur.

(142) Ugh almış adamden ugh almak
hurmeth dur.

(143) Uluie betua iaramas soilema.

(144) Ulmiş aslanum sakali iolmak
kolaidur.

(138) Tali şol katadur ki şemsden nur
istesa ya dünere şarka gider ya buluta
dulunur.

(139) Tez veren iki keret verür.

(140) Tatar tütüm gürdüğümü yerde
konar.

(141) Tagyiri adet gayet mişkıldür.

(142) Üg almış adamden üg almak
hürmetdür.

(143) Ülüye betua yaramaz söylema.

(144) Ülmüş aslanum sakalı yolmak
kolaydur.

2. Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae (1630)

Orijinal Metin	Okunuş
(94) Chunki Beheram padichah oldi atafinung amellerini moucarrar Kildi Arab milkni Nouman elēdeh moucarrar Kildi bou Noumā Arab dinenden el chekmich idi pout pereft olmich idi Chabour zamanēden ta melik Beheram bin Beheramung	(94) Çünkü Beheram padişah oldı atasınun amellerini mukarrar kıldı Arab milkni Numan elende mukarrar kıldı bu Numan Arab dinenden el çekmiş idi put perest olmuş idi Şabur zamanenden ta melik Beheram bin Beheramun
(95) axir ouact vlingeh Arab milki anung elende oldi iuz on durt iil fultanlic eiledi anūg zamanēdeh durt Kerreh agem padichahleri diguichuruldi biri Chabour biri Hurmuz biri Beheram bin Hurmuz idi choc Kichileri guēdu medahbnah dundurmich idi Hurmuz zamanēdeh üileh idi amma Beherā oni toutti vldurdi	(95) ahir vakt ülince Arab milki anun elende oldı yüz on dört yıl sultanlık eyledi anun zamanende dört kerre acem padişahleri diğışürüldi biri Şabur biri Hürmüz biri Beheram bin Hürmüz idi çok kişileri gendü medahbnah ¹¹ dündürmiş idi Hürmüz zamanende üyle idi amma Beheram onı tuttu üldürdi
(96) ier iuzni anung neslenden pak eiledi Beheram vch iil vch ai vch gun chahlic eiledi vldi fongrah Beheram bin Beheram padich oldi bachnah tagi coudi atafinung dineni taricni guzetti bozmadi	(96) yer yüzni anun neslenden pak eyledi Beheram üç yıl üç ay üç gün şahlık eyledi üldi sonra Beheram bin Beheram padiş oldı başna tacı kudı atasınun dineni tarikni güzetti bozmadı

¹¹ İnceleme kısmında da belirtildiği gibi, eserin aslından kaynaklanan bir imlâ sorunu sebebiyle bu kelime mevcut hâliyle bırakılmıştır.

3. Michiel Martelini Derlemesi (1657)

Orijinal Metin	Okunuş
P1	
bulandi eschumun seli agep artuk durulmasmi xusun giordum oldum deli akel bascie derulmesmi	bulandi eşhümün seli acep artuk durulmazmi hüsün cördüm oldum deli akıl başe derülmezmi
sap cekmisc cirpugium uari chacia ali sulfichiare xu tenxa buliman iare bunda enghiél kalmasmi	sap çekmiş çirpücüm vari kaça ali zülfikare hu تنها bulıman yare bunda engel kalmazmi
iusum benzer doghar aié sensun umrume sermaié scindi ghiétdum hacipaié xatorgighum sorulmasmi	yüzüm benzer dogar aye sensün ümrüme sermaye şindi getdüm haçipaye hatorcigüm sorulmazmi
iarum karé giosi suser bulbul dilli bagrun eser iedi iklun bir an giéser delli gionul iorulmasmi	yarüm kare cözi süzer bülbul dili bagrun ezer yedi iklün bir an cezer deli cönül yorulmazmi
tenhater daghleri delén sciriun istunde ulén ascik aider meglun olan leilasuna sarulmasmi	tenha_ter dagleri delen şirün istünde ülen aşık aydır meclun olan leylasuna sarulmazmi

Orijinal Metin

P2

selam uirdum selamumi almaslar
benum bunda xatrégighum bilmesler
bu giuseler nicin séciat uirmesler
ualay bunlar seumeli degildur

gielup giecer giuselerun cieruani
ustunde kurulmisc altun seuani
sur Efendi eldeicen déurani
sciol giecen démréli irmeli degil

miscin ascik ay der giucup konmadum
dughmelerun giusup gioksun akmadum
fursat eldeicen upup kuscmadum
beni utdurmeli dughmeli dégil

Okunuş

selam virdüm selamumi almazlar
benüm bunda hatrecigüm bilmezler
bu cüzeler niçin zeçat virmezler
valay bunlar sevmeli degildür

celüp ceçer cüzelerün çervani
üstünde kurulmuş altun sevani
sür efendi elde_ichen devrani
şol ceçen demreli irmeli degil

mişin aşık ay der cüçüp konmadum
dügmelerün cüzüp cöksün akmadum
fursat elde_ichen üpüp kuşmadum
beni ütdürmeli dügmeli degil

Orijinal Metin

P3

alla gioslérune kurban oldugum
ne dedum gionumi aldughi uax'ti
saghen ascighuné eilémé gefai
imansuz gidersun uldughi vax'ti

chiafirsun gioksunden iokmider éman
sen beni uldursun uirmesun eman
ben senun iusuné bachtugum seman
sen beni uldurusun giuldughi uaxti

giulistandur nakscivanu ileri
giul giul olmisc alianaghun giuléri
ceixun olmisc akar cescme seleri
kijma bana nasliarume ax mén uldum

iarum sen oghratun beni ghaughaie
siah sulfun xevesilen séudaie
giordum iarum beni salmisc ferdaié
kijma bana nasliare uax mén uldum

giordum iarum karmsi geimisc einuné
béghum ne kulum sucum ne sucum
destan etun béni alem icinde
kijma bana nasliaré uax men uldum

benum cektugeghum xigran daghidur
suchierisé iarsuz bana aghudur
témam scindi sarulagak caghundér
kijma bana nasliaré uax men uldum

Okunuş

ala cözlerüne kurban oldugum
ne dedüm cönümi aldugi vahti
sagın aşıgune eyleme cefayi
imansuz cidersün üldügi vahti

kafirsün cöksünden yokmidır eman
sen beni üldürsün virmesün eman
ben senün yüzüne baktugum zaman
sen beni üldür[ü]sün cüldügi vahti

cülistandur nakşivanu ileri
cül cül olmuş al_yanagun cüleri
çeyhun olmuş akar çeşme seleri
kıyma bana nazli_yarüme ah men üldüm

yarüm sen ogratun beni gavgaye
siyah zülfün hevesilen sevdaye
cördüm yarüm beni salmiş ferdaye
kıyma bana nazli_yare vah men üldüm

cördüm yarüm karımzi ceymiş eynüne
begüm ne kulum suçum ne suçum
destan etün beni alem içinde
kıyma bana nazli_yare vah men üldüm

benüm çektücegüm hicran dagidur
süker_ise yarsuz bana agudur
temam şimdi sarulacak çağundur
kıyma bana nazli_yare vah men üldüm

Orijinal Metin

P4

bir alay ufagik kusclar
deria ialisunda kescgliar
baban seni ba baghisclar
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

eulurum uni kasc kasc
kokicighi gielur kosc kosc
kuscie ganum sana peskiesc
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi aktur
tangri bir peixamber xaktur
bilurum ascighun cioktur
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi kare
iureghum oldi iaré
xic bilmesim bane caré
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi iéscil
ax kolum boinum dolasciér
koinune ghirseme iarascier
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrim kafesta beslenur
esciuni ghiorur seslenur
kumrim iauridur uslanur
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

Okunuş

bir alay ufacik kuşlar
derya yalisunda kışlar
baban seni ba bağışlar
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

ülürüm üni kaş kaş
kokiçigi celür koş koş
kuş_e canum sana peşkeş
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi aktur
tangri bir peyhambur haktur
bilürüm aşıgun çoktur
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi kare
yüregüm oldi yare
hiç bilmezim bane çare
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrimun kanadi yeşil
ah kolum boynum dolaşır
koynune girsem yaraşır
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

kumrim kafesta beslenür
eşüni görür seslenür
kumrim yavridur uslanur
kon_imdi kon_imdi kumrim kon_imdi

Orijinal Metin

P5

gider oldum sahmanunden ilunden
dein ol iarume ghielsun ghioreim
korkar oldum airulmaktan ulumden
dein ol iarumé ghielsun ghioreim

ol iarumun baxcesuné ghirmedum
konçe icen karmisi giuler dirmedum
semanundé nasli iarume sarmadum
dein ol iarumé ghielsun ghiormedum

Okunuş

cider oldum sahmanunden ilünden
deyin ol yarüme gelsün göreyim
korkar oldum ayrulmaktan ülümden
deyin ol yarüme gelsün göreyim

ol yarümün bahçesüne girmedüm
konçe içen karımzi cüler dirmedüm
zemanunde nazli yarüme sarmadum
deyin ol yarüme gelsün görmedüm

Orijinal Metin

P6

vsak olan jarumdén

bre iarumun bre kardasclar
gionulden iughruk uarmidur
né deriadé arar ghiemi
né karadé cecier xami
dolanur urumi scami
gionul senden iughruk uarmidur

Okunuş

uzak olan yarümden

bre yarümün bre kardaşlar
cönül den yügrük varmidür
ne deryade arar gemi
ne karade çeçer hami
dolanur urumi şami
cönül senden yügrük varmidür

Orijinal Metin

P7

ghéisilerden

soiunup ghirsem koinuné
sarulsem inge beluné
sciol sénun selvi boynuna
aler néné iarasciér

iarum scaler burunur
doghar ai ghibi dolunur
ghiormeién ganlér ierunur
scaler neghiusel iarascér

iarum sen bana giustun né
saer bilé duscmem ustuné
sciol senun beias usnune
bénéler ne giusel iarascier

iarum ben sana né iledum
arsum xak suiledum
sén béni abdal eiledun
alér né giusel iarascier

man surén abdarunden
gieimisz émscili uarunden
airulmam begbler iarumdan
alér ne giusel iarascier

Okunuş

geysilerden

soyunup girsem koynune
sarulsem ince belüne
şol senün selvi boynuna
aler ne_ne yaraşır

yarüm şaler bürünür
dogar ay gibi dolunur
görmeyen canler yerünür
şaler ne_güzel yaraşır

yarüm sen bana cüstün ne
saer bile düşmem üstüne
şol senün beyaz üsnüne
beneler ne cüzel yaraşır

yarüm ben sana ne iledüm
arzum hak süyledüm
sen beni abdal eyledün
aler ne cüzel yaraşır

man suren abdarunden
ceymiş emşili varunden
ayrulmam begbler yarumdan
aler ne cüzel yaraşır

Orijinal Metin

P8

irak olan Iarumden

agep né diarden akup ghielursun
bir xaber soraim durun turnaler
turnaler turnalér iauri turnaler

seugiuli iarumden ne bilursunus
bize bir teseli uirun turnaler
turnaler turnaler iauri turnaler

kulausun ianglisc iola saparsun
ucup scaxin teleruni iolarsun
alailarum buluk buluk bulersun
gior iaruluch nige olur turnaler
turnalér turnaler iauri turnaler

gionul peruscan teleri egri
duiemes ascighun géuruné baghri
socin olup ghidér baghdadé doghri
imamler iusler surun turnaler
turnaler turnaler iauri turnaler

kuloghli daima dolu iemekten
alailar durmaiup ghielup giecmecken
iorulmisc kanadum buiun ucmecken
baghdad ilerune surun turnaler
turnaler turnalér iauri turnaler

Okunuş

irak olan yarümden

acep ne diyarden akup gelürsün
bir haber sorayım durun turnaler
turnaler turnaler yavri turnaler

sevcüli yarümden ne bilürsünüz
bize bir teseli virün turnaler
turnaler turnaler yavri turnaler

kulavuzun yanglış yola saparsun
uçup şahin telerüni yolarsun
alaylarum bülük bülük bülersün
cör yaruluk nice olur turnaler
turnaler turnaler yavri turnaler

cönül peruşan teleri egri
duyemez aşıgun cevrüne bagri
soçin olup gider bagdade dogri
imamler yüzler sürün turnaler
turnaler turnaler yavri turnaler

kulogli dayima dolu yemekten
alaylar durmayup gelüp çeçmekten
yorulmuş kanadum büyüün uçmekten
bagdad ilerüne sürün turnaler
turnaler turnaler yavri turnaler

Orijinal Metin

P9

hacan Iarum darulur

gielursun giecersun selam uirmésun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunciarum umrum uarum ghiel

ben aghlarum sen bir kelim dimesun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum uarum ghiél

baxcedé acelmis giuler tasé
bulbuler basclamisc nasé nasé
bilurum sultanum meilan iok bise
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunciarum umrum uarum ghiel

rakiplerun konge giuler dirmesun
chiem selamlar muraduna irmesun
kaifieti uikusune doimasun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum uarum ghiel

iarume uardercı iolar dagh olsun
cheuriané mor menexscie bagh olsun
gielursedá gelmeseda sagh osun
sucum né giunaxum bilder sultanum
xunchiarum xunchiarum umrum uarum ghiel

Okunuş

haçan yarüm darulur

celürsün ceçersün selam virmesün
suçum ne cünahum bildir sultanum
hünkarum hünçarum ümrüm varum gel

ben aglarum sen bir kelim dimesün
suçum ne cünahum bildir sultanum
hünkarum hünkarum ümrüm varum gel

bahçede açılmış cüler taze
bülbüler başlamış naze naze
bilürüm sultanum meyilan yok bize
suçum ne cünahum bildir sultanum
hünkarum hünçarum ümrüm varum gel

rakiplerün konce cüler dirmesün
kem selamlar muraduna irmesün
kayfiyeti uykusune doymasun
suçum ne cünahum bildir sultanum
hünkarum hünkarum ümrüm varum gel

yarüme vardırçi yolar dag olsun
kevriyane mor menehşe bag olsun
celürse_ da celmese_ da sag osun
suçum ne cünahum bildir sultanum
hünkarum hünkarum ümrüm varum gel

Orijinal Metin

P10

hoimisc brakmisc beni

felek kanadi kanadumi kolumi
néileim ucamasim bir seman
élumden alderdum giul iusli iari
ax chimunle eghlenursun bir seman

hane benum itughumi axti
iusun giormetlughu iderdum ghaxti
eler iarumé andegi uaxti
à ben durup ieruneim bir séman

kul deilim elden élé satulan
tus deilim xer bir ascíé katulan
meulam eghil uirsé ulsem kurtulsém
Asretlughun ceqméieim bir seman

cixaim ghideim iolda duraim
ghielendén ghiécenden xaber soraim
muscutuluch diéné ganum uiréim
siaxler gieieim iasum tutaim
karamsiler gheimeieim bir seman

Okunuş

hoymiş brakmış beni

felek kanadi kanadumi kolumi
neyleyim uçamazım bir zeman
elümden aldırdum cül yüzli yari
ah kimünle eghlenürsün bir zeman

hane benüm itüğümi ahti
yüzün cörmetlüğü iderdüm gahti
eler yarüme andığı vahti
a ben durup yerüneyim bir zeman

kul deyilim elden ele satulan
tuz deyilim her bir aşé katulan
mevlam egil virse ülsem kurtulsem
asretlüğün çekmeyeyim bir zeman

çihayım gideyim yolda durayım
gelenden geçenden haber sorayım
muştuluk diyene canum vireyim
siyahler ceyeyim yasum tutayım
karamziler geymeyeyim bir zeman

Orijinal Metin

P11

benum ighri tatli gianum
tércielimes gionul séni
benum dinum xem imanum
iadeilémém giusel seni

vefasus dogri iarisan
giani géfaler klarsé
ius iascinda piri olursén
tercieilemés gionul seni
iadéilemem giusel séni

beghler oturur tachtunda
giuler aciulur uaxtunda
kiamété xach kutunda
tercieilemés gionul seni
iadeilemém giusel séni

meghnunum oldum ualaxi
éscumlé buldum alaxi
inan ach giulum bilaxi
tecieilemés gionul séni
iadeilemém giusel seni

sexarum uardum iarumé
sceutali alma castumé
sulumle duscmem ustumé
iarum uar neilersum béni
dostum uar istemem seni

ben seni dogri iar sandum
sénan dictum ben inandum
scindi bir gair iar buldum
iarum uar neilersum beni
dostum uar istemem seni

Okunuş

benüm igri tatli canum
terç_elimez cönül seni
benüm dinüm hem imanum
yad_eylemem cüzel seni

vefasuz dogri yar_isün
cani cefaler kılarse
yüz yaşında piri olursen
terç_eylemez cönül seni
yad_eylemem cüzel seni

begler oturur taktunda
cüler açulur vahtunda
kiyamete hak kutunda
terç_eylemez cönül seni
yad_eylemem cüzel seni

megnunum oldum valahi
eşümle buldum alahi
inan ak cülüm bilahi
teç_eylemez cönül seni
yad_eylemem cüzel seni

seharum vardum yarüme
şevtali alma çastüme
zülümle düşmem üstüme
yarüm var neylersüm beni
dostum var istemem seni

ben seni dogri yar sandum
sen_and_ıçtüm ben inandum
şindi bir gayr yar buldum
yarum var neylersüm beni
dostum var istemem seni

ben seni giordum birilé
iurechten cichtum ierile
uar benden iana binilé
iarum uar neilersun beni
dostum uar istemem seni

ben sei seudum ghaiet
isméné ocurdum ghaiet
uar benden sana icaset
uar seuenler seusun seni
uar saranlar sarsun seni

armaghanum gieri giundur
rachiplardan iusi dundur
scindi dogri xalum bildum
iarum uar neilersum beni
dostum uar istemem seni

chieman kascun chiéman deghil
achar seman sulmi deghil
bé ualahi ialan deghil
iarum uar neilersun beni
dostum uar istemem seni

boium égup giélma bana
sanmachi iar olam sana
meulan uerdi gielma bana
uar saranlar sarsun seni
uar seuenler seusun seni

ben seni cördüm birile
yürekten çiktum yerile
var benden yana binile
yarum var neylersün beni
dostum var istemem seni

ben sei sevdüm gayet
ismine okurdum gayet
var benden sana içazet
var sevenler sevsün seni
var saranlar sarsun seni

armaganum ceri cündür
rakiplardan yüzi dündür
şindi dogri halum bildüm
yarum var neylersüm beni
dostum var istemem seni

keman kaşun keman degil
akar zaman zülmi degil
be valahi yalan degil
yarüm var neylersün beni
dostum var istemem seni

boyum egüp celma bana
sanma_ki yar olam sana
mevlan verdi celma bana
var saranlar sarsun seni
var sevenler sevsün seni

Orijinal Metin

P12

sebox lufui beian eile
sultanumun nedér xali
séudugeghum neder xali
olgiuselun nedér xali

muxabét bise baghlarmi
chimi uarisé saghlarmi
ben culun anup aghlarmi
sultanumun nedér xali
ol giuselum nedér xali

muxabét xatori neiler
chimunler gionumi eghlér
iaranda acighi deiuér
seudugeghum neder xali
ol giuselum neder xali

idermi térchi diari
ianunda uarmider iari
anarmi benda eugiari
sultanumun nedér xali
ol giuselum nedér xali

Okunuş

sebah lüfvi beyan eyle
sultanumun nedir hali
sevdücegüm nedir hali
ol_cüzelün nedir hali

muhabet bize baghlarmi
kimi var_ise saghlarmi
ben kulun anup aghlarmi
sultanumun nedir hali
ol cüzelüm nedir hali

muhabet hatori neyler
kimünler cönümi egler
yaranda açığı deyiver
sevdücegüm nedir hali
ol cüzelüm nedir hali

idermi terki diyari
yanunda varmidir yari
anarmi benda evcari
sultanumun nedir hali
ol cüzelüm nedir hali

Orijinal Metin

P13

benum ala giosli jarum
giundén giunde arti sarum
achlum fichirum ichtiarum
éldé déghil dostlar ben nige édenim nigé édeim

jarum iaplerler solunur
giorduchcés achlum alunur
alémden neler bulunur
gionul almas dostlar bénige edeim nigé édém

nidem kare gioslum nidém
deghier bascum alup gidém
éllé genetisé alem
bá sundan dostlar benigé édeim nigé edeim

iscte ben oldum né oldum
sararup esana dundum
ax seni séimeieim derdum
giandén séudum dostlar benige édeim nige édeim

periscan gionum xosc deghil
bù olur biter isc deghil
derdum besc deghil on deghil
bigné ascti dostlar benigé édeim nigé edeim

saclari uar salcum saciach
uurdi iureghumé bicach
irum ioctur saclaiagach
nam mecianim dostlar bénige édeim nigé edeim

bu sus ialan deghil asca
iasulanlar gielur bascha
bén uglursém iasun tasca
tali osun dostlar benigé edeim nigé edeim

Okunuş

benüm ala cözli yarüm
cünden cünde arti zarum
aklum fikrüm iktiyarum
elde degil dostlar ben nice edenim nice edeyim

yarüm yaplerler solunur
cördükçez aklum alunur
alemden neler bulunur
cönül almas dostlar benice edeyim nice edeyim

nidem kare cözlüm nidem
deger başum alup cidem
ele cenet_ise alem
ba zundan dostlar benice edeyim nice edeyim

işte ben oldum ne oldum
sararup ezana dündüm
ah seni seymeyeyim derdüm
canden sevdüm dostlar benice edeyim nice edeyin

perişan cönüm hoş degil
bu olur biter iş degil
derdüm beş degil on degil
biñe aştı dostlar benice edeyim nice edeyim

saçlari var salkum saçak
vurdi yüregüme bıçak
yirüm yoktur saklayacak
nam meçanım dostlar benice edeyim nice edeyim

bu süz yalan degil aşā
yazulanlar celür başā
ben üfürsem yazun taşā
tali osun dostlar benice edeyim nice edeyim

Orijinal Metin

P14

bre eé ala giosli dilbér
seuerlér korlarmi seni
abu sémsem sularilé
xér sebox iurlarmi seni
aganum seuerler korlarmi seni
aklum alursun gioringes
ak kolum boinum saringés
ak ténum toprach olingés
seuerler korlarmi seni
ac anum korlarmi seni
giusel gieliscun kandén
sceutalisi gielur gianden
né kacarsum bén kulundan
gioringés iérlérmi seni
à giuselum korlarmi seni
icérler mesti dérler
ugredurlér usti derler
séni maxlup dosti derler
séuérler korlarmi seni
à ganum korlarmi seni
deruisc ascigum baxcési
dér acilmisc giulum congesi

Okunuş

bre ee ala cözli dilber
severler korlarmi seni
abu zemzem sularile
her sebah yurlarmi seni
a_canum severler korlarmi seni
aklum alursun cörincez
ak kolum boynum sarincez
ak tenüm toprak olincez
severler korlarmi seni
a_çanum korlarmi seni
cüzel celişün kanden
şevtalisi celür canden
ne kaçarsum ben kulundan
cörincez yerlermi seni
a cüzelüm korlarmi seni
içerler mesti derler
ügedürler usti derler
seni mahlup dosti derler
severler korlarmi seni
a canum korlarmi seni
derviş aşıgum bahçesi
der açılmış cülüm koncesi

Orijinal Metin

P15

bé aghalar giurgistandan gielurchiën
ax ichi iar sarelmisc biri birune
biribirisune ceuap uirurchien
ichi iar sarelmisc biri birune

giusel adem scemalkarmisc ortagun
dererichèn karmisc giulun budagun
asciguna mese sunmisc dudagun
ichi iar sarelmisc biri birune

giusel adem ben odaia uaringe
aklum sciasciar giul iusuné gioringé
biri nare benser biri turunge
ax ichi iar sarelmisc biri birune

ak giulilen karmisi giul kariscik
dort ianunda sceda bulbul dolascik
ïedi ildur biri birune ascik
ichi iar sarelmisc biri birune

Okunuş

be agalar cürcistandan celürken
ah iki yar sarılmış biri birüne
biribirisüne cevap virürken
iki yar sarılmış biri birüne

cüzel adem şemalkarmış ortagun
derer_iken karmış cülün budagun
aşıguna meze sunmuş dudagun
iki yar sarılmış biri birüne

cüzel adem ben odaya varince
aklum şaşar cül yüzüne cörince
biri nare benzer biri turunce
ah iki yar sarılmış biri birüne

ak cül_ilen karımzi cül karışık
dört yanunda şeda bülbül dolaşık
yedi yıldur biri birüne aşık
iki yar sarılmış biri birüne

İKİNCİ CİLT

Orijinal Metin	Okunuş
P16 <i>pocignu versi turski</i>	<i>poçinyu verzi turski*</i>
ben seni seuerdum gaiet ismuné okuidum aiet uar bende sana igaset uar seuenler seusun seni	ben seni severdüm gayet ismüne okuydum ayet var bende sana icazet var sevenler sevsün seni
ben seni dogri iar sandum sén beni seup osandun bir kairisi varup seudun uar seuenler seusun seni	ben seni dogri yar sandum sen beni sevüp osandun bir kayrisi varup sevdün var sevenler sevsün seni

Açıklama:

¹ : Bu kısım, ikinci ciltteki üç Türkçe parçanın başlığıdır ve Slav dilinde yazılmıştır. “Türkçe Versiyonun Başlangıcı” şeklinde bir anlam verir.

Orijinal Metin

P17

sfarxa

jarumun ainasi uar disunde
icer scarabini katur giosunden
sagosum uarosum alem iusunden
sagosum seudeghum ghiene benumdur

jarumun culaghunda chiupeler
onun giosi kasci ascik tepelér
kumasi xatader meghier upeler
sagosum seudughum ghiene benumdur

sumbullum menexsce benum
bre xèi kainal icighi salum
senden xach nasarum kaldi
gitmem ben bunda jatarum

ben bir giusel iar geterum
soraim anda ghideim
bir ghidi aldi jarumi
iscte ben aghlaiup kaldum

elunden atardum ciftta belluni
scol charsci danghlari iscte ben aghlaiup kaldum
giundus akaiagunde duscunde
élunden atardum inge belluni

Okunuş

*sfarha**

yarümün aynasi var dizünde
içer şarabını katur cözünden
sag_osum var_osum alem yüzünden
sag_osum sevdiğüm gene benümdür

yarümün kulagunda küpeler
onun cözi kaşı aşık tepeler
kumasi hatadır meger üpeler
sag_osum sevdiğüm gene benümdür

sümbülüm menehşe benüm
bre hey kaynal içigi zalum
senden hak nazarum kaldi
citmem ben bunda yatarum

ben bir cüzel yar cetürüm
sorayım anda gideyim
bir gidi aldi yarümi
işte ben aghlayup kaldum

elünden atardum çifta belüni
şol karşı danglari işte ben aghlayup kaldum
cündüz ak_ayagunde düşünde
elünden atardum ince belüni

Açıklama:

* : Bu kısım Slav dilinde yazılmıştır. “Son” anlamındadır.

Orijinal Metin

sfarxa

bir ghiege jar didi bana
kalka gianum sabax oldi
nasiatum budur sana
kalka gianum sabax oldi

Okunuş

*sfarha**

bir gece yar didi bana
kalka canum sabah oldi
nasiatum budur sana
kalka canum sabah oldi

Açıklama:

* : Bu kısım Slav dilinde yazılmıştır. *Sfarha* olarak okunan başlık, “son” şeklinde bir anlam verir.

BOSNA KİRİLİ İLE YAZILMIŞ PARÇA

Orijinal Metin	Okunuş
P18	*
korkmaian od boga oka japmiš od roga bir dan olur obruga povarzite burnunot	korkmayan od boga oka yapmiş od roga bir dan olur obruga povarzite burnunot
ikad ide Frenćtr ortaluga genktur burnunile renktur povarzite burnunot	i_kad ide Frençtır ortaluga genktur burnunile renktur povarzite burnunot
değilmi dar manica da otide gladunca burni olur klanica povarzite burnunot	decilmi dar manitsa da otide gladuntsa burni olur klanitsa povarzite burnunot
dinle beni Maruica iuzunuzde ružica dimi svarbi guzica eglenćedu burnunot	dinle beni Maruitsa yuzunuzde rujitsa dimi svarbi guzitsa eglençedu burnunot

Açıklama:

* : Martelini Derlemesi'ndeki bu son parça karışık dilli bir parçadır. Parça Türkçe ve Slavca sözlerden oluşturulmuştur.

4. Colloquia Familiaria Turcico Latina (1672)

Original Metin	Okunuş
<p>CAP. I.</p> <p>(s. 1) V. Szabanuz hair olβun. I. Jaβaba hair. Miβil hair. Akfamünüz hair olβun.</p> <p>(s. 2) Getfsenüz hair (mubārek) olβun. V. Allah razi olβun. Allah βana ejlik virβen. Hos gielün, βefa gielün. Ej miβin hos miβin? Nedür halin? I. Sükur Tangrie. Hazettüm βag gielügünüzden. Dizari ferifinüz makbul gecfer. Otura, Oturun, Oturunüz. (s. 3) Jaβtük düzetβinler. V. Oturmam, Oturamam, Oturmak bendenüze (bana) düsmez. Durmak, oturmaktan jegdür. Bütün giün oturdum. Ne acfarβen bafin? Ürt basin, zira adet degildir. Padiffah ianında dahi, Kimβe bafini acsmaz. V. Her vilajetun baβka adeti (törefi) vardur. I. Hos, emma, Otmanlie aiptur. (s. 4) V. Ben Othmanli degilüm. I. Giaurmiβin. Naβranimiβin Hristianmiβin? Gergfek derβen. Nedür aβli? Cfehrin bozuldi. Mizagsim bir ez bozgundur. Bir kats giün βitma tutti beni. Her feβ Allah elinden gielür, andan oturi kabul itmek gierek. Hazitmem hos olmadigünüzden. Emma, kim Tangrie karβi kor? (gielür). Mukader olan zuhure gielür. (s. 5) Jazilan gielür bafine. V. Cfok fujleβtük akfam iakindur. I.</p>	<p>CAP. I.</p> <p>(s. 1) V. Sabanuz hayır olsun. I. Ya_saba hayır. Misil hayır. Akşamünüz hayır olsun. (s. 2) Geçenüz hayır (mübarek) olsun. V. Allah razı olsun. Allah sana eylik virsın. Hoş geldün, sefa geldün. Ey misin hoş mısın? Nedür halin? I. Şükür Tanrıye. Hazettüm sag geldügünüzden. Dizari şerifinüz makbul geçer. Otura, Oturun, Oturunüz. (s. 3) Jastük düzetsinler. V. Oturmam, Oturamam, Oturmak bendenüze (bana) düşmez. Durmak, oturmaktan yegdür. Bütün giün oturdum. Ne açarsın başın? Ürt başın, zira adet degildir. Padişah yanında dahi, kimse başını açmaz. V. Her vilayetün baβka adeti (töresi) vardur. I. Hoş, emma, Otmanlıye ayiptur. (s. 4) V. Ben Otmanlı degilüm. I. Gaurmısın. Nasranimisin Hristiyanmısın? Gercek dersın. Nedür aslı? Çehrin bozuldi. Mizacım bir ez bozgundur. Bir kaç giün sıtma tutti beni. Her feβ Allah elinden gielür, andan ötüri kabul itmek gerek. Hazitmem hoş olmadigünüzden. Emma, kim Tanrıye karβi kor? (gielür). Mukader olan zuhure gielür. (s. 5) Yazılan gielür başına. V. Çok süyleβtük akşam</p>

Akfamadak, déha hajli (çok zaman, var. **V.** Angfak iki, ia ücs Bahat. **I.** Jeter bize iki Bahat. Ol iki Bahat iabana gitmez. Lazumolagfak fejlerden Bujlesmelüz. Ben soalideim, Ben gsevab ver. Nola. Hatetinüz itsün olşun. Baka iolgsi: nereden gielürßen? (s. 6) Naşil millet şinüz? Nemtze, Magsar, Leh, Marchiali, Flemengk, Frantza, Ingliz, Svecs. Bana gsevab ver, hangi vilajetten gielürßen?

Frantza

V. { Nemtze } vilajetinden (diarından) gielürüm

Leh

Nemtzedan

{ Magsardan } gielürüm.

Lehten

Frantzadan

I. Ne var? ne jok ol semtlerde? **V.** Hairlar. (s. 7) **I.** Dogri şujlesşena. Zira ifittümki, Nemtze de Flemengte Frantzada biuk şefer tedariki vardur. **V.** Nenungibi tedarik kiaşiderßen? Derlerki Türk üzerine azim şefer mijeti vardur, ia hod Leh imdatine çalışıür. **V.** Bujle olşa, kem degil. Nehajet ongfilai şire mutallik fejler ben bilmen. Belki zamanun iktizaşine göre Nemtze

yakındur. **I.** Akşamadak, deha hayli (çok zaman, var. **V.** Ancak iki, ya üç sahat. **I.** Yeter bize iki sahat. Ol iki sahat yabana gitmez. Lazum_olacak şeylerden şüyleşmelüz. Ben soal_ideyim, sen cevap ver. Nola. Hatetinüz için olsun. Baka yolcu: nereden gelürsın? (s. 6) Nasıl millet_sinüz? Nemçe, Macar, Leh, Marşiyali, Flemengk, França, İngiliz, Sveç. Bana cevap ver, hangi vilayetden gelürsın?

França

V. { Nemçe } vilayetinden (diyarından) gelürüm

Leh

Nemçedan

{ Macardan } gelürüm.

Lehten

Françadan

I. Ne var? ne yok ol semtlerde? **V.** Hayırlar. (s. 7) **I.** Dogri şüyleşşena. Zira işittüm_ki, Nemçe_de Flemengte Françada biyük şefer tedariki vardur. **V.** Nenün_gibi tedarik kıyas_idersın? Derler_ki Türk üzerine azim şefer mijeti vardur, ya hod Leh imdatine çalışıür. **V.** Büyle olsa, kem degil. Nehayet oncılay şire mutallik şeyler ben bilmen. Belki zamanun iktizasine göre Nemçe

Padiffahi dachi hereket ideür. Györmezmißiz Tatar, ve Kazak nekadar (s. 8) rußfailik ider Leh vilajetinde. Jazik! Enßonra neje varur ortalık? Her iil (ßene) nice bin gsan telefotur, jahodiaßirlika düfer. **I.** Giendiler Bebeb olur. Zira birlik olmazlar. Nekadar bas, folkadar boj cfekilür. **V.** Ali Oßmam Padiffahi olkadar aßker ile Edrinede Sophiada, Tuna belgradta ne isler? (s. 9) Cfoktan ol jerlerde egleniür. (**I.**) Nigse eßkiler demisler, Arabaile taußan avlar. Bazi kimßeler rivaiet iderler ki Hunkiarun Valide ile gaugaßi vardur. Ol Bebebden Stambola varmaz. Symdiki Sultan Mehemetün Anaßi Sulieman Dedikleri ogluni, taktaiie oturmaga ißter. Hem ifittüm Stambolda iken biuk ademlerden, ki, ol Sülieman pek akillidur, kuldahi ßever. (s. 10) Kul bir olurße, buni dachi babaßi gibi kaldırırlar. **V.** Buna bir cfare bulunmazmi? **I.** Stambola varmamak ej ilacftur. Alelhußuß ümrini uzadiür, eger Christian üzerine dajma ßefer kilarße. Hem dachi, eger kule, tereke verirße. Gair juzden ßeferde dahi hianet ola biller, kardafi péskes ve biuk tereke ikrar ettiktenßonra. (s. 11) **V.** İmdi korku ve zevalden beri (munezze) degildür ol Saltanet? **I.** Hafa. **V.** Lutfieyle

Padißahı daði hereket ideür. Görmezmisiz Tatar, ve Kazak ne_kadar (s. 8) rusfaylık ider Leh vilayetinde. Yazık! En_sonra neye varur ortalık? Her yıl (sene) niçe bin can telef_olur, yahod_yasırlıka düßer. **I.** Gendiler sebeb olur. Zira birlik olmazlar. Ne_kadar baş, şol_kadar boy çekilür. **V.** Ali Osmam Padißahı ol_kadar asker ile Edrinede Sofyada, Tuna belgradta ne işler? (s. 9) Çoktan ol yerlerde egleniür. (**I.**) Nice eskiler demişler, Araba_ile tavşan avlar. Bazı kimseler rivayet iderler ki Hünkarun Valide ile gavgası vardur. Ol sebebden Stambola varmaz. Şimdiki Sultan Mehemetün Anası Süliyeman Dedikleri oglunı, taktaye oturmaga ister. Hem işittüm Stambolda iken büyük ademlerden, ki, ol Süliyeman pek akıllıdır, kul_dahi sever. (s. 10) Kul bir olurse, bunı daði babası gibi kaldırırlar. **V.** Buna bir çare bulunmazmi? **I.** Stambola varmamak ey ilaçtır. Alelhusus ümrini uzadiür, eger Hristiyan üzerine dayma sefer kılarse. Hem daði, eger kule, tereke verirse. Gayır yüzden seferde dahi hıyanet ola biller, kardışı peşkeş ve büyük tereke ikrar ettikten_sonra. (s. 11) **V.** İmdi korku ve zevalden beri (münezze) degildür ol Saltanet? **I.** Haşa. **V.** Lutfi_eyle

bilmedigüm ehvalden fujlefejelum. **I.**
Cfunki Ben Befer kifzfzeβinden haberdar
degilβen, gairi fejler βoalideim Benden.

Nemtzeden?

Nezeman cfiktum Ben { Magsardan?

Lehten?

V. Birkats gün. bir aj (s. 12) bir jil
vardur csikalı. (**I.**) Taun iokmi ol
βemtlerde? **V.** El hemdu lillah jokdur. **I.**
Ugsuz luk varmi? iokmi? **V.** Sukur
Tangrie, ziadeβile ganimet (ugsuzluk)
vardur. (**I.**) Ne güzel. Kande (handa)
giderβen? (**V.**) Stambola, Nemtfeje,
Lehe, Becfe, Budime, Berline, Edrineje,
Stetine, Szathmara, giderüm Sultanum.
I. Hani joldaşlarün? (s. 13) Handadur
atlarün? **V.** Jaliniz im. Atlarum jokdur. **I.**
Joli billermeβin? **V.** Bilmen. **I.** Ne fekil
gide (vara) billerβen, cfunki ioli
bilmezfen. **V.** Allah kerimdür. **I.** Hos
bujledur. Emma. Külli fejün Bebebi
(aβli) vár. Ol egfilden, eger benüm
naβibetüm tutarβen, bir kalauz (delil,
rehnumaj, iol göβtorigfi) βana lazum
olur. (s. 14) Zira Jalinizβen jodlasün dahi
joktur. Bir deha jolda lazum olagsak fei
vardur. **V.** Nedur ol? **I.** Dildur ol, jani dili
bilmek. Dilβiz hits bir iere, ia hod gücfile
varilur. **V.** Hangi dili anglarβen?

bilmedigüm ehvalden süyleβmeyelüm. **I.**
Çünkü sen sefer kisesinden haberdar
degilsın, gayrı şeyler soal_ideyim
senden.

Nemçeden?

Ne_zeman çıktum sen { Macardan?

Lehten?

V. Birkaç gün. bir ay (s. 12) bir yıl
vardur çıkalı. (**I.**) Taun yokmi ol
semtlerde? **V.** El hemdu lillah yokdur. **I.**
Ucuz_luk varmi? yokmi? **V.** Şükür
Tağrıye, ziyadesile ganimet (ucuzluk)
vardur. (**I.**) Ne güzel. Kande (handa)
gidersın? (**V.**) Stambola, Nemçeye,
Lehe, Beçe, Budime, Berline, Edrineye,
Ştetine, Satmara, giderüm Sultanum. **I.**
Hani yoldaşlarün? (s. 13) Handadur
atlarün? **V.** Yalnız_ım. Atlarum yokdur.
I. Yolu billermisin? **V.** Bilmen. **I.** Ne
şekil gide (vara) billersın, çünkü yolu
bilmezsin. **V.** Allah kerimdür. **I.** Hoş
büyledür. Emma. Külli fejün sebebi
(aşlı) var. Ol ecilden, eger benüm
nasibetüm tutarsen, bir kalauz (delil,
rehnümaj, yol göstörücü) sana lazum
olur. (s. 14) Zira yalnızsın yodlaşün
dahi yoktur. Bir deha yolda lazum olacak
şey vardur. **V.** Nedür ol? **I.** Dildür ol,
yani dili bilmek. Dilsiz hiç bir yere, ya
hod güçile varilur. **V.** Hangi dili

Nemtze, Frantza, Magsar, Leh, Flemeng, Svecs, Ingliß Mußkov, dilimi ßoraßen? (s. 15) **I.** Jolda, ve ol varagsagünüz ßemte kulanmis, hem lazumolagsak dili ßoal iderüm. (**V.**) Anam, babam, vatam (ßilam) dilinden)lißaninden) gairi bilmem. Symdi görüürüm ki, ßen kardas (karindas) gibi ej ögüt (naßihet) verürßen. **I.** Zahir, hem bujle gyerek. Biz dahi giaur (kiafir) degiliz. **V.** Benüm kaßimde ßiz Ot manlia benzerßiniz. (s. 16) **I.** Hos, Otmanli vilajetinde dogmis im, lakin anam, ve babam naßrani (Hrißtian) imis. **V.** Szen bujle derßen. Nehaiet juregunüzde, ne variße, angsak bir Allaha (khudaia) malum dur. **I.** Allah hakki itsün olßun ki ßeni aldatmam. **V.** Szagh ol kardas (brazer, brader) daima. Symdiden ßonra, inanürüm ßana. İmdi bul bana bir kalauz. (s. 17) **I.** Infaallah bulurum ben. **V.** Bundan Stambola varingsedek kacs konak (kacs giün iol) vardur? ßaiarßen. **I.** Ulak atüle on bes giün angsak varilür. **V.** Nekadar virmek gyerektür bir kalauza? **I.** Giendim deha bilmem. Delil (kalauz) gieldikçe ßorariz. **V.** Bunda degilmi? **I.** Degildür. **V.** Handa dür? **I.** Gyendi evinde. **V.** Allahi ßeverßen, tez gyelßen. Göndör bir kimßei, tez cfagirßinlar. (s. 18) **I.** Hizmet kiar (hizmet giüzar) bunda degildür.

anlarsın? Nemçe, França, Macar, Leh, Flemeng, Sveç, İnglis Muskov, dilimi sorasın? (s. 15) **I.** Yolda, ve ol varacagünüz semte kulanmiş, hem lazum_olacak dili soal iderüm. (**V.**) Anam, babam, vatam (sılam) dilinden)lisanından) gayrı bilmem. Şimdi görüürüm ki, sen kardaş (karındaş) gibi ey ögüt (nasihet) verürsın. **I.** Zahir, hem böyle gerek. Biz dahi gaur (kafir) degiliz. **V.** Benüm kasimde siz Ot_manliya benzersiniz. (s. 16) **I.** Hoş, Otmanlı vilayetinde dogmiş_im, lakin anam, ve babam nasrani (Hristiyan) imiş. **V.** Sen böyle dersın. Nehayet yüregünüzde, ne var_ise, ancak bir Allaha (hüdaya) malum dur. **I.** Allah hakkı için olsun ki seni aldatmam. **V.** Sag ol kardaş (brazer, brader) daima. Şimdiden sonra, inanürüm sana. İmdi bul bana bir kalauz. (s. 17) **I.** İnşaallah bulurum ben. **V.** Bundan Stambola varinedek kaç konak (kaç gün yol) vardur? sayarsın. **I.** Ulak atüle on beş gün ancak varilür. **V.** Ne_kadar virmek gerektür bir kalauza? **I.** Gendim deha bilmem. Delil (kalauz) geldikçe sorarız. **V.** Bunda degilmi? **I.** Degildür. **V.** Handa dür? **I.** Gendi evinde. **V.** Allahu seversen, tez gelsın. Göndör bir kimseyi, tez çağırsınlar. (s. 18) **I.** Hizmet_kar

Evme, lazum gieldi zeman, ikiþi dachi
mevgsud olur. **V.** Benum Sultanum,
eglenemem, iolgsi im, gytþem gyerek. **I.**
Delil gielmeingse, gidegsek olursaniz,
labut zarara ograrþiniz. **V.** Ne sekil
zarara ograsam gyerek? **I.** Yol ve dil
bilmeiene, iaban viaietlerde, her keþ
dokunur, ulafur. (s. 19) Jolda eskia,
haramzade, hirþiz cfoktur: iol dachi turli
turli. Eskia þeni þojar. Hirþiz gizli malun
çfalar. Turli turli iol iþtemedigün iere,
þeni gyötörür. Géts piþman olurþen. **V.**
Bir adem bana uzaktan görönür.
Görmezmi þen? **I.** Ben görmem. **V.**
Acs gyözün bir hoþce, ifte iaklafur. **I.**
Gertfek derþen. (s. 20) Ben dahi
görörüm. **V.** Belki kalauz, iol göþtörigsi
olþa gyerek. **I.** Jakin gielmeingse belli
degil. Oldur giendiþi. Hos gieldin, þefa
gieldün delil. (**D.V.**) Hos bulduk. (**I.**)
Bukadar zemandan beri handa idün?
Nicsün (neitzün) deha tez gyelmedün?
Bu fakir adam iolgfudur, hem þenþiz
gidemez. (**D.V.**) Mazur bujur Sultanum.
(s. 21) Evimi birez terbie kodum. Atum
dachi irak imis. **I.** Bu iolda, at, ne
ejlemeli? Jaian gytþena. **D.V.** İtafirulla.

Allah { Sjaklaþin }
virmeþin

(hizmet güzar) bunda degildir. Evme,
lazum geldi zeman, ikisi daþi mevcud
olur. **V.** Benüm Sultanum, eglenemem,
yolcý_yım, gitsem gerek. **I.** Delil
gelmeyince, gidecek olursanız, labut
zarara ograrsınız. **V.** Ne þekil zarara
ograsam gerek? **I.** Yol ve dil bilmeyene,
yaban viyayetlerde, her kes dokunur,
ulaþur. (s. 19) Yolda eþkiya, haramzade,
hırsız çoktur: yol daþi türlü türlü. Eþkiya
seni sojar. Hırsız gizli malun çalar. Türli
türli yol istemedigün yere, seni götürür.
Geç piþman olursın. **V.** Bir adem bana
uzaktan görönür. Görmezmi_sın? **I.** Ben
görmem. **V.** Aç gözün bir hoþçe, iþte
yaklaþur. **I.** Gerçek dersin. (s. 20) Ben
dahi görörüm. **V.** Belki kalauz, yol
göstörücü olsa gerek. **I.** Yakın
gelmeyince belli degil. Oldur gendisi.
Hoþ geldin, sefa geldün delil. (**D.V.**) Hoþ
bulduk. (**I.**) Bu_kadar zemandan beri
handa idün? Niçün (neyiçün) deha tez
gelmedün? Bu fakir adam yolcudur, hem
sensiz gidemez. (**D.V.**) Mazur buyur
Sultanum. (s. 21) Evimi birez terbiye
kodum. Atum daþi irak imiþ. **I.** Bu yolda,
at, ne eylemeli? Yayan gitsena. **D.V.**
İtafirulla.

Allah { Syaklasın }
virmesin

V. Nedür aßli? **D.V.** Bilmezmißen ki uzak (irak) iol dur? Hem cfamurli, hem cfepellikdür. Tasle doli olup işlenmemisdür. Andan ßonra, (badehu) biuk iokuslar iolgsie paçfariz iderler. **I.** Japiap gidilür. (s. 22) **D.V.** Jok Sultanum. Kail olmam. Elbett e iola gidegfek kifî atli olmak gyerek. Zira akar ßular dachi, her ierde dafti. Köprü bafine varingfedek ata binmek lazum gielür. Hits vardügün varmi ol iola? **I.** ümrümde hits vardügüm iokdur. **D.V.** İmdi agfeb degil. Ol dachi bilgil ki on bes konak iol, iaian adama otuz konak olur. **I.** Symdi ne işlejelum? bu fakirün ati ioktur. (s. 23) **D.V.** Bulunur ißterße. **I.** Cfunki atßiz olmaz, bul ona dachi bir at. **D.V.** Hazirdur atlar, ben dachi hazir. **I.** Ne güzel. Cfikar mejdana. **D.V.** İfte cfikardum. **I.** Szüjle bana, bu heriften, Stambola varingfedek ne ißterßen. **D.V.** Atlar itsün, hem giendim emegi itsün güünde bir gros (real) ißterüm? **I.** Hos: bujle olßun. Nehaiet iol hargfni kim cfeker? (s. 24) **D.V.** Jine ol herif cfekße gyerek. **I.** Ol dachi kem degil. Ja begirlerün iemißine kim verür akçe? **D.V.** Jine ol. **I.** Kardas cfok ißterßen. Jarüm (bucfuk) gros güünde ietifmezmi? Jegfek icfefek, hem atlarün iemi cfoka gider. **D.V.** Cfok degil. Bir gros

V. Nedür aslı? **D.V.** Bilmezmissın ki uzak (irak) yol dur? Hem çamurlı, hem çepellikdür. Taşle dolı olup işlenmemişdür. Andan sonra, (badehu) büyük yokuşlar yolcıye paçariz iderler. **I.** Yapyap gidilür. (s. 22) **D.V.** Yok Sultanum. Kayl olmam. Elbett_e yola gidecek kişi atlı olmak gerek. Zira akar sular daği, her yerde daştı. Köprü başına varıncedek ata binmek lazum gelür. Hiç vardügün varmı ol yola? **I.** ümrümde hiç vardügüm yokdur. **D.V.** İmdi aceb degil. Ol daği bilgil ki on beş konak yol, yayan adama otuz konak olur. **I.** Şimdi ne işleyelüm? bu fakirün atı yoktur. (s. 23) **D.V.** Bulunur isterse. **I.** Çünkü atsız olmaz, bul ona daği bir at. **D.V.** Hazırdur atlar, ben daği hazır. **I.** Ne güzel. Çıkar meydana. **D.V.** İşte çıkardum. **I.** Süyle bana, bu heriften, Stambola varıncedek ne istersın. **D.V.** Atlar için, hem gendim emegi için güünde bir gros (real) isterüm? **I.** Hoş: böyle olsun. Nehayet yol harcını kim çeker? (s. 24) **D.V.** Yine ol herif çekse gerek. **I.** Ol daği kem degil. Ya begirlerün yemişine kim verür akçe? **D.V.** Yine ol. **I.** Kardaş çok istersın. Yarüm (buçuk) gros güünde yetişmezmi? Yecek içecek, hem atlarün yemi çoka gider. **D.V.** Çok degil. Bir gros virmeyince varmam. **I.** İnattı ko

virmeingfe varmam. **I.** Inati ko (itme). **D.V.** Inat itmen ben, inata binmem. (s. 25) Lakin iel ehvalini billerüm ben: Jol ehvalından vukuf im, haberdar im. İbterße virßen, ißterße virmezßin bana hep bir dür. Evimde huzur itmek hem iegdür, hem faidali. Buñle is zorile olmaz. İkimüzün iradetindedür. Bengfilai kalauz, hits bir ierde bulunmaz. Ben onijolda güzedürüm, ve gsümle hattadan, allah inaieti ile korudurum. (s. 26) Ona hits hizmette kußur itmem. **I.** Nederßen iolgsi? İfte giendi kulagünüzle ifittüm ne ißter. **V.** Ifittüm emma anklamadum. **I.** Her gün bir gros ißter nacht akcfe, ve iegseg icfegseg gyendie, hem atlara. **V.** Cfare ne? virmek gyerek. **I.** Baka delil ben ne kadar ioglofi györmis-im, bunun ekranı hits bir kimßei gsömmertlikte bulamadum. (s. 27) İftediginiz akcfe veregsek oldi, iol hargfını dachi, nekadariße cfekße gyerek. Khefızlik murdardur, hem cfok rußfailige Bebeddür. Szendachi bir hos güzet. **D.V.** İnfallah her feñ muradı üzre olur. **I.** Symdi maßlahat bitti. Binin ata. Allah iol vere. Jolunuz mubarek olßun. Allah ßmarladuk. **V.** Biz dachi ßize Tangridan ejlik ißteriz! (s. 28) Allah bir günün bin ejleje. Szen benum itsün cfok zahmet

(itme). **D.V.** İnat itmen ben, inata binmem. (s. 25) Lakin yel ehvalını billerüm ben: Yol ehvalından vukuf_ım, haberdar_ım. İsterse virsın, isterse virmezsin bana hep bir dür. Evimde huzur itmek hem yegdür, hem faydalı. Büyle iş zorile olmaz. İkimüzün iradetindedür. Bencilay kalauz, hiç bir yerde bulunmaz. Ben onı_yolda güzedürüm, ve cümle hattadan, allah inayeti ile korudurum. (s. 26) Ona hiç hizmette kusur itmem. **I.** Ne_dersın yolcı? İşte gendi kulagünüzle işittüm ne ister. **V.** İşittüm emma anklamadum. **I.** Her gün bir gros ister naht akçe, ve yeceg içeceg gendiye, hem atlara. **V.** Çare ne? virmek gerek. **I.** Baka delil ben ne kadar yoglosı görmiş-im, bunun ekranı hiç bir kimseyi cömmertlikte bulamadum. (s. 27) İstediginiz akçe verecek oldi, yol harcını dañi, ne_kadarise çekse gerek. Heşizlik murdardur, hem çok rusfaylıge sebebdür. Sen_dañi bir hoş güzet. **D.V.** İnşallah her şey muradı üzre olur. **I.** Şimdi maslahat bitti. Binin ata. Allah yol vere. Yolunuz mübarek olsun. Allah smarladuk. **V.** Biz dañi size Tanrıdan eylik isteriz! (s. 28) Allah bir günün bin eyleye. Sen benüm için çok zahmet çektüñ. Ben dañi sag dönersem (rucu olur_sem) münkir olmam. Çektiğünüz

çfektün. Ben dachi bağ dönerbem (rugsu olur bem) münkir olmam. Çfektigünüz emek iabana gitmez. **I.** Pek ejdür. Tek bizi haterinüzden çsikarmiaßen. Ben dachi madam ki hejjatte im Beni onutmam. (s. 29) Ve aramüzde olan doßtlukta kußur itmem. Akçe pul ißimem. Hakiket üzre olan doßtluk ugura bagli degil. Zira haß mahabbet, gönül ejliginden hub bifatlerinden ve faziletten ziade haßil olur, netekim maljüzinden. Gsümle fejler Allah elindedür. Oldur iaradan Allah, ümizümüz, muinümüz iardumumuz oldur. (s. 30) Oldur bizi gsümle hattadan Baklaian. Ol Benün kaulauzun olßun.

CAP. II.

V. Symdi Allah himmetüle iola gyrdük. Aramüzde Tangridan gairi kimße iokdur. Dejver böile bana, iolda ne lazumdur? Eger bir kimeßne karfimize gyelürse. Hem soal iderße ne jerli im, naßil gsevab vireim? (s. 31) Emrinüzden dafra (diffari) çsikmam. Zira ortalik ne fekildür, bin kerre benden jeg billerßen. **D.V.** Vallaha ioldas pek hazettüm, bukadar ußlu oldugünüzden. Beni dignerßiniz, hits bir bize lazum olagfaß fej ekbik olmaz. İptida ol mubark böz, gegße giündüz haterinüzden çsikmakßin. (s. 32) **(V.)** Hangißini? **(D.V.)**

emek yabana gitmez. **I.** Pek eydür. Tek bizi haterinüzden çikarmıyasın. Ben daði madam ki heyyatte_im seni onutmam. (s. 29) Ve aramüzde olan dostlukta kusur itmem. Akçe pul isimem. Hakiket üzre olan dostluk ugura bagli degil. Zira has mahabbet, gönül eyliginde hub sıfatlerinden ve faziletten ziyade hasıl olur, netekim mal_yüzinden. Cümle şeyler Allah elindedür. Oldur yaradan Allah, ümizümüz, muinümüz iardumumuz oldur. (s. 30) Oldur bizi cümle hattadan saklayan. Ol senün kaulauzun olsun.

CAP. II.

V. Şimdi Allah himmetüle yola girdük. Aramüzde Tanrıdan gayrı kimse yokdur. Deyver söyle bana, yolda ne lazumdur? Eger bir kimesne karşimize gelürse. Hem soal iderse ne yerli_yim, nasıl cevap vireyim? (s. 31) Emrinüzden daßra (dışarı) çikmam. Zira ortalık ne şekildür, bin kerre benden yeg billersın. **D.V.** Vallaha yoldaş pek hazettüm, bu_kadar uslu oldugünüzden. Beni dignersiniz, hiç bir size lazum olacag şey eksik olmaz. İptida ol mubark söz, gece giündüz haterinüzden çikmaksın. (s. 32) **(V.)** Hangisini? **(D.V.)** Bismillahi errehmam

Bißmillahi erreham erreheim. Ol bana
yardumgisi olur. Ve gsümle nijjetünüz
haßil kilar. Badehu, akçe lazumdur.
Niese eskiler demişler. Bu alemün
Padiffahi akesedür. (s. 33) Zengin olan
kifie bütün alem mutidur. Nekadar
akçefi bandukta, ol kadar iktikati
herkifinün var. Herfei akçeile biter.
Akçefiz hits bir maßlahat bitmez.
Digne ne der Agsem. I tehi deßt, reftü
der bazar. Terßimem pur ne averi
deßdar. Git bos elile pazara, korkarum ki
peßtimalin bos götörürben. Angfak bir
allah ve melaikler (ferişteler) gümiş, ve
alton talabından beri (munezze) dür. (s.
34) **V.** Sükür khudaje vafir akçemüz
var. Ben kijmam akçeile, tek is bitßin.
On, ia igirmi bin altunum janumda hazır.
Eger Tangridan, hem ßenden ßonra
gsümle is akçeile bitegsek olurife.
Müradimüze en karin zaman iririz. **I.**
(D.V.) Büzeman zengin olan kifi makbul
getfer. Emma bungsilai raiet faziletten
giclmez, lakin mal ßebebinden haßil
olur. (s. 35) **V.** Haddizatinde fyndiki
vakte mala biuk tazim olunur. Ben dachi
ol ßebekten, folkadar altun benümle
aldum. **I.** **(D.V.)** Ommazdum ki ßen
bujle zengin ola ßen. Solkadar altonile
cfok is acfilür. Haterinüz hos tut. Akçan
varmi? dunnyai jendin. Cfok doßt

erreheim. Ol sana yardumcı olur. Ve
cümle niyyetünüz hasıl kilar. Badehu,
akçe lazumdur. Niese eskiler demişler.
Bu alemün Padişahı akesedür. (s. 33)
Zengin olan kişiye bütün alem mutidur.
Ne_kadar akçesi sandukta, ol kadar
iktikati her_kişinün var. Her_şey
akçeyle biter. Akçesiz hiç bir maslahat
bitmez. Digne ne der Acem. İ tehi dest,
reftü der bazar. Tersimem pur ne averi
desdar. Git boş elile pazara, korkarum ki
peßtimalın boş götörürsın. Ancak bir
allah ve melaikler (ferişteler) gümiş, ve
alton talabından beri (münezze) dür. (s.
34) **V.** Şükür hıdaye vafir akçemüz var.
Ben kıymam akçeye, tek iş bitsin. On, ya
yigirmi bin altunum yanumda hazır.
Eger Tanrıdan, hem senden sonra cümle
iş akçeyle bitecek olurise. Müradimüze
en karin zaman iririz. **I.** **(D.V.)**
Bü_zeman zengin olan kişi makbul
geçer. Emma buncılay rayet faziletten
gelmez, lakin mal sebebinden hasıl olur.
(s. 35) **V.** Haddizatinde şimdiki vakte
mala büyük tazim olunur. Ben daği ol
sebeften, şol_kadar altun benümle
aldum. **I.** **(D.V.)** Ommazdum ki sen
büyle zengin ola_sın. Şol_kadar altonile
çok iş açılür. Hatırınız hoş tut. Akçan
varmi? dünyayı yendin. Çok dost
ediniriz, ve büyük nam, ırz, kazanırız

ediniriz, ve biuk nam, irz, kazaniriz akçe ile. (s. 36) **V.** Dedigün gibi. **I.** (**D.V.**) İste bir kacs herifler karfimize gielür. Szen hits föjleme, benanlare gsewab virirü. **Obvii.** Nereden gielürbiniz? Nere giderbiniz? Hani tergseman? handadur Tolmacs. **D.V.** Benüm Effendüm, Agam, Sultanum, biz kulunuz berhattan gielürüz. Hem berhatli iz. Ve dachi asitanei beadette, Vezir azem hazeretlerinün kapısına gitmeli iz. (s. 37) Tergseman soal iderben, bendenüz im. **Obvii.** Baka tergseman, fenum joldasün nißil adamdür? Belki giaurdur. **D.V.** Inkiar itmem ol Naszanidür. Ali Osman Padiffahün harats veren (harats giuzar) raiasidür. Pek ej, mazlum adamsgiktür. **Obvii.** Dere dövlette ifinüz nedür. Benüm nasihetüm tutarbiniz gyerie dönerbiniz. (s. 38) Zira kudretlü Hunkiarun hisapbiz askeri deria gibi gsümle etrafi aleme dükülür. Gidemezbiniz. Bin gsaninüz varibe, bizi öldürürler (tepelerler). Asker adamisi pek jaramazdur. Merhimet (kerim, kiamak) nedür anlar bilmez. Kiaßederlerki biz giaurorum cfaftlerißiniz. Gyaurlara iße bilmezmißen ki Padiffah (s. 39) pek darulmis (ükelenmis) dur. Hem iol

akçe ile. (s. 36) **V.** Dedigün gibi. **I.** (**D.V.**) İşte bir kaç herifler karfimize gelür. Sen hiç söyleme, ben_anlare cevab virirü. **Obvii.** Nereden gelürsünüz? Nere gidersiniz? Hani terceman? handadur Tolmaç. **D.V.** Benüm Efendüm, Agam, Sultanum, biz kulunuz serhattan gelürüz. Hem serhatli_yız. Ve daði asitanei seadette, Vezir azem hazeretlerinün kapısına gitmeli_yız. (s. 37) Terceman soal idersen, bendenüz_im. **Obvii.** Baka terceman, senüm yoldaşün nisil adamdür? Belki gaurdur. **D.V.** İnkâr itmem ol Naszanidür. Ali Osman Padişahün haraç veren (haraç güzar) rayasidür. Pek ey, mazlum adamciktür. **Obvii.** Dere dövlette işinüz nedür. Benüm nasihetüm tutarsınız geriye dönersiniz. (s. 38) Zira kudretlü Hünkarun hisapsız askeri derya gibi cümle etrafi aleme dükülür. Gidemezsiniz. Bin canınız varise, sizi öldürürler (tepelerler). Asker adamısı pek yaramazdur. Merhimet (kerim, kıyamak) nedür anlar bilmez. Kıyas_ederler_ki siz giaurorum cfaftlerisiniz. Gaurlara ise bilmezmiş ki Padişah (s. 39) pek darulmiş (ükelenmiş) dur. Hem yol dardur, fenadur. **D.V.** Nedür aslı ki Ali Osman tayfası şol_kadar husumet, gaurlara

dardur, fenadur. **D.V.** Nedür aßli ki Ali Oßman taifaßi folkadar hußumet, giaurlara bagladi, alelhußuß Lehlie. **Obvii.** Zira dini ißlame gyelmezler, harats dachi vermezler. Ol egsilden, (Bebehten) anlara kilits lazumdur. Pegamber bujurmisturki giaur dine gielßen, iahod harats verßen, eger hits birißini kabul itmezße kilicften getfirmek gyerektür. (s. 40) Dönün bizumle. Allah malumdur (biller) ki bu naßihette Bizün ejliginüzden gairi nijjetüm ioktur. Ußlu adama fübhedede olan fejlerde dachi danismak düfer. Bunda iße hits sübhe ioktur, afikiare, hem giözümle györmis iftur. (s. 41) **V.** Gertfi bu jerde danismak güftür ve gyendim dachi bilmem, hangißi hairlidur, lakin iolumdan dönmem. Allaha ßalarum. **D.V.** Benum dachi nijjetum oldur, ßenunle birlikim. İmdi Allah inaietüle iolumüzi bekleriz. Tangrinün takdiri angfak zuhure gielür. Onun izni olmaingse hits bir zarar bafimüze gyelmez. (s. 42) İnßan ve gsemi machlükat. Allah ißtemedikten ßonra neie kadir dur? Bir kus havadan onun igsazeti olmaingse düfmez. Szacslari müzi dachi ol hißbapta tutar. Onun elinden kimßi kurtulmaz. Ol bizi ioktan var ejlemis (iaratti) nafakamüzi

bagladi, alelhusus Lehliye. **Obvii.** Zira dini islame gelmezler, haraç daði vermezler. Ol ecilden, (sebehten) anlara kılıç lazumdur. Pegamber buyurmuştur_ki gaur dine gelsın, yahod haraç versın, eger hiç birisini kabul itmezse kılıçten geçirmek gerektür. (s. 40) Dönün bizümle. Allah malumdur (biller) ki bu nasihette sizün eyliginüzden gayrı niyyetüm yoktur. Ußlu adama şübhedede olan şeylerde daði danışmak düşer. Bunda ise hiç şübhe yoktur, aşikare, hem gözümlle görmiş iştür. (s. 41) **V.** Gerçi bu yerde danışmak güçtür ve gendim daði bilmem, hangisi hayırlıdır, lakin yolumdan dönmem. Allaha salarum. **D.V.** Benüm daði niyyetüm oldur, senünle birlikim. İmdi Allah inayetüle yolümüzi bekleriz. Tağrıñün takdiri ancak zuhure gelür. Onun izni olmayince hiç bir zarar başımüze gelmez. (s. 42) İnsan ve cemi mañlukat. Allah istemedikten sonra neye kadir dur? Bir kuş havadan onun icazeti olmayince düşmez. Saçları_müzi daði ol hissapta tutar. Onun elinden kimsi kurtulmaz. Ol bizi yoktan var eylemiş (yarattı) nafakamüzi şimdiedek verdi, şimden sonra dahi bizi korudur. Ümizümüz Tağrıdadür. (s. 43) Ol günahümüz af_idüp bize delil

fymdiedek verdi, fymden ßonra dahi bizi korudur. Umizümüz Tangridadür. (s. 43) Ol giunahümüz afidüp bize delil olduk tanßonra kimßeden korkumuz (pervamuz) ioktur. Oldur gsemi aßkerün ve mahlukatun Padißfahi. **V.** Nedür bu kadar föjleftiginiz. Bu herifler ne deiür? Isittümki ßefer evahlından lakerdi ettinüz. Lakin her fej anlamadum. Gieremez herkißile, folkadar ßöhbette durmak. (s. 44) Zeman getfer, güines dachi dolunduguna jaklafti. Dort, bes, fahat lakerdi ettiniz. Bekleie bekleie, cfoktan ußandum. Sojle muradleri nedir?

CAP. III.

D.V. Elem cfekme brazer lazum olagfak fejlerden süjleftük. (s. 45) İfte ieni aßker cfagiran (depliren) Cforbagsilar Capidanlar, bize iakin, levent iazarlar ve olßahat pejakefe Baiarlar. **V.** Ej haber leventlere, elbette, her ierden bölük uçup eßameßni verirler. **D.V.** Derlerki hejbetlü Ali Oßman (Turc) Padißfah Sultan Mehemetün, Chriflian üzerine biuk ßeferi vardur. Köjler, feherler, iollar aßkerile topdolidür. (s. 46) Bilmeßzen deha Otmanlinun tedariki ne fekildür. **V.** Haddizatinde bilmen. **D.V.** İptida bilki hatfan gyendi Padißfah ßefere gitmelidir. Anadola, Magripa, hem Urumelie

olduk_tan_sonra kimseden korkumuz (pervamuz) yoktur. Oldur cemi askerün ve mahlukatun Padißahi. **V.** Nedür bu kadar söyleftigniz. Bu herifler ne deyür? İftittüm_ki sefer evahlından lakırdı ettinüz. Lakin her şey anlamadum. Gereemez her_kiße, şol_kadar söhbette durmak. (s. 44) Zeman geçer, güineş dahi dolunduguna yaklaştı. Dört, beş, sahat lakırdı ettiniz. Bekleye bekleye, çoktan usandum. Söyle muradleri nedir?

CAP. III.

D.V. Elem çekme brazer lazum olacak şeylerden süyleftük. (s. 45) İşte yeni asker çağıran (deþiren) Çorbacılar Kapidanlar, bize yakın, levent yazarlar ve ol_sahat peyakeşe sayarlar. **V.** Ey haber leventlere, elbette, her yerden bölük uçup esamesni verirler. **D.V.** Derler_ki heybetlü Ali Osman (Turk) Padißah Sultan Mehemetün, Hristiyan üzerine biyük seferi vardur. Köyler, şehirler, yollar askerile topdolidür. (s. 46) Bilmeszen deha Otmanlinun tedariki ne şekildür. **V.** Haddizatinde bilmen. **D.V.** İptida bil_ki haçan gendi Padißah sefere gitmelidir. Anadola, Magripa,

hattıferifşalar. Beglerbeglere Paşalara ve Beglere tembi iderki, her jerde olan Szpahilarına ve Jeuciferlerini gsemitşünler. Hem dejversünler ki, Padişahun emri cıfıkti Beferde hazır bulunfunlar. (s. 47) Szerhat kalelerinde angsag muhafezeie lazun olagsak kullar alikoşunlar. Ol vakte nekadar kalabaluk olmak var? **V.** Anadoldan ve Magriptan nekadar Spahi cıkar? **D.V.** Bunda turli turli rivaiet var, hem defterler bir birine ziddidür. En az kırk bin bas. (s. 48) Bazıfi elli bin, bazıfi altmış bin der. **V.** Anlara, ne kadar atlar, kats bin hizmetkiar, arabalar &c. lazum gelür. **D.V.** Elbette cıok bin. **V.** Rumeliden kats bin atlı kalkar? **D.V.** Bazıfi ietmiş bin bazıfi Bekşen Baiar, lakin benüm kiabimde, iuzbin dachi olur. Zira, Jenö, Lugas Karanfebes, Varad ve Jenikala, Candiâ aldikten sonra, bir kats bin Timar Spahi ieniden yazılmıştür. (s. 49) Emma, gşümle atlı kalalardan cıkarmazlar. **V.** Tefter mugsibingse (üzre) kaç bin Jeniczer olmak var? Ümümen nice Padışah memleketlerinde ülefe verile gelmiştür, ietmiş binden ziyadedür, derler. **D.V.** Lakin iuz altmış oda olup, hem iuz altmış Cforbagsi, bazı kifiler derlerki, her odada, ve her Cforbagsi altında, biner Jenitzer var: emma is bujle

hem Urumeliye hattı_şerif_salar. Beglerbeglere Paşalara ve Beglere tembi ider_ki, her yerde olan Spahilarına ve Yeuiçerlerini cem_itsünler. Hem deyversünler ki, Padişahun emri cıktı seferde hazır bulunsunlar. (s. 47) Serhat kalelerinde ancag muhafezeye lazun olacak kullar alikosunlar. Ol vakte ne_kadar kalabaluk olmak var? **V.** Anadoldan ve Magriptan ne_kadar Spahi cıkar? **D.V.** Bunda türli türli rivayet var, hem defterler bir birine zıddidür. En az kırk bin baş. (s. 48) Bazısı elli bin, bazıısı altmış bin der. **V.** Anlara, ne kadar atlar, kaç bin hizmetkar, arabalar &c. lazum gelür. **D.V.** Elbette çok bin. **V.** Rumeliden kaç bin atlı kalkar? **D.V.** Bazısı yetmiş bin bazıısı seksen sayar, lakin benüm kıyasimde, yüz_bin daği olur. Zira, Yeno, Lugas Karanfebes, Varad ve Yenikala, Kandiya aldikten sonra, bir kaç bin Timar Spahi yeniden yazılmıştür. (s. 49) Emma, cümle atlı kalalardan cıkarmazlar. **V.** Tefter mucibince (üzre) kaç bin Jeniçer olmak var? Ümümen nice Padişah memleketlerinde ülefe verile gelmiştür, yetmiş binden ziyadedür, derler. **D.V.** Lakin yüz altmış oda olup, hem yüz altmış Çorbacı, bazı kişiler derler_ki, her

degildir. Zira bazı odada, ve (s. 50) bazı Cforbagsi altında iki juz, üç juz adam, angsak var. Defterler bir birine uymaz. Biuk befer zamaninde, ziade asker jazilür, nigse Christian vilayetlerinde ola gielmis maslahattur, sonra yine da giderler. Turalum ki altmış, ya yetmiş bin Jenitzer vardır, nehayet mimbat hits bir ie- (s. 51) -re gelmezler. Zira Anadol, Magrip, ve Rumeli kalelerinde üleştir mislerdür. Otuz, ya kırk binden ziade, mimbat Hunkiarle befer gitmez. Hunkiar olmadığı beferde, on bes bin angsak çıkar. **V.** Yardumgisi asker nekadar olmak gerek? **D.V.** Tatar Chan altmış ya yetmiş bin askerle kalkar. (s. 52) Zira Crimde çok Christian iabir olmagile, korkarlar ziade asker cıkarmaia. Erdelden on bes bin angsak çıkar. İki İflaktan on yedi, ya on sekiz kalkar. Nekadar bin Topçî, Gfegesi, Giönüllü, Seman &c. Çfauzlar &c. Atli askerun yarakları, mızrak gaddare, fıs, kilits, tüfenk, kalkandır. (s. 53) Jaian tufenkle, ve kilitfile düğüsür. Nekadar Baraj kulları türlü türlü mertebede? Niçe juz topları? Kaç bin iuk çeker develer, katerler, ve zahire arabaları? Vallaha bu denglü tedarik, hisapa gelmez. **V.** Türk taifaı gidermi beferde gönül hosluğıile? (s. 54) **D.V.** Evet. Zira beferde

odada, ve her Çorbacı altında, biner Yeniçer var: emma iş böyle değildir. Zira bazı odada, ve (s. 50) bazı Çorbacı altında iki yüz, üç juz adam, ancak var. Defterler bir birine uymaz. Büyük sefer zamanında, ziyade asker yazılür, nice Hristiyan vilayetlerinde ola gelmiş maslahattur, sonra yine da giderler. Turalum ki altmış, ya yetmiş bin Yeniçer vardır, nehayet mimbat hiç bir ye- (s. 51) -re gelmezler. Zira Anadol, Magrip, ve Rumeli kalelerinde üleştir mişlerdür. Otuz, ya kırk binden ziyade, mimbat Hünkarle seferde gitmez. Hünkar olmadığı seferde, on beş bin ancak çıkar. **V.** Yardumcı asker ne kadar olmak gerek? **D.V.** Tatar Han altmış ya yetmiş bin askerle kalkar. (s. 52) Zira Krimde çok Hristiyan yasır olmagile, korkarlar ziyade asker çıkarmaya. Erdelden on beş bin ancak çıkar. İki İflaktan on yedi, ya on sekiz kalkar. Ne kadar bin Topçî, Cebeci, Gönüllü, Seman &c. Çfauzlar &c. Atli askerun yarakları, mızrak gaddare, şış, kılıç, tüfenk, kalkandır. (s. 53) Yayan tufenkle, ve kılıçile düğüsür. Ne kadar saray kulları türlü türlü mertebede? Niçe yüz topları? Kaç bin yük çeker develer, katırlar, ve zahire arabaları? Vallaha bu denglü tedarik, hisapa gelmez. **V.** Türk tayfası gidermi

çıkılmazdan evvel, her bir kula, ola
gelmis peskes çeker Hünkar, ve tereke
ikrar eder. **V.** Bujle oldikten sonra kim
dügüşmez? **D.V.** Haddizatinde Padişah
kuli, gyendi ümrini hits Bajmaz. Hem
anlurun dini üzre her, kim gsenge gyaur
kilitfiile düferbe, labut gsennet Bahibi
olur. (s. 55) **V.** Vai ol vialaiete nerede
bukadar asker getfer. Herjerde feherler,
köjler kulle doli olup, bakin olanlara
nekadar zahmet ve zarar ederler? Kimbie
bakmazlar: herkeş çalar, ve furbet
düftikçe hırbizlik eder. Gyendi
iradetünle virmezbin, zorile alurlar,
kailolmazben degenegle birhos dügerler.
D.V. Nederben? hits Otmanli
vialetlerinde olkadar zulum raiaie
olurmi? enaz kabahet itsün, kul bas
verbe gyerek. (s. 56) Dostlurun, ve tabi
olanlarum topragini, Christianlar gibi,
çejnettirmezler. Deha eski Rimlerin
kaidebi üzre asker tajfai keşkin zapta
tutarlar. Zorile bir bogan ia hod yumurta
alurbe, ol bahat askerler. **V.** Hele,
kabahetbiz asker hits birierde
györönmez: Turk dahi Christianlardan
dostlurun topragini basmaga
ügrenmiştir. (s. 57) Hem demislerki,
Otmanli bastigi yerde ot bitmez. Agsaba
Hünkar çiktimi Stamboldan? **D.V.**
Bilmen: nehayet tek Vezir azim anda

sefere gönül hoşlugıyla? (s. 54) **D.V.**
Evet. Zira sefere çıkılmazdan evvel, her
bir kula, ola gelmiş peşkeş çeker
Hünkar, ve tereke ikrar eder. **V.** Büyle
oldikten sonra kim dügüşmez? **D.V.**
Haddizatinde Padişah kuli, gendi ümrini
hiç saymaz. Hem anlurun dini üzre her,
kim cengte gaur kılıcıyle düşerse, labut
cennet sahibi olur. (s. 55) **V.** Vay ol
viyalayete nerede bu kadar asker geçer.
Her_yerde şehirler, köyler kulle doli
olup, sakın olanlara ne_kadar zahmet ve
zarar ederler? Kimsiye bakmazlar:
herkes çalar, ve furbet düftikçe hırsızlık
eder. Gendi iradetünle virmezsin, zorile
alurlar, kayl_olmazsen degenegle
bir_hoş dügerler. **D.V.** Ne_dersın? hiç
Otmanlı viyaletlerinde ol_kadar zulum
rayaye olurmi? en_az kabahet için, kul
baş verse gerek. (s. 56) Dostlurun, ve tabi
olanlarum topragini, Hristiyanlar gibi,
çeynettirmezler. Deha eski Rimlerin
kaidesi üzre asker tayfayı keskin zapta
tutarlar. Zorile bir sogan ya hod yumurta
alurse, ol sahat askerler. **V.** Hele,
kabahetsiz asker hiç bir_yerde
görönmez: Türk dahi Hristiyanlardan
dostlurun topragini basmaga
ügrenmiştir. (s. 57) Hem demişler_ki,
Otmanlı bastığı yerde ot bitmez. Acaba
Hünkar çıktımı Stamboldan? **D.V.**

olbun her is biter. Vezir mevgsud
olmaße kajmekami vardur. Seh el ißlam
(Muffti) Nakib ve kazeßker hep anda. **V.**
Anlarle benüm maßlahatum ioktur,
Padaßlah, ve Vezir azem bana lazum. (s.
58) Jakin olan köjde bul bana bir eigse
konak. **D.V.** Nola Sultanum.

CAP. IV.

V. Uzakmidür konak? Zira pek
joruldu. Ve dünnden beri, igirmi dort
Bahat icßnde hits, bir fei, jememis
itfmemis iken, karnem daiianmaz, acftur.
(s. 59) **D.V.** Bir Bahat iol deha vardur.
Cfok degil, zabrejle tezanda iz. **V.** Hos:
emma jurulmis atun giendi kujrugi dahi
agirdür. Ejmidir ol konak? Bulunurmi
her fei? **D.V.** Gairi zeman pek ej idi,
ümüzüm budur ki, fymdi dachi ej ola. İfte
bana konak. **V.** Szoal cyle, neßi var
konukßnün? (s. 60) **D.V.** Gyel beri
konak ßahibi, konukßi. Digne beni, Nen
var? Jegsek, itfegsek varmi? Jem, otluk,
ßaman, arpa, ve julafün varmi? Konak
verürmißim? **Diverfitor** Konak
Allahundur. Hos gieldiniz ßafa gieldiniz.
D.V. Mußafir kabul edermißin? **Div.**
Ehli irz ademlere, evimüz herzeman
(daima) acfiktür. Bujurunuz itferi, her fej
hazirdur, ev güzel, temiz, ve ßigsak. (s.
61) **D.V.** Bu biuk ßaukta, ßigsak odanun

Bilmen: nehayet tek Vezir azim anda
olsun her iş biter. Vezir mevcud olmasse
kaymekami vardur. Şeh el islam (Müfti)
Nakib ve kazesker hep anda. **V.** Anlarle
benüm maslahatum yoktur, Padaşah, ve
Vezir azem bana lazum. (s. 58) Yakın
olan köyde bul bana bir eyce konak.
D.V. Nola Sultanum.

CAP. IV.

V. Uzakmidür konak? Zira pek
yoruldu. Ve dünnden beri, yigirmi dört
sahat icsnde hiç, bir şey, yememiş
içmemiş iken, karnım dayanmaz, açtur.
(s. 59) **D.V.** Bir sahat yol deha vardur.
Çok degil, zabreyle tez_anda_yız. **V.**
Hoş: emma yurulmuş atun gendi kuyrug
dahi agırdür. Eymidir ol konak?
Bulunurmi her şey? **D.V.** Gayrı zeman
pek ey idi, ümizüm budur ki, şimdi daği
ey ola. İşte sana konak. **V.** Soal cyle, nesi
var konukßnün? (s. 60) **D.V.** Gel beri
konak sahibi, konukçi. Digne beni, Nen
var? Yecek, içecek varmi? Yem, otluk,
saman, arpa, ve yulafün varmi? Konak
verürmisim? **Diverfitor** Konak
Allahundur. Hoş geldiniz safa geldiniz.
D.V. Müsafir kabul edermisin? **Div.** Ehli
irz ademlere, evimüz her_zeman (daima)
açıktür. Buyurunuz içeri, her şey
hazırdur, ev güzel, temiz, ve sıcak. (s.
61) **D.V.** Bu biyük saukta, sıcak odanun

pekhazi var. Ahirün varmi? **Div.** Vardür. **D.V.** Kats atlar bigar ahirda? **Div.** Szizün atlarınüz katftür? Zira benum ahirim elli, altmis at, alür. Hem fyndi bomboftur. Muşafirler bugiun gytti. **D.V.** Biz iki at bahibi iz angsak. Bujur oglana, atlarimuzi ahira cfekfen, hem bir hos timar etfin, biz hizmeti pahaşini verirüz. (s. 62) **Div.** Oglan, Szeiz al tez bu begirleri, bagla ahirda, hem bir hos güzet. Jataklerini gör, otluk ve jem ekşik olmazbin. Kujruklerini cşöz, egir deha durşun. Szuini zamanında gör, bakin deha verme. Zira uzatkan gyeldiler, terleri deha getsmemiftür. **D.V.** Naşil iegsegün var şenün? **Div.** Szigir ve kojun eti, kuslar, tauklar, buzaklar, taufanlar, gieikler, do- (s. 63) -muz passtormaşı dahi ištejene vafir bulunur. Baluklar dahi turlu turlu, turna baluki, şazan, alabaluk, lövrek, aktapod, taze, hem kuru mejdandadur. Beaz etmek, penyer, taze jumurta, gione gione mejveler. **D.V.** Aferim, berhurdar ol. Mangsa zamanidür, ibrik gyetürşünler, peskir şofra dolainda düşetşinler. **Div.** Szofra hazirdur, hem iegsek mevgsud. (s. 64) Oturunuz. **D.V.** Hani skemle? zira bis bagdats kuramaziz. İptida şigsak cforba, jejelüm, kafik györşünler. **Div.** Olur. Jegsekte kuşur iok. Lakin ne

pek_hazı var. Ahirün varmı? **Div.** Vardür. **D.V.** Kaç atlar sıgar ahirda? **Div.** Szizün atlarınüz kaçtür? Zira benüm ahirim elli, altmiş at, alür. Hem şimdi bomboştur. Müsafirler bugün gitti. **D.V.** Biz iki at sahibi_iz ancak. Buyur oglana, atlarimuzı ahıra çeksin, hem bir hoş timar etsin, biz hizmeti pahasını verirüz. (s. 62) **Div.** Oglan, Seyiz al tez bu begirleri, bagla ahirda, hem bir hoş güzet. Yataklerini gör, otluk ve yem eksik olmazsın. Kuyruklerini çöz, egir deha dursun. Suyını zamanında gör, sakın deha verme. Zira uzatkan geldiler, terleri deha geçmemiştür. **D.V.** Nasıl yecegün var senün? **Div.** Sığır ve koyun eti, kuşlar, tauklar, buzaklar, tavşanlar, geyikler, do- (s. 63) -muz passtorması dahi isteyene vafir bulunur. Baluklar dahi türlü türlü, turna baluki, sazan, alabaluk, lövrek, aktapod, taze, hem kuru meydandadur. Beaz etmek, penyer, taze yumurta, gone gone meyveler. **D.V.** Aferim, berhurdar ol. Manca zamanidür, ibrik getürşünler, peşkir şofra dolayında düşetsinler. **Div.** Şofra hazirdur, hem yecek mevcut. (s. 64) Oturunuz. **D.V.** Hani skemle? zira bis bagdaç kuramaziz. İptida sıcak çorba, yeyelüm, kaşık görşünler. **Div.** Olur. Yecekte kusur yok. Lakin ne içersiniz? bunda şaraptan ve

itferbiniz? bunda faraptan ve budan gairi itfeğsek bulunmaz. Arpaşu, bu vilayetlerde japmaga bilmezler. Balbu dahi fenadur, boza deha better. (s. 65) Serbet ve Cave köjlerde joktur. **V.** Ne ilakam var benüm ol dediginüz icfeğsek, kißmjle? Bana Bana farabun eißini verbinler. **Div.** Ne jerün farabini ißterbiniz? bende jerli, Cretanun İzmirün, ve Troia ßemtinün farableri vardur. (s. 66) **V.** Magsar badeßin iokmi? **Div.** Handa bulunur Magsar badeßi? Stambol bir memleket gibi dur, lakin anda dachi bulunmaz. Søjle nazik, ve pahali badenün akceßini koilerde kim verürdi? **V.** Ej farabun, (badenun) okaßini, niceje verürßen? **Div.** Ejßinün okaßi dort akceje gylür. (s. 67) Pek ei. **V.** Doldür kadai, zira ßußadum. **Div.** Lepe Sultanum. Bujur Sultanum. **V.** Ifte dedümki ej ferabile doldur kadai. **Div.** Ala Agam, ifte dolidur. **V.** Kada pek kucfuktur, bana bir ejgße ßurahi györ, hem doldur. Ne jarar bujle kucfuk kada, oglangfık-lara makßuzdur. Biz er iz, er gibi itfmek ißteriz. (s. 68) Itskigsi degiliz. nehayet ußlu itskie aliftük. Biuk kadadan dachi, lazum olagsak kadar icferiz. Buane gylingsedek, ne ßu, ne arpaşu, mimbat itsmedüm. Sarab itsmek inßana, ßu itsmek hajvanlara verilmiştir.

sudan gayrı içecek bulunmaz. Arpasu, bu vilayetlerde yapmaga bilmezler. Balsu dahi fenadur, boza deha better. (s. 65) Şerbet ve Kave köylerde yoktur. **V.** Ne ilakam var benüm ol dediginüz içecek, kısımye? Bana şarabun eyisini versinler. **Div.** Ne yerün şarabını istersiniz? bende yerli, Kretanun İzmirün, ve Troya semtinün şarableri vardur. (s. 66) **V.** Macar badesin yokmı? **Div.** Handa bulunur Macar badesi? Stambol bir memleket gibi dur, lakin anda dahi bulunmaz. Şüyle nazik, ve pahali badenün akçesini köylerde kim verürdi? **V.** Ey şarabun, (badenun) okasını, niçeye verürsın? **Div.** Eyisinün okası dört akçeye gelür. (s. 67) Pek ey. **V.** Doldür kadayı, zira susadum. **Div.** Lepe Sultanum. Buyur Sultanum. **V.** İşte dedüm_ki ey şerabile doldur kadayı. **Div.** Ala Agam, İşte dolidur. **V.** Kada pek küçüktür, bana bir eyce sürahi gör, hem doldur. Ne yarar büyle küçük kada, oglancık-lara maksuzdur. Biz er_iz, er gibi içmek isteriz. (s. 68) İçkici degiliz. nehayet uslu içkiye alıştük. Biyük kadadan dahi, lazum olacak kadar içeriz. Bu_ane gelinedek, ne su, ne arpasu, mimbat içmedüm. Şarab içmek insana, su içmek hayvanlara verilmiştir. **Div.** Nenün_gibi bade istersın? **V.** Yaban

Div. Nenüngibi bade iſterben? **V.** Jaban diarun farabini, datli, giüzel kokuli, eſki, keſkin, dilburan ver, (s. 69) bozulmis ve koju, kirmizi, ſujle karismis, iſtemem. Bizum vilajetimüzde dâglarun ekberi baglar olup, raia dachi farab itfer. En biuk kazancs, anda, faraptan haſil olur. Lehliler iok iken, Nemtzelerün cfoki, haſ oldugi itsün (Bebekten) bizden farap alurlar. **Div.** Ifte bir fercfedür, hem haſ farabile doli. (s. 70) Its baglikle. **V.** Barik Allah! ne giüzel renghi var! icſmege laiktur. Dadi dachi hofcedur. Delil, kalauz, ſen dachi bungsilai bir kade doldurt, hem eſkejle bana, ben gſevab verürüm. **D.V.** Cfoktan, ſen itfmezden evvel, kadakiarjle (ſakijle) pignizede, Bira Bira, farablari dadub, cfok itsmis im. Gyekreturki aik olalum, ſarhosliktan ni- (s. 71) -fce eskiadan ſakinmak gyekretür. **V.** Özgie ſen brazer, kiaſidermiſen ki ſarhosliktan hazederüm, nezaman ſarhos oldügumi, györdün? **D.V.** Giönlüm hits farab cfekmez, nehayet haterinüz itsün bir kerre deha itfeim. **(V.)** Jcftün mi? **(D.V.)** Jcftüm. **(V.)** Ne derſen ol memlektelere, handa bu ſekil bade haſil olur? Szigsak, ve giüzel havali vilajet olmak gyerek. (s. 72) Agsaba bu diarunmi, iokſe iabanundur? **(V.)** Baka ev ſahibi, biz

diyarun ſarabını, datlı, güzel kokulu, eski, keskin, dilburan ver, (s. 69) bozulmuş ve koyu, kırmızı, suyle karışmış, istemem. Bizüm vilayetimizde daglarun ekseri baglar olup, raya daği ſarab içer. En büyük kazanç, anda, ſaraptan haſil olur. Lehliler yok iken, Nemçelerün çokı, has oldugi için (sebebtan) bizden ſarap alurlar. **Div.** İſte bir serçedür, hem has ſarabile doli. (s. 70) İç ſaglıkla. **V.** Barik Allah! ne güzel renghi var! içmege layıktur. Dadi daği hoſçedür. Delil, kalauz, ſen daği buncılay bir kade doldurt, hem eſk_eyle bana, ben cevap verürüm. **D.V.** Çoktan, ſen içmezden evvel, kadakarile (sakiyle) pignizede, sıra sıra, ſarabları dadub, çok içmiş_im. Gerektür_ki ayık olalum, sarhoſlıktan ni- (s. 71) -sce eſkiyadan sakınmak gerektür. **V.** Özge ſen brazer, kıyas_idermisin ki sarhoſlıktan hazederüm, ne_zaman sarhoſ oldügümü, gördün? **D.V.** Gönlüm hiç ſarab çekmez, nehayet hatırınüz için bir kerre deha içeyim. **(V.)** İçtün mi? **(D.V.)** İçtüm. **(V.)** Ne dersin ol memlektelere, handa bu ſekil bade haſil olur? Sıcak, ve güzel havali vilayet olmak gerek. (s. 72) Acaba bu diyarunmi, yokse yabanundur? **(V.)** Baka ev ſahibi, biz sizden ve ſarabünüzden hoſnutuz, amma kebab

Bizden ve farabünüzden hosnutiz, amma kiebab handadur? **Div.** Lazum iße, tez gielür. **V.** Belki fmdiedek binekler baßtılar? Hani bürekler, baklavalar, mejveler, kaun, karpuzlar? Taze gsevisler, funduklar benum kiasimde olmis oldi (olmak var.) Üzüm, toroncs, nár, ingsir, elma, armut, ve gione gione, (turli turli) mejvelerün zemani gyeldi. (s. 73) Ludfieyle göndür tez, lazum olagsak fejler gyötürbünler. **Div.** Hailaik cfoktan gytti gyötürmeje bilmem aßli nedür eglendigini. Mazur bujur sultanum, hem bir ez ßabreje. Iste gyeldi, istediginiz fejler, ve turli turli mejveler hazirdür. Bujurunuz. Her ne gyönlünüz Bever, (varise,) dirig degildür. (s. 74) **V.** Cfengiler ve giüz el horos teper kißlar bu köjde bulunurmi? Muradimüz angsak bir ßeirdür, hem vilajetün ßazlari, ve horos tepmeßi, ne fekildür, bilmek ißteriz. **D.V.** Ne jarar cfengiler, ve bir alaj gsudam kizlar? Biz iolgsi iz, bukadar hargs ne ejlemeli? Jolumuzun iaribini deha tamam etmedük, velikin akçe o iok, bu jok iere, ßümeje izraf idelüm. (s. 75) Ve dachi bilmez iz, bu Padiffaha laik ziafet itsün, ev ßahibi ne ißterße gyerek. **V.** Ej ögüt! (nasihet) Haßap ejle, ßor ne ißter. Bizden oturi baska, atlarimüz itsün baska. **D.V.** Giel beri ev ßahibi. **Div.**

handadur? **Div.** Lazum ise, tez gelür. **V.** Belki şimdiyedek sinekler bastılar? Hani bürekler, baklavalar, meyveler, kaun, karpuzlar? Taze cevisler, funduklar benüm kıyasimde olmiş oldi (olmak var.) Üzüm, toronç, nar, incir, elma, armut, ve gone gone, (türli türli) meyvelerün zemanı geldi. (s. 73) Ludfieyle göndür tez, lazum olacak şeyler götürsünler. **Div.** Haylayık çoktan gitti götürmeye bilmem aslı nedür eglendigini. Mazur buyur sultanum, hem bir ez sabreyle. İşte geldi, İstediginiz şeyler, ve türli türli meyveler hazirdür. Buyurunuz. Her ne gönlünüz sever, (varise,) dirig degildür. (s. 74) **V.** Çengler ve güzel horos teper kışlar bu köyde bulunurmi? Muradimüz ancak bir seyirdür, hem vilayetün sazları, ve horos tepmesi, ne şekildür, bilmek isteriz. **D.V.** Ne yarar çengler, ve bir alay cudam kızlar? Biz yolcı_yız, bu_kadar harc ne eylemeli? Yolumuzun yarısını deha tamam etmedük, velikin akçe o yok, bu yok yere, sümeye izraf idelüm. (s. 75) Ve dañi bilmez_iz, bu Padişaha layık ziyafet için, ev sahibi ne isterse gerek. **V.** Ey ögüt! (nasihet) Hasap eyle, sor ne ister. Bizden ötüri başka, atlarimüz için başka. **D.V.** Gel beri ev sahibi. **Div.** Bunda_yım, ne buyursınız. **D.V.** Bu,

Bunda im, ne bujurβiniz. **D.V.** Bu, bize ettiginüz raiet, ve ziafet itsün, ikimüzden ne iβterβen? **Div.** Her biriβi, birer gros verβin. (s. 76) **D.V.** Ja atlar itβün? **Div.** Otluk arpa, βaman itβin iki attan oturi bir gros. Szeize bir iki akçe ister. Halaiklara, afcilere ne verirβiniz iradettür. Bunda, hits bir fej zorile ve iolβiz kimβe βizden almaz. **D.V.** Szag ol Sultanum. Allah gsümle ifinüzi mubarek ejleje. (s. 77) Szen dogri ve gani adam βen. Inkiar idemem, bundan evvel (mukaddem) ifitmis idüm (iβtima olundi idi) ki, kimβiie rajette mimbat kuβur itmege gielmemisβen; fyndi gyendim tegsribe kildüm. **V.** Baka ioldas, βai buna dort real (gros). Az iβter bu herif hadizatinde. Ben oniki gros tamin etmis idüm. Zira billerümki, bu dunnya fyndiki fena zemanda her ierde haβizligün derjaβine dalmiftur. Hem ne ageb (s. 78) ki bu ademgsik, ol marazle hozulmamis, ol marazdan beri (münezze) dür. Györmedünmi ki her jerde, herkeβün gsümle fikirleri, tekajjutleri akçe ve mál kazanmáktadur, bu iβe hits mál βaimaz. **D.V.** Gsömmertlik hidajet ulladur, namertlik Sejtandan gyelmiftür. Islerinden bellidür ki, bu adam Tangridan korkar. (s. 79) **V.** Ne giüzel! Tangriden korkan, kimβeden

bize ettiginüz rayet, ve ziyafet için, ikimüzden ne istersen? **Div.** Her birisi, birer gros versin. (s. 76) **D.V.** Ya atlar için? **Div.** Otluk arpa, saman için iki attan ötüri bir gros. Seyize bir iki akçe ister. Halayıklara, aşıclere ne verirsiniz iradettür. Bunda, hiç bir şey zorile ve yolsız kimse sizden almaz. **D.V.** Sag ol Sultanum. Allah cümle işinüzi mübarek eyleye. (s. 77) Sen dogri ve gani adam_sın. İnkâr idemem, bundan evvel (mukaddem) işitmiş idüm (istima olundi idi) ki, kimsiye rayette mimbat kusur itmege gelmemişsin; şimdi gendim tecribe kıldüm. **V.** Baka yoldaş, say buna dört real (gros). Az ister bu herif hadizatinde. Ben on_iki gros tamin etmiş idüm. Zira billerüm_ki, bu dünya şimdiki fena zemanda her yerde hasizligün deryasına dalmıştır. Hem ne aceb (s. 78) ki bu ademicik, ol marazle bozulmamış, ol marazdan beri (münezze) dür. Görmedünmi ki her yerde, herkesün cümle fikirleri, tekayyütleri akçe ve mal kazanmaktadır, bu ise hiç mal saymaz. **D.V.** Cömmertlik hidayet ulladur, namertlik Şeytandan gelmiştir. İşlerinden bellidür ki, bu adam Tanrıdan korkar. (s. 79) **V.** Ne güzel! Tanrıdan korkan, kimseden korkmaz. **D.V.** Ev sahibi! ma sana dört

korkmaz. **D.V.** Ev Bahibi! ma Bana dort gros. Afcilere halaiklara birer gros. Szeiz handa Ben ifte Bana iarum gros. Emma györ atlarun nallarini, düfmişlerise, ia hod muhleri ekfik iße, cfagir nalbanti, hem jeniden nallat. Szakin, muhlamazBin. Git, egirle, hem cfikar diffari. **Div.** Hazirdür Sultanum, binin. (s. 80) **V.** Ev Bahibi, Allaha Bmarladuk. Bizi doadan onutma. **Div.** Varinüz Baglikle. Döndüğünüz zeman jine konak acfiktür.

CAP. V.

I. Baka kardas, biz fyndiedek vafir fujlestük, nehaiet muradiniz nedür, bir hos dujmaurum. (s. 81) Stambola varmazdan evvel, bean ejle bana zira muradinüz bilmeingse Benün maßlahatlarun györemeürüm. Hits niyetinüz ve dilekinüz mugair (ziddi) is islemem. Islerinüze, ben mani olman, ve infa allah, benüm Bebebümle (benden) anlara hits bir zarar dokunmaz (gyelmez). **Legatus** Inanirüm brazer, vukuf oldik- (s. 82) -ten Bonra Biz dahi cfilifirbiniz ki, muradimüz raß ola. Zira Bengsilai is györmis adem, hatfan bir feje (maßlahata) tekaijud ider, (japifir) labut ißtedigi gielür. Jalan murdardur, dogri Bana dejverürüm. Azim ve cfok habietli fikirler, gyönlümde (jüregümde) var.

gros. Aşçilere halayıklara birer gros. Seiz handa sen İşte sana yarum gros. Emma gör atlarun nallarını, düşmüşlerise, ya hod muhleri eksik ise, çağır nalbantı, hem yeniden nallat. Sakın, muhlamazsın. Git, egirle, hem çıkar dışarı. **Div.** Hazirdür Sultanum, binin. (s. 80) **V.** Ev sahibi, Allaha smarladuk. Bizi doadan onutma. **Div.** Varinüz saglikle. Döndüğünüz zeman yine konak açiktür.

CAP. V.

I. Baka kardas, biz şimdiedek vafir süyleştük, nehayet muradiniz nedür, bir hoş duymaurum. (s. 81) Stambola varmazdan evvel, bean eyle bana zira muradinüz bilmeyince senün maslahatlarun göremeürüm. Hiç niyetinüz ve dilekinüz mugayir (ziddi) iş islemem. İşlerinüze, ben mani olman, ve inşa allah, benüm sebebümle (benden) anlara hiç bir zarar dokunmaz (gelmez). **Legatus** İnanirüm brazer, vukuf oldik- (s. 82) -ten sonra siz dahi çılışrsınız ki, muradimüz ras ola. Zira sencilay iş görmiş adem, haçan bir şeye (maslahata) tekayyud ider, (yapışır) labut istedigi gelür. Yalan murdardur, dogri sana deyverürüm. Azim ve çok hasiyetli fikirler, gönlümde (yüregümde) var. Ben

Ben bu diare, Elçfi tain olunmişidüm lakin Ben iabangsi olmagile fyndiedek Benden Bakladum. (s. 83) Gyendinüze malumdur ki pek fena zemana jetiftük. Ve bu telbiz dunnyada, dogri, ve birbaklaian kifi nadir bulunur. Lazum gyeldizemandan evvel Bir acfarlar. Ve dachi ortaligi ioklama istedüm, elçiligün iktazi varmi? Bil imdi ki Beadetlü ve kudretlü Nemeze Padiffahi, Svecs, Frantza, Leh &c. ve jedi azametlü kirallar, beni bu semtlere irbal ejlediler. (s 84) **Int.** Kime irbal ejlediler. **Leg.** Ali Oßman Padiffaha. **Int.** Ne dijegsek olurben ona? iani, elçiligün ne sekil olur? **Leg.** Ali Oßman Padiffahina ilam ideyim: Eger, tekdurmazße ve ol iaramaz kaßtleri brakmazße, elbette miktarini bildirüp, ahd ve barifik bozmak nedür ügredeürler. (s. 85) Nasrani üzerine Befer tedarik itmeßine hits bir Bebebi ioktur. Angsak magrurluktan, pahilliktan ider, hem bütün dunnyai kabz itmek ißter. **Int.** Gercfek derßen. Zira iuz kirk jilden evvel, Sultan Soliman dahi bu Bevdada imis. Rivaiet iderlerki cfok defa demiftür: nigse gögte bir günes, bu dunnyade (s. 86) dahi, bir Padiffah Sultan Suliman olmak gerek, gsaizdür. **Leg.** Christian Hakimleri dachi, bu denglü tedarikün haberini alup, hazir

bu diyare, Elçi tayin olunmişidüm lakin sen yabancı olmagle şimdiyedek senden sakladum. (s. 83) Gendinüze malumdur ki pek fena zemana yetiftük. Ve bu telbiz dünyada, dogri, ve sır_saklayan kişi nadir bulunur. Lazum geldi_zemandan evvel sır açarlar. Ve dahi ortalig yoklama istedüm, elçiligün iktazi varmi? Bil imdi ki seadetlü ve kudretlü Nemeze Padişahi, Sveç, França, Leh &c. ve yedi azametlü kirallar, beni bu semtlere irsal eylediler. (s 84) **Int.** Kime irsal eylediler. **Leg.** Ali Osman Padişaha. **Int.** Ne diyecek olursen ona? yani, elçiligün ne sekil olur? **Leg.** Ali Osman Padişahına ilam ideyim: Eger, tek_durmazse ve ol yaramaz kastleri brakmazse, elbette miktarını bildirüp, ahd ve barışık bozmak nedür ügredeürler. (s. 85) Nasrani üzerine sefer tedarik itmesine hiç bir sebebi yoktur. Ancak magrurluktan, pahilliktan ider, hem bütün dünyayı kabz itmek ister. **Int.** Gerçek dersin. Zira yüz kırk yılden evvel, Sultan Soliman dahi bu sevdada imiş. Rivayet iderler_ki çok defa demiftür: nice gögte bir güneş, bu dünyade (s. 86) dahi, bir Padişah Sultan Süliman olmak gerek, caizdür. **Leg.** Hristiyan Hakimleri dahi, bu denlü tedarikün haberini alup, hazir olurlar.

olurlar. **Int.** Türk hits, ia hod azfajar, Christian Hakimlerini, ve cfokluk alardan korkmaz. Zira hervakte bir birile cfekisüp, birlik olmalarini ihtimali ioktur. Solkadar gauga aralerinden kaldiringse- (s. 87) -dek Türk islerini görür, ziadebile her jerde, iuz bulur, hem kuvvet baglar. Ol ußlu dufman, Christianların vilajetlerinde, cfafitlere cfok akçe verür, ve anların birine, gsumle islerine vukuf olur. Kristianların iße hits bir ierde, akil Bahibi cfafitleri ioktur: her ne is bilmez, gsahil ulaklar, ademlerün Büpüründi Binden, ia hod raiadan ifidiürler, dönüp, effendilerine Bujlerler, ve dachi cfok defa, ialan haberleriyle anlari, aldarlar. (s. 88) **Leg.** Kimdür Christian Hakmilerinden folkadar aßliari, ve gsömmert ki dedigimüz lazım, ve haßietli feje akçe virbün? **Int.** Talehimüz dükenmiş gibi, anda oturi, vilajetimüzün, güzel, ve bir zeman meshur feherleri, talihBiz düftiler, ve veran olup iatiürler! (s. 89) **Leg.** Tangrinün eli deha kißBalanmamış, ve dachi kuvvetleri ekßilmemiştür, tegsrib ideim, elcfiligüm edaideim: belki ol kanli nijjetten Padißfahi döndörür. **Int.** Hos! emma nenungibi elcfilik ide bilerßen? Elcfi gyrektür ki biuk mertebede olaßeniße ialinüz ßen,

Int. Türk hiç, ya hod az_sayar, Hristiyan Hakimlerini, ve çokluk alardan korkmaz. Zira her_vakte bir birile çekişüp, birlik olmalarını ihtimali yoktur. Şol_kadar gavga aralerinden kaldırınce- (s. 87) -dek Türk işlerini görür, ziyadesile her yerde, yüz bulur, hem kuvvet baglar. Ol uslu düşman, Hristiyanların vilayetlerinde, çaşıtlere çok akçe verür, ve anların sırine, cümle işlerine vukuf olur. Kristiyanların ise hiç bir yerde, akıl sahibi çaşıtları yoktur: her ne iş bilmez, cahil ulaklar, ademlerün süpüründi_sinden, ya hod rayadan işidiürler, dönüp, efendilerine süylerler, ve daği çok defa, yalan haberleriyle anlari, aldarlar. (s. 88) **Leg.** Kimdür Hristiyan Hakmilerinden şol_kadar aslıarı, ve cömmert ki dedigimüz lazım, ve hasiyetli şeye akçe virsün? **Int.** Talehimüz dükenmiş gibi, anda ötüri, vilajetimüzün, güzel, ve bir zeman meşhur şehirleri, talihsiz düştiler, ve veran olup yatürler! (s. 89) **Leg.** Tangrinün eli deha kıssalanmamış, ve daği kuvvetleri eksilmemiştür, tecrib ideyim, elçiligüm eda_ideyim: belki ol kanlı niyyetten Padişahı döndörür. **Int.** Hoş! emma nenün_gibi elçilik ide bilersın? Elçi gerektür ki büyük mertebede ola_sen_ise yalınüz_sın,

kimben januna da ioktur. Joldaslar ve hizmetkiarler lazumdur. Elcfilik pek biuk hizmettür, binden bir adem angsak bulunur ki elcfilik hakinden giele biller. (s. 90) **Leg.** Dejver imdi bana, Elcfi olan kifide, nenüngibi fejler bulunmak gyeerek. **Int.** İptida gyerektur ki aßli ari ola. Güzel, şöretli. Okumis ve is györmis adam ola. Dildar, dilßahibi. Badehu gsömmert, aik, iüregli ßabridigßi, arif, iazi ve okumak bilen olßun. Gaugagsi, hofametidigsi, pek kogsa, ve pek gencs olmaßin. (s. 91) Gyerektur ki jeminli olßun, zira jemin dogrulugun mühürudur. Szir ßaklaßen. Andan ßonra gyerektur ki effendißinün irzini güzetßen, ve vilajet ejligine mukaiet olßun. Ol dachi peklazumdurki, varagsak jerün ehvalini, dilini kabiliße, ßaraiun, ve halkün töreßini bilßen. Netigsei kelam (s. 92) Gsümle fejde, eger kiamil degil iße, lazumdur ki kabiliyeti olßun. **Leg.** Sükür khudaja, dediginiz hedajeler, bende dachi, bir ez mertebede bulunur. Szenden regsam angsak budurki, bana ehli irz ioldaslar, ve bir kats hizmet kiarlar buliver. **Int.** Szenünle gyötürmis, olaidum deha ej olurdi, zira bu diarun hizmetgiuzar adamlari, Christiandan dönmiş iken, ekßeri haindür. (s. 93) Szenün

kimsen yanuna da yoktur. Yoldaßlar ve hizmetkarler lazumdur. Elçilik pek biyük hizmettür, binden bir adem ancak bulunur ki elçilik hakinden gele biller. (s. 90) **Leg.** Deyver imdi bana, Elçi olan kißide, nenün_gibi şeyler bulunmak gerek. **Int.** İptida gerektür ki aslı ari ola. Güzel, şöretli. Okumiß ve iş görmiş adam ola. Dildar, dil_sahibi. Badehu cömmert, ayık, yüregli sabr_idici, arif, yazı ve okumak bilen olsun. Gavgacı, hosamet_idici, pek koca, ve pek genç olmasın. (s. 91) Gerektür ki yeminli olsun, zira yemin dogrulugun mühürüdür. Sır saklasın. Andan sonra gerektür ki efendisinün ırzını güzetsın, ve vilayet eyligine mukayet olsun. Ol daði pek_lazumdur_ki, varacak yerün ehvalini, dilini kabilise, sarayun, ve halkün töresini bilsın. Neticei kelam (s. 92) Cümle şeyde, eger kamil degil ise, lazumdur ki kabiliyeti olsun. **Leg.** Şükür hüdaya, dediginiz hedayeler, bende daði, bir ez mertebede bulunur. Senden recam ancak budur_ki, bana ehli irz yoldaßlar, ve bir kaç hizmet karlar buliver. **Int.** Senünle götürmiş, olaydum deha ey olurdi, zira bu diyarun hizmetguzar adamları, Hristiyandan dönmiş iken, ekseri haindür. (s. 93) Senün milletünden miriden, ya hod gendi

milletünden miriden, ia hod gyendi keşebinden ianaftirmis ioldaslar ve hizmet kiarlar, deha iktikatli, dogri, olurdi: zira elcfilik muradinüz üzre tamam olup, anlar dahi, ırzden bir paj omardılar. **Leg.** Gercfek derßen, Emma nigse atılan ok dönmez, olmis is dachi bir deha, olagsak degil. Akcfeile her fej biter, tek effendimün muradi üzre maşlahat bitßen, her (s. 94) nem var, anlarle üleştirirüm. Ülmek ırzile, bin kerre, jegdur, netekim işbiz ruşfailikle dönmek. **Int.** Nekadar Effendinüzün, ve kime göndürülmişßen, ırzi gyötörürße, olkadar ioldas ve hismetkiar, lazum gyelür, azim, faideşiz şöhet, magrurluga delalettür, ve iki tarafa paçariz ider. Iptida bir bir kiatibi, ve Vekilhargş Bana lazum dur. (s. 95) Buşle kiatib bulaim Bana, ki şenün şirün şaklaia, ve elün akilile ioklaia. Şöşle vekilhargş işterüm ki, gyendie farz, ve evimüze bağlanmiş hizmete mukaiet olşun, hits bir ierde lazum olagsak hargşda kuşur itmezşin ki gyoregşek şöhetre şakatlık olmaia. Lazum olagsak fej cfoktur, lakin zamanımız az: zira adet üzre Stambola jaklaştigümüz gibi Cfausbafa, bir (s. 96) kats Cfauslarle karşimüze gielür. **Leg.** Emma ola gyeledligi adet üzre, biz kimşei haber

kesesinden yanaştırmış yoldaşlar ve hizmet karlar, deha iktikatli, dogri, olurdi: zira elçilik muradinüz üzre tamam olup, anlar dahi, ırzden bir pay omardılar. **Leg.** Gerçek dersın, Emma nice atılan ok dönmez, olmuş iş dahi bir deha, olacak degil. Akçeyle her şey biter, tek efendimün muradı üzre maslahat bitsen, her (s. 94) nem var, anlarle üleştirirüm. Ülmek ırzile, bin kerre, yegdür, netekim işsiz ruşfaylikle dönmek. **Int.** Ne_kadar Efendinüzün, ve kime göndürülmişsen, ırzı götörürşe, ol_kadar yoldaş ve hismetkar, lazum gelür, azim, faidesiz şöhet, magrurluga delalettür, ve iki tarafa paçariz ider. İptida bir sır katibi, ve Vekilharc sana lazum dur. (s. 95) Büşle katib bulayım sana, ki senün sırün saklaya, ve elün akilile yoklaya. Şöşle vekilharc isterüm ki, gendiye farz, ve evimüze bağlanmiş hizmete mukayet olsun, hiç bir yerde lazum olacak harcda kusur itmezsin ki göreceş şöhetre şakatlık olmaya. Lazum olacak şey çoktur, lakin zamanımız az: zira adet üzre Stambola yaklaştigümüz gibi Çauşbaşa, bir (s. 96) kaç Çauşlarle karşimüze gelür. **Leg.** Emma ola geledligi adet üzre, biz kimşeyi haber itmege, illeri göndör_medük. Üç günden evvel, Vezir Azim hazeretlerine, ben

itmege, illeri göndör medük. Ucs giünden evvel, Vezir Azim hazeretlerine, ben ilam ejledum. Csümle adetlerini, ol kapinün, cfokdan ügrendüm, Ben hits mukaiet olma. Geldigi gibi, hem ol attan, hem Ben (arabada) enüp, ve el virüp, bir birinüze selam idersinüz, selamdan, (s. 97) sonra, ol soal ider ne haberle gellürsiniz, Efendinüz ne işler, vilayet, ve ol semtün hali ne şekildür? Padişah, ve Vizir tarafından sana eylik isteyüb; sana düşer ki, ona göre, Padişah ve Vezir Azim, hal hatirini soal eyleye, hem çok eylik isteyesın. Badehu yine atta binüp ol mumaillehi Çaus Başa, sen yabancı olmagle, (s. 98) Padişah cabininden tayin olunmuş konaga, alay ile, götürüp, sana elvida eder, ve bir kaç kacs Jenitzerler, ia hod Cfauslar, hizmetinüze alıkor. Anlar tayin olan jem jegsek, etmek, et akcefi, ve gair lazum olagsag feiler, giendi adamünüzle bile, haftadan haftaa csikarup, aiaginüze gyötörürler, ve Bair islerinüzi gyorürler, gsümle elemnden (kemden) güzedeürler. (s. 99) Üts giünedek huzur iderbiniz, andan Bonra Vezir Azim kapibina, Baraina, ol Cfaus Bafa, ata bindürüp, iakifık alajile Beni gyotörar: anda attan enüp iene, ol ia hod bellibaslardan bir

ilam eyledüm. Çümle adetlerini, ol kapinün, çokdan ügrendüm, sen hiç mukayet olma. Geldigi gibi, hem ol attan, hem sen (arabada) enüp, ve el virüp, bir birinüze selam idersinüz, selamdan, (s. 97) sonra, ol soal ider ne haberle gellürsiniz, Efendinüz ne işler, vilayet, ve ol semtün hali ne şekildür? Padişah, ve Vizir tarafından sana eylik isteyüb; sana düşer ki, ona göre, Padişah ve Vezir Azim, hal hatirini soal eyleye, hem çok eylik isteyesın. Badehu yine atta binüp ol mumaillehi Çaus Başa, sen yabancı olmagle, (s. 98) Padişah cabininden tayin olunmuş konaga, alay ile, götürüp, sana elvida eder, ve bir kaç Yeniçerler, ya hod Çauslar, hizmetinüze alıkor. Anlar tayin olan yem yecek, etmek, et akçesi, ve gayır lazum olacag şeyler, gendi adamünüzle bile, haftadan haftaya çıkarup, ayaginüze götürürler, ve sair işlerinüzi görürler, cümle elemnden (kemden) güzedeürler. (s. 99) Üç giünedek huzur idersiniz, andan sonra Vezir Azim kapısına, sarayına, ol Çaus Başa, ata bindürüp, yakışık alayile seni götürar: anda attan enüp yine, ol ya hod belli_başlardan bir kimesne, izzet için, elinüzi, kolunuzu tutup Vezir Azem huzurına (ögüne) çıkarür; ol_sana, hem sen ona el virüp, birbirinüze doa

kimeşne, izzet itsün, elinüzi, kolunuzu tutup Vezir Azem huzurine (öğüne) cfikarür; olşana, hem şen ona el virüp, birbirinüze doa ederşniz. Badehu Effendinüzün İktikat nameşini, ve ana şüjleiegsek mektübler virüp, dejverürşen ki, Padişaha göndörülmişşen andan oturi ialvarur ve regsa ider şen ki bulufmak itsün, olagioldigi üzre, talchiz itşen, ve ifinüzde kelimeı tadjibeşini dirigbujurmaıa. (s. 100) Vezir Azem Padişaha arzohal şünüp, filan falan Hakimden gioldüğünüzi ilam ider, veki onunile bulucfmak muradün vardur: Padişah dachi veziri cfagirüp, şoalider, kimden ve ne haberle gyeldiniz? Ol vakte, eger bulufmaga kail olurışe, bir giün tain idüp, Vezir Azem, gair kubbe Vezirler ile, bukadar bin jenitzer ve kapi kullar mevgşud olup, her bir bini bölük bölük gyendi cforbagsıfi altında, şıra şıra, ia-(s. 101) -rakşiz, el kaufup, ve hits tinmaiup dururken, azim alajile padişaha bulufstururlar. Lakin bulufsturmazden evvel bir iukşegsik ve acfik elcfilere tain olummis jere şeni cfikarup, şeraşer kaftan şana ve jolduslarınüze, hem bir kats bellibasli kullarınüze giejdirüp, onda dururken, ja hod out- (s. 102) -rurken (zira ikişfi hem

edersiniz. Badehu Efendinüzün İktikat namesini, ve ana süyleyecek mektübler virüp, deyverürşen ki, Padişaha göndörülmişşin andan ötüri yalvarur ve reca ider sen ki buluşmak için, olageldigi üzre, talhiz itsın, ve işinüzde kelimeı tayyibesini dirig_buyurmaya. (s. 100) Vezir Azem Padişaha arzohal şünüp, filan falan Hakimden geldüğünüzi ilam ider, veki onunile buluşmak muradün vardur: Padişah dahi veziri çağırüp, soal_ider, kimden ve ne haberle geldiniz? Ol vakte, eger buluşmaga kayl olurise, bir giün tayin idüp, Vezir Azem, gair kubbe Vezirler ile, bu_kadar bin yenişer ve kapi kullar mevcud olup, her bir bini bölük bölük gendi çorbacısı altında, şıra şıra, ya-(s. 101) -raksız, el kauşup, ve hiç tınmayup dururken, azim alayile padişaha buluştururlar. Lakin buluşsturmazden evvel bir yüksecik ve açık elçilere tayin olummiş yere seni çıkarup, seraser kaftan sana ve yolduşlarınüze, hem bir kaç bellibaşlı kullarınüze geydirüp, onda dururken, ya hod otu- (s. 102) -rurken (zira ikisi hem caiz, hem kabil), padişahun emrini katlaniürşen; işaret olunup, iki belli başlı, yani imrehor, bir kapucı başa, ya hod bir gayrı biyüik mertebede olan kişiyile senün kolun

gsaiz, hem kabil), padişahun emrini katlaniürben; iffaret olunup, iki belli basli, iani imrehor, bir kapugsi bafa, ia hod bir gairi biuk mertebede olan kifiiile Benün kolun tutup, padişah turli turli, gione gion, gsila veren almaslarle, zümrütlerle ve ßair gse vahirlere oturtmis, zengin takhtina algidüp, ßen padişaha bafin topraga iakin egilürüp, izzet ve tazim ettikten ßonra, efendünüzün nameßini (ßelam verüp) teßlim iderßen, Büjlejtgsegün Büylerßen, ßonra jine anlari terß kapiedek giötörürler. Anda ßalivirüp, vezir azem ziafet haneje giderßen, padişaha laik (şarabtan mada) konokluk ederler Bize, ßen vezir agem ile, o bir joldaslar ve kafftan ziejmis kullar gair passalarle mangfa, iegsek verilür. Ol hanede girirken, ßagh taraftan bir jukfegsik oda var. Padiş- (s. 103) -fah ßeni pegsereden bakar, hem Büjleftigün digner,emma ßen oni györemezßen. Ziafet tamam oldikten ßonra, vezir azem, padişah ile ßaraida bir ez eglenür, ßeni iße, jine cfaus pafa, adet üzre alajle konagünüze al gieterüp vezire döner, hem Benün ßelaminün variße, teßlim eder. (s. 105) **[Leg.]** Symdiden ßonra ne islejelum, gsevaba hits mukaiet olma ialumni? Bir hacs gyün katlanmak lazumdur, tez dönmek

tutup, padişah türli türli, gone gon, cila veren almaslarle, zümrütlerle ve sair ce_vahirlere oturtmiş, zengin tahtına algidüp, sen padişaha başın topraga yakın egilürüp, izzet ve tazim ettikten sonra, efendünüzün namesini (selam verüp) teslim idersen, süyleytcegün süylersın, sonra yine anlari ters kapıyedek giötörürler. Anda salivirüp, vezir azem ziyafet haneye gidersın, padişaha layık (şarabtan mada) konokluk ederler size, sen vezir agem ile, o bir yoldaşlar ve kaftan zieymiş kullar gayır paşalarle manca, yecek verilür. Ol hanede girirken, sag taraftan bir yüksecik oda var. Padiş- (s. 103) -şah seni pecereden bakar, hem süyleştigün digner, emma sen onı göremezsın. Ziyafet tamam oldikten sonra, vezir azem, padişah ile sarayda bir ez eglenür, seni ise, yine çaus paşa, adet üzre alayle konagünüze al getirüp vezire döner, hem senün selaminün varise, teslim eder. (s. 105) **[Leg.]** Şimdiden sonra ne işleyelüm, cevaba hiç mukayet olma_yalumni? Bir haç gün katlanmak lazumdur, tez dönmek iktiza itmezse. Anlar iptida divanda müşavere iderler, ne cevab virmek gereklerdür. (s. 106) Tez olmazse, biz dahi takayyud ideriz ki, cevabı eglendirmezsınler. Eger bir şey

iktiza itmezbe. Anlar iptida divanda mufavere iderler, ne gsevab virmek gyereklerdür. (s. 106) Tez olmazbe, biz dahi takajjud ideriz ki, gsevabi eglendirmezbinler. Eger bir fej onutmisiben, ia hod deha ejügse fikir etmisiben, vezir azem hazeretlerle bululufmak her zeman nunkin (kabildür); ve jeniden büjlemek, ia hod jazüle tergfemanle muradun acfnmak gsaizdur. **Leg.** Padiffah ile bulufmak bir deha olmazmi, ve ieniden bir ife mubafiret itmek? **Int.** Olmaz sultanum, zira Barajun adeti budurki, angsak gieldig ve gittigi vakte (s. 107) elcfiile bulufa gielmiftür. Her ne isün variße, vezir azem elinden getfer, andan bilmek gyerekßen. Hacfan ki vezir azemle ve hunkiarle (padiffahile) bulusmisiben, gyerektnrki, sehelißlama (mufftia) ve ßair kübbe vezirlere tazim idüp, regsa ederßenki, anlar dachi lazum gieldi zeman iffinüzde bulunßunlar. (s. 108) **Leg.** Kabilmidur Christian padiffah elcfilerine varmak? **Int.** Igsazetile her handa ißterßen varmak kabil ve gsaizdür. Lakin dusmanißen, ia hod dufmandan gielmis ißen, paçfarizdür, belki ig sazet dahi ioktnr. Tembih etmemisleriße, acfmazdan, kimße bilmeüp, ia hod bekcfilere bir ez hedaiagsik verüp, kabildur. Doßt ißen,

onutmiş-isen, ya hod deha eyüce fikir etmişsen, vezir azem hazeretlerle bululuşmak her zeman nünkin (kabildür); ve yeniden söylemek, ya hod yazüle tercemanle muradun açmak caizdür. **Leg.** Padişah ile buluşmak bir deha olmazmı, ve yeniden bir işe mubaşiret itmek? **Int.** Olmaz sultanum, zira sarayun adeti budur_ki, ancak geldiği ve gittiği vakte (s. 107) elçiyle buluşa gelmiştir. Her ne işün varise, vezir azem elinden geçer, andan bilmek gereksen. Haçan ki vezir azemle ve hunkarle (padişahile) buluşmuşsun, gerektnr_ki, şehelislama (müftiya) ve sair kübbe vezirlere tazim idüp, reca edersın_ki, anlar daði lazum geldi zeman işinüzde bulunsunlar. (s. 108) **Leg.** Kabilmidür Hristiyan padişah elçilerine varmak? **Int.** İcazetile her handa istersen varmak kabil ve caizdür. Lakin düşmanisen, ya hod düşmandan gelmiş isen, paçarizdür, belki icazet dahi yoktnr. Tembih etmemişlerise, açmazdan, kimse bilmeüp, ya hod bekçilere bir ez hedayacık verüp, kabildür. Dost isen, igrazet_siz daði vara billersen. **Leg.** Şükür hüdaye elçilik muradımız (s. 109) üzre bitti, gerektür ki, seyre gidelüm, hem dışarda, hem şehirde görmege layık şeyler görelüm,

igrazet biz dachi vara billerben. **Leg.** Sükür khudaie elcfilik muradimüz (s. 109) üzre bitti, gyerektür ki, szeire gidelüm, hem diffarda, hem feherde görmege laik fejler györelüm, ve bazi nadir, hem bizum vilayetimizde bulunmaian fejler alalum. **Int.** Györörüm ben ki, ßenün biuk fetaretün vardur, gioia kim hits bir maßlahat deha düfmeje. **[Leg.]** Aklime ßigmaz (irmez), nenüngibi maßlahat dusße gyrek. Biz dejegsegümüzi dedük, ßujlejegsegimüzi fujleßtük, biukki meßnelere gyereki gibi buluftuk, tazim ettük. (s. 110) Gertzek bizum tarafımızdan elcfilik eda olundi, nehajet anlarun dejegsegi neolßa gyerek, bize karanlütür. İhtimali vardur ki, anlarun gsevabi bizum dilegimize ziddi ola. Bujle olßa, ieniden gsevab virmege her zeman hazir olmak gyerekiz. Kail olduklari vakte dachi, ßon bulufmaga ve gytmeke igsazet itsün, intizarda olmak düfer bize. (s. 111) **Leg.** Bir deha bulufurmiiz padiffahile? **Int.** Zahir. **Leg.** Bir alaj ederlermi? **Int.** Her fey evvelki gibi olur. Padiffaha ejlik ißtedikten ßonra, jine ziafet idüp, ve gytmege igsazet verüp, efendimize iazdiklari nameler teßlim iderler. **Leg.** Agsaba peskes bize cfekerlermi? (s. 112) Dejmede. **Int.** Szen dachi anlara hits

ve bazi nadir, hem bizüm vilayetimizde bulunmayan şeyler alalum. **Int.** Görörüm ben ki, senün biyük şetaretün vardur, göya kim hiç bir maslahat deha düßmeye. **[Leg.]** Aklime sıgmaz (irmez), nenün_gibi maslahat düße girek. Biz deyecegümüzi dedük, süyleyecegimüzi süyleßtük, biyük_ki_mesnelere gereki gibi buluftuk, tazim ettük. (s. 110) Gerçek bizüm tarafımızdan elçilik eda olundi, nehayet anlarun deyeceg ne_olsa gerek, bize karanlütür. İhtimali vardur ki, anlarun cevabı bizüm dilegimize zıddı ola. Büyle olsa, yeniden cevab virmege her zeman hazir olmak gerekiz. Kail olduklari vakte daði, son buluşmaga ve gitmeke icazet için, intizarda olmak düßer bize. (s. 111) **Leg.** Bir deha buluşurmıyız padişahile? **Int.** Zahir. **Leg.** Bir alay ederlermi? **Int.** Her şey evvelki gibi olur. Padişaha eylik istedikten sonra, yine ziyafet idüp, ve gitmege icazet verüp, efendimize yazdıkları nameler teslim iderler. **Leg.** Acaba peşkeş bize çekerlermi? (s. 112) Deymede. **Int.** Sen daði anlara hiç birşey vermedün, ol sebebden omma. Musurman tayfası almaga ügrenmißtür, vermege degil. Anlar zan eder_ki, bütün alem gendilerine borçlıdür. Sana

birfeý vermedün, ol Bebebden omma. Muşurman tajfaþi almaga ügrenmiştür, vermege degil. Anlar zan ederki, bütün alem giendilerine borgslidür. Szana giejdirdikleri iki kaftanle kefaiet kil; ej gsewab gsümle peskefi getfer. (s. 113)

Cap. VI.

Int. Diffarda þu iolinun baslarini, hauzlarini, nereden þu ülestirirler, kihathanei, Ejübün makpereþini, tabutini, gyüzel bakçler, Hazköjde ajazma, Galatada kefiþ haneleri, dervislerün tekelerini, bogaz hisarlar, dikili tafi Beir itmek laiktür. Seher itfinde ne lazum iþe, hatfan bazı feý almaga gideriz, Beir her zaman olur. (s. 114) Cfunki bir ez feý almak murak iderþen, lazumdur ki, angsak þade rakam (kiþap) ügreneþen, anгла gyendin bezirgyan nekadar iþter. **Leg.** Kim ügrediür beni? **Int.** Bendenüz (ben kulunuz) ügredeim, ia hod bir eýgse hogsa bulaim þana. **Leg.** Jabangsi hogsadan ügrenmek higfap ederüm, hem ol her zaman mev- (s. 115) -gsud degildür, þeniþe getfe giündüz ianumda olup, is deha kolay gylür. **Leg.** Zeman getfer, Allah inajetüle basla jalum. **Int.** Bir, iki üts, dort, bes, alti, jedi, szekiz, dokuz, on, on bir, on iki, on ücs, igirmi, igyirmi bir, igirmi iki, (s. 116) otuz, otuz bir, otuz iki, kirk, kirk bir, kirk iki, elli,

gyeýdirdikleri iki kaftanle kefayet kil; ey cevab cümle peþkeþi geþer. (s. 113)

Cap. VI.

Int. Dıþarda su yolunun baþlarını, hauzlarını, nereden su ülestirirler, kihathaneyi, Eyübün makperesini, tabutını, güzel bakçler, Hazköyde ayazma, Galatada kefiþ haneleri, derviþlerün tekelerini, bogaz hisarlar, dikili taþı seyir itmek layiktür. Şeher içinde ne lazum ise, haþan bazı şey almaga gideriz, seyir her zaman olur. (s. 114) Çünkü bir ez şey almak murak idersen, lazumdur ki, ancak sade rakam (kisap) ügrenesın, anгла gendin bezirgan ne_kadar ister. **Leg.** Kim ügrediür beni? **Int.** Bendenüz (ben kulunuz) ügredeyim, ya hod bir eyce hoca bulayım sana. **Leg.** Yabancı hocadan ügrenmek hicap ederüm, hem ol her zaman mev- (s. 115) -cud degildür, senise geþe giündüz yanumda olup, iş deha kolay gelür. **Leg.** Zeman geþer, Allah inayetüle başla yalum. **Int.** Bir, iki üç, dört, beþ, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, on bir, on iki, on üç, yigirmi, yigirmi bir, yigirmi iki, (s. 116) otuz, otuz bir, otuz iki, kirk, kirk bir, kirk iki,

elli bir, elli iki, altmış, altmış bir, altmış iki, jetmiş, jetmiş bir, jetmiş iki, seksen, seksen bir, seksen iki, doksan, doksan bir, doksan iki, juz, iki juz, üts juz. Bin, iki bin, on bin, igirmi bin, otuz bin, kirk bin. (s. 117) Bir bucfuk, iki bucfuk, ücs bucfuk, dort bucfuk, on bucfuk, igirmi bucfuk, otuz bucfuk, kirk bucfuk. Bir akçfe, iki akçfe. Bir gros, real; iki gros, real. On akçfe, on bir akçfe, igirmi akçfe. arfın, endaze. Bir arfın. **[Leg.]** jeter, basim agirtmam; ßenßiz bir sej almam; es giderum cfarfia. Bafım üstüne. (s. 118) Bafım itsün. Allah haki itfün. Padişah aziz bafı itfün. Tuz et mek haki itfün. Kalam izzet. Kurani ferif haki itfün. (s. 119) Okudugum haki itfün. Ne ißter ßen symdi almaja? **Leg.** İptida bir kats kitabler, alelhußuß Kuran azim, Giülüßtan, Danıßtan, hem tevarik kitablari. **Int.** Inkiar olunmaz, bazı nadan kifiler kitablerde iafmislar ki, Alcoran batmak, ia almak Christiana gsaiz degildür, ve batan bafiile ojnaßßa gyerek. Emma tegsribeßiz ademler bujle jalan pejda ettiler. İßtejen Christiana (s. 120) afikiare Mußurman hogsalar Kalam izzet okudular. Zira pegamber Mahomed andan-uturi jazmıftur Kuran ki, gsümle alem bilßen Tangrinün muradi nedür, jani gökten endirmıftür ki, dunnya talim

elli, elli bir, elli iki, altmış, altmış bir, altmış iki, yetmiş, yetmiş bir, yetmiş iki, seksen, seksen bir, seksen iki, doksan, doksan bir, doksan iki, yüz, iki yüz, üç yüz. Bin, iki bin, on bin, yigirmi bin, otuz bin, kirk bin. (s. 117) Bir buçuk, iki buçuk, üç buçuk, dört buçuk, on buçuk, yigirmi buçuk, otuz buçuk, kirk buçuk. Bir akçe, iki akçe. Bir gros, real; iki gros, real. On akçe, on bir akçe, yigirmi akçe. arşın, endaze. Bir arşın. **[Leg.]** yeter, başım agirtmam; sensiz bir şey almam; es giderum çarşıya. Başım üstüne. (s. 118) Başım için. Allah hakı için. Padişah aziz başı için. Tuz et_mek hakı için. Kalam izzet. Kurani şerif hakı için. (s. 119) Okudugum hakı için. Ne ister sen şimdi almaya? **Leg.** İptida bir kaç kitabler, alelhusus Kuran azim, Gülistan, Danistan, hem tevarik kitablari. **Int.** İnkâr olunmaz, bazı nadan kişiler kitablerde yasmişlar ki, Alkoran satmak, ya almak Hristiyana caiz degildür, ve satan başıyle oynassa gerek. Emma tecribesiz ademler böyle yalan peyda ettiler. İsteyen Hristiyana (s. 120) aşikare Musurman hocalar Kalam izzet okudular. Zira pegamber Mahomed andan-ütürü yazmıştur Kuran ki, cümle alem bilsın Tağrinün muradı nedür, yani gökten endirmıştür ki, dünya talim

olbun, ve küfüretten ajirilüp, dini İblame
gyelben. **Leg.** Neder Turk bizum
kitablarümüzden? Der ki, dort kitab
haktur, emma ütflü battal oldi. Kurani
ferifte Tangri (s. 121) her şey jazmiftur,
ve ol ialiniz jeter dunnyanun talimine.
Leg. Kangıbidur ol dort kitablar? **Int.**
Tevrat, Zebür, Ingsil, Furcan, *seu*
Elkuran. **Leg.** Cfuahgsia varbak,
olmazmi? Bir kats arfin csuha albam
gyerek. **Int.** Olur, lakin cfuha
Christianlarda cfok ugsuzdur. **Leg.**
Nicfie verürben bir endaze (arfin) cfuha?
(s. 122) **M.** Ej İngiliz cfuhafi dokuz gros.
Leg. Gfevahirgsi, bir mißkal iri, hem
degirmi ingsü neclie verürben? **M.** Dort
real. **Leg.** Iri, hem zatından kizil
mergsanun daneßi nicfie? **M.** Vardur bir
gros, var bucfuk, vardur bir cfejrek gros
pahada. Ügürtle, hem biendügün al, bana
igsazettür, ve eger bir kimßide deha ej,
hem ugsuz gione gsevahirler bulagsak
olurben, gsaba olbun benum bana. (s.
123) **Leg.** Gößtür bana bir biuk degirmi
ve nohudtan iri zümrüt. **M.** Geßtereim,
emma bir csift ejißinden dort, ia bes iuz
groften ekfik vermem. **Leg.** Pek pahali
dur. **M.** Jok sultanum. Görbu jakuti, bu
dachi bin groftan ekfik batilmaz. Elmaß
alurmißin? **Leg.** Evet. (s.124) Lakin olur
olmaz şey hits ißtemem, pak, hem iri

olsun, ve küfüretten ayirilüp, dini İslame
gelsin. **Leg.** Neder Türk bizüm
kitablarümüzden? Der ki, dört kitab
haktur, emma üçisi battal oldı. Kurani
şerifte Tanrı (s. 121) her şey yazmıştır,
ve ol yalnız yeter dünyanun talimine.
Leg. Kangısıdur ol dört kitablar? **Int.**
Tevrat, Zebür, İncil, Furkan, *seu*
Elkuran. **Leg.** Çuhacıya varsak,
olmazmi? Bir kaç arşın çuha alsam
gerek. **Int.** Olur, lakin çuha
Hristiyanlarda çok ucuzdur. **Leg.** Niçiye
verürsen bir endaze (arşın) çuha? (s.
122) **M.** Ey İngiliz çuhası dokuz gros.
Leg. Cevahirci, bir miskal iri, hem
degirmi incü neçiye verürsen? **M.** Dört
real. **Leg.** İri, hem zatından kızıl
mercanun danesi niçiye? **M.** Vardur bir
gros, var buçuk, vardur bir çeyrek gros
pahada. Ügürtle, hem biyendügün al,
sana icazettür, ve eger bir kimside deha
ey, hem ucuz gone cevahirler bulacak
olursen, caba olsun benüm sana. (s. 123)
Leg. Göstür bana bir biyük degirmi ve
nohudtan iri zümrüt. **M.** Gestereyim,
emma bir çift eyisinden dört, ya beş yüz
grosten eksik vermem. **Leg.** Pek pahalı
dur. **M.** Yok sultanum. Gör_bu yakutı,
bu daği bin grostan eksik satılmaz.
Elmas alurmısın? **Leg.** Evet. (s.124)
Lakin olur olmaz şey hiç istemem, pak,

gietür. **M.** Ne pahada iſterſen? Iuz bin gros pahajadak bende bulurſen. **Leg.** Ol pahada iſtemem, on, iaigirmi bin gros pahaiadak alürüm. Eſki madenun, dimiſki demirün varmi? **M.** Eski madenün demirini deha makbul kiaſedermiſin? Jeninün dachi kem degil. Juz ia hod iki juz realden afa ejügſe ſatamam. (s. 125) **Leg.** Bujle olſun, kail im. Szaracs haneje gyitmek zemandur. Bir kacs birmali egerler, jullar, terkesler almaingsce ſaraia dönmem. Getfende jajlar ve oklar almifiken terkesleri onutmis-iz. **Int.** Oraia gitmezden evvel, iakin olmagile, bir kacs deve tüj Agsem kecfelerini alalum. **Leg.** Eydür. (s. 126) Bunda muradimüz bitti, es atpazara gidelüm. **Int.** Ej derſen, zira üjleden ſonra pazar bozular. Ne iſterſen almaia? **Leg.** İki, ia ücs köheylan at, bir csift deve, ve katerler. **Int.** At pazara gyetmek seir itsün olur, lakin ejügſe gsinſ köheylan at oraje csikarmazlar. Biuk kifilerün ſarajlarinde, ia hod bellibaſli gsambaslarun ahirlerinde ſormak gyerekdür. Bir alay ſakat begirler angsak csikarlar mejdana. Katerler giah giah bulunur, emma develer seherde dachi pek nadir. Zira (s. 127) padiſahun, ve manſupa gidegsek paſſalarun

hem iri getür. **M.** Ne pahada istersen? Yüz bin gros pahayadak bende bulursen. **Leg.** Ol pahada istemem, on, iaigirmi bin gros pahayadak alürüm. Eski madenun, dımıſki demirün varmi? **M.** Eski madenün demirini deha makbul kıyas_eder misin? Yeninün daği kem degil. Yüz ya hod iki yüz realden aſa eyüce satamam. (s. 125) **Leg.** Büyle olsun, kayl_ım. Saraç haneje gitmek zemandur. Bir kaç sırmalı egerler, yullar, terkesler almayince saraya dönmem. Geçende yaylar ve oklar almiſiken terkesleri onutmiſ-iz. **Int.** Oraya gitmezden evvel, yakın olmagile, bir kaç deve tüy Acem keçelerini alalum. **Leg.** Eydür. (s. 126) Bunda muradımüz bitti, es atpazara gidelüm. **Int.** Ey dersen, zira üyleden sonra pazar bozular. Ne istersen almaya? **Leg.** İki, ya üç köheylan at, bir çift deve, ve katirler. **Int.** At pazara getmek seyir için olur, lakin eyüce cins köheylan at oraye çıkarmazlar. Biyük kiſilerün saraylarında, ya hod bellibaſlı cambaslarun ahirlerinde sormak gerekdür. Bir alay sakat begirler ancak çıkarlar meydana. Katirler gah gah bulunur, emma develer seherde daği pek nadir. Zira (s. 127) padiſahun, ve mansupa gidecek paſaların hizmetine

hizmetine Scudardan getfirmezden evvel alürlar. **Leg.** Ne isler hunkiar develerle? **Int.** Bir hacs bin befer itsun beβlerler, ve befer oldugi vatkte iuk anlarle taβürlar. (s. 128) Bizum vilajetimüzün havaβini bauk oldugi itsün gyötörmezler, bizumkiler timarini bilmezler, akceci iabana bragarβiniz. **Leg.** Ona ben bir cfare bulurum, hem bir deveysi bundan alaim. **Int.** Csunki βen nyjetünden dönmeβen, mazul olan paβallarun ademlerinden βormaga lazum, ia hod bir kacs konakjol Scudurdan, Anadoldan gielen kifilerün ogüne adam göndörelüm, gair iüzden gügsüle muradine irirβin. (s. 129) Köheylan atlar ne ejlemeli? Uzak iolda dajanmazlar, anlar nazik ve ingfedür, söhret itsün feherde, cfarfı, pazarda, ve düfmem kovup ietilmek, ia anlardan katcsmak itsün elverür. Türkmen ati hepibinden iegdür, iridür, göbtörislidür, hem jolda daianür. Nekadar hüner köhejlada olur, anda ziadedür. (s. 130) Köheylan kiβrak alurβaniz kem degil. Zira anlari Bizün diarinuzün güzel aigir atlariile kariftirüp, pek ej atlar βahibi olurβen. Turkmen ati dahi bujle haβil olur. Zira Arablar Turkmen vilajetine cfikarup, kiβraglar Turkmen aigir atlariile konuftururlar. Al bir deha bir göβterisli

Sküdardan geçirmezden evvel alürlar. **Leg.** Ne işler hünkar develerle? **Int.** Bir haç bin sefer için beslerler, ve sefer oldugi vatkte iuk anlarle taβürlar. (s. 128) Bizüm vilajetimüzün havasını sauk oldugi için götörmezler, bizümkiler tımarını bilmezler, akçeyi yabana bragarsınız. **Leg.** Ona ben bir çare bulurum, hem bir deveci bundan alayım. **Int.** Çünkü sen niyyetünden dönmesen, mazul olan paşallarun ademlerinden sormaga lazum, ya hod bir kaç konak_yol Sküdürdan, Anadoldan gelen kişilerün ögüne adam göndörelüm, gayır yüzden gücüle muradine irirsin. (s. 129) Köheylan atlar ne eylemeli? Uzak yolda dayanmazlar, anlar nazik ve incedür, şöhet için şeherde, çarşı, pazarda, ve düşmem kovup yetişmek, ya anlardan katçmak için elverür. Türkmen atı hepisinden yegdür, iridür, göstörislidür, hem yolda dayanür. Ne_kadar hüner köheylanda olur, anda ziyadedür. (s. 130) Köheylan kısrak alursanız kem degil. Zira anları sizün diyarınızün güzel aygır atlarıyla karıştırüp, pek ey atlar sahibi olursen. Türkmen atı dahi böyle hasıl olur. Zira Arablar Türkmen vilayetine çıkarup, kısraklar Türkmen aygır atlarıyla konuşturlar. Al bir deha bir gösterişli Türk aygır atı, ön ayakları

Türk ağır atı, ön ayakları bakat olba dahi, zarar itmaz, tek kits ayakları hangişne dajanir bağolşunlar. Oni dachi Bizin vialetün kişragi ile konuftur, (s. 131) jine güzel, hem keşkin atlar şana verürler. İste şana bir hökeşlan kişrag şatan. Lakin şigil hugsetşiz alma, zira aldarlar şeni. İokla bir hoşce, mühür ve imza ehli irz ve iktikata gsaiz ademlerünmidür? (s. 132) Fitne ve al Muşurmanlarda çfoktur. Atlarun ve kızoglanlarun illetlerini zerafetile ürtmege billerler. Anlarun adetleri başka, bizümkilerün gine başka. (s. 133) **Leg.** Digne beni Tergşeman? Karşimüzdaki ne fekil duttyandur? Hekimün, ia hod Gşerranun olmak gyerek. Haş ravent, amber, mişk, bas ve şüregşek haplar, magsunlar, ve bazı ezzaler bulunurşe, almak gsaizdur. Eger iolda haştiliga ograrşe bizden, ia tajfadan bir kimşii, hekim elde degil. (s. 134) **Int.** Giderbu memelat, gsudam, telbiz, kalpezan gidileri. Anlar hepışi oroşpi ogli (veledizina)dür, gair aşaletten hekim olanlara varalum. **Leg.** İbrifinün okaşii niceşje? Bruşşanun ibrifini, islenmemiş, bir buçuk grosle, Şionun işe jine islenmemiş, iki buçuk ia ücs real grosle. İşlenmiş, Bruşşanun ucs, Şionun alti, ia jedi grosle angsak alinür

sakat olsa dahi, zarar itmaz, tek kiç ayakları hangişne dayanır sag_olsunlar. Oni daşii sizin viyaletün kışrag ile konuştur, (s. 131) yine güzel, hem keskin atlar şana verürler. İşte şana bir hökeylan kışrag şatan. Lakin sigil hüçetsiz alma, zira aldarlar seni. Yokla bir hoşşce, mühür ve imza ehli irz ve iktikata caiz ademlerünmidür? (s. 132) Fitne ve al Musurmanlarda çoktur. Atlarun ve kızoglanlarun illetlerini zerafetile ürtmege billerler. Anlarun adetleri başka, bizümkilerün gine başka. (s. 133) **Leg.** Digne beni Terceman? Karşimüzdaki ne şekil dükandur? Hekimün, ya hod Cerranun olmak gerek. Has ravent, amber, misk, baş ve şürecek haplar, macunlar, ve bazı ezzaler bulunurşe, almak caizdur. Eger yolda hastılıga ograrşe bizden, ya tayfadan bir kimsi, hekim elde degil. (s. 134) **Int.** Giderbu memelat, cudam, telbiz, kalpezan gidileri. Anlar hepışi oroşpi ogli (veledizina) dür, gayır asaletten hekim olanlara varalum. **Leg.** İbrişinün okası niçeye? Brussanun ibrişini, işlenmemiş, bir buçuk grosle, Şionun ise yine işlenmemiş, iki buçuk ya üç real grosle. İşlenmiş, Brussanun uç, Şionun altı, ya yedi grosle ancak alinür (s. 135) Muştuluk şana_elçi_beg!İşte iki çift

(s. 135) Muftuluk βanaelcfibeg!İfte iki csift deve βatilik. Pek ugsuz, juz grosle,ia iuz otuzle alinür. Gair zeman csifti iuzer gros ederdi. Hem ej köheylan atlari vardur, lakin her biriβi itsün birer keβe akce iβter. **Leg.** Vafir fejler aldük, bunda dachimuft vermezler. Lazum olagsak feyler feherde βeir idelüm. (s. 136) Siz βeire gyitmek murad iderβiniz, hits fikir itmeyüp ki, bendenüzün jüregi kaβavetten ve gamdan ianar. Bir akcfan bu ane gyelingsedek györmemisim. Ben dachi güzvi feyler bir anmak itsün evime giötörmek nijetüm var idi. Cfarfia gyelmek herzeman elvermez, hem aiptur. **Leg.** Akcfe elinüzde, hargs ejle, al herne iβterβen. Bugiun olmaziβe, iarun olur. **Int.** Allah ejlikverβen sultanum. Giön- (s. 137) -lünüz gani oldugini tegsribe ettüm, lakin bilki, iaruna (ferdaia) βalmak ej mana degildir. Hem, nigse zarbumeβelde demisler: bugiunki jumurtha iarumki tauktan iegdür. Bugiun olamzβe, ümizüm keβildi, yldizüm düfmis gibi olur, zira iaronki gyün belli degildir. Gegsenün karni biük, kim biler iarun ne dogurβa gyerek. (s. 138) **Leg.** Cfok βuyleme, bir furset düüre billerβen. **Int.** Cfunki bujle iβterβen nola. İptida Atmejdana varalum, anda sultan

deve satılık. Pek ucuz, yüz grosle, ya yüz otuzle alınür. Gayır zeman çifti yüzer gros ederdi. Hem ey köheylan atları vardur, lakin her birisi için birer kese akçe ister. **Leg.** Vafir şeyler aldük, bunda daği müft vermezler. Lazum olacak şeyler şherde seyir idelüm. (s. 136) Siz seyire gitmek murad idersiniz, hiç fikir itmeyüp ki, bendenüzün yüreg kasavetten ve gamdan ianar. Bir akçan bu ane gelinedek görmemişim. Ben daği güzvi şeyler bir anmak için evime götürmek niyetüm var idi. Çarşıya gelmek her zeman elvermez, hem ayıptur. **Leg.** Akçe elinüzde, harc eyle, al her ne istersen. Bugun olmazise, yarun olur. **Int.** Allah eylikversen sultanum. Giön- (s. 137) -lünüz gani oldugını tecribe ettüm, lakin bil ki, yaruna (ferdaya) salmak ey mana degildir. Hem, nice zarbumeselde demişler: bugunki yumurta yarumki tauktan yegdür. Bugun olamzse, ümizüm kesildi, yıldızüm düşmiş gibi olur, zira yaronki gün belli degildir. Gecenün karnı büyük, kim biler yarun ne dogursa gerek. (s. 138) **Leg.** Çok söyleme, bir furset düşüre billersen. **Int.** Çünkü böyle istersen nola. İptida Atmeydana varalum, anda sultan Ahmetün camisini ve dört köşeli acaiβ

Ahmetün gıamıbını ve dort köfeli agsaib
dikili tas, hem ücs gyövdeli bakırdan
dükülmis jılan györürben. (s. 139)
Hristian padişah zamanlerinde cfok
anılmis dikili taslar, Bira Bira
Atmejdanda söhret itsün duzulmis
varidi. Emma Stambol aldıktan Bonra,
japiap Türk bozdi, angsak dedigüm tas
ve ilanlar kaldi. Anlardan dachi
birişünün afaki dudakini sultan Mehemet
topuzle kirdi, cfaldi. **Leg.** Agsebtürki,
büzbütün bozmadı. **Int.** Bozardi, nehalet
demislerki, eger bozarbe, jılanlar feheri
jine doldururlar, gienie donerler. Zira ol
ucsbasli ji- (s. 140) -lanlar diktikleri gibi,
gsümle ilanlar feherden katsmis (fırar
olmis) idiler. **Leg.** Agsaba aßli varmi?
Bilmem, iktikat dignejende olßun.
Gerçekturki, cfok ilanlar döndi; emma
hits bir kimßeye ifitmedüm ki, bir zarar
etmisler iße, ol Bebebtan ki, bütün jilani
kaldırmadılar. (s. 141) **Leg.** Klifelere
(gsamilere) Naßranie igsazet varmi
girmeje? **Int.** Tek cfamurli ajakle
girmezben tembi ioktur. Gegse gündüz,
gsümle gsamilerün kapißi herzeman
acsiiktür, angsak bir perdaile kapi ieri
ürtülmiftür. (s. 142) **Leg.** Nekadar
meshur mefcitler (gsamiler) olmak var
Stambolda? **Int.** Cfok, emma Aia
Sophia, szultan Mehemed, sultan

dikili taş, hem üç gövdeli bakırdan
dükülmüş yılan görürsen. (s. 139)
Hristiyan padişah zamanlerinde çok
anılmış dikili taşlar, sıra sıra
Atmeydanda şöhret için düzülmiş
varidi. Emma Stambol aldıktan sonra,
yapyap Türk bozdi, ancak dedigüm taş
ve yılanlar kaldı. Anlardan dahi
birisünün aşakı dudakını sultan Mehemet
topuzle kırdı, çaldı. **Leg.** Acebtür_ki,
büzbütün bozmadı. **Int.** Bozardı,
nehayet demişler_ki, eger bozarse,
yılanlar şeheri yine doldururlar, geniye
dönerler. Zira ol üç_başlı yı- (s. 140) -
lanlar diktikleri gibi, cümle ilanlar
şeherden kaçmış (fırar olmuş) idiler. **Leg.**
Acaba aslı varmı? Bilmem, iktikat
digneyende olsun. Gerçektür_ki, çok
ilanlar döndi; emma hiç bir kimseye
işitmedüm ki, bir zarar etmişler ise, ol
sebebtan ki, bütün yilani kaldırmadılar.
(s. 141) **Leg.** Kliselere (camilere)
Nasraniye icazet varmı girmeye? **Int.**
Tek çamurlı ayakle girmezsen tembi
yoktur. Gece gündüz, cümle camilerün
kapisı her_zeman açıktür, ancak bir
perdayle kapi yeri ürtülmiftür. (s. 142)
Leg. Ne_kadar meşhur meşcitler
(camiler) olmak var Stambolda? **Int.**
Çok, emma Aya Sofya, sultan
Mehemed, sultan Sülimen, Bayazet,

Sulimaen, Bajazet, Ahmed, sehzade ve validenun gfamileri bukadar iuz araβinde bas tutar. **Leg.** Stambol bir memleket gibi olup, györegsek fei cfok. Lakin zaman eluermez. Hem gsanun agsiz kalur, hatfan fikir ederüm ki, bu bütün alemün enbas, giüzel feheri ve gsenneti Hristian elinden düfmis iken, hits bir ümiz ioktur ki, Turk zaptından kopara nijet etβinler Hristian hakimleri. (s. 143) **Int.** İββa tajafaβa bir birile bir keferetβiz kumli toprak itsün gsenglesüp, en giüzel ve βemiz memleketler Othmanlinün zaptıda alikorlar ve dachi hergiün jeni kabzitmege kail olurlar. Mukaddemden beri Othmanlia ola giel- (s. 144) -mis malahattur bizum gaugamuz ve düfmenligimüzden furβet alup, giendi saltanetini kavi itmege ve hududlerini uzatmja cfaliftilar (tekajud ittiler) Hem is fyndiedek hervakte muradleri üzre cfiksi. **Leg.** Simden βonra βeirden vaβ getfelüm, mutasβarif lakerdi edelum. Ali Oβman padiβfahun kullarından, andan βonra bu tajfanun, milletün huini, tabietlerini, bazi adetlerini, ve iktikati ne üzre dür györelum. Bujle fejlerden vukuf olmak pek hazederüm. (s. 145)

Ahmed, şehzade ve validenün camileri bu_kadar yüz arasinde baş tutar. **Leg.** Stambol bir memleket gibi olup, göreceκ şey çok. Lakin zaman elvermez. Hem canun aciz kalur, haçan fikir ederüm ki, bu bütün alemün en_baş, güzel şeheri ve cenneti Hristiyan elinden düβmiş iken, hiç bir ümiz yoktur ki, Türk zaptından kopara niyet etsinler Hristiyan hakimleri. (s. 143) **Int.** İssa tayafasa bir birile bir keferetsiz kumlu toprak için cengleşüp, en güzel ve semiz memleketler Otmanlinün zaptıda alikorlar ve daħi her_gün yeni kabz_itmege kayl olurlar. Mukaddemden beri Otmanliya ola gel- (s. 144) -miş malahattur bizüm gavgamuz ve düşmenligimüzden furset alup, gendi saltanetini kavi itmege ve hududlerini uzatmya çalıştilar (tekayud ittiler) Hem iş şimdiedek her_vakte muradleri üzre çıksı. **Leg.** Şimden sonra seyirden vas geçelüm, mutassarıf lakırdı edelum. Ali Osman padişahun kullarından, andan sonra bu tayfanun, milletün huyını, tabiyetlerini, bazı adetlerini, ve iktikati ne üzre dür görelüm. Büyle şeylerden vukuf olmak pek hazederüm. (s. 145)

Cap. VII.

Int. Evvela agsam oğlanlardan süjlefelim (zira anlar ol saltanetün toçumi gibidür.) Anlari turli turli hizmete kofarlar, jenitzer iderler. Nehaiet canon ve adet üzre bunlar kapigsi, boştangsi, afcı ve karakullukçılar, pejk ve szolak, kaşablar, halvagsilar olur. (s. 149) **Leg.** İmdi dedigün gibi, agsam-oglanı ve boştangsilar hepibi Chrifiian evlatlarından depfirmedegil? **Int.** Hafa sultanum. Zira Stambolda (mejdanlı dedikleri) igirmi dort bölük, on dort Cforbagsi altında olan 6000 agsam oğlanların aralarında hits bir tane Hristiandan depfirme evlat yoktur. Türk tajfaı kail degildür ki, gair millet anda ola, zira canon üzre bunların ioli jenitferliktür, ve ol ümiz- (s. 150) -le her gün bir akçe ülefe miriden alürler. Badehu, eger gsümle agsam oğlanı ve boştangsilar depfirme, Türklerden dogmis evlatlardan haddizatinde hits kimbe bir mertebe padişfa hizmetlerinde bulamazdı. Zira agsamoglanlardan jenitferler ve boştangsilar, boştagsilar- (s. 151) -dan kajde üzre szpahilar ve giah giah jenitzer dakhi olur. Eşki zamanlarında asker az olmagile, bazı yerlerden Hristianların evlatlarından her

Cap. VII.

Int. Evvela acam oğlanlardan süyleşelim (zira anlar ol saltanetün toçumi gibidür.) Anları türlü türlü hizmete koşarlar, yeniçer iderler. Nehayet canon ve adet üzre bunlar kapıcı, bostancı, aşçı ve karakullukçılar, peyk ve solak, kasablar, halvacılar olur. (s. 149) **Leg.** İmdi dedigün gibi, acam-oglanı ve bostancılar hepisi Hrisiiyan evlatlarından depşirme_degil? **Int.** Haşa sultanum. Zira Stambolda (meydanlı dedikleri) yigirmi dört bölük, on dört Çorbacı altında olan 6000 acam oğlanların aralarında hiç bir tane Hristiyandan depşirme evlat yoktur. Türk tayfası kayl degildür ki, gayır millet anda ola, zira canon üzre bunların yolu yeniçerliktür, ve ol ümiz- (s. 150) -le her gün bir akçe ülefe miriden alürler. Badehu, eger cümle acam oğlanı ve bostancılar depşirme, Türklerden dogmiş evlatlardan haddizatinde hiç kimse bir mertebe padişfa hizmetlerinde bulamazdı. Zira acamoglanlardan yeniçerler ve bostancılar, bostacılar- (s. 151) -dan kayde üzre spahilar ve gah gah yeniçer dakhi olur. Eski zamanlarında asker az olmagile, bazı yerlerden Hristianların evlatlarından her yedi senede depşirmek iktiza ederdi. şimdiki

iedi benede depfirmek iktiza ederdi. fyndiki vakte iße, aßker cfok olmagile aramak lazum degildür; Bigirde Bigirde Türkler dahi eßameßini verür. Badehu Christianlardan cfok bulunur, ki ogluni gyendi iradetüle veriür, zira omarki, zeman ile dunyauı fajdeje Bebeb ola biller. (s. 152) **Leg.** Oßmanlı takti altında Bakin olan Christianların ilk dogmiş evlatlarını almazlarmı? Zira ißtüm ki, her jerde jenitferlerün kücfuk cfaufı otuz, kirk kifi ile Hristian evlatlarını gsem ittürüp biendigini alür. (s. 153) **Leg.** İlk dogmişlarına bakmazlar, lakin güzeli, hem keßkinlerini ügürtlerler, eßirkin ve zarif oğlanlara hits bakmazlar. Zira güzel ve gößtürüsli giovdelerde ej tabiet ve huj Bakin ola gyelmiftür derler, ve dachi nice dedüm, her jerde ve her Christianlardan almazlar. Magsar, Karavla, Karabogdan, Bulgar ißtanun ekßeri, nütün ßtambol, Galata, Mißir memleketi büzbütün, hem nice milletler, vilajetler ve fcherler bu beladan ve jukten munezze dür. (s. 154) **Leg** Buje iße, Türk padißah hükümeti altında İßba tajfaßi gyönül hos nutluguile otura biller? **Int.** Otura biller, emma halkün halkdan farkı var. Bazı millet giendi iradetüle, angsak korutmak itsün, nigse Erdelliler Suliman sultan

vakte ise, asker çok olmagile aramak lazum degildür; sigirde sigirde Türkler dahi esamesini verür. Badehu Hristiyanlardan çok bulunur, ki oglunu gendi iradetüle veriür, zira omar_ki, zeman ile dunyauı faydeye sebep ola biller. (s. 152) **Leg.** Osmanlı takti altında sakın olan Hristiyanların ilk dogmiş evlatlarını almazlarmı? Zira ißtüm ki, her yerde yeniçerlerün küçük çauşı otuz, kırk kişi ile Hristiyan evlatlarını cem ittürüp biyendigini alür. (s. 153) **Leg.** İlk dogmişlarına bakmazlar, lakin güzeli, hem keskinlerini ügürtlerler, esirkin ve zarif oğlanlara hiç bakmazlar. Zira güzel ve gößtürüşli gövdelerde ey tabiyet ve huy sakın ola gelmiştir derler, ve dahi nice dedüm, her yerde ve her Hristiyanlardan almazlar. Macar, Karavla, Karabogdan, Bulgar istanun ekseri, nütün Stambol, Galata, Mısır memleketi büzbütün, hem nice milletler, vilayetler ve şcherler bu beladan ve yükten munezze dür. (s. 154) **Leg** Büyle ise, Türk padişah hükümeti altında İssa tayfası gönül hoş_nutluguyle otura biller? **Int.** Otura biller, emma halkün halkdan farkı var. Bazı millet gendi iradetüle, ancak korutmak için, nice Erdelliler Süliman sultan zemamında, gendilerini verir. Ol vakte Osmanlıyle

zemamında, giendilerini verir. Ol vakte Oßmanliile bağlamış kanon bozmazlar, gsümle hükümet, edalet, feriferif her sejde iradet onla- (s. 155) -run elinde alıkorlar. Bazi millet kilitse zapt olunur, onların hali baska, bunların baska. Zira malumi ferifinuzdur ki, Hristian vilayetlerinde dachi hatfan bir kuvvetli, kudretli padişfa, hunkiar, kral bir memleket kilicisla jener, gertfi galibiet Tangridan gögden ener, nehaiet eßkiden olagyelmis maßlahattur ki, ol padişahdan Serh ve canon almak gyerek. Galibolanun, jenilmislerin gövdelerinde ve gsümle mallerinde haki var: jaraklar eßki Rimler gibi alür, haratfa baglar ki, kulolduklarına nıfan olßun; biendikleri ekin, ve ßair topraklar aliür; feherler pekiştirür; jenilmis taifa hits tinmajup, ienikaleler japar. Türk bunları kilecsla kazanmış memleketlerde hep eder, lakin cfok harats ve fakir fukara kudretinden ziade ißtemez. Fakirlika düfmis rajaja, giendi malindë cfok szpahiler györdüm, ki akcfe, öküzler va gair imdat verürdi. (s. 156) Zira derki, raja bozuldıktan ßonra, toprak ßahibi dachi bozular, ve giendi haline laik mertebede irzini zinet il tutamaz. En ßonra dibelik bozular, taketßiz kalup, raia vergi vermez olur.

bağlamış kanon bozmazlar, cümle hükümet, edalet, serişerif her şeyde iradet onla- (s. 155) -run elinde alıkorlar. Bazı millet kılıçe zapt olunur, onların hali başka, bunların başka. Zira malumi şerifinüzdür ki, Hristiyan vilayetlerinde daği haçan bir kuvvetli, kudretli padişfa, hünkar, kral bir memleket kılıçe yener, gerçi galibiyet Tanrıdan gögden ener, nehayet eskiden olagelmis maslahattur ki, ol padişahdan Şerh ve kanon almak gerek. Galib_olanun, yenilmişlerin gövdelerinde ve cümle mallerinde haki var: yaraklar eski Rimler gibi alür, haraça baglar ki, kul_ olduklarına nişan olsun; biyendikleri ekin, ve sair topraklar aliür; şehirler pekiştirür; yenilmiş tayfa hiç tınmayup, yeni_kaleler yapar. Türk bunları kılıçe kazanmış memleketlerde hep eder, lakin çok haraç ve fakir fukara kudretinden ziyade istemez. Fakirlika düşmiş rayaya, gendi malinde çok spahiler gördüm, ki akçe, öküzler va gayır imdat verürdi. (s. 156) Zira der_ki, raya bozuldıktan sonra, toprak sahibi daği bozular, ve gendi haline layık mertebede ırzını zinet il tutamaz. En sonra dibelik bozular, taketsiz kalup, raya verg vermez olur. Billersen ki, haçan iliceler kurur, hiç su hauzlara girmeyüp, çeşmeler daği

Billerben ki, hatfan iligseler kurur, hits
Bu hauzlara girmejüp, cefsmeler dachi
kurumaingse olmaz, iligseler raiadur,
hauzlar chazinedür, cefsmeler hargs dür,
nereden gyendi umrini, ve Baraj, hem
gair giendine hizmet iden kullarini izzet
ile beblemek gyerektür. Toprak cfok
olmagile kimbedem almazlar, ziade
halka dachi ol güzelüm bemis ve gani
topraklar jetiferdi. Ekberi köjlerün viran
olup, ekin isbiz kaldı, wilajetün itfi
bomboftur, angsak akar Bular, ve derja
kenarlerinde, hem adalarde adamlar
gsem olmişlardür. (s. 159) **Leg.** Her kifie
gyendi dininde kalmak (s. 160) ve
kulanmak igsazet varmi? **Int.** Vardur
sultanum. Zira Türk dine cfokluk
bakmaz, vilaiet ve akce ister. Ücs defa
anlarun canonleri mugsibingse teklif
ettikten Bonra ki, birkimbe onun dinine
gyelben, eger Naßrani iok derße, kimßie
zor itmez, zira derki, itkikat ve din
Tangrinünvergidür. Gertfektürki, bas
papaz ve bir hacs nadan sehler, hem bazi
is györmemis mußahiblar Suliman
padißaha arzohal rengine nabihet
bujlevermisler idi ki, Jahudilari ve gair
meßeblerde olan Hristianlari zorile dine
gietürßün. Lakin ol ußlu hunkiar iuz
vermedi, kail olmadı. Ve derler ki, ol
vakte turli turli cficfeklerle düzenmis

kurumayince olmaz, iliceler rayadur,
hauzlar hazinedür, çeşmeler harc dür,
nereden gendi ümrini, ve saray, hem
gayır gendine hizmet iden kullarını izzet
ile beslemek gerektür. Toprak çok
olmagile kimsedem almazlar, ziyade
halka daði ol güzelüm semis ve gani
topraklar yetişirdi. Ekseri köylerün viran
olup, ekin ıssız kaldı, vilayetün içi
bomboftur, ancak akar sular, ve derya
kenarlerinde, hem adalarde adamlar cem
olmuşlardür. (s. 159) **Leg.** Her kişiye
gendi dininde kalmak (s. 160) ve
kulanmak icazet varmi? **Int.** Vardur
sultanum. Zira Türk dine çokluk
bakmaz, vilayet ve akçe ister. Üç defa
anlarun kanonleri mucibince teklif
ettikten sonra ki, bir_kimse onun dinine
gelsen, eger Nasrani yok derse, kimsie
zor itmez, zira der_ki, itkikat ve din
Tanrı'nın_vergidür. Gerçektür_ki, baş
papaz ve bir haç nadan sehler, hem bazı
iş görmemiş muşahiblar Süliman
padişaha arzohal rengine nasihat
büyle_vermişler idi ki, Yahudilari ve
gayır meseblerde olan Hristiyanlari
zorile dine getürsün. Lakin ol uslu
hünkar yüz vermedi, kayl olmadı. Ve
derler ki, ol vakte türlü türlü çiçeklerle
düzenmiş bakçesi pencereden gözile
seyir idüp demiş_ki: nice bu gone gone

bakçesi pengsereden giözile ßeir idüp demiski: nigse bu gione gione çifçeklerün ve otlarun baska rengi gionzlerüme va bakçefeje hits (s. 161) bir zarar itmez, onungbi cfok turli dinlerden meßeblerden hits bir elem, kemlik bana ve memleketlerime dokunmaz, emma zinnet, hem fajda (nigse çifçekler rengi vegiüzal rehaßi ile) verür. Ve dachi tembih itmistürki, bir deha anmazßnlar. Her keß giendi dininde huzur bulup, ieterbize (demis) itajet ve nam, hem harats virmek. Haddizatinde raia dine gyeldikten ßonra, ol saltanete pek biuk zarar olurdi. Zira onlarun pegamberi derki, angsak giaurdan harats alßinlar. Gßümle vilajet halki Mußurman olup, padiffahun gielüri nereden haßil ola biller? Nereden kula ülefe verilür? (s. 163) Hepißinden ejdür olki, Oßmanli din hizmetini ingisitmez. (s. 164) Cfok defa Mußurman, Rum, ja Ermeni karüle evlenür, lakin gyendi avretlerini dinindem çikarmaja kadir degildür. Ongsilai kari gyendi Hristian dininde kalir, anlarun klißelezinde ibadet kilar, nehaiet, eger erkek evlat dogururße, ßünnet olur, kiz iße, anaßi dininde kalir. **Leg.** İmdi, nedürßebebi ki, sultan Achmet zamanında, Frantza Jefuit dedekleri papaßlari hapß idüp, ve biuk

çiçeklerün ve otlarun başka reng gözlerüme va bakçeye hiç (s. 161) bir zarar itmez, onungibi çok türlü dinlerden meseblerden hiç bir elem, kemlik bana ve memleketlerime dokunmaz, emma zinnet, hem fayda (nice çiçekler reng ve_güzel rehası ile) verür. Ve daði tembih itmißtür_ki, bir deha anmazßnlar. Her kes gendi dininde huzur bulup, yeterbize (demiß) itayet ve nam, hem haraç virmek. Haddizatinde raya dine geldikten sonra, ol saltanete pek biyük zarar olurdi. Zira onlarun pegamberi der_ki, ancak gaurdan haraç alsınlar. Cümle vilayet halkı Musurman olup, padişahun gelüri nereden hasıl ola biller? Nereden kula ülefe verilür? (s. 163) Hepisinden eydür ol_ki, Osmanlı din hizmetini incitmez. (s. 164) Çok defa Musurman, Rum, ya Ermeni karüle evlenür, lakin gendi avretlerini dinindem çıkarmaya kadir degildür. Oncılay kari gendi Hristiyan dininde kalır, anlarun kliselezinde ibadet kılar, nehayet, eger erkek evlat dogururse, sünnet olur, kız ise, anası dininde kalır. **Leg.** İmdi, nedür_sebebi ki, sultan Aßmet zamanında, França Yesvit dedikleri papasları haps idüp, ve biyük derin çüküre atup, öldürmek istediler? (s. 165) **Int.** Ol din için olmamißtür, lakin bazı

derin csüküre atup, üldürmek işteditler? (s. 165) **Int.** Ol din itsün olmamiftur, lakin bazı kifiler sultana dedilerki, Jefuitalar krallarun doşti degildür, ve dedilerki, anlar jeni meşeb baglaiup, halka krallar kaldirmaga ügrediürler. **Leg.** Uldürdilermi anları? **Int:** Jok sultanun, zira angsak iftira idi, nigse derler. Lakin Frantza elcfıbi baro Sansaeus, boştangsi bafia varup, dort bin alton ikrar ejlemestür, regsa idüp ki, anları helaş it- (s. 166) -benler, bücslı olmadıklarını, ve anların hallerini bean idüp, dort bin alton verdikten sonra, csükürlerden cfıkardılar, ve bazı kifilerün nasihetiile zemana ujuup, Galatadan Frantzaia gytmeje emni eman üzre teştir (igsazet) aldılar. **Leg.** Bir deha boal ideim: cfunki giendi diningse her kifle Tangria ibadet itmek kaillardür, nedür aşli ki, şim- (s. 167) -diki vezirün babası Mehemed Köprülü Rum patriarchasını, Stambolda bitpazar ortasında aşakodurmuş, ve Franciskan keşişlerün Galatada janmış kliseşini ve tekelerini jeneden japtirmaga igsazet vermedi? **Int.** Ol zaman dediler ki, ifşaret olunmuş Parthenius Rum patriarchası Venediklerle bir olup, ve mektüpler degiştüp, Turklerin Stambolda olan derja befer tedariklerini onlara (s. 168) ilam

kişiler sultana dediler_ki, Yesvitalar krallarun dosti degildür, ve dediler_ki, anlar yeni meseb baglayup, halka krallar kaldirmaga ügrediürler. **Leg.** Üldürdilermi anları? **Int:** Yok sultanun, zira ancak iftira idi, nice derler. Lakin França elçisi baro Sanseus, bostancı başıya varup, dört bin alton ikrar eylemiştir, reca idüp ki, anları helas it- (s. 166) -sınler, süçli olmadıklarını, ve anların hallerini bean idüp, dört bin alton verdikten sonra, çükürlerden çıkardılar, ve bazı kişilerin nasihetiyle zemana uyup, Galatadan Françaya gitmeye emni eman üzre teştir (icazet) aldılar. **Leg.** Bir deha soal ideyim: çünkü gendi dinince her kişiye Tanrıya ibadet itmek kayllardür, nedür aslı ki, şim- (s. 167) -diki vezirün babası Mehemed Köprülü Rum patriarhasını, Stambolda bitpazar ortasında asa_kodurmuş, ve Franciskan keşişlerin Galatada yanmış klisesini ve tekelerini yeneden yaptirmaga icazet vermedi? **Int.** Ol zaman dediler ki, ifşaret olunmuş Partenius Rum patriarhası Venediklerle bir olup, ve mektüpler decüp, Türklerin Stambolda olan derya sefer tedariklerini onlara (s. 168) ilam iderdi. Keşişlerin kliseyi ve tekeyi yaptirmaga niçün kayl olmadı, bana malum degildür. Belki

iderdi. Kefislerün klifei ve tekei japtirmaga nicsün kail olmadı, bana malum degildir. Belki Türk dachi Rim biuk papazından, ve anların tevabilerinden bujle fejler ügrenmeje basladı, ia hod bir biuk gair aßli olmak var. **Leg.** Dejver bana handa olur agsamoglanlar ve boßtangilar, hem csokmidur onlar? (s. 169) **Int.** Jokarda dedümki, agsamoglani ve boßtangsy ol biuk szaltanetün bajagi tohumi gibidür. Ol egsilden benün kiaßimde csok jerlerde bunların iatakleri ol szaltanette olmak var; hem az degil. Nehaiet cfok kifilerden ßoal idüp, hem gyendim dachi gyrörüp, Edrinede 12000 depsirme ile karisüp, Stambolda 6000 depfirmemis fajarlar. Galatada, Funduklida, Ejubte, Kaßim Paßada, Scudarda, Gyejvezede bir kats bin agsamoglani, ve boßtangilar olmak var. Izmitte 700, Brußada kats juz bulunur. (s. 170) Stambolda dahi hunkiarun ßarainda ve ßair bakcfelerde bir kacs iuz boßtangilar vardur. **Leg.** Kimdür bukadar gsan üzerinde bas? Boßtangsi paßa, ol györür bunlara her ne lazum iße, gyone gion zanahatlarde, okumak vejazmak ügretirür, kabahet iderlerße hakından gylür. Andan oturi hunkiar tain etmistur ona ki, derja kenarlelinde gsümle (s. 171) ßuda

Türk dahi Rim biyük papazından, ve anların tevabilerinden büyle şeyler ügrenmeye başladı, ya hod bir biyük gayır aslı olmak var. **Leg.** Deyver bana handa olur acamoglanlar ve bostancılar, hem çokmidur onlar? (s. 169) **Int.** Yokarda dedüm_ki, acamoglani ve bostancı ol biyük saltanetün bayag tohumi gibidür. Ol ecilden benün kıyasımda çok yerlerde bunların yatakları ol saltanette olmak var; hem az degil. Nehayet çok kişilerden soal idüp, hem gendim dahi görüp, Edrinede 12000 depsirme ile karışüp, Stambolda 6000 depşirmemiş sayarlar. Galatada, Funduklida, Eyübte, Kasım Paßada, Sküdarda, Geyvezede bir kaç bin acamoglani, ve bostancılar olmak var. İzmitte 700, Brusada kaç yüz bulunur. (s. 170) Stambolda dahi hünkarun sarayında ve sair bakçelerde bir kaç yüz bostancılar vardur. **Leg.** Kimdür bu_kadar can üzerinde baş? Bostancı paşa, ol görür bunlara her ne lazum ise, gone gon zanahatlarde, okumak ve_yazmak ügretirür, kabahet iderlerse hakından gelür. Andan ötüri hünkar tayin etmiştir ona ki, derya kenarlelinde cümle (s. 171) suda kaktıkları direklerden birer grostan eksik, ya hod ziyade alsın. Şimdiyedek

kaktikleri direklerden birer grostan ekbik, ia hod ziade albin. Symdiedek boſtan gsilardan ziadebile cfok bñjleſtuk, jenicferleri györelüm. (s. 174) **Leg.** Jenitferler berabermidür ülefede ve gair mertebede, ia hod bir birinden farkı var? Hem nedür ol fark? **Int.** Bazi canonlerine göre beraberdur, zira jenicfer agadan gairi kimbe anlarun hakından gyelmez. Eger (s. 175) hafile beraber sücs, kabahet iderbe dahi, uzak memleketlerde anlari üdürmeie kadirlar degillerdür. Lakin her jerden büzbütün szaltanette bujle is düferbe, Sztambolda olan biuk jenicfer agaſına evvel ilam itmek gyerektür, ol üldürmege kail olurbe, kabahet ettikleri jerde Olan Jenicfer agaſına mektup jazar, ia hod kucfuk Cfauzii irbal ider, ve muradini bildirür. Nehaiet ülefelerine ve mertebelerine göre biuk farkı vardır. (s. 176) Bil imdi ki, jenicferlerün kimi bade jenicferdür, kimi kapigsi, kimi mumgsi, kimi gfebegsi, kimi topcfi, baziſi oturak, baziſi kucfuk cfauz, baziſi jenicfer kiatibi, baziſi szerdar, baziſi odabafi, baziſi kihaya beg, baziſi szeman bafi ve jenicfer aga. (s. 196) **Leg.** jeter jenicflerden bñjleſtigümüz, digneje bizar oldum. Alelhuſuſ ki, ifidirüm bu tajfa bas kaldırüp, gyendi agaſini, vezir azemi

bostan_cılardan ziyadesile çok süyleſtük, yeniçerleri görelüm. (s. 174) **Leg.** Yeniçerler berabermidür ülefede ve gayır mertebede, ya hod bir birinden farkı var? Hem nedür ol fark? **Int.** Bazı kanonlerine göre beraberdür, zira yeniçer agadan gayrı kimse anlarun hakından gelmez. Eger (s. 175) hasile beraber süç, kabahet iderse dahi, uzak memleketlerde anlari üdürmeye kadirlar degillerdür. Lakin her yerden büzbütün saltanette böyle iſ düşerse, Stambolda olan büyük yeniçer agasına evvel ilam itmek gerektür, ol üldürmege kail olurse, kabahet ettikleri yerde Olan Yeniçer agasına mektup yazar, ya hod küçük Çauzı irsal ider, ve muradini bildirür. Nehayet ülefelerine ve mertebelerine göre büyük farkı vardır. (s. 176) Bil imdi ki, yeniçerlerün kimi sade yeniçerdür, kimi kapıcı, kimi mumcı, kimi cebeci, kimi topçı, bazısı oturak, bazısı küçük çauz, bazısı yeniçer katibi, bazısı serdar, bazısı odabaſı, bazısı kihaya beg, bazısı seman baſı ve yeniçer aga. (s. 196) **Leg.** yeter yeniçerlerden süyleſtigümüz, digneye bizar oldum. Alelhusus ki, iſidirüm bu tayfa baſ kaldırüp, gendi agasını, vezir azemi ve hünkarı daſı kaldırır, ve gah gah üldürür. Keſke zapsız tayfa gayır

ve hunkiari dachi kaldirir, ve gyah gyah üldürür. Keske zaptbiz tajfa gair vilajette bujle feßata mubafiret etmisolaiddi, ol bahat jaramaz kaßtlerini tepß idüp, Hristian krallar ehli feßat olduklarinun hakindan giele billerdiler. funksilai kul (nigse meshur İbkender Bevero, ibni Mammeæ, Rim padißahi eßki zemanda etmis idi) birden kovmak bin kerre iegdür, netekin gegse gyündüz bukadar korku ve fehm altında olmak. Oldem naßihet, ibret ßairlara etmek gyerektür. (s. 197) **Int.** Ol İbkender padißah ne islemis? Tevarikte ne jazarlar? Dejver bana. (s. 198) **Leg.** Delerki, Parthos Beferinden dönüp Kutahiada ifitmistur ki, Daphnede kul hamama gyirüp, gyendini jajkaiup, nefßine uiardi, ol ßbehten hepibini hapß ittürüp, balagmaja bujurmis iken, ol bölük, nereden bunlar imis, kalabaluka ve cfagirmaja basladi. Mumaileh Severo halk ve aßker araßinde demis anlara ki, Rimlerün eßki zaptini kaldirmek ißtemem. Bujle ßozler ßizi beßlejen padißaha ßöjlemenüz düßmene ßüjlenüz. Eger eßsem olmazßiniz, bu demde hapinüzi kovarum. Lakin dignemeüp, iaraklar gößtörmeje basladilar. Ol vakte padißah demiski: jarakünüz ve elinüzi düßmen üzerine kaldirmek gyerekßiniz. Demirünüzden

vilayette büyle fesata mübaßiret etmiß_olaydı, ol sahat yaramaz kastlerini teps idüp, Hristiyan krallar ehli fesat olduklarinun hakindan gele billerdiler. şuncılay kul (nice meşhur İskender Severo, ibni Mammeæ, Rim padißahi eski zemanda etmiß idi) birden kovmak bin kerre yegdür, netekin gece gündüz bu_kadar korku ve fehm altında olmak. Ol_dem nasihet, ibret sayrlara etmek gerektür. (s. 197) **Int.** Ol İskender padißah ne işlemiş? Tevarikte ne yazarlar? Deyver bana. (s. 198) **Leg.** Deler_ki, Partoş seferinden dönüp Kütahyada işitmiştir ki, Dafnede kul hamama girüp, gendini yaykayup, nefesine uyardı, ol sbehten hepisini haps ittürüp, balagmaya buyurmuş iken, ol bölük, nereden bunlar imiş, kalabaluka ve çağırmaya başladı. Mumaileh Severo halk ve asker arasinde demiş anlara ki, Rimlerün eski zaptını kaldirmek istemem. Büyle sözler sizi besleyen padişaha söylemenüz düßmene süylenüz. Eger eßsem olmazsınız, bu demde hapinüzi kovarum. Lakin dignemeüp, yaraklar gößtörmeye basladilar. Ol vakte padişah demiş_ki: yarakünüz ve elinüzi düßmen üzerine kaldirmek gereksiniz. Demirünüzden ve kılıçınızden hiç pervam (korkum)

ve kilicfinüzden hits pervam (korkum) ioktur. Zira benüm ülümümnden oturi Bizden benüm kullarim labut intikam alürlar. Kaçfinüz İbkender ögünden, iüzinden, huzurinden; tez bragünüz jaraklari (s. 199) hajkirüp, anlar dahi ifidüp ve biuk korkuia düsüp, iaraklari braktilar, ve askere korkularından dönmejüp, doßtlarun ve konukçilerün evlerine gyrdiler. Fimabade, gerçi otuz giunden Bonra ol mazul olan bölükün Bücfini bagislaiup, jine eßki jerine gyütürmis idi, lakin Berdarlarun ve bölük bafilarun bojni vurmiftur. (s. 200) **Int.** Fj derßen Elcfibegh, hem bujle gyerek; nehayet herzeman kulun sücfi ioktur: bazi zeman bir alaj namert (s. 201) Vuzera, Teftedarlar, hem Jenicfer Aga, haßizligün derjaßina dalmis iken, zeman ile ülefe jetfirmmezler, ve hacfan ki bütün joldasligün adiiile, ülefe Bajmalarina zema geldigini anarlar, bir alaj fena gsewab verürler, ve belli baslarinün öldürmeßine kast idüp, Hunkiara iftira ederler ki, kul hain oldi, bir kacs belli baslari verittirmek nijet idüp kulun dachi jüregi agsiz kalür, hem bujle namert kifilerün ajak tozi olmak ißtermezler. (s. 202) **Leg.** Anlar biller ne isler, ne ilakam var bujle fejlerde? mutaßbarif Büjle, varmi deha manßup, nerede bu Jenicfer

yoktur. Zira benüm ülümümnden ötüri sizden benüm kullarim labut intikam alürlar. Kaçinüz İskender ögünden, yüzinden, huzurinden; tez bragünüz yaraklari (s. 199) haykirüp, anlar dahi işidüp ve biyük korkuya düşüp, yaraklari braktilar, ve askere korkularından dönmeyüp, dostlarun ve konukçilerün evlerine girdiler. Fi_mabade, gerçi otuz günden sonra ol mazul olan bölükün süçini baklayup, yine eski yerine gütürmiş idi, lakin serdarlarun ve bölük başilarun boyni vurmıştır. (s. 200) **Int.** Fy dersen Elçi_beg, hem böyle gerek; nehayet her_zeman kulun süçi yoktur: bazı zeman bir alay namert (s. 201) Vuzera, Teftedarlar, hem Yeniçer Aga, hasizligün deryasına dalmış iken, zeman ile ülefe yeçtirmezler, ve haçan ki bütün yoldaşligün adıyla, ülefe saymalarına zema geldigini anarlar, bir alay fena cevab verürler, ve belli başlarinün öldürmesine kast idüp, Hünkara iftira ederler ki, kul hain oldi, bir kaç belli başlari verittirmek niyet idüp kulun dachi yüreg aciz kalür, hem böyle namert kişilerün ayak tozi olmak istermezler. (s. 202) **Leg.** Anlar biller ne işler, ne ilakam var böyle şeylerde? mutassarif süyle, varmi deha mansup, nerede bu Yeniçer tayfası ilaka eder? **Int.** Vardur deha,

taifaı ilaka eder? **Int.** Vardur deha, Seganbaşı, Turnacı başı, Samsoncı başı, Zagarcı başı, Solakbaşı, Subaşı, Hasas başı Naip, Murtasıp Aga, & Nazir. (s. 209) Ya rebbil alemün ne çok işe karışır bu Yeniçer tayfası! eger bir kimse bilmek niyet ederse, gerekür ki bir büyük kitab yaptırsen, ve bunların hallerini temelden yazdırup bir kaç gün, bir kaç kerre okusun. Zira bu deñlü şeye çok zaman dahi lazım. Nehayet Şimdi, Naibün, Murtaşıp Aganun, hem Nazirün hizmetlerini bildir, bean eyle. Benum Sultanum, Naibün hem Nurtaşıp Aganun baş hizmeti budur: Ol Pa- (s. 210) -dışah, ve Vezir Azem emriyle kısmıye, bogdaya, una, etmege, ete. baluka, zeytin yaga, sayaga, bala, türlü türlü meyvelere, Kaun karpuz, taze üzüme, toronca, taze incire, elma ve armutlere &c. paha biçer; tamam okalar verür; ya smarlar ki kulansenlar. Her hafta, bir iki kerre, elli altmış Yeniçerle, tamam oka ele alup, hem teraze ve degeneg hazır olup çarşı pazarları dolafıur: eger bir kimsei bulur ki fena et; bir hofce pişmemis etmek, ia gair fej gyendi, bicstigi pahadan ziade, ia hod ekbik okaile batarı, çarşıda bokak ortasında, bir kacs juz degeneg çaldırür ona; ve akçe

Seganbaşı, Turnacı başı, Samsoncı başı, Zagarcı başı, Solakbaşı, Subaşı, Hasas başı Naip, Murtasıp Aga, & Nazir. (s. 209) Ya rebbil alemün ne çok işe karışır bu Yeniçer tayfası! eger bir kimse bilmek niyet ederse, gerekür ki bir büyük kitab yaptırsen, ve bunların hallerini temelden yazdırup bir kaç gün, bir kaç kerre okusun. Zira bu deñlü şeye çok zaman dahi lazım. Nehayet Şimdi, Naibün, Murtasıp Aganun, hem Nazirün hizmetlerini bildir, bean eyle. Benum Sultanum, Naibün hem Nurtaşıp Aganun baş hizmeti budur: Ol Pa- (s. 210) -dışah, ve Vezir Azem emriyle kısmıye, bogdaya, una, etmege, ete. baluka, zeytin yaga, sayaga, bala, türlü türlü meyvelere, Kaun karpuz, taze üzüme, toronca, taze incire, elma ve armutlere &c. paha biçer; tamam okalar verür; ya smarlar ki kulansenlar. Her hafta, bir iki kerre, elli altmış Yeniçerle, tamam oka ele alup, hem teraze ve degeneg hazır olup çarşı pazarları dolafıur: eger bir kimseyi bulurse ki fena et; bir hoşçe pişmemis etmek, ya gayır şey gendi, biçtiği pahadan ziyade, ya hod eksik okayle satarse, çarşıda sokak ortasında, bir kaç yüz degeneg çaldırür ona; ve akçe ile cereme dahi çeker, hiç bakmayup Musurmanmıdur ya hod

ile gsereme dahi cfeker, hits bakmajup Muðurmanmidur ja hod giaurdur. Bade, iki ücs defa bujle ettikten Bonra, eger inat idüp emir tutmaßße, tacta kulaja vururlar, hem feher Bokaklerinde gsellat elile dolaftirüp feherden düge düge diffari ederler: (s. 211) hem Bokaklarda gyah gyah durup, bukadar bin halk araßında cfagirtirirlar ki: eger bir kimße, Padiffah, Vezir Azemün emrine muhalifet ederße, ve bir fej ola gyelmis ve bicftikleri bahadan ziade ßatarße, ia hod ianglis, ekßik oka kulanirße, hali bujle olur. (s. 215) **Leg.** Vallahi billahi, Tergseman Aga, eger ßen bukadar is györmis, akil Bahibi, ialani ikrah eden ve hakiket Bever bir adam olmamis olaidün, anticferdün (iemin iderdüm) ki, bu milletün zaptından ve hakiket kullandiklarından ßujleftigünüz, hep ialandur, ve anlarun tarafini tutarßen. İmdi Alla ßaklaßen ki Bizden bujle fikrim ola; ßen benüm Birdasum ßen, benüm gsanüm, benüm karindasum (kardasum) ve oglum gibi, ol egsilden, bir Bire mutalik fej ßenden ßoval iderum: Cfunki bu millette folkadar hakiket bulunur, agsaba daha ej degilmidür Hristian (s. 216) hakimlere, karfi koiagsak kudretleri olmajup alelhußuß konfilikte olanlara, Oßmanliile bir ejgse

gaurdur. Bade, iki üç defa böyle ettikten sonra, eger inat idüp emir tutmasse, takta kulaya vururlar, hem şehir sokaklerinde cellat elile dolaştırüp şehirden düge düge dışarı ederler: (s. 211) hem sokaklarda gah gah durup, bu_kadar bin halk arasında çağirtirirlar ki: eger bir kimse, Padişah, Vezir Azemün emrine muhalifet ederse, ve bir şey ola gelmiş ve biçtikleri bahadan ziyade satarse, ya hod yanlış, eksik oka kulanirse, hali böyle olur. (s. 215) **Leg.** Vallahi billahi, Terceman Aga, eger sen bu_kadar iş görmüş, akıl sahibi, yalanı ikrah eden ve hakiket sever bir adam olmamış olaidün, ant_içerdün (yemin iderdüm) ki, bu milletün zaptından ve hakiket kullandıklarından süyleştigünüz, hep yalandur, ve anlarun tarafını tutarsen. İmdi Alla saklasın ki sizden böyle fikrim ola; sen benüm sırdaşum sen, benüm canüm, benüm karındaşum (kardaşum) ve oglum gibi, ol ecilden, bir süre mutalik şey senden soval iderum: Çünkü bu millette şol_kadar hakiket bulunur, acaba daha ey degilmidür Hristiyan (s. 216) hakimlere, karşı koyacak kudretleri olmayup alelhusus konşılıkte olanlara, Osmanlıyle bir eyce kavi dostluk ve ahd (düşmen gelmezden evvel) bağlamak, netekim vilayetlerini, cümle mallerini,

kavi doβtluk ve ahd (dūfmen gyelmezden evvel) baglamak, netekim vilajetlerini, gsümle mallerini, ve her ne bevgili fejlere var, birden kaib itmek? Györürben ki İBba taifaβi, bir birini bevmeyüp, bir alajkonfinun kuma karıfmiş topagra talap idüp ve dinu meβeb gaugaβına dūsüp bir birinün gyozlerini evvel bařından cıkarirdi, netekim lazum gyeldi zeman imdatında bulunurdi: adile Hristianlar, amelile dufmenlerdür. Sejtan bir birini ingfitmez; kurt kurtini jemez: inβan, inβani berbat eder! topragini, ve gsamimini merhimet, ve Tangri bujurduđi mahabetten beri olup, kabz itme nijet ider. Vaj bir birile cfekifen halka, zira anlar mamur olmaz! Hristian halki bir birile cfekisür, andan oturi bozulmaingse olmaz. (s. 219) **Int.** Ne dejeim Sultanum, iβterβen inan, iβterβen inanma, gyendi iradetinüzdedür, emma ben Allah haki itfün olβunki ialan βüilemē: Muβurmanda cfokejlik vardur, kemlik dachi cfoktur. Alis veris (tigsaret) itsün bu tajfaile (nigse Inglis, Flemeng, Frantza) ia hod dūfmenlik üzerimüzde Konfilar olup etmezβinler, ve bize tabi olan vilajetlere, hem onun halki zararına cfalismazβinlar, (nigse Nemtze Padiffahi eder) dotβtluk

ve her ne sevgili şeyleri var, birden kayb itmek? Görürsen ki İssa tayfası, bir birini sevmeyüp, bir alay_konşinun kuma karışmış topagra talap idüp ve din_u meseb gavgasına dūsüp bir birinün gözlerini evvel başından cıkarirdi, netekim lazum geldi zeman imdatında bulunurdi: adile Hristianlar, amelile dūşmenlerdür. Şeytan bir birini incitmez; kurt kurtini yemez: insan, insanı berbat eder! topragini, ve camimini merhimet, ve Tağrı buyurduğu mahabetten beri olup, kabz itme niyet ider. Vay bir birile çekişen halka, zira anlar mamur olmaz! Hristian halkı bir birile çekişür, andan ötüri bozulmayince olmaz. (s. 219) **Int.** Ne deyeyim Sultanum, istersen inan, istersen inanma, gendi iradetinüzdedür, emma ben Allah haki için olsun_ki yalan söyleme: Musurmanda çok_eylik vardur, kemlik dađi çoktur. Alış veriş (ticaret) için bu tayfayle (nice Inglis, Flemeng, França) ya hod dūşmenlik üzerimüzde Konşilar olup etmezsinler, ve bize tabi olan vilayetlere, hem onun halkı zararına çalışmazsınlar, (nice Nemçe Padişahi eder) dotstluk baglamak kem degil. Lakin ödünç imdat için, din kardaşlar üzerine, anlarle ahd itmek, bilmen ne Őekil ola biller: dūnyavi, hem ruhani

baglamak kem degil. Lakin oduncs imdat itsün, din kardashlar uzerine, anlarle ahd itmek, bilmen ne fekil ola biller: dunnyavi, hem ruhani kitablari, hem okumis adamlari, bu hußußten oturi dignejelüm. Evvelden beri, bunlarün doßtane imdadi, Christianlara cfokluk faida itmedi. Benüm paimdan, Hristian vilajetlerinde dilengsilik etmek ba- (s. 220) -na ieg györönür, netekim anlarun hükümeti altinda, biuk izzette, ve sohrette Befä Bürmek: anlarun tuz etmeki, ne fekildur cfoktan billerüm. (s. 221) **Leg.** İmdi nedür Bebebi ki, Joan Paleologo, Rum Padiffahi, gyendi din kardashlari uzerine, biringsi Sultan Amuratile; ve biringsi Francifcos Frantza krali, befingsi Carolos, Rim Padiffahi uzerine kilits kaldirüp, sultan Suleimanile bujle ahd ejlemis idi ki, bir birinün imdatlerinde, her furBette, karada ve deriade, gsümle aduleri uzerine bulußunlar. Anlar Hristian (s. 222) Padiffah degilmi idi? Her kim benüm uzerime, bila Bebeb el kaldirüp kilicfe iapifurße, ol benum kardafum degil, düfmenümdür. Deha ej degilmidür ki, ben oni tepeleim her ne jolda billerßen, netekim, ol benden galip gyelüp, beni ve vilajetümi, hem nem var berbat ide? Gyendim gyendimi ona

kitablari, hem okumiß adamlari, bu hususten ötüri digneyelüm. Evvelden beri, bunlarün dostane imdadi, Hristiyanlara cfokluk fayda itmedi. Benüm payımdan, Hristiyan vilayetlerinde dilencilik etmek ba- (s. 220) -na yeg görönür, netekim anlarun hükümeti altinda, biyük izzette, ve şöhrette sefa sürmek: anlarun tuz etmeki, ne fekildür cfoktan billerüm. (s. 221) **Leg.** İmdi nedür sebebi ki, Yoan Paleologo, Rum Padişahi, gendi din kardashlari uzerine, birinci Sultan Amuratile; ve birinci Françiskos França krali, beşinci Karolos, Rim Padişahi uzerine kılıç kaldırüp, sultan Süleyimanile büyle ahd eylemiş idi ki, bir birinün imdatlerinde, her fursette, karada ve deryade, cümle aduleri uzerine bulusunlar. Anlar Hristiyan (s. 222) Padişah degilmi idi? Her kim benüm uzerime, bila sebeb el kaldırüp kılıçe yapışurse, ol benüm kardafum degil, düşmenümdür. Deha ey degilmidür ki, ben onı tepeleyim her ne yolda billersen, netekim, ol benden galip gelüp, beni ve vilayetümi, hem nem var berbat ide? Gendim gendimi ona kurban vermis olurum, eger her zanahatle, her handa bulursem, imdat aramazsem. (s. 223) **Int.** İnkär olunmaz bu soval pek

kurban vermiş olurum, eğer her zanahatle, her handa bulurşem, imdat aramazşem. (s. 223) **Int.** Inkiar olunmaz bu boval pek müskildür, gsevab virmek dachi, is cfetin olup, kolaj degil. Lakin, ne faida etmiş Palæologoia Amuratun doştlugi? Gercfektür ki şureta doşti idi, ve düşmenleri üzerine Palæologoia şahi imdat ederdi, emma gyendi ejliki itsün. Zira Rum Hakimlerini bozup, ia hod aradan kaldırüp ve Rumelinün güzelligine, (s. 224) şefaşine afik olup, oni kabz itmege fikir etti, ve ol furşetile, iol ona acfildi ki, altmış bin ügürtlenmiş aşkerile Anadoldan Rumeliye gecşüp, evvel Philippo şeherini, Galibolij, ve andan şonra Edrinei kabs ide. Szirb ve Bulgar İştan Hakimlerinden dachi galib gyelüp, en şonra Palæologoia, anşak Padifşaligün namini alikodi. Bilerşen Oşmanlinün eşki, emma gercfek zarbumeşeli. Ol ele dut depşirmeş: her handa imdat iderşe, gyendi faideşini araür. Francifcos Kral işe, nigse tevarikte derler, pişman olup, egşeline iakin demiski: Halun harab oldi, zira Tangrinün, ve Hriştianlarun bas düşmeni ile ioldaşliga gyirdüm. Andan oturi derlerki Valesyolerün şilşelişe dükendi. Tivratta dachi, ona vaj demiş Tanğri, her kim dinşize imdat verür, ve Allahi

müskildür, cevab virmek dağı, iş çetin olup, kolay degil. Lakin, ne fayda etmiş Paleologoya Amuratun doştlugi? Gerçektür ki şureta dost idi, ve düşmenleri üzerine Paleologoya şahi imdat ederdi, emma gendi eyliki için. Zira Rum Hakimlerini bozup, ya hod aradan kaldırüp ve Rumelinün güzelligine, (s. 224) şefaşine aşık olup, oni kabz itmege fikir etti, ve ol furşetile, yol ona açıldı ki, altmış bin ügürtlenmiş askerile Anadoldan Rumeliye geçüp, evvel Filippo şeherini, Galibolij, ve andan sonra Edrineyi kabs ide. Sırş ve Bulgar İştan Hakimlerinden dağı galib gelüp, en sonra Paleologoya, ancak Padişaligün namını alikodi. Bilerşin Osmanlinün eski, emma gerçek zarbumeseli. Ol ele dut depşirmeş: her handa imdat iderse, gendi faidesini araür. Françiskos Kral ise, nice tevarikte derler, pişman olup, eceline yakın demiş_ki: Halun harab oldi, zira Tanğrinün, ve Hriştianlarun baş düşmeni ile yoldaşliga girdüm. Andan ötüri derler_ki Valesyolerün şilşelise dükendi. Tivratta dağı, ona vay demiş Tanğri, her kim dinsize imdat verür, ve Allahi sevmeyenile dostuk bağlar &c. (s. 226) **Leg.** Çünkü bu iş güçile doludur, okumişlara salarum; bana, Nazirin

bevmejenile dobtuk baglar &c. (s. 226) **Leg.** Cfunki bu is gutfile dolidur, okumislara balaram; bana, Nazirün hizmetini, ve her bir Jenicferun Odaında kacs turlı manşub, ve hizmet var, bean ejle. (s. 227) **Int.** Nazirün bas hizmeti budurki, Padiffahun Barainda, ve buzbutün feherde, hem diffarda bu iollarini, ve cefsmelerini güzetben, eger bir ierde fakatlık olurşe, ona tain olunmis ustazlarile japtirbin, Seherün bokaklarini temis tutturbin &c. Her bir odada, bujle manşublar vardur I. Odabfi, 2. Vekilhargş. 3. Bajraktar, 4. Acfi, 5. Karakullukcfi, 6. Szaka. (s. 232) **Leg.** Handa idün Tergseman fyndiedek, bilmezmişen ki maşlahat cöktur deha? Jenitferlerden vafir süjleştük, (s. 233) bu vilaietten cıkmaşdan evvel, nice fejler deha bilmek lazum gielür. Zira vatamüze ve effendilerimüze dönerbek, bizden bu milletün ehvalini pek borşalar gyerek: ol vakte nekadar aip olur bilmemek: bir alaj ialan şüjeşşek biuk giunaktur, ve Effendimüze, hem vilaiete zarardür. Evvelden beri bir tegribeşiz kifiler bujle ialan fejlerle Krallarü Baraini, ve bütün alemi doldurdılar. (s. 234) **Int.** Elem cfeşme (mukaiet olma) Elcfibeg, hem ol fikirleri her tarafa ko, kiaşejleme ki bu vilajetten tez kurtulurşen, iejegsek tuz,

hizmetini, ve her bir Yeniçerun Odasında kaç türlü mansub, ve hizmet var, bean eyle. (s. 227) **Int.** Nazirün baş hizmeti budur_ki, Padişahun sarayında, ve büzbütün şeherde, hem dışarda su yollarını, ve çeşmelerini güzetşen, eger bir yerde sakatlık olurşe, ona tayin olunmiş ustazlarile japtirşin, Şeherün sokaklarını temis tutturşin &c. Her bir odada, böyle mansublar vardur I. Odabşı, 2. Vekilharc. 3. Bayraktar, 4. Açı, 5. Karakullukçı, 6. Saka. (s. 232) **Leg.** Handa idün Terceman şimdiyedek, bilmezmişin ki maşlahat cöktur deha? Yeniçerlerden vafir süyleştük, (s. 233) bu vilayetten cıkmaşdan evvel, nice şeyler deha bilmek lazum gelür. Zira vatamüze ve efendilerimüze dönerşek, bizden bu milletün ehvalini pek sorsalar gerek: ol vakte ne_kadar ayıp olur bilmemek: bir alay yalan süyeşşek biyük günaktur, ve Efendimüze, hem vilayete zarardür. Evvelden beri bir tegribesiz kişiler böyle yalan şeylerle Krallarü sarayını, ve bütün alemi doldurdılar. (s. 234) **Int.** Elem çekme (mukaiet olma) Elçi_beg, hem ol fikirleri her tarafa ko, kıyas_eyleme ki bu vilayetten tez kurtulurşen, yeyecek tuz, etmek, bu şeherde deha cöktur. Bizüm muradımüze bu Padişah bakmaz, istedigini işler; bize

etmek, bu seherde deha cfoktur. Bizum muradimüze bu Padiffah bakmaz, ißtedigini isler; bize itaïet, hem intizarda olmak düfer: belki ucs ia dort ajadak bunda eglensümüz gyerek. (s. 235) **Leg.** Orayı Allah biller, gytmemüz vakti belli degil, lakin isbiz bujle avare durmajalum: Szpahilerün ehvalından dachi birez vukuf olalum. **Int.** Gertfi Szpahilardan iokarda ßüjlesmiş iz bir ez; lakin haterinüz itsün deha süjlefelüm: emma ßahi hisap bunlar nekadar dur, gügsile bulunur, zira bazıßi egselile ölür; bazıßi beferde kalır; bazileri lazum gyeldi zeman angsak ülefeile iazılır, befer teman olup jine dagiderler. (s. 238) Bazı defter üzre Ziametlerün ve Timarlerün halini Bira ile bujle bilmiş ol. Anadollda iki iuz dokßan jedi ziamet, ve iedi bin dortjuz kirk Timar olup, ona göre adet üzre okaldar Zaim ve Timar Spahi olmak gyerek. (s. 246) **Legatus** Tembellikün fajdaßi ioktur, kefaïet eder Szpahilardan bu denglü bilmek: symden Bonra Vezirlerün ehvalini bean ejle, alelhußuß Vezir Azemün kimdür ol? ne fekil dikilür? ve mazul oldugi zeman, ne fekil mazul olur? nedür onun hizmeti? nedür (s. 247) gylürü? hem nereden? Bonra ol bir alti kubbe vezirlerden Bira ile fujlefelüm. (s. 248) Vezer Azim,

itayet, hem intizarda olmak düßer: belki üç ya dört ayadak bunda eglensemüz gerek. (s. 235) **Leg.** Orayı Allah biller, gitmemüz vakti belli degil, lakin işsiz böyle avare durmajalum: Spahilerün ehvalından daði birez vukuf olalum. **Int.** Gerçi Spahilardan yokarda süyleşmiş iz bir ez; lakin hatırnüz için deha süyleşelüm: emma sahi hisap bunlar ne_kadar dur, gücile bulunur, zira bazıßi ecelile ölür; bazıßi seferde kalır; bazileri lazum geldi zeman ancak ülefeile yazılır, sefer teman olup yine dagiderler. (s. 238) Bazı defter üzre Ziametlerün ve Timarlerün halini sıra ile böyle bilmiş ol. Anadollda iki yüz doksan yedi ziamet, ve yedi bin dört_yüz kırk Timar olup, ona göre adet üzre okaldar Zaim ve Timar Spahi olmak gerek. (s. 246) **Legatus** Tembellikün faydası yoktur, kefaïet eder Spahilardan bu denglü bilmek: symden sonra Vezirlerün ehvalini bean eyle, alelhusus Vezir Azemün kimdür ol? ne şekil dikilür? ve mazul oldugi zeman, ne şekil mazul olur? nedür onun hizmeti? nedür (s. 247) gelürü? hem nereden? sonra ol bir alti kubbe vezirlerden sıra ile süyleşelüm. (s. 248) Vezer Azim, cümle Ali Osman memleketlerinde Padißahun baş vekilidir, ya hod ikinci Padißahdur. Zira

gsümle Ali Oßman memleketlerinde Padiffahun bas vekilidur, ia hod ikingsi Padiffahdur. Zira hatfan Padiffah bir kimßei Vezirlik mertebesine kaldirmek murad iderße, ßülük kifii csagirtirüp, ona gyendi muhur jüzükünü verür, ve der ki: Ite ßeni gsümle memleketlerüm uzerine vekil diktüm, gsümle kudret ümümen elinüze teßlim ettüm, her ne jolile, ve bizüm namumüzle eder kilarßen, makbul gecfer; ümri hejati ve ülümi, memleketlerimizde kucfuk biuk ve hermertebede olanlarun elinüzde dür: alelhußuß gselil irzimüze, ve bu Saltaneti bir hos güzet, gyözün acs, her ne zararli fej bize, ve memleketlerimizde dokunagfak zan ide billerßen, eumeni vakte bize ilam idüp, kadiroldugun kadar, gsümle jaramazligün def olmaßina (s. 249) mukajet ol. Olagfak Vezir iße, Padiffah ogünde toprak üptikten ßonra, ona dova idüp, ve muhur kojnina kojup, her fejde hakiketli, ve dogri olagsagini jeminle ikrar eder. Ve dachi hatfan gyendi iradetinden, ia hod el ßöziile, Padiffah, Veziri mazul itmek buyururße jine cfagirtirüp, verdigi muhuri alür, ve oni gyendi öginden (huzurinden) kovar, ia hod tez (gsellat her jerde hazir olüp) bogdurur: eger ona hejati bagislaiup merhimet iderße,

haçan Padißah bir kimseyi Vezirlik mertebesine kaldirmek murad iderse, sülük kißiyi çağirtirüp, ona gendi mühür yüzükünü verür, ve der ki: İşte seni cümle memleketlerüm uzerine vekil diktüm, cümle kudret ümümen elinüze teslim ettüm, her ne yolile, ve bizüm namumüzle eder kılarsen, makbul geçer; ümri heyatı ve ülümi, memleketlerimizde küçük büyük ve her_mertebede olanlarun elinüzde dür: alelhusus celil ırzimüze, ve bu Saltaneti bir hoş güzet, gözün aç, her ne zararlı şey bize, ve memleketlerimize dokunacak zan ide billersen, evmeni vakte bize ilam idüp, kadir_oldugun kadar, cümle yaramazligün def olmasına (s. 249) mukayet ol. Olacak Vezir ise, Padißah ögünde toprak üptikten sonra, ona dova idüp, ve mühür koynına koyup, her şeyde hakiketli, ve dogru olacağını yeminle ikrar eder. Ve daði haçan gendi iradetinden, ya hod el söziyle, Padißah, Veziri mazul itmek buyururße yine çağirtirüp, verdigi mühüri alür, ve onu gendi öginden (huzurinden) kovar, ya hod tez (cellat her yerde hazir olüp) bogdurur: eger ona heyatı baklayup merhimet iderse, yeniden diktigi Vezir Azeme buyurur_ki, ona bir muvafik mansup, ya hod bir arpalik versin.

ieniden diktigi Vezir Azeme bujururki, ona bir muvafik manşup, ja hod bir arpalik verşin. Hizmeti Vezir Azemün nedür? ve gylürü nereden? hem ol bir alti kubbe altinda olan Vezirlerün ehvalindan şora şüjlefmeli iz. (s. 252) Vezir Azemün hizmeti biuk, agir, hem turli turli dur, nehajet mutasşarif bujle bil: Padiffahun bas vekili olup, onun gsümle memleketlerini, Rumelide, Anadolda ve Magripta, karada, ve derjade güzetmek ve korutmak gierektur; her lazum olan jerlerde, Beglerbegler, Paşalar, Begler diker, hizmetler üleştirür, mauşupta olanlara pek tembih eder ki hain olmazşinlar, Padiffaha, ve onun memleketlerine güzel hizmet etşinler; her jerde jine işteditgi zeman manşuplar degiftirüp, ve Paşalari, Begleri, Stambola csagirtirüp, ia hod üldürtürüp mallerini kabs ider, ve Padiffaha teşlim ider; jeniler diker (s. 253) &c. Her hafta, ve her giün (Çarşamba ve Gfuma gyüninden mada) alti joldaslariile divanda oturup, ol biuk Szaltanet ehvalindan, ne fekil onun hududlerini pekiftirmek bozulmis ia viran olmis berhat kalelerini mamur itmek, ve lazum olagsak muşteffizan kullarle doldurmak; fulh konşilarle ne fekil tutmak; ia hod şefer, bir millet

Hizmeti Vezir Azemün nedür? ve gelürü nereden? hem ol bir alti kubbe altinda olan Vezirlerün ehvalindan şora şüyleşmeli iz. (s. 252) Vezir Azemün hizmeti biyük, agir, hem türli türli dur, nehayet mutassarif büyle bil: Padişahun baş vekili olup, onun cümle memleketlerini, Rumelide, Anadolda ve Magripta, karada, ve deryade güzetmek ve korutmak gerektür; her lazum olan yerlerde, Beglerbegler, Paşalar, Begler diker, hizmetler üleştirür, mausupta olanlara pek tembih eder ki hain olmazşinlar, Padişaha, ve onun memleketlerine güzel hizmet etsinler; her yerde yine isteditgi zeman mansuplar dectirüp, ve Paşalari, Begleri, Stambola çağirtirüp, ya hod üldürtürüp mallerini kabs ider, ve Padişaha teslim ider; yeniler diker (s. 253) &c. Her hafta, ve her gün (Çarşamba ve Cuma gününden mada) alti yoldaşlariyle divanda oturup, ol biyük Saltanet ehvalindan, ne şekil onun hududlerini pekiştirmek bozulmuş ya viran olmuş serhat kalelerini mamur itmek, ve lazum olacak musteffizan kullarle doldurmak; sulh konşilarle ne şekil tutmak; ya hod sefer, bir millet üzerine başlamak, ne şekil gerektür, gizli müşavere eder. Her Çarşamba geiüninde Müfti, ve Kazeskeri, ne şekil seri şerif

üzerine baslamak, ne fekil gyerektür, gizli mufavere eder. Her Csarfamba geiüninde Mufti, ve Kazeßkeri, ne fekil ferif iderler, gyendi Barainda digner; onlarum adeti üzre Hristianum, ia hod Mußurmanun hakini hak ittirür; bütün memleketlerde olanlarun arzohalerini ialiniz Padiffaha ßunar. Evvel its divan Padiffahun Barainde dururken, Vezirßiz dachi, herkeß arz ide billerdi: nehajet köprüli Mehemed Pasa, fyndiki Ahmed köprülinün babası, fikir idüp ki, bujle olingse her jerden fikaiet Padiffah huzurine varup, Veziri ßucslarlar, ve (s. 254) derlerki: fej degil, tembel, akilßiz, zalumdur &c. kaldirmiftur, ve mukhem tembih etmistür ki, Padiffaha kimße arzohal vermezßin, zira kucfuk biuk mertebede olßun, labut bafi gider. Badevu jabangsi krallarun, ve Hakimlerün Elcileri gyelüp Padiffahile bulufmazdan evvel anlari digner, muradleri nedür vukuf oldiktan ßonra, bulufturnak itsün Padiffaha talchiz eder, anlarun gsümle islerini györür, gyeldikleri, ve gidegsekleri vakte, Hunkiarle bulufturnur; gyitmege igsazet alür, ve biendigi gsevab, Padiffahi adiile, verür: jeniden kazanmis vilajetleri haracsa keßer; ia hod eßki rajanün agir haracsini kaldirür: kabahet ve feßat

iderler, gendi sarayında digner; onlarum adeti üzre Hristianum, ya hod Musurmanun hakını hak ittirür; bütün memleketlerde olanlarun arzohalerini yalnız Padißaha sunar. Evvel iç divan Padißahun sarayinde dururken, Vezirsiz dahi, herkes arz ide billerdi: nehayet köprüli Mehemed Paşa, şimdiki Ahmed köprülinün babası, fikir idüp ki, böyle olince her yerden şikayet Padißah huzurine varup, Veziri suçlarlar, ve (s. 254) derler_ki: şey degil, tembel, akılsız, zalumdur &c. kaldırmıştır, ve mukhem tembih etmiştir ki, Padißaha kimse arzohal vermezsin, zira küçük büyük mertebede olsun, labut başı gider. Badevu yabancı krallarun, ve Hakimlerün Elçileri gelüp Padißahıle buluşmazdan evvel anlari digner, muradleri nedür vukuf oldıktan sonra, buluşturmak için Padißaha talhiz eder, anlarun cümle işlerini görür, geldikleri, ve gidecekleri vakte, Hünkarle buluşturunur; gitmege icazet alür, ve biyendigi cevab, Padißahı adıyle, verür: yeniden kazanmış vilayetleri haraç keser; ya hod eski rayanün agir haraçını kaldirür: kabahet ve fesat edenlerün hakından gelür; müstehak olanları öldürür. Zira Stambolda, Vezirden gayrı, kimsi kadir degildür kimsiyi kat

edenlerün hakindan gylür; mußtehak olanlari üldürür. Zira Stambolda, Vezirden gairi, kimfi kadir degildür kimßii kat ejlemeje &c. Netigsei kelim herfej onun elinden gecser, ia hod izni ile biter. (s. 258) Vezir Azemün gylürü csoktur, hem turli turli ierden haßil olur. Padiffah khazineßinden her ßene igirmi keße verile gylmistür: Padiffah gsümle memleketlerinde ülestirdikleri manßublardan hißapa gylmez akçe alür. Bir biuk Beglerbegliki, (nigse Szophia, Budin, Bagdat, Halep, Mißir &c.) iuz keßeile, hem ziade gyah gyah ßatar; ßade Pafalik, kirk, elli, Beglik, on, igirmi keße ile: Lakin Padißah gyendi bellibasli Baraj kullarina akceßiz csok Beglerbeglik, Paffalik, ve Be- (s. 259) - glik verür. Onun gylürü deha biuktur. Zira Padiffahun her harats gyuüzar memleketlerinden, vilajetlerinden, haracs gyeldigi gibi, her ßene bir keßim akce alür, hem nice peskesler her jerlerden, Mufzurmandan, hem Hristiandan. Erdelden eßki Canon üzre, her jil bin, iki jüz real, hem alti biuk gümis jalduzlamis kada, benüm zamanimda alürdi. Bogdan vilajetinden Moldovadan, her ßene on keße, bir bas ßamur kürk, bir kacs donluk csuha, kumas, atlasz. &c. Iflak vilajetinden, jine

eylemeye &c. Neticei kelim her_şey onun elinden geçer, ya hod izni ile biter. (s. 258) Vezir Azemün gelürü çoktur, hem türli türli yerden hasıl olur. Padişah hazinesinden her sene yigirmi kese verile gelmiştir: Padişah cümle memleketlerinde üleştirdikleri mansublardan hisapa gelmez akçe alür. Bir büyük Beglerbegliki, (nice Sofya, Budin, Bagdat, Halep, Mısır &c.) yüz keseyle, hem ziyade gah gah satar; sade Paşalık, kırk, elli, Beglik, on, yigirmi kese ile: Lakin Padişah gendi bellibaşlı saray kullarina akçesiz çok Beglerbeglik, Paşalık, ve Be- (s. 259) - glik verür. Onun gelürü deha büyükür. Zira Padişahun her haraç guüzar memleketlerinden, vilayetlerinden, haraç geldigi gibi, her sene bir kesim akçe alür, hem nice peşkeşler her yerlerden, Musurmandan, hem Hristiyandan. Erdelden eski Kanon üzre, her yıl bin, iki yüz real, hem alti büyük gümiş yalduzlamış kada, benüm zamanimda alürdi. Bogdan vilayetinden Moldovadan, her sene on kese, bir baş samur kürk, bir kaç donluk çuha, kumaş, atlas. &c. İflak vilayetinden, yine on kese akçe, hem dedigüm gibi pahada olan Samur kürk, hem nice şeyler, peşkeşler verilir; Şeherde, vilayetlerde

on kebe akçe, hem dedigüm gibi pahada olan Szamur kürk, hem nice sejler, peskesler verilür; Seherde, vilajetlerde olan gseremelerden, nekadar mal kazanırse, kimse bilmez. (s. 266) **Legatus.** Biuk Vezirden fyndiedek Bujlestük; zemandur ki ol bir alti joldas Vezirlerden dachi süjleselüm. **Int.** İkinci Vezir kimdur, belli degil; zira eskilerden ve kabiliyeti olanlardan, Vezir Azem Stambolda olmadigi, hafta oldugi, eyselile üldügi: ia hod mazul oldugi vakte, Kajmekami dikerler. İmdi her kim olurse kajmekam, ona ikingsi Vezirün jerini verelüm. Üçfingsi Vezir, Jenicfer AgaBidür; Dordingsi Defterdar Pafa; (s. 267) Befingsi Nisangsi Pafa; Altıngfi kapidan Pafa. Jedingsi Vezirün, varmi baska bir hizmeti bana malum degil: jeter ki Padiffah memleketlerinün ol dachi bir bir Vezeridür. Bu alti Vezirlerün dachi hizmetleri nedür bujle bilin. (s. 281) **Int.** Biuk firaBet Bahibi (akilli) imis ol Köprüli, ve nice vilajetlerle Osmanli memleketlerini buitmistür bellidür: Varad, Jenö, Karanfebes, Lugas, Papmezo, Szent Job &c. kaleleri aldı; Tatar Chani Mehemed Kiraii, Bogdan, ve Iflak Beglerini, Gykai ve Mihna Radulyi, hem Kadir Szilibtre PasaBini, Erdele Balup, iakti, jikti; nice

olan ceremelerden, ne_kadar mal kazanırse, kimse bilmez. (s. 266) **Legatus.** Biyük Vezirden şimdiyedek süyleştük; zemandur ki ol bir alti yoldaş Vezirlerden dahi süyleşelüm. **Int.** İkinci Vezir kimdur, belli degil; zira eskilerden ve kabiliyeti olanlardan, Vezir Azem Stambolda olmadigi, hasta oldugi, ecelile üldügi: ya hod mazul oldugi vakte, Kaymekami dikerler. İmdi her kim olurse kaymekam, ona ikinci Vezirün yerini verelüm. Üçüncü Vezir, Yeniçer Agasıdır; Dördüncü Defterdar Paşa; (s. 267) Beşinci Nişancı Paşa; Altıncı kapidan Paşa. Yedinci Vezirün, varmi başka bir hizmeti bana malum degil: yeter ki Padişah memleketlerinün ol dachi bir sır Vezeridür. Bu alti Vezirlerün dachi hizmetleri nedür böyle bilin. (s. 281) **Int.** Biyük firaset sahibi (akilli) imiş ol Köprüli, ve nice vilayetlerle Osmanlı memleketlerini bütmiştir bellidür: Varad, Yenö, Karansebeş, Lugas, Papmezo, Sent Yob &c. kaleleri aldı; Tatar Hani Mehemed Kirayı, Bogdan, ve İflak Beglerini, Gikay ve Mihna Radulyi, hem Kadir Silistre Paşasını, Erdele salup, iakti, yikti; nice bin canlar yasırlıka sürdi; asalette olan Hakimi kovdı, yeniler dikti, haraça kesti. Erdel vilayeti, güzel anılmış ikinci Rakoci

bin gsanlar iaβirlika βürdi; aβalette olan Hakimi kovdi, ieniler dikti, haracsa keβti. Erdel vilajeti, güzel anilmis ikingsi Rakoci Giörgy zamanadək, haracs gyuzar degilimis, ve onum verdikleri fejler ruznameje angfak peskes namile iazilirdi, ve Sultan Suliman ile bagladikleri canon üzre, herbene on bin alton aβitanei Beadete göndörmek, bir güzvi peskeslerle lazum olurdi: gsümle Erdel Hakimleri ol kadar verdiler. Lakin Stefanos Bathori, on bes bin alton verürdi, ol sebebten ki, Lehte, Hunkiarun izni ile kral olup, Erdeli dachi gyendi kardafi Christoforos (s. 282) Bathori hükümeti altinda alikodi. Ikingsi Rakoci György dachi, tek huzurda hakimlik βürβün, on bes bin alton verürdi: Symdi iβe, her jil 80000. gros haracs vermek gyerektür; peskes iβe nekadar? bilmem. Olmufar ilehi Vezirün biuk firaseti bundan dachi bellidür. Györüpki Vezirlik Bilbileje bagli degildür, csok defa kaβten haβta olurdi, ve gyendi ogliniPaβa idüp, biuk maβlahat dachi ona βalardi, ügredürdi ne sekil itmek gyerektür, Padiffaha csok güzel györmis maβlahatle, giah gyah göndörürdi, Padiffah dachi györüpki genecs oldugi csagi mani olmajup, is adamiβidür, babafi βag iken, bir

Görgi zamanadək, haraç güzar degilimiş, ve onum verdikleri şeyler ruznameye ancak peşkeş namile yazılırdı, ve Sultan Sülman ile bagladıkları kanon üzre, hersene on bin alton asitanei seadete göndörmek, bir güzvi peşkeşlerle lazum olurdi: cümle Erdel Hakimleri ol kadar verdiler. Lakin Stefanos Batori, on beş bin alton verürdi, ol sebebten ki, Lehte, Hünkarun izni ile kral olup, Erdeli daği gendi kardafi Hristoforos (s. 282) Batori hükümeti altında alıkodi. İkinci Rakoci Görg daği, tek huzurda hakimlik sürsün, on beş bin alton verürdi: Şimdi ise, her yıl 80000. gros haraç vermek gerektür; peşkeş ise ne kadar? bilmem. Ol müşar ilehi Vezirün büyük firaseti bundan daği bellidür. Görüp ki Vezirlik silsileye bagli degildür, çok defa kasten hasta olurdi, ve gendi oğlını Paşa idüp, büyük maslahat daği ona salardi, ügredürdi ne şekil itmek gerektür, Padişaha çok güzel görmüş maslahatle, gah gah göndörürdi, Padişah daği görüp ki geneç oldugi çağ mani olmayup, iş adamiβidür, babası sag iken, bir mahabbet yüreginde baglayup, onun oğlunu Köprülü Ahmeti Vezir azem mertebesine oturturdi, ve bu ane gelinedek, büyük nam hem celil ırzile (talehi işleyüp) Vezirlik sürer. Hiç bir

mahabbet jüreginde baglaiup, onun ogluni Köprüli Ahmeti Vezir azem mertebesine oturturdi, ve bu ane gyelingsedek, biuk nam hem gselil irzile (talehi islejüp) Vezirlik Bürer. Hits bir tevarikta bunun ekrani bulunmaz ki, birkimbenün ogli Vezirlikte babazinün ierine mimbat giele. (s. 285) **Leg.** Csunki Csauzlardan iokarda fujlesmifiz, symdi Kazeßkerlerün, Mollalarun, ve Kadilerün ehvalini györelüm. (s. 293) Leg. Ali Oßman Padiffah memleketlerinde funda bunda vafir gyezdük, gione gion fejlere ßeir ettük; Baraidan diffari olan kullardan, ve anlarun hizmetlerinden birez birez vukuf olduk: fyndi Padiffah meshur Baraina gyirüp, onun halkini erkek ve avretlerün ehvalindan, hizmetle- (s. 294) -rinden Bujlesmek biuk arzum gyeldi. Malumünüzdürki gsümle Naßrani Padiffahlerün, kral, vel Hakimlerün Barajlari ne sekildür bir hos tegsribe kildük, Oßmanlinün iße fyndiedek fürbet düfmejüp görmedük: zeman elimüzden gefer: elciligün her vakte iktizaßi ioktur olßa dachi, belki gair kimßie ol hizmet eda olunur: Zira jaban Padiffaha elcifik Bürmek Effendimüz kullarindan ißtejen cfok kifil bulunur. Gerçi Oßman Padiffah kimßeje hits bir

tevarikta bunun ekrani bulunmaz ki, birkimsenün ogli Vezirlikte babazinün yerine mimbat gele. (s. 285) **Leg.** Çünkü Çauzlardan yokarda süyleßmißiz, şimdi Kazeskerlerün, Mollalarun, ve Kadilerün ehvalini görelüm. (s. 293) Leg. Ali Osman Padißah memleketlerinde şunda bunda vafir gezdük, gone gon şeyleri seyir ettük; saraydan dışarı olan kullardan, ve anlarun hizmetlerinden birez birez vukuf olduk: şimdi Padißah meşhur sarayna girüp, onun halkını erkek ve avretlerün ehvalından, hizmetle- (s. 294) -rinden süyleßmek büyük arzum geldi. Malumünüzdür_ki cümle Nasrani Padißahlerün, kral, vel Hakimlerün sarayları ne şekildür bir hoş tecribe kildük, Osmanlinün ise şimdiyedek fürset düşmeyüp görmedük: zeman elimüzden geçer: elçiligün her vakte iktizası yoktur olsa daði, belki gayır kimsie ol hizmet eda olunur: Zira yaban Padißaha elçilik sürmek Efendimüz kullarından isteyen çok kiði bulunur. Gerçi Osman Padißah kimseye hiç bir peşkeş vermez, nehayet nam ve tecribe için, canı gönülden akli olan kiði böyle hizmetten kaçmaz: bezirganlara, ve bir alay hasis namert kißilere maksusdur, her sebedten mal kazanmak, ehli ırz, ve

peskes vermez, nehajet nam ve tegsribe itsün, gsani gyönüldeñ akli olan kifi bujle hizmetten kacfmaz: bezirgyanlara, ve bir alaj haßiß namert kifilere makßußdur, her ßebedten mal kazanmak, ehli irz, ve aßliari olan kifilere, giüzeli nam, ve her fejdeñ vukuf olmak kifaiet eder. (s. 296) **Int.** Padißfahun ßarainda, gyzli ve bilmedügüm fejler hem hizmetler cfoktur, lakin bil ki, bas hizmet, ve manßublar, tafak ve kißßeßiz, iki turli, ak, ve kara Arablarun elinden gecfer. Ak Arablar araßında bas hizmet tulani iki: Biuk Kizlar Agaßi, hem Kapi Agaßi. Bunun hükmi altinda dur bübütün ßaraj, alelhußoß Haßoda bafi, Szarai kihaiabi, Haßnadar bafi, Kilergsi bafi &c. Kara Araßında dachi belli hizmetler ve manßublar, bunlardur: Kizlar Agaßi, Satraderler Agaßi, Hazine Agaßi, Kiler Agaßi. Haßoda oglan Agaßi, ve bas Kapi oglani. Badehu, turli turli mertebede olan kullar (s. 297) vardur ßaraida, iani: Sziliktar bafa, Dogangsi bafa, Imrehor Aga, Ruznamegsi Effendi; Cefnegir bafi, Kapugsilar kihaiabi, Kalfalar, Mußahib Gsügseler, Dilßizler, Rikabdar Aga, Satir ve Pejkbafi, Hamamgsi bafi, Cavegsi, Serbetçibafi, Terzibafi, Cfuhadar Aga, Tirnakçibafi, Berberbafi

asli_ari olan kißilere, giüzeli nam, ve her şeyden vukuf olmak kifaiet eder. (s. 296) **Int.** Padißfahun sarayında, gizli ve bilmedügüm şeyler hem hizmetler çoktur, lakin bil ki, baş hizmet, ve mansublar, taşak ve kisesiz, iki türlü, ak, ve kara Arabların elinden geçer. Ak Arablar arasında baş hizmet tulani iki: Büyük Kızlar Agası, hem Kapı Agası. Bunun hükmi altında dur bübütün saray, alelhusus Hasoda başı, Saray kihayası, Hasnadar başı, Kilerci başı &c. Kara Arasında dahi belli hizmetler ve mansublar, bunlardur: Kızlar Agası, Satraderler Agası, Hazine Agası, Kiler Agası. Hasoda oglan Agası, ve baş Kapı oglanı. Badehu, türlü türlü mertebede olan kullar (s. 297) vardur sarayda, yani: Siliktar başa, Dogancı başa, Imrehor Aga, Ruznameci Efendi; Çeşnegir başı, Kapucular kihayası, Kalfalar, Musahib Cüceler, Dilsizler, Rikabdar Aga, Satir ve Peykbaşı, Hamamcı başı, Kaveci, Serbetçi başı, Terzi başı, Çuhadar Aga, Tirnakçi başı, Berber başı Telhisci, Tülbent-Agası Peşkirci, Teskereci başı, Meşhid başı iki, Zülfoglanı, İçoglanı, Baltacılar, Halvacılar, Aşçılar, Sakalar, Arz Agalar, Bas Musahebeci &c. &c. (s. 338) **Int.** Hatırün hoş oldımı elçi_beg? Yokse deha istersın ki, bendenüz saray

Telhifci, Tlbent-Agai Peskirgi, Tekeregi basi, Mefchid baf iki, Zlfoglani, Icfoglani, Baltagsilar, Halvagsilar, Afcilar, Szakalar, Arz Agalar, Bas Mubahebegi &c. &c. (s. 338) **Int.** Hatirn hos oldimi elcsibeg? Ioke deha iteren ki, bendenz farai kularından ve ehvalinden ziade fjlesen? Bana gts degil bzbtn gyn dachi لازم olagsak fejlerden rivajet etmek. Zira gyrrm ki, bu szaltanetn ehvalinden vukuf olmaga pek csalifirbiniz. Ej manadr, hem akilliga delaletlur ki, bu biuk padiffahlign gsmle irinden haberdar ola en. Memleket ve memleketler szahibi csok, hem biuk, lakin ali Omannun dachi kem degil. Rim padiffahligi eki zamanlarda bir kacs mertebeile deha biuk imis. Symdi dachi bu dort saltanet Nemtze, Ulu Chan, Trk ve Mukov en biuk ailur. (s. 339) **Leg.** Szagol tergseman aga! Allah biller ki, enden pek hofnutim, hem iktikat ejle, rivajet ettiginiz ehvallardan folkadar hazetmis im ki, tabiri ve tahriri mnkin olmaz. Eger cfok gyumis, alton ve agr pahada olan gsevahirler, ingsler, elmaflar, zmrt ve imrk kadar iakutlar bana vermis olaidn, bu mertebede makbul gecmezdi. Mal ve

kularından ve ehvalinden ziyade sylesin? Bana gç degil bzbtn gn dai لازم olacak eylerden rivayet etmek. Zira grrm ki, bu saltanetn ehvalinden vukuf olmaga pek alrsınız. Ey manadr, hem akilliga delaletlur ki, bu biyk padiahlign cmle srnden haberdar ola_sn. Memleket ve memleketler sahibi ok, hem biyk, lakin ali Osmannun dai kem degil. Rim padiahligi eski zamanlarda bir ka mertebeyle deha biyk imi. imdi dai bu drt saltanet Neme, Ulu Han, Trk ve Muskov en biyk sayılır. (s. 339) **Leg.** Sag_ol terceman aga! Allah biller ki, senden pek honutim, hem iktikat eyle, rivayet ettiginiz ehvallardan ol_kadar hazetmi im ki, tabiri ve tahriri mnkin olmaz. Eger ok gmi, alton ve agr pahada olan cevahirler, incler, elmaslar, zmrt ve ymrk kadar yakutlar bana vermi olaydn, bu mertebede makbul gemezdi. Mal ve her trli (s. 340) rzg fanidr, kimseye baki kalmaz, mrile geer. Emma okumak, bilmek ve her eyde tecrbe klmak gzel namle ebedi kalır. Hi ommazdum ki, Osmanlıda bu_deli hret bulunaydı. Zira bir alay yazıcı rengine olan kiililer dnyayı_doldurdılar (pr ettiler) ki,

her türlü (s. 340) rizg fanidür, kimbeje baki kalmaz, ümürile gecser. Emma okumak, bilmek ve her fejde tegsribe kilmak güzel namile ebedi kalir. Hits ommazdum ki, Oßmanlida budenglü söhret bulunaidi. Zira bir alaj iazigfi renginde olan kifililer dunnyaidoldurdilar (pur ettiler) ki, Oßmanli okumaga tekaýud itmeiüp, terbiebiz, hits bir fej bilmez ve nadan millettür, ve dachi anlarun araßında hits bir methe laik maßlahat bulunmaga ihtimali ioktur. Gerçfi ziade bile bakinirüm ki, Beni bir zahmete komaiam, lakin ne ejleim? Çfarene? Szengsilai ife dogmis ve is görmis adam deime ierde bulunmaur. Hem Beni ialani bevmeien kifi bulup, ve bukadar feilerde tegsribe kilüp, gair kimßelerden ßormaga ißtemem. İmdi ßenden bir regsam vardurki, padißahun haremi ehvalından, onun avretlerinden, odaliklarindeu, kızlarından, kihaja kadın hizmetlerinden ve (s. 341) ana mutallik fejlerden haterimüz icfin süjlefmek gutsünüze gyelmezßin. Hak gsanum almazße, ettigünüz hizmet iabana komam. Adamgfıklar, hem böz çoktur, emma binden bir angsak ßag ve dogri ßüjlejen bulunmaur. Kitaba inanagsak halun ioktur, zira oni jazanlar gyendiler

Osmanlı okumaga tekayyud itmeyüp, terbiyesiz, hiç bir şey bilmez ve nadan millettür, ve daði anlarun arasında hiç bir methe layık maslahat bulunmaga ihtimali yoktur. Gerçi ziyade_sile sakınırüm ki, seni bir zahmete komayam, lakin ne eyleyim? Çare_ne? Sencilay işe dogmiş ve iş görmiş adam deyime yerde bulunmaur. Hem seni yalanı sevmeyen kişi bulup, ve bu_kadar şeylerde tecribe kilüp, gayır kimselerden sormaga istemem. İmdi senden bir recam vardur_ki, padißahun haremi ehvalından, onun avretlerinden, odaliklarindeu, kızlarından, kihaya kadın hizmetlerinden ve (s. 341) ana mutallik şeylerden hatirimüz için süyleşmek gücünüze gelmezsin. Hak canum almazse, ettigünüz hizmet yabana komam. Adamcıklar, hem söz çoktur, emma binden bir ancak sag ve dogri süyleyen bulunmaur. Kitaba inanacak halun yoktur, zira onu yazanlar gendiler daði hiç bir şey görmediler. seyia, yabancı, müsafir renginde dört, beş, yigirmi günde, ya hod bir kaç ayadak Stambol şehrini ve gayır Türk vilayetlerinde olan yerleri seyir_etmiş iken, ol demde kıyas bagladilar ki, her şeyden vnkuf olmuşlardır. Dil bilmeyüp, tecribeleri yok iken, nam kazanmak

dachi hits bir fej györmediler. Bejia, iabangsi, muşafir renginde dort, bes, igirmi giünde, ia hod bir kacs aiadak Sztambol feherini ve gair Türk vilajetlerinde olan jerleri Beiretmis iken, ol demde kiaş bagladilar ki, her fejden vnkuf olmislardur. Dil bilmeiüp, tegsribeleri iok iken, nam kazanmak nefşine dösüp, Türk ehvalerindan biuk, kalon ve düzman ialanile dolu kitablar jazarlar ve anlardan gair kimşe iştedikleri fejlerden csikarup, jine bir gair kitab peida ider. Iazanlarun ve kitablerün, hem ialanlerün Boni ioktur. Andan oturi bas febebi, nics- (s. 342) -ün ehli irz, ehli ilm ve azim tegsribe Bahibi olan kifiler bu ehli nifak ve ialan dunnyaia iaziile bir fei mejdana gyötürmezler. Zira hacfan okumak ta ve tegsribede kiamil bir kimşi gyendi gyözi ile györmis, akli ve firazetile ioklamis, bulmis, ve ol milletün ehliirz ademlerün Bozlerinden gyendi kulagiile ifitmis bir fej jazarşe dachi, ol Babat bir gsu dam, aşli alcşak, nadan terbie ve tegsribeşiz kifiler edeb bertarafa kojup, gazezden fucslarlar. Emma Borup nedur aşli, derlerki: şymdiyedek hits bir kitabta okumadilar. Kim bujle bidep halka karifir, kim bunlarun kilics gibi keşkin dillerünün taami olur? (s. 346) **Int.**

nefsine dösüp, Türk ehvalerindan biyük, kalon ve düzman yalanile dolu kitablar yazarlar ve anlardan gayir kimse istedikleri şeylerden çıkarp, yine bir gayir kitab peyda ider. Yazanlarun ve kitablerün, hem yalanlerün sonı yoktur. Andan ötüri baş sebebi, niç- (s. 342) -ün ehli irz, ehli ilm ve azim tecribe sahibi olan kişiler bu ehli nifak ve yalan dünyaya yazıyle bir şey meydana götürmezler. Zira haşan okumak ta ve tecribede kamil bir kimsi gendi gözi ile görmis, akli ve firazetile yoklamis, bulmis, ve ol milletün ehli_ırz ademlerün sözlerinden gendi kulagiyle işitmiş bir şey yazarse daşi, ol sabat bir cu_dam, aslı alşak, nadan terbiye ve tecribesiz kişiler edeb bertarafa kojup, gazezden suçlarlar. Emma sorup nedür aslı, derler_ki: şimdiyedek hiç bir kitabta okumadilar. Kim böyle bidep halka karışır, kim bunlarun kılıç gibi keskin dillerünün taami olur? (s. 346) **Int.** Benüm sultanum sen pek özgesen. Kim girmiş padişahun haremine? Kim yoklamis padişah aşıkilerün, kızoglanlarınün, odalıklarınün ehvallerini? hesapını bulmiş? Rivayet çok, hem türli türli., emma hangisi sagdür, kim biller. Ekseri der_ki, padişah evlenmez, ve hiç şimdiki zaman

Benüm sultanum ßen pek özgyeßen. Kim gyrmis padiffahun haremine? Kim ioklamis padiffah afikilerün, kizoglanlarinün, odaliklarinün ehvallerini? hißapini bulmis? Rivaiet csok, hem turli turli., emma hangißi ßagdür, kim biller. Ekßeri derki, padiffah evlenmez, ve hits fimdiki zeman halal kari almaz. Nehajet hatsan bukadar gy- (s. 347) -üzel kizlardan birißinün ßevdaia düsüp, ve giebe olup, erkek evlat dogururße, onun bafina bir altonli gyone gione gsevahirlar, ve ßair pahali taslarle oturmis tags korlar, andan ßonra bas haßiki sultan denilir. Eger kiz dogururße, ia hod giebe kalmazße, konuftigtan ßonra, anlara dahi rajet ve biuk tazim olunur. Hem derlerki: olkifi hunkiar afikißidür, derler: haßiki sultan, ikingsi, ücsingsi, dordingsi, haßiki *etc.* Bu kizlarun hißapi belli degil, giah ziyadelenür, giah ekßilir. Zira padiffahun valideßi, tutßaklardan akcße ille aldirmis, ia hod peskes namile Tatar handan ve ßair pafalardan gondörölmis kizlardan biendigini, hem en gyüzellerini, harem icfine alür. Kogsalanmislarlini evlendirür, ia hod padiffah gsaba bir ßevgüli kullarından birißine verür. Kihaiia kadin bunlarun bafidur, ol terbie eder, ve enaz kabahet ederlerße,

halal kari almaz. Nehayet haçan bu_kadar g- (s. 347) -üzel kizlardan birisinün sevdaya düßüp, ve gebe olup, erkek evlat dogururse, onun başına bir altonlı gone gone cevahirlar, ve sair pahalı taşlarle oturmuş tac korlar, andan sonra baş hasiki sultan denilir. Eger kız dogururse, ya hod gebe kalmazse, konuştıktan sonra, anlara dahi rayet ve biyüük tazim olunur. Hem derler_ki: ol_kişi hünkar aşıkısidür, derler: hasiki sultan, ikinci, üçinci, dördüncü, hasiki *etc.* Bu kızlarun hisapı belli degil, gah ziyadelenür, gah eksilir. Zira padişahun validesi, tutsaklardan akçe ille aldirmiş, ya hod peşkeş namıyle Tatar handan ve sair paşalardan göndörölmüş kizlardan biyendigini, hem en güzellerini, harem içine alür. Kocalanmışlarlıni evlendirür, ya hod padişah caba bir sevgüli kullarından birisine verür. Kihaya kadin bunlarun başidur, ol terbiye eder, ve en_az kabahet ederlerse, mukhem hakından gelür. (s. 361) **Leg.** Şimdiyedek bu biyüük Osmanlı memleketlerinde olan şeylerden padişah gismani hisapa_gelmez kullarından şol_kadar süyleştük ki, bayag imtila oldum. Ve kadirdür akılile anları dahi kabz etmege? (s. 362) Lakin bu milletün tabiyetini, hüyini, adetini, ruhani

mukhem hakindan gyelür. (s. 361) **Leg.** Simdiedek bu biuk Oßmanli memleketlerinde olan fejlerden padiffah gifmani hißapagyelmez kullarından folkadar fűjlestűk ki, baiagi imtila oldum. Ve kadirdűr akilile anlari dachi kabz etmege? (s. 362) Lakin bu milletűn tabietini, hűjini, adetini, ruhani kullarini ve iktikati ne űzredűr bilmeingse, gsűmle bildigiműz noxan, ekßik olur. İmdi beni ßeverßen, anlari dachi eger bean edegsek olurßen, ve beni űgrediűrßen, omarumki Turk ehvalından bildigiműz tamam ve kiamil bazimertebede olur. (s. 363) **Int.** Csetsin, műskil, dusvar ve gűts maßlahat bendenűzden ißterßen, insßanum akli oraia irmez, angsak takßirattan munezze bir Allah biller gsemi milletűn tabietini ve hujini, alelhußuß bunum. Zira bir millet degildűr, dunnyanun halkından, Nemtze, Leh, Frantza, Ingliz, Flemeng, Magsar, Mußkov, Cseh, Rusz, Kazak, Szirb, Bulgar, Arnold, Abaza, Gűrgsi, Kűrd, Agsem, Arab, Rum, Ermeni, Tatar, Ifflak, Bogdan, Csirkaß, Krabat, Frenk, Iahudi, Hind ve nigse milletlerden gsem olmis bir tajfadur. Eger bir kimße bu ife mubafiret idűp, Oßmanlinűn tabietini tűreßini bean itmege nyet iderße, iptida gsűmle

kullarını ve iktikati ne űzredűr bilmeyince, cűmle bildigiműz noksan, eksik olur. İmdi beni seversen, anlari dachi eger bean edecek olursen, ve beni űgrediűrsen, omarum_ki Tűrk ehvalından bildigiműz tamam ve kamil bazimertebede olur. (s. 363) **Int.** Çeçin, műskil, dusvar ve gűç maslahat bendenűzden istersen, inssanum akli oraya irmez, ancak taksirattan műnezze bir Allah biller cemi milletűn tabiyetini ve huyını, alelhusus bunum. Zira bir millet degildűr, dűnyanun halkından, Nemçe, Leh, França, İngliz, Flemeng, Macar, Muskov, Çeh, Rus, Kazak, Sırb, Bulgar, Arnold, Abaza, Gűrci, Kűrd, Acem, Arab, Rum, Ermeni, Tatar, İflak, Bogdan, Çirkas, Krabat, Frenk, Yahudi, Hind ve nice milletlerden cem olmiş bir tayfadur. Eger bir kimse bu işe mubaşiret idűp, Osmanlinűn tabiyetini tűresini bean itmege niyet iderse, iptida cűmle milletűn tabiyetini ana bilmek lazum. Badehu, dogmiş ceddinden Musurman ve Hristiyandan dűnme başka tabiyet ve huy kulanűr; okumış başka, okumamış yine başka; serhatlarda ve saltanet ortasında olan halk başka başka adet buglar. (s. 364) Hristiyanlardan ve konşılardan ey, hem kem herkes űgrenűr. Levent, arif, nadan, bezirgan,

milletün tabietini ana bilmek lazum. Badehu, dogmis gseddinden Muðurman ve Hriftiandan dönme baska tabiet ve huj kulanür; okumis baska, okumamis jine baska; Berhatlarda ve saltanet ortaßında olan halk baska baska adet buglar. (s. 364) Chriftianlardan ve konfıllardan ej, hem kem herkeß ügrenür. Levent, arif, nadan, bezirgian, köjli, Barajli, nigse bizum diarımızda dachi, turli turli, baska baska töre kulanür. Szizün haterinüzden csikmamak gsanuma minneltür, emma korkarum ki, gyereki gibi muradinüz üzre baslaup, begseremeürüm. (s. 366) **Leg.** Inkiar idemem, agir iftür bukadar, milletten haßil olmis tajfanum hujlerini, tabietlerini tabir etmek. Nehaiet Allah inajetile her fej kolaj gylür, ve gerçfi inßanum kudretini ve kabiliyetini gecfer, emma bir ez bilmek her feylerden, Tangri merhimetinden, ona verilmistür. Nekadar billerßen, olkadar ßüjle, ben kail im, tek dibelik bu hußuße agsami kalmaiam. Gyüzelis cfetin ola gyelmistür. Tekajjud ejle, tegsribe etmedigün fejler iktikatli adamlardan ßor, ßoval ejle, labut ifimüz raz gylür. (s. 367) **Int.** İptida bilki, zatından olan ve Muðurman dininde dogmis kisi Naßranidan dönmeden bin kerre iegdür.

köyli, saraylı, nice bizüm diyarımızda daði, türli türli, başka başka töre kulanür. Sizün hatirinüzden çıkmamak canuma minneltür, emma korkarum ki, gereki gibi muradinüz üzre başlaup, beceremeürüm. (s. 366) **Leg.** İnkâr idemem, ağır iştür bu_kadar, milletten hasıl olmiş tayfanum huylarını, tabiyetlerini tabir etmek. Nehayet Allah inayetile her şey kolay gelür, ve gerçi insanum kudretini ve kabiliyetini geçer, emma bir ez bilmek her şeylerden, Tanrı merhimetinden, ona verilmiştir. Ne_kadar billersen, ol_kadar söyle, ben kayl im, tek dibelik bu hususte acami kalmayam. Güzel_ış çetin ola gelmiştir. Tekayyud eyle, tecribe etmedigün şeyler iktikatli adamlardan sor, soval eyle, labut işimüz raz gelür. (s. 367) **Int.** İptida bil_ki, zatından olan ve Musurman dininde dogmiş kişi Nasranidan dönmeden bin kerre yegdür. Ol kadir, oldugı kadar, az ve dogrı söyleye çalışür. Andan ötüri şairlere çok defa işitum ki, bu zarbu mesel hatırlarına götürürdi: egri otur, dogrı söyle. Yani: gövdemüz egilüp, oturmak caizdür, emma yalan söylemek büyük günaktur, insana degil, seytana mak susdur. Zira yalan adamlar (s. 368) arasında olan mahabet, dostluk ve cümle yoldaşlık, hem iktikat bozar,

Ol kadir, oldugi kadar, az ve dogri süjleje cfalisür. Andan oturi fairlere csok defa ifitum ki, bu zarbu meşel haterlerine gyötörürdi: egri otur, dogri Büjle. Iani: gyövdemüz egilüp, oturmak gsaizdür, emma ialan Büjlemek biuk giunaktur, inßana degil, sejtana mak Bußdur. Zira ialan adamlar (s. 368) araßında olan mahabet, doßtluk ve gsümle ioldaflik, hem iktikat bozar, kaldirir. Ialan Büjleyen Tangri gazabine ograr, bu alemde, hem o bir dunnyada rahmet ullahi bulamaz. Iki alemde dogrulik gibi Bermaia iok iken, Böz verüp, Bozini tutar, ikrarında durur, diningse Tangridan korkar, ve bes namaz vaktini güzedüp ibadet eder, namaz kilar, icskigsi degil, gsömmert, fakir fukaraia, her ne dinde olurße, ekmegini ülestirür, iolgsilara konak verüp, akcsBiz iegsek, arpa, otluk, atlara csok jerlerde verile gyelmislerdür. Hristianlari dini icsün Bügmez, hazareti Ißba dininden bir kem Böz agizından csikarmaz, deiüp ki, kimße Tangridan ziade, ia hod gair fej bilemeür, angsak olkadar, nekadar gögten ana verilmistür. Din, inßan elinde degil, hedaiet ullahdur. Iaßirlar, Mußurman olmazße, bir kacs jilden Bonra Baliverür, gercfi (s. 369) ol akcfeile almiftur. Nehajet akcfebiz,

kaldırır. Yalan süyleyen Tanrı gazabine ograr, bu alemde, hem o bir dünyada rahmet ullahı bulamaz. İki alemde dogrulık gibi sermaye yok iken, söz verüp, sözünü tutar, ikrarında durur, dinince Tanrıdan korkar, ve beş namaz vaktini güzedüp ibadet eder, namaz kılar, içkici degil, cömmert, fakir fukaraya, her ne dinde olurse, ekmegini üleştirür, yolculara konak verüp, akçsiz yecek, arpa, otluk, atlara çok yerlerde verile gelmişlerdür. Hristiyanları dini için sügmez, hazareti İssa dininden bir kem söz agzından çıkarmaz, deiüp ki, kimse Tanrıdan ziyade, ya hod gayır şey bilemeür, ancak ol_kadar, ne_kadar gögten ana verilmiştir. Din, insan elinde degil, hedayet ullahdur. Yasırlar, Musurman olmazse, bir kaç yılden sonra saliverür, gerçi (s. 369) ol akçeile almıştır. Nehayet akçesiz, pulsız çok kişi canı için kurtarır. Hristiyandan, alelhusus gendi iradetinden dönmeyen, yalancı, telbiz, hain, zampare, içkicidür, yeminini bin kerre basar, alışverişte her kişiyi aldatmaga çalışür, hiç bir işte dürüst ve dogrı degil. Gendi dinsiziken, Nasranileri ve dinlerini açık ağızde süger, tamakardür, gece gündüz bludugi yerde içer, yer. Donuz_gibi sarhoş olup, sokaklarde haykırür, hancar çıkarup her

pulbiz cfok kifi gsani icsün kurtarir. Hristiandan, alelhußuß gyendi iradetinden dönmeien, ialangsi, telbiz, hain, zampare, icfkigsidür, ieminini bin kerre baßar, alisverifte her kifii aldatmaga csalisür, hics bir ifte duruft ve dogri degil. Gyendi dinßiziken, Naßranileri ve dinlerini acsik agizde Büger, tamakiardür, gegse gyündüz bludugi ierde icser, ier. Donuzgibi Barhos olup, Bokaklarde hajkirür, hangsar cfikarup her kifiiile csekisür. Netigsei kelim gümle kemlik elinde gyelür. Okumislarun ekßeri bekridür, farap, raki icsmejeni benglidür. Okumamis bade ve bir terbießiz huj kulanür, hics bir fej bilmejüp, hajvandan csok farki ioktur. Szerhatli ve gaziler, ßefer adamlari methedermeürüm, zira nigse bizüm diarlarmüzde, anda dachi bu tajfa dogri ioldan ßasar, iktikat, merhimet csokluk bilmez. Seher (s. 370) ve Baraj halki deha ejgse adet kulanir ioldaslkte, okumakle birez terbie olup, bir birine izzet ve raiet ider, kaugagsi degil icserße dachi, ßamata etmez, edebile gecser gider. Kiabeie varan dogmis Mußurman olße, aiktür, hits bir Barhos edegsek icsmek kißmi kulanmaz, bir halal avretle kefalet eder, livatadan, zamparalikten ve gair gyunachtan pek

kißiyle çekisür. Neticei kelim cümle kemlik elinde gelür. Okumislarun ekseri bekridür, ßarap, raki içmeyi beßlidür. Okumamis sade ve bir terbiyesiz huj kulanür, hiç bir şey bilmejüp, hayvandan çok farki yoktur. Serhatli ve gaziler, sefer adamlari methedermeürüm, zira nice bizüm diarlarmüzde, anda dachi bu tayfa dogri yoldan ßasar, iktikat, merhimet çokluk bilmez. Şeher (s. 370) ve saray halki deha eyce adet kulanir yoldaßlıkte, okumakle birez terbiye olup, bir birine izzet ve rayet ider, kavgaci degil içerse dachi, ßamata etmez, edebile geçer gider. Kabeye varan dogmis Musurman olße, ayiktür, hiç bir sarhoß edecek içmek kısmi kulanmaz, bir halal avretle kefalet eder, livatadan, zamparalikten ve gayir günahktan pek sakınür. Allah ve canlari için, zengiler, kliseler, köprüler, caeßmeler, imaretler yaparlar; fakir olan köpeklere, kußlara nafaka verür, sokaklarda_ ve pencerelerde sıcak olduğu zeman susanmißlare su üleßtirir. Otmanli sureta çok eylik eder. Edrine ve Eski babada haneler gördüm_ki, her milletten, her dinde olan yolculara konak, yecek, içecek, atlara yem, otluk, akçesiz pulsız verürler. Biz otuz_kişi, altmiß, yetmiß atile, Ekmekçi oglı dedikleri

βakinür. Allah ve gsanlari icsün, zengiler, kliβeler, köprüler, caefmeler, imaretler iaparlar; fakir olan köpeklere, kuslara nafaka verür, βokaklardave pengserelerde βigsak oldugi zeman buβanmislare bu ülestirir. Otthmanli bureta csok ejlik eder. Edrine ve Eβki babada haneler györdümki, her milletten, her dinde olan iolgsilara konak, iegsek, icsegsek, atlara iem, otluk, akseβiz pulfız verürler. Biz otuzkifi, altmis, ietmis atile, Ekmekci oglu dedikleri βarajda Edrinede iki gyün (s. 371) oturup, hics bir fej vermedük, zira oni iaptiran bujurmis ki, kimβeden akse almazβinlar. Ol szaltanette csok ierde hujle haneler bulunur. Sztambolda bir kacs βüri gsudam köpekler Allah icsün beβlerler. Anlurun uβtaβi her gyün iki kerre iegsek cfıkarür, cfıkardigi zeman hugsum ederler, alan gider, almaian βira ile alir. Tok oldugi zeman βokaklarda juvalanüp iatirlar. Sztambol gibi biuk feherlerde fakir haneler ve terbie timar haneler iaptilar. Anda hits bir fej olmaiani beβlerlerki, βokakta dilenmezβinler; bunda iβe, aklindan fasmis herifler kojüp beklerler. Bir kerre fyndiki padißah IV. Sultan Mehemet vezir azemle ve bir kacs belli basli kifilerle feherde gyezünüp, feherün ve

sarayda Edrinede iki gün (s. 371) oturup, hiç bir şey vermedük, zira onı yaptıran buyurmuş ki, kimseden akçe almazsınlar. Ol saltanette çok yerde huyle haneler bulunur. Stambolda bir kaç süri cudam köpekler Allah için beslerler. Anlurun ustası her gün iki kerre yemek çıkarür, çıkardığı zeman hucum ederler, alan gider, almayan sıra ile alır. Tok olduğu zeman sokaklarda yuvalanüp yatırlar. Stambol gibi büyük şehirlerde fakir haneler ve terbiye timar haneler yaptılar. Anda hiç bir şey olmayani beslerler_ki, sokakta dilenmezsinler; bunda ise, aklından şaşmış herifler koyüp beklerler. Bir kerre şimdiki padişah IV. Sultan Mehemet vezir azemle ve bir kaç belli başlı kişilerle şehirde gezinüp, şeherin ve sakinlerin ehvalini seyir iderken, böyle bir aklından şaşmış, sokaklarda kaçan ve haykıran herife ras gelü, sormuş veziri, nasıl herif olsa gerek? (s. 372) ol kişi? Vezir cevap verüp dedi_ki, bir akılsız adamdır. Padişah dedi kim: böyle ise, niçün öldürmezsiniz? Vezir der_ki yok padişahum, yine timar haneya koyup zapt ideriz ve anda besleriz. Padişah isidüp der ki. pak ey edersiniz, hem böyle gerek, lakin niçün benim babam dağı deli olup, nice siz dediniz, böyle bekleyüp zapt etmediniz?

Bakinlerün ehvalini Beir iderken, bujle bir aklından fasmis, Bokaklarda kacsan ve hajkiran herife raß gyelü, Bormis veziri, naßil herif olßa gyerek? (s. 372) ol kifi? Vezir gsevab verüp dediki, bir akilßiz adamdür. Padiffah dedi kim: bujle iße, nicsün üldürmezßiniz? Vezir derki iok padiffahum, jine timar haneaia koiup zapt ideriz ve anda beßleriz. Padiffah isidüp der ki. pak ej ederßiniz, hem bujle gyerek, lakin nicsün benüm babam dachi deli olup, nigse Biz dediniz, bujle beklejüp zapt etmediniz? Ol padiffahünüz iken, nicsün üldürdiniz? tez, der, ol ehlifebat Bahiblerini ücs gyün icfinde bul bana, hem mukkem haklarından giel ki, ßairlara naßihet ibret olßunlar. Ol zaman ücs, dort gyün icfinde csok beli baslii keßtiler Sztambolda, müftÿ, nakibi Bürgün ettiler. (s. 386) **Leg.** Billahi tergseman aga, ej dedün ßen ki, müskil maßlahattur bu millitün halini, tabietini gyereki gibi bildirmek. Zira gercsi ßen turli turli mertebede olanlarun hujlerinden biuk firaßetile Büjlemis ßen, lakin ben daha vatam ve Bilamda iken csok fej ifitmis im, ve ßenün rivaieti nüze belki mugair dachi dedilerki, bu tajfa pek haßiß, tamakiardür, kiaß ider ki, bütün alem ana borgslidür, inatcsidür, olur olmaz

Ol padißahünüz iken, niçün üldürdiniz? tez, der, ol ehlifebat sahiblerini üç gün içinde bul bana, hem mukkem haklarından gel ki, sairlara nasihat ibret olsunlar. Ol zaman üç, dört gün içinde çok beli başlıyı kestiler Stambolda, müftiy, nakibi sürgün ettiler. (s. 386) **Leg.** Billahi terceman aga, ey dedün sen ki, müşkil maslahattur bu millitün halini, tabiyetini gereki gibi bildirmek. Zira gerçi sen türlü türlü mertebede olanlarun huylarından büyük firasetile süylemiş_sın, lakin ben daha vatam ve sılamda iken çok şey işitmiş_im, ve senün rivayeti_nüze belki mugayir daði dediler_ki, bu tayfa pek hasis, tamakardür, kıyas ider ki, bütün alem ana borçlıdür, inatçıdür, olur olmaz şeylerden_intikam almaya çalışür, magrur, hiç gayır millet saymaz, elde yalan sevmez, ve dogruluktan çok (s. 387) süyler, metheder, emma gendisi pek yalancıdür, ahdında_durmaz, dostluk ve yemin ancak muradleri olan furset düşüncedek tutar. Soal idersen: niçün yeminini basar, cevab ider ki, yemin bozmaz, nehayet Tanrı insandan büyük olup, anun muradına bakmak gerektür. Eger Tanrı istemiş olaydı ki, ahdında dursun, böyle_furset düşüremezdi, zeman tetbil itmezdi.

fejlerdenintikam almaia esalifür, magrur, hits gair millet Bajmaz, elde ialan Bevmez, ve dogruluktan csok (s. 387) Bujler, metheder, emma gyendişi pek ialangsidür, ahdindadurmaz, doβtluk ve iemin angsak muradleri olan fufbet düfingsedek tutar. Szoal iderßen: nicsün jeminini baβar, gsevab ider ki, iemin bozmaz, nehayet Tangri inβandan biuk olup, anun muradine bakmak gyerektür. Eger Tangri ifztemis olaidi ki, ahdinda durfzun, bujlefurfzet düfüremezdi, zeman tetbil itmezdi. Telbizdür, ihmalsi, zemana ujar, tekbirini bir faida omarfe, ol demde bozar. Nemteden ve Bair akilli milletten naβihet almaz. Dufmani bilüp, ieni emire hits katlanmaz; her hacfan faidali Banür, dokusmaktan kacsmaz; ümizleri üzre is düferße, raiet ve izzet bulur, bozulurse boval olunur, nicsün emire bakmadı? Ve mükhem hakından gyelürler, bogarlar, ia hod bojni vururlar. Bu huβuβte eβki Rimlerün adetini ve zaptini tutarlar. (s. 401) **Int.** Bana bujle györönür Elcñibeg, ki bu milletün huilerini, tabietini, bendenüzden deha makbul billerßen; andanoturi fyndenβonra, ol huβuβten hits bir fej Bujlemeim, angsak Bünnette, evlenmekte, ve ülmis kifileri gyömmekte, naβil adet kulanürlar bean

Telbizdür, ihmalsi, zemana uyar, tekbirini bir fayda omarse, ol demde bozar. Nemçeden ve sair akilli milletten nasihet almaz. Düşmanı bilüp, yeni emire hiç katlanmaz; her haçan faydalı sanür, dokuşmaktan kaçmaz; ümizleri üzre iş düşerse, rayet ve izzet bulur, bozulurse soval olunur, niçün emire bakmadı? Ve mükhem hakından gelürler, bogarlar, ya hod boynı vururlar. Bu hususte eski Rimlerün adetini ve zaptını tutarlar. (s. 401) **Int.** Bana böyle görönür Elçi_beg, ki bu milletün huylarini, tabiyetini, bendenüzden deha makbul billersın; andanötürü şimden_sonra, ol hususten hiç bir şey süylemeyim, ancak sünnette, evlenmekte, ve ülmüş kişileri gömmekte, nasıl adet kulanürlar bean idüp, din ehvalından, ve türlü türlü anlar arasında olan meseblerden, ruhani kullardan birez senünle süyleşmek muradum var: hem bugünkü gün, haçan ben bu tayfanun halından senünle mufassal süyleşmek kast etmiş idüm, bir sevgili, okumuş, Türk vilayetinde gezmiş dostum, benümle müşeref olup bir anılmış, hem gone okumakta meşhur kişinün kitabını göstörüp, ol kitabı baktıktan sonra gördüm ki ol büyük okumuş kişi, temelsiz çok şeyler, bir kaç heriflerün

idüp, din ehvalından, ve turlı turlı anlar araßında olan meßeblerden, ruhani kullardan birez ßenünle ßüjlesmek muradum var: hem bugyunki gyün, hacsan ben bu tajfanun halından ßenünle mufaßbal fzüjlesmek kaßt etmiş idüm, bir ßevgili, okumis, Türk vilaietinde gyezmis doßtum, benümle muferet olup bir anılmış, hem gyone okumakta melhur kifinün kitabını gößtörüp, ol kitabı baktıktan ßonra györdüm ki ol biuk okumis kifî, temelbiz csok fejler, bir kacs heriflerün kitablarından cfikarup iazmıftur, iazdığı fej ejmi? kemmi? dogrimi? ialanmi? csokluk mukaiet olmam: kimßenün irzine dokunman, kimßenün haterini boz- (s. 402) -mam, dilimi zapt iderüm: lakin bildigüm fejlerde hakikete ziddi, ve ialan ßüjlemem, magrur, ve is gyormemis kifiler, ißtedikleri kadar jazßınlar, ekßigüm degil: nehayet eger bilmedikleri feiler iazarlarße, buga gibi gyendi baslarına, baiagi toz, Cybrußli degil vururlar: tegsribe ßahibi olan kifiler zamanile györürler: Biz, nam, akce, ve mal kazanmak icsün, kalem elimüze almaduk, angsak biuk Szennedlerimizün muradlerine itaet idüp, bu csok fejlerde aldanmış dunnyaie, bir ez hakiket üzre olan fejler,

kitablarından çıkarup yazmıftur, yazdığı şey eyimi? kemmi? dogrimi? yalanmi? çokluk mukayet olmam: kimsenün irzine dokunman, kimsenün hatırını boz- (s. 402) -mam, dilimi zapt iderüm: lakin bildigüm şeylerde hakikete zıddı, ve yalan süylemem, magrur, ve iş görmemiş kişiler, istedikleri kadar yazsınlar, eksigüm degil: nehayet eger bilmedikleri şeyler yazarlarse, buga gibi gendi başlarına, bayag toz, Kıbruslı degil vururlar: tecribe sahibi olan kişiler zamanile görürler: Biz, nam, akçe, ve mal kazanmak için, kalem elimüze almaduk, ancak büyük Sennedlerimizün muradlerine itaet idüp, bu çok şeylerde aldanmış dünyaya, bir ez hakiket üzre olan şeyler, her kişiye bilmemiş milletten, canumüze minnet, ve üstümüze farz kıyas idüp, meydana geldük, ve bilmeyenlerün hatırı için yazduk. (s. 405) **Leg.** Bellidür ki sen aslı ari ve ehli ırz büyüklerden dogmuş sen, hem arif mazlum olup, kimsenün alehine çalışmazsen: bunu, eger benüm sözüm geçerse, dünya yüzine şahadetlik ide billerüm ki, gendi iradetinle, aramızda olan büzbütün ettiğün lakırdilerde kimsenün ırzını bozmamış sen; hakiketli şeyler Süylediginüz için, eger bir kimsenün hatırı kalırse, gendi sebebdür.

her kifie bilmemis milletten, gsanümüze minnet, ve uftümüze farz kias idüp, mejdana gyeldük, ve bilmejenlerin hateri icsün iazduk. (s. 405) **Leg.** Bellidür ki ßen aßli ari ve ehli irz biuklerden dogmis ßen, hem arif mazlum olup, kimßenün alehine cfalalmazßen: buni, eger benüm bözüm gecferße, dunnya jüzine bahadetlik ide billerüm ki, gyendi iradetinle, aramızda olan büzbütün ettigün lakerdilerde kimßenün irzini bozmamis ßen; hakiketli fejler Szüjlediginüz icsün, eger bir kimßenün hateri kalirße, gyendi ßebebdür. Zira nicsün bilmedigi, ve ioklamadigi, belirbiz fejler, ßahi jerinde iazmistur? nicsün ongilai herifler gyendi gyöziile györmemis, kulagile, ehliilm adamlarun agizindan ifitmemis kibßelerle alemi doldurdular? Ol egsilden ßen gsümle fücsten beri olup, gyendiler talihlerine ßebeb olur. İmdi gair isler bertaraf kojup, ikrar ettigün gibi dejver bana, evlenmekte, ßünnette, gyömmekte, nefekil adet kulanurlar. (s. 407) **Int.** Evlenmekte adetleri budur. Csunki evlenenlere, kizi, ia avreti györmek olmaz, kulak vurur, bir kimßei gyüzel, ej, zengin, gyendi haline muvafik kifij ifidürße, bir mßangsi kogsa kari babasına, anasına, anlar olmazße

Zira niçün bilmedigi, ve yoklamadığı, belirsiz şeyler, sahi yerinde yazmıştır? niçün oncılay herifler gendi göziyle görmemiş, kulagle, ehli_ilm adamlarun agzından işitmemiş kisselerle alemi doldurdular? Ol ecilden sen cümle süçten beri olup, gendiler talihlerine sebep olur. İmdi gayır işler bertaraf koyup, ikrar ettigün gibi deyver bana, evlenmekte, sünnette, gömmekte, ne_şekil adet kulanurlar. (s. 407) **Int.** Evlenmekte adetleri budur. Çünkü evlenenlere, kızı, ya avreti görmek olmaz, kulak vurur, bir kimseyi güzel, ey, zengin, gendi haline muvafik kişiyi işidürse, bir mßancı koca karıyı babasına, anasına, anlar olmazse kardaşı, ve akrabalarına, hem kıze irsal ider, muradını deyverür: anlar kayl olurlarse, erkek zengler, gendi haline göre kıze bir güzel, hem pahalı ibrişinden dikilmiş espap, fakirlarise, alçak espap göndörürler. Kız daði, gönlek, don, mahramalar yauklusına, ve selamlar nişan için göndörür. Nişanladıktan sonra şahadetlik için, kadi elile nenün_gibi peşkeş, ne_kadar mal, kocası üldikten sonra, ya hod sag iken redederse, avrete deygse gerek, bir mektüp içinde mekyemede yazdırüp, kıze ya avrete teslim ederler. Dügün olmazdan evvel, kızı bir kaç defa, adet

kardafi, ve akrabalarine, hem kize irbal ider, muradini dejverür: anlar kail olurlarße, erkek zengiler, gyendi haline györe kize bir güzel, hem pahali ibrifinden dikilmis eszpap, fakirlariße, alesak eszpap göndörürler. Kiz dachi, gyönlek, don, mahramalar iauklufina, ve belamlar nifan icsün göndörür. Nifanladikten Bonra szahadetlik icsün, kadi elile nenungibi peskes, nekadar mal, kogsafi üldikten Bonra, ia hod bagh iken redederße, avrete dejgße gyerek, bir mektüp icfnde mekjemedede jazdirüp, kize ia avrete teßlim ederler. Dügün olmazdan evvel, kizi bir kacs defa, adet üzre hamamda iajkaiup, eli ve aiakinun tirnaklarini kana ile boia eder- (s. 408) -ler. Dügüne cfikardigi zaman, bir kula gibi ürtülmis fej altinda, ki kimße Bokakta iüzini györmezßin; nifanli kizi, babafi ia hod anafi evinden kogsafi olagsak herifün evine, ol kulai, iki koga kari tutup gyötörürler. Ziafet ettikten Bonra, ol ise kogsafi, ve kiz tarafından tain olunmis iki avret, kizi iatag haneja gyötörüp, bir temiz gyönlek icfnde düsege kojup, bütün gegse balmumlar iandirüp Babahadak Bahadetlik icsün anda beklerler. Nehaiet csok ierlerde adet degildür, lakin kizi, icseri gyötürdikten Bonra, kogsafi, iüzini ve

üzre hamamda yaykayup, eli ve ayakinun tirnaklarini kana ile boya eder- (s. 408) -ler. Dügüne çıkardığı zaman, bir kula gibi ürtülmüş şey altında, ki kimse sokakta yüzünü görmezsin; nişanlı kızı, babası ya hod anası evinden kocası olacak herifün evine, ol kulayı, iki koca karı tutup götörürler. Ziyafet ettikten sonra, ol ise kocası, ve kız tarafından tayin olunmuş iki avret, kızı yatag haneya götörüp, bir temiz gönlek içinde düşege koyup, bütün gece balmumlar yandırüp sabahadak şahadetlik içün anda beklerler. Nehayet çok yerlerde adet degildür, lakin kızı, içeri götürdikten sonra, kocası, yüzünü ve çehresini baküb, balmum söyündürüp düşeke aşıkıyle girür, saba olduğu gibi soal iderler kocasını, kızını buldı yoldaşını? hem kızlık bozulmuş iken, isterini tutmaya, yokse geriye göndörür. Zira alikomak, ya hod geriye göndörmek kocasının iradetinde dür. Andan sonra kızı, pek sorarlar, kim bozmuş kızlığını? buldukları gibi ol herife düşer ki evi- (s. 409) -ne alsın, ya hod kocaya varinedek beslessin, ya hod çok akçe ile kurtulur. (s. 418) **Leg.** Bu millet temelsiz etmez ki çok avret alür. Zira İbrahim Patrik, Taşrınün sevgüli dosti Daud Pegamber, Süliman, hem nice kişiler bir avrete,

csehreβini baküb, balmum βöjündürüp düβeke afikiile gyirür, βaba oldugi gibi βoal iderler kogsabini, kizmi buldi ioldafini? hem kizligi bozulmis iken, iβterini tutmaia, iokβe gyerie göndörür. Zira alikomak, ia hod gyerie göndörmek kogsabinün iradetinde dür. Andan βonra kizi, pek βorarlar, kim bozmis kizligini? bulduklari gibi ol herife düfer ki evi- (s. 409) -ne alβin, ia hod kogsaia varingsedek beβlesβin, ia hod csok akcese ile kurtulur. (s. 418) **Leg.** Bu millet temelβiz etmez ki csok avret alür. Zira Ibrahim Patrik, Tangrinün βevgüli doβti Daud Pegamber, Suliman, hem nigse kifiler bir avrete, naβrani taifaβi gibi, bagli degil idiler. Ebki kitapta hics tembi ioktur, Allah izni olmaingse anlar dachi edemezdiler: ve csok defa düfer ki avret, uzun ve agir haβtalikta, iatiri kogsabi gencs, ve βag iken gütfiile perhiz eder, ia hod uzak iola (s. 419) gidüp, kariβi bir olup, eger gyendiile alürβe; evini, evlatlerini kim bekler? Nehajet, cfunki bizum vilayetimizde gsaiz degildür, anlar giendi adetlerini kulanβinlar, biz, bizumkileri ianinda kalalum. Symdi, βünnet ne fekil iderler györelüm. (s. 420) **Int.** Szünnet zemani belirβizdür, βekizingsi günde Jahudilar gibi itmezler, gyerektür ki ol csaga ietismis βin ki, dini

nasrani tayfası gibi, bagli degil idiler. Eski kitapta hiç tembi yoktur, Allah izni olmayince anlar daβi edemezdiler: ve çok defa düşer ki avret, uzun ve agir hastalıkta, yatırı kocası genç, ve sag iken güçile perhiz eder, ya hod uzak yola (s. 419) gidüp, karısı bir olup, eger gendiyle alürse; evini, evlatlerini kim bekler? Nehayet, çünkü bizüm vilayetimizde caiz degildür, anlar gendi adetlerini kulansınlar, biz, bizümkileri yanında kalalum. Şimdi, sünnet ne şekil iderler görelüm. (s. 420) **Int.** Sünnet zemanı belirsizdür, sekizinci günde Yahudilar gibi itmezler, gerektür ki ol çağa yetişmiş_sin ki, dini ne üzredür ikrar ide bilsün, hem babası istedigü vakte olur: ekseri on dört, on beş, on altı, yigirmi daβi, yaşında, sünnet olur, bulunur ki hiç olmaz, ya hod kocalanmış iken sünnetten igrenür. Gendi haline göre sünnet ettiren kişi, konşıları, ve baş dostlarını ziyafete davet ider: iptida sünnet olacak oğlanı, bir güzel donatmış ata bindirüp, hem yadiyar espaplarla geydürüp baş sokaklarda alayle gezdirüp, babasınım evine getirürler, ya hod, eger onun evinde müsafirler sıgmaize, bir gayır dost evine: oraya bir berber çağırüp, sünnet olmaz- (s. 421) - dan evvel, hem sonra, kurani şerif

ne üzredür ikrar ide bilbün, hem babası
iştediti vakte olur: ekberi on dört, on
bes, on alti, igirmi dachi, iaında, bünnet
olur, bulunur ki hits olmaz, ia hod
kogsalanmış iken bünnetten igrenür.
Gyendi haline györe bünnet ettiren kifi,
konfilari, ve bas doştlarini ziafete davet
ider: iptida bünnet olagfak oglani, bir
giüzel donatmış ata bindirüp, hem iadijar
eşpaplarle gyejdürüp bas bokaklarda
alajle gyezdürüp, babasınınum evine
gyeterürler, ia hod, eger onun evinde
muşafirler bigmazbe, bir gair doş
evine: oraia bir berber csagirüp, bünnet
olmaz- (s. 421) -dan evvel, hem bonra,
kurani ferif okurlar, oğlan bu bözler
derbe gyerek: Allah kerimdür
merhimetli dür, Mahomed, onun
Pegamberi, ve gsümle Pegamberler
hakiketten fehadetlik ettiler, bu ikrardan
bonra oğlanun iki elini, iki adamlar kavi
tutup, berber ol üzvinün derişini nehadar
ede billerbe illeri cseküp keşer, zurna,
buri, daulhane csalarlar, ve bir alaj fenlik
ederlerki bütün gegse oğlan ujukşiz
kalşin. Fakir olanların, bukadar tedarike
kudretli olmajup, zengiler regsa idüp,
bujle furşet ile oğluni bünnet ettirürler,
ol dachi kail olur ki, gyendi oğlinün
ioldasleri olup bünnetten,
igrenmezşinler. Andan oturi, dört, bes

okurlar, oğlan bu sözler derse gerek:
Allah kerimdür merhimetli dür,
Mahomed, onun Pegamberi, ve cümle
Pegamberler hakiketten şehadetlik
ettiler, bu ikrardan sonra oğlanun iki
elini, iki adamlar kavi tutup, berber ol
üzvinün derisini ne_hadar ede billerse
illeri çeküp keser, zurna, buri, daulhane
çalarlar, ve bir alay şenlik ederler_ki
bütün gece oğlan uyuksız kalsın. Fakir
olanların, bu_kadar tedarike kudretli
olmajup, zengiler reca idüp, böyle furşet
ile oğluni sünnet ettirürler, ol daşı kayl
olur ki, gendi oğlinün yoldaşleri olup
sünnetten, igrenmezşinler. Andan ötüri,
dört, beş kişiyi daşı birden sünnet
ederler. Yesirlerden bir kimsi musurman
olmak isterse, agası berberi, evine
çağırtırüp anda keserler: sünnet
olanlarını, on_iki, ya on beş günden
sonra, hamama götürürler. Bunlar böyle
kılındıktan sonra Musurman olurlar. (s.
425) **Leg.** Evlenmekten, sünnetten,
süyleştigimüz yeter: andan_ötüri, eger
üşenmezsen, gömmekten daşı bir ez
lakırdı edelüm. (s. 426) **Int.** Erkek ya
hod avret üldüg gibi, ol demde leşii sıcak
suyle yaykayup, bir beaz beze sararlar,
hem taktadan yapılmış tabuta koyup,
agzını, burnını, kulagını, ve gayır
üzvesini pambukle kapadıkten sonra,

kisii dachi birden bünnet ederler. İe birlerden bir kimbi muðurman olmak iþterbe, agaþi berberi, evine cfağirtirüp anda keberler: bünnet olanlarını, oniki, ia on bes gyünden bonra, hamama gyötörürler. Bunlar bujle kilindikten Bonra Muðurman olurlar. (s. 425) **Leg.** Evlenmekten, bünnetten, bújleştigimiz jeter: andanoturi, eger üsenmezben, gyömmekten dachi bir ez lakerdi edelüm. (s. 426) **Int.** Erkek ia hod avret üldügi gibi, ol demde lefi bigsak buile iajkajup, bir beaz beze bararlar, hem taktadan iapilmis tabuta kojup, agizini, burnini, kulagini, ve gair üzveþini pambukle kapadikten bonra, tabuti jefil hali, ia hod kecfle ile ürtüp alel agsele, feherden difari makpereie cfikarlar: avret tajfaþi, lefile cfikmaz bazi yerlerde, angak erkekler, papazlar, kefisler, feher ve köj halki gsem olup, ögüne düþüp bokaklarda aglaiup, feriat iderler, irlarlar: gyömmekten evvel, hem bonra, kuran okurlar, namaz kilarlar, gyömdikten bonra, bir biuk enli tas üstüne korlar, ia hod dort köseli, degirmi, jazilmis, ia hod jazilmamis tas, bafı tarafından kaldırırlar. Erkek midür? avret mi? farkı budur: Erkek iattığı yerde, tas üstüne, bir tulbentle barilimis bas, avret icün iþe, cficfekler, alelhuþuþ

tabutı yeþil halı, ya hod kecfle ile ürtüp alel acele, þeherden dıþarı makpereye çıkarlar: avret tayfası, leþile cfikmaz bazı yerlerde, ancak erkekler, papazlar, keþiþler, þehir ve köy halkı cem olup, ögüne düþüp sokaklarda aglayup, feryat iderler, irlarlar: gömmezen evvel, hem sonra, kuran okurlar, namaz kilarlar, gömdikten sonra, bir biyük enli tas üstüne korlar, ya hod dört köseli, degirmi, yazılmıþ, ya hod yazılmamıþ tas, baþı tarafından kaldırırlar. Erkek midür? avret mi? farkı budur: Erkek yattığı yerde, taþ üstüne, bir tülbentle sarılıymıþ baþ, avret için ise, çiçekler, alehusus sümbüller, taþtan kazarlar: ve çok yerlerde kızün makperesi dolanda, gone gone çiçekler (s. 427) dikerler. Padiþahler, Paþalar, Begler, hem gayır biyük mertebede olan kiþiler, gendi kudretine göre, türbeler, ve klise, cami gibi evler yaptırüp, anlar içinde göme gelmiþlerdür: türbelerün divarına, altonlu huruflerle, Kurandan ügürtlenmiþ ayetler, suratlar yazarlar: anlarun hayrı için, Softalar, bir kaç haftayadak, Kuranı okuyup, gece gündüz namaz kilarlar; çeþmeler, ve imaretler yaptırırlar. Bir kaç günden sonra, ya hod ertesi gün, hem bir kaç kerre, haftadan haftaya avretler,

Bümbüller, taftan kazarlar: ve cfok jerlerde kizün makperebi dolainda, gyone gyone cficfekler (s. 427) dikerler. Padiffahler, Pafaler, Begler, hem gair biuk mertebede olan kifiler, gyendi kudretine györe, türbeler, ve kliße, gfami gibi evler iaptirüp, anlar icfnde gyöme gielmislerdür: türbelerün divarina, altonli huruflerle, Kurandan ügürtlenmis aietler, Buratlar iazarlar: anlarun hairi icfün, Szoftalar, bir kacs haftaiadak, Kurani okuiup, gegfe gyündüz namaz kilarlar; cfefmeler, ve imaretler iaptirirlar. Bir kacs gyünden Bonra, ia hod erteßi gyün, hem bir kacs kerre, haftadan haftaia avretler, ulmislerün makpere oldugi jerlere varup, aglarlar, Bizlarlar, andan Bonra, gyendiler jejüp, ifcüp üleni Boal iderler, iegfekte, icfegfekte ia hod gair fejlerde ekfzikligi varmi? fyndiki hali, ne fekil? ejmi? hofmi? et, etmek, ve turli turli iegfek icfegfek, tas üstünde alikojuup evlerine dönerler. Bazikifiler zan, ve kiaziderler ki, ol iegfek ülmis kifinün zahirebi itsün konulmiftür: (s. 428) lakin is bujle degildür, gfani itsün Badaka jerinde, kuslara, ia hod gair hajvanlara, verilmiftür. (s. 432) Ikrar ettigimüz üzre, din ehvalindan süjlesmek nijjetüm var idi, lakin ol olmazdan evvel, dejver bana

ulmişlerün makpere oldugi yerlere varup, aglarlar, sızlarlar, andan sonra, gendiler yeyüp, iscüp üleni soal iderler, yecekte, içecekte ya hod gayır şeylerde eksiklig varmi? şimdiki hali, ne şekil? eyymi? hoşmi? et, etmek, ve türli türli yecek içecek, tas üstünde alikoyup evlerine dönerler. Bazı_kişiler zan, ve kıyas_iderler ki, ol yecek ülmüş kişinün zahiresi için konulmuşdür: (s. 428) lakin iş böyle degildür, canı için sadaka yerinde, kuşlara, ya hod gayır hayvanlara, verilmişdür. (s. 432) İkrar ettigimüz üzre, din ehvalindan süyleşmek niyyetüm var idi, lakin ol olmazdan evvel, deyver bana ne şekil espap kulanur bu tayfa? bizümkilere benzermi, yokse benzemez? (s. 433) **Int.** Yok Sultanum: anlarun kıyafeti başka, bizümki başka; gendiler aralarında daği espap kısmı bir degil, anda kıyafetinden bellidür, kimdür Paşa, Beg, kimdür Spahi, kimdür Yeniçeri, kimdür Çauş, Molla, Kadı, Müfti, Nakib, kimdür bezirgan, kimdür gazi, kimdür saray, ve şehir halkı, kimdür derviş, bostancı, aşçı, seyiz, kimdür Hoca, İmam, Şeh, Emir, kimdür Hristiyan, Rum, Ermeni, kimdür Yahudi &c. bizüm diyarımızde ise, belirsizdür: kimdur Hakim, ya hod sade saray halkı, ya hod şehirli: anda

ne fekil eþpap kulanur bu tajfa? bizumkilere benzermi, iokbe benzemez? (s. 433) **Int.** Jok Szultanum: anlarun kiafeti baska, bizumki baska; gyendiler aralerinda dachi eþpap kiþmi bir degil, anda kiafetinden bellidür, kimdür Pafa, Begh, kimdür Szpahi, kimdür Ienicferi, kimdür Cfaus, Molla, Kadi, Muffti, Nakib, kimdür bezirgyan, kimdür gazi, kimdür þaraj, ve feher halki, kimdür dervis, boþtangsi, afcþi, þeiz, kimdür Hogsa, Imam, Seh, Emir, kimdür Hriftian, Rum, Ermeni, kimdür Jahudi &c. bizum diarimüzde iþe, belirþizdür: kimdur Hakim, ia hod þade þaraj halki , ia hod feherli: anda biuk tembi var ki, her keþ gyendi halina ve hizmetine muvafik eþpap kulanþin; anlarun eþpaplari uzun, bir alaj gajtan, kanaf, fajdaþiz cfafrafile (s. 434) alagsa bulagsa degil: acfilmis, cfok ve turli turli parcfã degil, bütün; kifte tilki, Szanþar, ja hod þamur kürk; iazda, pek þigsak oldugi zaman, bezden, ia hod ibrifinden iapilmis eþpap kulanürlar: nehaiet, cfokkifi, iazda, kifte, kürk gyejer, zira derlerki gyünes ve þouk gecfmez kürki, nigse þade cfuhai. (s. 441) **Leg.** Taminümüzle din ehvalından bir mufaþþal lakerdi etmek gyerek idük, lakin hava ziade þile, iagmur kitligi icsün, þigsak olmagile, bejnüm, bafim,

biyüik tembi var ki, her kes gendi halina ve hizmetine muvafik espap kulansın; anlarun espapları uzun, bir alay gaytan, kanaf, faydasız çafraþile (s. 434) alaca bulaca degil: açılmış, çok ve türlü türlü parça degil, bütün; kışte tilki, Sansar, ya hod samur kürk; yazda, pek sıcak oldugi zaman, bezden, ya hod ibriþinden yapılmış espap kulanürlar: nehayet, çok_kiþi, yazda, kışte, kürk geyer, zira derler_ki güneþ ve souk geçmez kür_ki, nice sade çuhayı. (s. 441) **Leg.** Taminümüzle din ehvalından bir mufassal lakırdı etmek gerek idük, lakin hava ziyade sile, yagmur kitlig için, sıcak olmagile, beynüm, başım, ve gayır özvem, ağır fikir götüremez, hem sefer gavgası, ve tedariki ile, alem dolmuş iken, bu yerlerde eglenecek halimüz yoktur; ve daþi türlü türlü lisanlara döndörmüş, tercüm olunmuş, Alkorandan, herkes ügrene biller: ehli ilm adamlar, bizüm vilayetimizde çok olup, dini islam ehvalından vafır yazmışlardur: Mahassalı kelim: Billeriz ki, Musurman tayfası, bir yaradan Allahdan, gayır kimseyi, Tanrı yerinde tutmaz, kimseye ibadet etmez, puta tapmaz: Hazereti İssadan der ki pak kızoglan Miryam anadan, Allahun kelamıyla, insan kudreti (s. 442) siz,

ve gair özvem, agir fikir gyötöremez, hem befer gaugaßi, ve tedariki ile, alem dolmis iken, bu jerlerde eglenegsek halimüz ioktur; ve dachi turli turli lißanlara döndörmis, tergsüm olunmis, Alkorandan, herkeß ügrene biller: ehli ilm adamlar, bizum vilaietimizde cfok olup, dini ißlam ehvalindan vafir iazmiflardur: Mahaßbali kelam: Billeriz ki, Mußurman tajfaßi, bir jaradan Allahdan, gair kimbei, Tangri ierinde tutmaz, kimßeie ibadet etmez, puta tapmaz: Hazereti Ißbadan der ki pak kizoglan Miriam anadan, Allahun kelamiile, inßan kudreti (s. 442) Biz, dogmistür: hitz mimbat gyunach itmedi, cfok mugsizatile, meshur idi: Ruhul kodos kim? ve ne dur? bilmezler. Bazißi, zan iderki, Gfebril ferifte, (melek) idi. Zira, ol Gfebril, Miriama irßal olunmis, dedi ki, gyebe kalup, Ißbaili dogurßa gyerek; hacfan Pegamberlerün düfmenleri Iahudilar, Ißbaili hapß idüp zindandan, zingsir csözüp kurtarmiftur, ve Allah emriile, Ißaila benzer bir Iahudij jaradup, onun ierinde ali komiftur, hem oni üldürdiler; ve kemer iardirup, hazareti Ißbail göge cfikardi. Deha vatamda iken, oni dachi ifitmis im ki, bu tajfe, gercfi Tangrinün birligini ikrar eder: nehayet, Allah Babanun, Oglinun,

dogmißtür: hiç mimbat günah itmedi, çok mucizatile, meşhur idi: Ruhul kodos kim? ve ne dur? bilmezler. Bazısı, zan ider_ki, Cebril ferişte, (melek) idi. Zira, ol Cebril, Miryama irsal olunmuş, dedi ki, gebe kalup, İssayı dogursa gerek; haçan Pegamberlerün düşmenleri Yahudilar, İssay haps idüp zındandan, zincir çözüp kurtarmıştır, ve Allah emriyle, İsaye benzer bir Yahudiy yaradup, onun yerinde ali komıştır, hem onu üldürdiler; ve kemer yardırup, hazareti İssay göge çıkardı. Deha vatamda iken, onu daði işitmiş_im ki, bu tayfe, gerçi Tanrınün birliğini ikrar eder: nehayet, Allah Babanun, Oglinun, ve Ruhul kodos, aknumini bilmezler: ye aşikare inkar iderler ki, hazareti İssa Tanrınün oğlu ola. Derler ki Allah bihadd, ve sonsuz, ebedidür, her şeyden vukuf, en pak, ruh olup, insanun aklına sığamaz, gereki gibi ne şekildür, zatında kavi, tedbil, (s. 443) ya hod sözi decmeden beridür, en kudretli, merhimetli, adil, külli şeye, yani: insanun tekbirine, ve çalıştıgına bagli degil: cümle taksirattan münezze olup, her şeye kadirdür: Dünyayı yoktan var eylemiş, onu, elile tutar; onun izni olmayince maklukat hiç bir şeye kadir degildür: merhimetinün sonı yoktur:

ve Ruhul kodos, aknumini bilmezler: ie afikiare inkiar iderler ki, hazareti İbba Tangrinün oğlu ola. Derler ki Allah bihadd, ve ßonbiz, ebedidür, her feiden vukuf, en pak, ruh olup, inßanun aklına bigamaz, gyereki gibi ne fekildür, zatında kavi, tedbil, (s. 443) ia hod bözi degifmeden beridür, en kudretli, merhimetli, adil, külli feje, iani: inßanun tekbirine, ve csaliftigina bağlı değil: gsümle takbirattan munezze olup, her feje kadirdür: Dunnyai ioktan var ejlemis, oni, elile tutar; onun izni olmaingse mahlukat hits bir feje kadir degildir: merhimetinün ßoni ioktur: taktiri ebedi, kavi, ve tetbil olmaıagsaktur, ve derler ki, her ne, dunnya iaratmadan, evvel, inßanun halından iazmistür, ol gyelür bafına. Andanoturi, zarbu meßelde derlerki: Naßio olan, ia hod iazılan gyelür bafına, ve dachi derler ki: Adam tekbir, ve tamin eder; Taugri taktir eder: Taktir tekbiri bozar: hem bujle csok zarbu meßeller. Lud denyizi bunların agzinde meshurdur: ikrar ederlerki, ilk dunnyai, bütün alemün, iaramaz oldugi içün, Tangri gazabından, taufanle ürtmis, ve kirdirmis: angsak Nuh Pegamberi, gyenditevabiile gyemide ßaklaiup ni- (s. 444) -gsat ejledi, kurtardı: inßanun

taktiri ebedi, kavi, ve tetbil olmayacaktır, ve derler ki, her ne, dünya yaratmadan, evvel, insanun halından yazmistür, ol gelür başına. Andan_ötürü, zarbu meselde derler_ki: Nasio olan, ya hod yazılan gelür başına, ve daði derler ki: Adam tekbir, ve tamin eder; Taugri taktir eder: Taktir tekbiri bozar: hem böyle çok zarbu meseller. Lud denyizi bunların agzinde meşhurdur: ikrar ederler_ki, ilk dünyayı, bütün alemün, yaramaz oldugi için, Tanrı gazabından, taufanle ürtmiş, ve kırdırmış: ancak Nuh Pegamberi, gendi_tevabıyla gemide saklayup ni- (s. 444) -cat eyledi, kurtardı: insanun kusurını, günahlarını ve fesatlerini, ol yalnız afeder, yarlıgayıcıdır. Ol yalnız suçlerimizi baklaya kadirdur. Zira onun mübarek, celil huzurinde, ögünde, yüzünde, pak buyrugına zıddı şeyler işlemiş_iz. &c. Buncılay şeyler çok işitmişim: bilmediğim şeyler, vilayetimizde daði soal etmek kabildür, hem bu hususten yazılmış kitablara çok olup, anlardan, din ehvalini ügrenmek elverür. Ol ecilden recam cenabinüzden budur_ki, bu milletün dininde olan türlü türlü mesebler, Dervişler, Musurmanligün sahi, ve belli nişanlerini, Müfti, Nakib, She, Mezim, İmam, ve buna mutallik

kuşurini, gyunachlarini ve febatlerini, ol ialiniz afeder, iarligaidsidür. Ol ialiniz sücflerimüzi bagıflaja kadirdur. Zira onun mubarek, gselil huzurinde, öginde, iüzinde, pak bujrugine ziddi fejler iflemis iz. &c. Bungsilai feiler cfok ifitmifim: bilmedigüm fejler, vilajetimüzde dachi boal etmek kabildür, hem bu huşuştan iazilmis kitablar cfok olup, anlardan, din ehvalini ügrenmek elverür. Ol egsilden regsam gsenabinüzden budurki, bu milletün dininde olan turli turli meşebler, Dervisler, Muşurmanligün Şahi, ve belli nifanlerini, Mufti, Nakib, She, Mezim, Imam, ve buna mutallik fejler, bean ejle: zaman gecfer, hem kis gyelmezden evvel, iol tedarikini györmek gyerektür: bu diarlarda vafir eglendük, ol eumeni vakt iaklafti ki, vilaietimuze rugsu idüp, anda alikomis Şevgüli doştlarimüzün, kardaslarimüzün, evlatlarimüzün, alelhuşuş (s. 445) gselil Effeniunzün haşretine kaufup, elcfiligimüzi, ne fekil oldi bean idelüm. (s. 453) **Int.** Muşurmanlarun dininde, meşebler turli turli, ve csoktur, kimi eşki kimi Jeni, kem bir birine bazıfi ziddidür. Biz angsak bir kacfini anmak gsaiz gyorürüz: eşki ve meshur meşebler dortur: Montazali, Kadiri, Mergsi, Sij: bu

şeyler, bean eyle: zaman geçer, hem kiş gelmezden evvel, yol tedarikini görmeğ gerektür: bu diyarlarda vafir eglendük, ol evmeni vakt yaklaştı ki, vilayetimuze rucu idüp, anda alikomiş sevgüli dostlarimüzün, kardaslarimüzün, evlatlarimüzün, alelhusus (s. 445) celil Effeniunzün hasretine kaufup, elçiligimüzi, ne şekil oldi bean idelüm. (s. 453) **Int.** Musurmanlarun dininde, mesebler türlü türlü, ve çoktur, kimi eski kimi Yeni, kem bir birine bazıfi ziddidür. Biz ancak bir kaçını anmak caiz görürüz: eski ve meşhur mesebler dörtür: Montazali, Kadiri, Merci, Siy: bu meseblere mugayir ziddi yine dortur. Sifatii, Gabbarii, Vayidii, Cavaricii, Bunları birrer birer büyle anla. (s. 457) **Leg.** Aslı varmı, yokmı? bilmem: emma işittüm ben ki, Otmanlı dininde (s. 458) 73. meseblerder vardur, lakin bize yeter, meşhurleri bilmek. İmdi anları saymayup, bir kaç yeni anılmış mesebler bean eyle bana. **Int.** Nola Sultanum! Yeni, meşhur mesebler, ve mesebdesler bunlardur: Hayretiler, Tenasukiler, Sabinler, Hacı Bektaşiler, Kadızadeliler, Eşrakiler, Yabahayiler, Zeyliler, Mesihiler, Malumiciler, Hayyatiler &c. (s. 472) **Leg:** Şimdiyedek Otmanlı dininde olan meseblerden vafir

mebeblere mugair ziddi jine dortur. Szifatii, Gyabbarii, Vajidij, Cavarigsii, Bunlari birrer birer bujle angla. (s. 457) **Leg.** Abli varmi, jokmi? bilmem: emma ifittüm ben ki, Othmanli dininde (s. 458) 73. mebeblender vardur, lakin bize ieter, meshurleri bilmek. İmdi anları ßaimaiup, bir kacs jeni anilmis mebebler bean ejle bana. **Int.** Nola Szultanum! Jeni, meshur mebebler, ve mebeblesler bunlardur: Hajretiler, Tenaßukiler, Sabinler, Hagsi Bektafiler, Kadizadeliler, Efrakiler, Jabahajiler, Zeililer, Meßihiler, Malumigsiler, Hajjatiler &c. (s. 472) **Leg:** Symdiedek Othmanli dininde olan mebeblerden vafir fujlefildi, belki iktiza ederdi ki Dervislerün halından, kißmilerinden, gyone gyone kiafetlerinden dachi lakerdi itßek: lakin csok zeman ve maßlahat, ißter bu is, hem Cristian vilaietlerinde dachi, dervisler, ve keßisler csok olup, anlarun halından bir ez pai bicsmek gsaizdür. Zira anlar dachi, turli turli, halkdan baska, kiafet, adet, venam, kulanirlar, hem nigse anlarum Pirileri bujurmislardur, canon leri mügsibingse her haftada uruts tutarlar, gegse gyündüz namaz kilarlar, ekßeri farap icsmez, inßanun ßohbetinden airilüp, hajvanlar gibi dagda, ormanlarda oturup

süyleßildi, belki iktiza ederdi ki Dervißlerün halından, kißmilerinden, gone gone kıyafetlerinden daði lakırdı itsek: lakin çok zeman ve maslahat, ister bu iş, hem Kristiyan vilayetlerinde daði, dervißler, ve keßişler çok olup, anlarun halından bir ez pay biçmek caizdür. Zira anlar daði, türlü türlü, halkdan başka, kıyafet, adet, ve_nam, kulanırlar, hem nice anlarum Pirileri buyurmuşlardur, kanon_leri mücibince her haftada uruç tutarlar, gece gündüz namaz kılarlar, ekseri şarap içmez, insanun sohbetinden airilüp, hayvanlar gibi dagda, ormanlarda oturup hayvanlarla sohbet iderler: nehayet bizümkiler, ve anlarun dervißleri a- (s. 473) -rasında biyüyük fark budur ki: anlar Hristiyan degil, bizümkiler ise Tañrınün sahi yolını, ve buyrugını bilerler: badehu Türklerün Dervißleri, istedigı zeman tekyeden çıkup, ruhani halini, dünyaviye tetbil idüp nefsinı zapt idemezse, evlene biller, avret alür: bizümkilere ise tekiye brakmak, ve evlenmek elvermez, hem biyüyük tembih nahlet ile var: anlar fakirdür, bizümkiler ise hisapa gzelmez mal sahibileridür. İmdi Dervißlerün halini daði bazı sebeblerden ötüri bertaraf koyup, ancak derviß kißmilerün adını, bilmek isterüm, andan_sonra

hajvanlarle bohbet iderler: nehajet bizumkiler, ve anlarun dervisleri a- (s. 473) -raβinda biuk fark budur ki: anlar Christian degil, bizumkiler iβe Tangrinun Bahi iolini, ve bujugini bilerler: badehu Turklerin Dervisleri, iβtedigi zaman tekjeden csikup, ruhani halini, dunnyavie tetbil idup nefβini zapt idemezβe, evlene biller, avret alur: bizumkilere iβe tekie brakmak, ve evlenmek elvermez, hem biuk tembih nahlet ile var: anlar fakirdur, bizumkiler iβe hiβapa gzelmez mal Bahibileridur. Imdi Dervislerin halini dachi bazi Bebeblerden oturi bertaraf kojup, angsak dervis kiβmilerin adini, bilmek iβterum, andanβonra muβurmanlikun farti kacstur györelum. (s. 475) **Int.** Benum Szultanum, tevarikte iazmiflardur ki, Szunnilerin memleketlerinde olanlar Derviflerin, halini, iki adamlar, Calveto, hem Nakfbendi iptida peida ettiler, kalani (s. 476) bunlardan, zuhure gyeldiler, Nakfbendiden iki mefhur meβebdesler, Ebruh, ve Mevlevi, bunlardan Ebruhariler, ve Mevleviiler, denilmislerdur: hem, bu Mevleviiler gsümle dervislerden üst βailur. Kalvetodan, alti Dervislerin diregi pejda olundi, yani: Nimetullah, Kadri, Hizir, Kalender, Edhem, Bektas: ol egfilden, bunlarun meβebdesleri Nimetullahiler, Kadriiler, Hizreviiler, Kalenderliler, Edhemiler, ve Bektafilerin namini kazandiler. (s. 482) **Int.** Muβurmanligun farti beftur: Biri jajkamak,

musurmanlikun şarti kacstur görelum. (s. 475) **Int.** Benum Sultanum, tevarikte yazmiflardur ki, Sünnilerin memleketlerinde olanlar Dervişlerin, halini, iki adamlar, Kalveto, hem Nakşbendi iptida peyda ettiler, kalani (s. 476) bunlardan, zuhure geldiler, Nakşbendiden iki meşhur mesebdesler, Ebruh, ve Mevlevi, bunlardan Ebruhariler, ve Mevleviiler, denilmiflerdur: hem, bu Mevleviiler cümle dervişlerden üst sayilur. Kalvetodan, alti Dervişlerin direg peyda olundi, yani: Nimetullah, Kadri, Hızır, Kalender, Edhem, Bektaş: ol ecilden, bunlarun mesebdesleri Nimetullahiler, Kadriiler, Hızreviiler, Kalenderliler, Edhemiler, ve Bektaşilerin namını kazandiler. (s. 482) **Int.** Musurmanligun şarti beştur: Biri yaykamak, ikinci Namaz kılmak, üçinci Ramazanda uruç tutmak, dordinci, sadaka virmek, beşinci Mekaya, ya Kabeya varmak. Yaykamakun üç kısmı var: Abdest, Cuhul, & Tahret: Namaz kılmagun beş vakti var, yani: Saba, Üyle, İkinci, Akşam, Yatı: Lakin, zira çok, ve her kişiye bilinmemiş şeyler bu şartlerde bulunur, sana anları birer birer bean ideyim. (s. 490) **Leg:** Digne Terceman Aga! çok süylemegun hazı

ikingsi Namaz kilmak, üçfingsi Ramazanda uruts tutmak, dordingsi, badaka virmek, befingsi Mekaia, ia Kiabeja varmak. Iajkamakün ücs kißmi var: Abdeßt, Gfuhul, & Tahret: Namaz kilmagun bes vakti var, iani: Szaba, Uyle, İkinci, Akfam, Iatzi: Lakin, zira cfok, ve herkiße bilinmemis fejler bu fartlerde bulunur, ßana anlari birer birer bean ideim. (s. 490) **Leg:** Digne Tergseman Aga! csok ßüjlemegün hazi joktur, bivefa, ve fajdaßizdür; hem daglar gibi kaßavet, ve turli turli gsefa, gegse gyündüz bafime oborulur bu mertebede ki, gsanum agsziz kalmis iken, bilmem ne isleim: inkiare gyelmez, isler ve bilmege laik, ve sezavar, Türk ehvaline mutalik feiler, derja kumleri gibi csoktur, nehayet kim cseker bukadar faidaßiz emegh? Andanoturi, eger Muftinun, Nakibün, Sehlerün Imam, ve Mezimlerün hizmetlerini, bildirmis olurßanüz, olßahat ßana el vida idüp, nigse ikrar ejlemis idüm, halime ve küdretüme györe, hizmetün pahaßini vereim, hem Allah inajeti ile, iolimi bekleim. (s. 491) **Int.** Ißtejene gsefa ioktur. İmdi muradinüz, ve bildigüm üzre, ßira ile, (s. 492) anlarum ehvalini, hizmetlerini, manßuplerini, buile bilmis ol.

yoktur, bivefa, ve faydasızdır; hem daglar gibi kasavet, ve türlü türlü cefa, gece gündüz başıme oborulur bu mertebede ki, canum acziz kalmış iken, bilmem ne işleyim: inkare gelmez, işler ve bilmege layık, ve sezavar, Türk ehvaline mutalik şeyler, derya kumleri gibi çoktur, nehayet kim çeker bu_kadar faydasız emeg? Andan_ötürü, eger Müftinün, Nakibün, Şehlerün İmam, ve Mezimlerün hizmetlerini, bildirmiş olursanız, ol_sahat sana el vida idüp, nice ikrar eylemiş idüm, halime ve küdretüme göre, hizmetün pahasını vereyim, hem Allah inayeti ile, yolımı bekleyim. (s. 491) **Int.** İsteyene cefa yoktur. İmdi muradinüz, ve bildigüm üzre, sıra ile, (s. 492) anlarum ehvalini, hizmetlerini, mansuplerini, böyle bilmiş ol.

5. Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Batı Rumeli Bölümleri)

I(170a) B 304

Gāyet maşhara, muğhik Arnavudlardır. Bunlara şehir oğlanları a a‘a aā deyü ulaşırlar. Anlar dağı “**ā a‘ā Çelepi pişmiş kılkmış şişmiş sulca bağırsağ yer misin**” derler, turfe kavmdir.

I(227a) B 304

Anadolu’da ılıca derler. ‘Arabistān’da (---) derler, ‘Acem’de germāb derler, Rum’da kaynarca derler, Bursa’da kaplıca derler, Mođolī’de kerense derler, Rumeli’nde “**bana**” derler.

I(362b) B 304

Andan kılqup şimāl cānibinde Kanqırı ĥākinde Türkmān Keskini, ĥudūduna girildikde, sulţānım bu ĥākire mektūblar iĥsān idüp yollayınız. Paşa oğlunuz mektūb-ı dürerbārınıza muntazırlardır didiğimde Boşnağ ādemi olmağıla eydir: “**Benüm oğlum katlana, bir kaç cün.** Görelim, āyīne-i devrān ne şüret gösterir” deyü bu mışra‘ı terennüm itdi.

I(364a) B 304

Edā-yı ĥizmetdenşonra saña Mışr’ı bilā‘avāyid ve lā-fevāyid iĥsānım olmuşdur deyü ĥaţ-ı şerīfi kırāt idüp, “**bire meded, bu sır bunda kıalsın**” deyüp men hafaza’l-lisāne selleme mine’l-āfāt deyüp keşf-i rāz etmeyüp summun bükümün durdu.

II(120a) B 305

Lehce-i maĥşuş-ı lisān-ı kavm-i Çıtak

alatla	ķavra	ocağ getir	hışır	hışırķa
tiz ol	getir	āteş getir	ķavun	ķarpuz
çoğaç	alaf	ķalayık	baytalı aķıt	ķopayın ne apayın
güneş	şaman	cāriye	atı şula	dibelik ne işleyin

defke kız	çalma şarık	meçikli tā‘ūn	börk kalpak	öñ beni bekle beni
ayıldı ver söyleyi ver	ocağ kara āteş getir	keremiñ ayıldı vereyim eyiliğın söyleyeyim		selām ayıtdım selāmün ‘aleyküm
çorbacı ne apar ayıd ağañ nişler söyle		taşırıla bekle	çidiver eyi ver	şikāşt oldum <i>ya ‘nī hasta oldum</i>
yundum kulunu <i>kısrāğım tayı</i>		orp <i>at taşsağı</i>	baytal cavı <i>at siki</i>	

II(125a) B 305

Lisān-ı Dobruca ya‘nī t̄ayfe-i Çıtağ

[...]

hışır kavun	hışırça karpuz	çoğaç güneş	kalayığ cāriye	ķavra getir
baytal at	baytalı ağıt atı şula	ķopayın dibelik	napayın ne işleyim	defke cāriye kıızı
çalma sarık	meçikli tā‘ūn	börk kalpak	öñ beni bekle beni	ayıldı ver söyleyi ver
ocağ āteş	göyün ocağ	ocağ ķavra āteş getir	keremiñ ayıldı vereyim eyiliğın söyleyi vereyim	
selām ayıtdım selāmün ‘aleyküm		çorbacı ne apar ayıd ağañ ne işler söyle		taşırıla teħir eyle

şikāşt oldum

hasta oldum

yundum kulunudur

kıyrağım tayıdır

orp

at hayāsı

baytal cavı çidi ver

at zekeri

eyi ver

kağemli morvan ay doğdı

ādem ismi ādem

ādem ismi

II(139b) B 305

Der-sitāyiş-i germāb-ı pāk-i şehr-i Şofya: Bu diyārda ılıcaya “**bana**” derler. ‘Acem’de germāb, ‘Arab’da ĥumma, Türkistān’da ılıca, Yörükistān’da kağlıca derler.

II(404b) B 305

Lisān-ı Etrākde kağnarca derler, Anağolu kavmi ılıca derler, Bursa Etrākleri kağlıca derler, Rumeli’nde “**bana**” derler ve “**buğlıca**” derler.

III(6a) B 307

Ƙul eydir: “**Ya sen bizi begenemediğ mi kuşlı ĥaddır. Bire vura Şu gidiyi**” deyince Ƙara ‘Abdullāh, bire ādemler maşaralığı koyuldum zann idüp ol ān Ƙara ‘Abdullāh’ı hemān pāre pāre ve dilim dilim ve Őılım Őılım idüp na‘şını Mehterĥāne kağusu önündeki parmağlığa ayaklarından Őalb etdiler.

III(20a) B 307

Varvar eydir: “**Cānum, hanđı Őer’de vardur kim bir müselmānuđ menkūĥesin nā-Őer’i verem? Veremem, cānum**” deyü Boşnađ lehcesiyle kelimāt idüp vermedi.

III(115b-116a) B 307

Faşl-ı lehce-i maĥşūş-ı iştılāĥāt: Bu kavm-i Belgrad’ın yerlileri gerĥi Poturdurlar ammā lisān-ı Őırf ve lisān-ı Bulgar ve lisān-ı Latin ve lisān-ı Boşnağ iştılāĥı [116a] dağı bilirler ammā ekşeriyyā isti‘māl etdikleri kelām-ı nā-maĥalleri bir Őey’e ta‘accüb etseler “**İlāhi dilemişüm Őāyed bu işi işlememişsün**” derler. Ĥatunlarına ta‘zīm içün “**sinĥo kađu**” derler. Birisi kızarsa Őāyed “**Şobada kızmişsın**” derler. “**Maĥo ya kağlıcsayı getire**”, ya‘nī “Bire Mehemed ağaçdan bağracı getire” dirler.

III(131a) B 307

Menākıb-ı mazınne-i ehl-i hāl-i mecāzibān: Evvelā bñdelā ve ũmenā ve nñcebā ve nuķabā mertebesinde mecāzibān-ı ilāhī ‘Abdī Ćelebī bir pīr-i nā-tñvān ‘ıřķ-ı ilāhī ile sermest medhūř hemīn-i zamān bī-hūř řāhib-i rumūz [ũ] kñnũz kimesnedir. Niķe bñj kerāmāt-i ‘aliyyesi zāhir ũ bāhir olmuřdur ammā haķīr anda iken bir gñn ‘Abdī Ćelebī ķārsũ-yı bāzārda gezũp, “**Bire ķaldıra, bire ĥarāra doldura, bire dura ve bire vura, sñndũre, durma hay bire gitdi Sarāy, vay ķıra ařa bařa duta dura**” deyũ feryād idũp gezerdi.

III(131b) B 307

Der-fařl-ı ahāl-i lehce-i mahřũř-ı ıřtulāĥāt: Evvelā her sabāĥ yedikleri řa‘ām-ı fuřũra ruķķa der[ler]. ‘Ořmānlı mābeyninde bir ma‘yũb řey’dir. Ĥattā bir gñn Ĥacı Beřāret nām dostumuz bir gñn ‘ale’s-sabāĥ bu haķīre der kim, “**Gele Evliyā Ćelebi, bizũm odalı dũřmanlar ĥamāma gıtdiler. Odam tenhādur. Seni bize gñtũre, saņa ruķķa yedireyim**” dedikde, haķīr şaşup gñnā-gñn fikr-i fāsıde vardıĥım Ĥacı Beřāret duyup, “**Bire bizũm diyārda ruķķa ķahvealtı řa‘āmına derler**” didi ve ķesteti pařa, ya’nī ‘ādil pařa derler. Ba‘zı Ervām ķavmi ĥalaķ anļayup ķesteci, ya’nī ķğğũrcũ pařa didi zann iderler.

III(146a) B 307

Hemān bunlar haķīri gñrũnce Bořnaķ lehcesi ũzre biri eydir: “**Bire cele cānum, hoco celo Allāhı seversen ķazı yigit bir manca yeyelũz**” dedikde, gñrdũm ki ortada beyāz nān pāreler ve kebāb pāreler ve gñnā-gñn ni‘met-i nefiseler var. Hemān atdan inũp eyitdim: “Ĝāzīler řikāriņız ķoķ ola ve ĥazālarıņız ķutlu ve ķollarıņız ķuvvetli ve ķullarıņızıņ yũzleri ve gñzleri nũrlu ola” deyũp ekmek yemeĥe başladım, zīrā kelb-i řarīĥden ziyāde ķarnım aķ idi. Biri eydir: “**Baķa ķazı yigit, bu řa‘ām bizũm degildũr, Allāh efendimũzũndũr. Bu esīrlerimizũzũ bāĥlarıdur. Bunda cũmlesi manca yeyũp řarāb iķerken Allāhumuz bu mancayı ve bu řarābı bize iĥsān eyledi. İķe benũm elũmden řu řarābı**” deyũ bir ķanaķ řarāb řundũķda, haķīr eyitdim: “İķmem ĥāzīler ve ābā vũ ecdādim daĥı tũtũn ve ķahve daĥı iķmemiřlerdir, deĥil ki ben řarāb iķem”. “**Bire ādem, dīnũj ‘ařķına ve ‘Alī Murtażā ‘ařķına iķe řu řarābı, bula řevābı yeye kebābı,**

bağışlaya babam ervāhına şevābı” deyüp niçe yemīn-i muğallazalar verdiler. Hākīr eyitdim: “Bire kardaşlar, şarāb hārāmdır. Ben bunu içmem, ammā ekmek yerim” dediğimde, “**Kim boğ yemiş kim bu şarāb hārāmdur. Bu şarāb ğazā māludur. Ğazā mālına hārām diyen şu esīrlerimiz gibi kāfir olurlar. Bu bizüm qanımız bahāsı mālımız şarābımız, helāl-i zülāl ğazā māludur**” dediler.

III(153b) B 307

Andan ma‘lūm ola kim Banyaluqa kirazı ne qadar iri ve şaķīl olur, amā lezzetde hoşh^vār ve ābdār-ı terdir ve hāzımü’l-ifrātdır ve ayvası ve hayvānī elması dađı memdūhdur. Ve qapušta ta‘bīr etdikleri lahanası qazan qadar kelle olup cemī‘i yapraqları güllāç varaķı gibi terdir. Hattā Boşnaq kavmi bu lahana için, “**Āh dīnüm ve imānum qapušta**” deyü şehīd olunca lahana yerler.

III(157a) B 307

Laṭīfe: Hattā Hırvat ğāzīsī hālet-i nez‘de vaşıyyet idüp der kim, “**Benüm puşqamı ve şablamı, ya‘nī tüfengümü kılıcumı benümle mezāra bile qoyuq. Göreyim anda dahi şeytān ve zebānīler yanuma uğrayabilirler mi?**” demiş, dār-ı bekāya gitmiş.

III(159b) B 307

Evşāf-ı tetimme-i şehrengīz-i qal‘a-i Yaķova

Hattā şu‘arā-yı Pojeqa, Yaķovalı haķqına beyt: (---)(---)(---)(---)(---)(---)(---)(---)(---) Bu Yaķovalı a‘yānı, “**Vallāhi Evliyā Çelebi, biz Bosna aqlāmına tābī‘ degiliz, amā yine serhadümüze geldiniz sizi boş göndürmeziz**”.

III(160a) B 307

“Yaķın mıdır” dedikde, “**Qatlanursuz, şallāhi henüz gelecekleri zamāndur**” dedikde, qatlanmağa sabra tākāt qalmayup aşlā bir yerde mekş [u] ārām etmeyüp cānib-i kıbleye beş sā‘at yürüdük.

III(160a) B 307

Evşâf-ı ser-ḥudūd-ı vilāyet-i Zirinoḡlu

Bu serḥadlerde **ḳırıntı** derler. Nemse ve Alaman'da ṭabur derler. Erdel'de ve Leh'de ve Eflak ve Boḡdan'd[a] becene derler, [...]

III(161a) B 307

“**Ya ben ḳal'ayı kime biraḡayum, yā Rabbāhum duya beni Mevlām**”. “Ben bu yiḡitlerden ḳal'aya beş yüz yiḡit ḳorum ve seni götürüp Sührāb Meḡemmed Paşa'dan bir 'arz olup seniḡ yeriḡe bir ḡayrı ḳapudan dikerim” dediḡimde, ḳapudanıḡ 'aklı gidüp ṭopçuları ve cebecileri ve niḡe yüz iş görmüş iḡtiyārları ḳal'ada biraḡup sarāyından ḳıḳarken ḡareminden beş yüz Ungurus altunu ḳoynuma koyup, “Hay ḳapdan gidisi uşlandıḡ” deyüp İbrāḡīm Paşa'nıḡ alay ḳavuşları taḳılbāzlara ṭurralar urup ḳal'a-i Maşlovin'den iki sâ'at ancak gitdik. Ḳırıntı nām maḡallin boḡaz ḳapusu olan yere gelince cümle ḡuzāt-ı müslimīne alay ḳavuşu gibi ḡayḳırup eyitdim, “Baḳa ḡāziler, bu varacaḡımız şulḡ [u] şalāḡ üzre kāfir diyārıdır ve şarābı ve 'avratı ve oḡlanı mübāḡdır. Eḡer birinizi 'avrat oḡlanda ve şarāb ve raḳıda kızarmış bozarmış amā bişmemiş bulursam sizi döḡe döḡe bişiririm ve ḳarnıḡızı şişiririm. Buḡa ḳā'il misiz?” Cümlesi, “**Allāḡ senden rāzī ola, bizde eyle ādem yoḡdur**” dediler. “Bire benī Ādem ḳiḡ sūd emmişdir. Baba oḡluḡ, oḡul babanıḡ keyfiyet-i ḡāllerine muṭṭali' olama[m]ışlar. Aḡvāl-i dūnyā böyledir. Şu ḳadar māl-ı ḡazīne ile geldik. Şu ḡāzī yiḡidi pādişāhımızıḡ fermānı üzre ḡalāş ede, sonra gidelim. Eḡer bir 'ayb ederseniz kāfir, ḳapudanı vermemeḡe bahāne idüp mālı da alıḳor. Bizim cümlemizi mürüvvet ederse ḳovar, mürüvvet ve kerem etmezse cümlemizi kırar” dediḡimde cümlesi eydir. “**Sulṭānum, hemān bir iş ḡoreyüz, döneyüz, gideyüz çoḡ oturup oşurup ḳoḳmayayuz**” dediklerinde, “Ne buyurursunuz bu cevāblara?” dediḡimde, “**Estaḡfirullāḡ sulṭānum, tevbe cevābdur, hemān yürüyaluma**” dediler.

III(171b) B 307

Faşl-ı lehce-i maḡşūş-ı ahāl-i iştulāḡāt: ḡalkınıḡ ekşeriyyā kelimātları Rum ve Arnavud lisānı arasında bir ḡüne lehce-i maḡşūşaları var. Meşelā “**Ya biz size demişimiz ḳelepi efendimize varamız ve anlar pizim efentimizdir**”. Bunun emşālī iḡām-ı imāleli kelimātları var ammā başḳa leṭāfetdir.

III(174a) B 307

Evşāf-ı germāb-ı Köstendil: Kavm-i Yörükān kösten derler. Bursa halkı kaplıca derler. Sofya halkı **bana** derler. Çıtak kavmi **koza** derler.

III(178a) B 307

Lisānları Urum lehcesi üzre olup “**varmisik, gelmisik, o bizim afendimişdir, ya niçi bize gelememişsiz, hasretiniz açmışik, belkim bize gelmemiş deyü çok baķmışik**” deyü bu gūne kelimāt ederler, [...]

III(181a) B 307

Ve halkının ekşeri Rum kefereleri olmağıla müslimleri az olup onların daħi kelimātları Rum lehceleri gibi “**varmisik, gelmisik, Mavro afendimişdir ve cānımız ağacığımızdır**” deyü kelimāt ederler.

III(184b) B 307

Seydī Paşa eydir: “Bu kahve teklifin ko. Şimdi sen benim başım mı alırsın, yoħsa şimdi ben seniñ başın mı alayım?” deyü Seydī ‘uķābvār yerinden pertāb edince, hemān faķīr İsmā‘īl Paşa şaşdığında yanındaki yaşdığı siper-mişāl dutup ayağ üzre kalkup ma‘hūd ip meydānda kaldı. Hemān İsmā‘īl Paşa’nın ‘aklı başına gelüp Boşnaķ lehcesi üzre eydir: “**Baķa cānum, Seydüm Aħmed Paşa, sen benüm dünyā ve āhired bürāderümsün**” deyü Boşnaķca kelimātlar etdikde, [...]

III(186a) B 307

“**Hay kāfir, hay mel‘ün, buldun_a belānı**” deyüp Boşnaķ lehcesiyle ba‘zı şütümlar ederek cümle hūzzār-ı meclise selām verüp şadr-ı ‘ālīde karar edüp serdāra ħiṭāben eydir: “**Ġazāñ kuttı olsun cānum. Hemīşe cümle dīn düşmanlarımızın başı böyle ġaltān ola**” dedikde, [...]

IV(69b) R 1457

Cümleden bir kerāmeti Bosna veziri Ĥasan Paşa’ya haber gönderüp eydir: “**Biñ başında başına yüz biñ baş kāfir üşer. Kel başına merhem sür. Kāfir başlarıyla baş başa**

doğuşursun. Cümle kâfirleri tabura sür durma kır, başların Selim oğlu Hünkâr Mehemmede göndür, durma. Bosnada yedi yıl dur. Şâyed olasin berhordâr-ı mağfûr” deyü bu güne Oğuzâne Boşnaç lehcesiyle Hasan Paşa’ya haberi varınca hikmet-i Hudâ biñ târîhi Muharremi gürresinde Zirin ve Hırvad ve İslövin ve Korol ve Mekemorya ve Dodoşka ve Pirmorya ve Venedik küffârlarından yüz biñ ‘aded kefer vü fecereler Bosna serhadlerinden Yenîhişâr kırbunda nehr-i Küpe altında Hasan Paşa üzre kâfirler gelüp bir savaşı perhâş olur kim hâlâ dâstân-ı düstândır.

Bi-emri Hudâ küffâr münhezim olup gûzât-ı müslimîn küffârı kıra kıra başlayup kırmadan bîtâb u bîmecâl kalup bu arada Peçuylu Baba İdrîs, elinde bir ip ile ‘asker içinde gezüp, **“Bire biz kırduyuz, bire şimdengerü kâfiri bağhyor durmuyor esir ediyor,”** deyü Boşnaçça feryâd eder gezer.

IV(80a) R 1457

Hikâye-i laîfe: Cümle kavm-i Yahüd ellerine birer semm-i şikembin ve şıçan otu alup kâfir kal’aya girerse zehr-i mâr [u] müşu yalamağa muntazırlar olup **“Pençe-i gürâb elimüzde iken yalayalum ölelüm mi? Yoğsa kırtulalum mi?”** deyü Yahüdî lehcesiyle bu kelimâtları söylerler imiş. Hâlâ Budin Yahüdîlerine ve gayri cuhûdlara **“Yalayalum mi”** deyü darb-ı meşel olup niçe kimesneler Yahüdîlere üleşirler. Yahüdîler de **“Düşmenlerümüz yalasun da gebersün”** derler.

IV(87b) R 1457

Der-nişâne-i ehl-i hâl-i mazınne-i kerâmet-i mecâzibân: Bu şehir içre Cenâb-ı Hâk tarafından ricâlü’l-ğayb gözcü olup anlarıñ büdelâ ve ümenâ ve evtâd ve nücebâ ve nuşabâ şekilli melâmiyyûnlarından evvelâ Deli Yoro, şadria‘zama varup eydir: **“Oğlanum, Yanık kal’asına gitme yanarsun. Ala Uyvarı, ala Kandıyeyi göresün cennet-i me’vâyi”** der.

IV(88a) R 1457

Der-lehce-i mahşûş-ı ehl-i beled-i ıştılâhât: Cümle ahâlî-i Budin Boşnaç ve Bosnavîlerdir. Ba‘zı lehce-i mahşûşaları var. Meşelâ vefebihâ ve **muhaşşal-ı çelam** ve

zāhirā ve demişüm ve şāyed gelmeysesün ve sinço cibi sevmişüm, ya dahi sağ misün kelimātların çok isti‘māl ederler ammā faşih *Macarca bilirler, deyü nakl etdiler.*

IV(90b) R 1457

Kaçan kim Budin erenlerinden bir cān merhūm olsa vālī-i vilāyet bu ma‘zūlciniñ bir hidmeti sebkat itmiş eşbehcesine merhūmun gediğın verir. Āhara tevcih iderse Balı Paşa meydānında gulū idüp, “**Dövletli vezir bozmaya, Ğāzī Süleymān Ğānun kĀnūnı vere, şu bağana yigide şu maħlūli vere**” deyü cem‘iyyet iderler.

IV(91a) R 1457

Memdūhātından, bāğçeleri bīhisāb olup müşebbek bostānlarında lahanası ol_kadar çok ve ol_kadar iri olur kim gūyā her biri mīr-i mīrān tablı kadar olur. Bosnaviler bu lahanayı görüp, “**Āh cānum, dīnüm, imānum kapušta**” derler.

IV(185b) R 1457

Hemān eğer sözüümüz tutarsanız Pojağa taraflarında iki kılıç arasında Zirinoğlu köyleri vardır, hālā ‘āsilerdir ve anlar siziñ Boboçça ve Berezenze ve Segitvarda Türbe kal‘asın ve Peçuy kal‘asın ve Darda kal‘ası ve Ösek köprünüzü yağan kâfirlerdir” deyü haber verdiklerinde hemān serhad ğāzīleri eyitdi: “**Belī, biz ol köyleri ve ol yolları biliriz. Niçe biñ kerre varmışuz ve gelmişüz. Yüriye durmayaluz, varalum ve vilāyetleri vuralum yaçalum ve yıçalum. Varaluz kâfirleri kıraluz, esirler alaluz**” diyü Boşnaç lisānı lehcesi ile söyleyüp durmadan yola gıtdiler ve cümle serhadliler Tatar ‘askerlerine pişvā olup yürüdüler.

V(8a-8b) B 308

Ğikmet-i Bārī hemān iki sefer kulağızlarımız eyitdiler. “**Bire kâfir sen ne zamān Komar kâfirlerine esir oldun. Bire [8b] hayduç oğlı hayduç, bizi bu kadar ğāzīleriñ içinde hicāba koyup kâfire kaçup habar edüp hele sen Kaniye gelmezsin ola**” deyü...

V(11a) B 308

“Deli Mehemmed şimdi henüz kurbân bayramı namâzıdır. Namâzı kılup andan bism-i İlâh ile küffâra soyunup savaşı perhâş edelim” dediklerinde hemân Deli Mehemmed eydir: “**Bire gâziler bugün Kurbân bayram namâzından efdal gâziler ve şehîdler bayramıdır. Hemân kâfire uğralıma**” deyüp...

V(84a) B 308

“**Ya biz seni şabâhdan râst gelüp uğur oğuduğ. Bire durma gör, bine. Bire durma, durma gör, bine**” deyü her kâfadan bir şadâ gelüp başıma üşüp elim eteğim öpüp...

V(207b) B 308

Der-beyân-ı lisân-ı Ahıryân-ı Çıtağ: Evvelâ bir işe ‘acele etme dise, “**hulalama**” dirler. Ve “**gilimiz de bilemisik**” ya’nî cümlemiz bile idik. Ve “**şarife idelim acalur**” ya’nî müşâvere idelim nice olur. Ve “**şulubayımız neçik buyuramış eylece idesik**” ya’nî voyvadamız her ne emr iderse öyle idelim. Ve her kelimâtlarının aralarında “**ankolayma**” lafzını gâyet ziyâde isti’mâl iderler.

V(218a) B 308

Ve cümle ahâlî-i vilâyeti tüccâr ve ehl-i hıref ve ehl-i sanâyi’dir. Ve âyende vü revendelere ni‘metleri mebzûl olup Bulgarca ve Rumca kelimât idüp ba’zı ıstılâh lisânları Urum lisânı gibi, “**varmisik, gelmisik**” deyü hurûf-ı kâfi çok isti’mâl iderler.

V(220a) B 308

A’yân-ı eşrâf ihtiyârları yine günâgün çuka ferrâce ve semmûr kürk konoşlar geyüp destâr-ı Muhammedî şararlar. Ba’zı elfâzlarında “**varmişik, gelmişik**” deyü ziyâdece tekellüm iderler. *Ekşeriyyâ re’âyâ Rum, Bulgar ve Çıtağ ve Yörük kavmidir kim beyâz ‘abâ ve kebeler geyerler.*

V(231a) B 308

Ammâ ıstılâhât-ı lisânları Rum lehçelerine yakın, **varmişik** ve **gelmişik** ve **onlar ile görmişik** ve **şöyle etmişik** ve **böyle etmişik**, el-hâşıl **şık** lafzını şık şık isti’mâl iderler.

V(232a) B 308

Ve dağı ehl-i beledīniđ lehce-i mađşūş iştılāhātı ekşeriyyā Rum lisānı lehcesi gibi kelimāt iderler. Meşelā her söz eşnāsında **varmişik, gelmişik, vurmişik, almişik, yemişik** lafzını tekrār iderler. Hāşıl-ı kelām şik sözlerin çok isti‘māl iderler.

V(235a) B 308

Der-beyān-ı lisān-ı ahālī: Şehir halkınığ ekşeriyyā lehce-i iştılāhları lisān-ı Arnavud’a yakınrağ kelimāt iderler, ammā yine faşih belīg Urumca bilüp Türük lisānı üzre dağı kelim iderler. Lakin yine “**varmişik, gelmişik, görmişik**” lafzını ziyāde isti‘māl iderler.

V(236b) B 308

Der-faşl-ı lisān-ı ahālī-i iştılāhāt: Ekşeriyyā halkı Rumca kelimāt iderler, zīrā re‘āyaları cümle Urum keferleridir. Anıñçün halkı “**Varmisik, [e]tmisik**” deyü kelimāt iderler.

V(237b) B 308

Bu rabtanığ dağı ahālīsiniđ lisānları Urumşadır kim “**varmişik, gelmişik**” deyü kelimāt iderler.

V(239b) B 308

Ve cümle halkı Urumşadır. Dilleri Urum gibi “**varmişik, gelmiş, olmişik ammā neylemişik**” deyü kelimāt ider ‘anķā ādemleri vardır.

V(258b-259a) B 308

Ve cümle re‘āyāsı Urum ve Arnavud’dur. Cümle halkı [259a] Urumca ve Arnavudca tekellüm iderler ammā lisānları ömürdür kim “**Varmisik, gelmisik, görmisik**” deyü “**sik**” lafzını çok isti‘māl iderler. *Der-lehce-i mađşūş-ı ahālī-i iştılāhāt:* Biri birileri mābeynlerinde başka bir vādī tarh idüp güyā ‘ārifāne bir nezāket üzre kelimātları vardır kim zikr olunur. Evvelā:

Kaķomir; ya‘nī bedbaht,

Kelefoş şünepe; ya‘nī nāpāk,

Ya sen almassın cānını bir timine kırtarasın kaqomir başını. Bu maħalde “kaqomir” zavāllı ma‘nāsındır.

Ya bire esi biraqmışın sirkecik qorbaya: Ya bire sen qoduñ mu sen sirke qorbaya.

Bire ya zavālı vermesin baña bir sipsi tütücük: Bire ya zavāllı vermez misiñ baña bir lüle tütüncük.

Hazretinizden azamışım köküli: Hazretleriñizden istemişim ĥam ipek qozalağını.

Cenābıñıssa ekmeğim yoqđur, iřde şimdi yeyesin qalimbok. Ya‘nī cenābıñıza ekmeğim yoqđur, iřde şimdi yeyesin qalimbok. Qalimbok Mısır buğdayıdır kim qamış gibi şeyde bitüp andan bir gūne beyāz ekmek iderler.

VI(273b-274a) B 306

Bir serħadli Bořnaq ādemi at (---) (---) bu ādemi bir muđaylān [274a] ağacı altına gütürüp muđaylān dağı ĥerifñ başından destārın alup qehresin (---) (---) (---) bīdār serāsīme-i evgār olup kendüyi ĥayber Yahūdīsi urup destārın aldı zann idüp, “**Bire ha bira,** (---) (---) (---) ve elfāz-ı nāsāz-ı Bořnaq ile ĥaykırup dalkılıq olup kendü refiklerinden üç ādemi mecrūħ idüp (---) (---) (---) oldu

VII(204b) HBA 452

Andan sebükbār olup bir dereye gelüp pāk ābdest alup iki rek‘at ĥacet namāzı kılıp cemī‘ ervāħ-ı enbiyā ve evliyādan bu Evliyā-yı bīriyā za‘īf rūħāniyyetlerinden istimdād taleb idüp ‘ālem-i ĥayretde iken Bořnaq lisānı ve lehcesi ile, “Bire Meħo” deyü bir řadā zāhir oldu. Ol řadāya qarşılıq bir řadā dağı; “İşto veliş?” ya‘nī lisān-ı Bořnaqca “Ne_dersin?” dedi. “Hodamo sinqo, hodamo” dedi; ya‘nī “Berı gel cānım ođul, gel” dedi.

[...]

Hemān qoca ĥerif Boşnaq lehcesi ile, “**Ya sen řafā celdün. Ya sağ misün? Ya sen bu dağlarda nişler_isün?**” dedi. Ĥa[k]īr hemān, “Bir qaç yoldaşımız var, anlar ile bu bildiğimiz dağlardır, av avlamağa çıkdık. Hilevne qal‘ası yeñiçerilerindeñiz” dedim. “**Ya bozulan ‘askerden ĥaberiñüz var mi?**” dedi. “Yedi gündür anlar bozulup Kinin qal‘asına geldiler” dedim. “**Baqa seyrānı,**” dedi. “**Ya kāfir Kilis qal‘asın nice aldı?**” dedi.

ÖZGEÇMİŞ
(*Curriculum Vitae*)

1. **Adı Soyadı:** ALPAY İĞCİ
2. **Doğum Tarihi:** 20.09.1982
3. **Unvanı:**
4. **Öğrenim Durumu:**

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı	Ege Üniversitesi	2001-
Y. Lisans	Türk Dili ve Lehçeleri	Ege Üniversitesi	2008-
Doktora	Türk Dili ve Lehçeleri	Ege Üniversitesi	2010-

5. Yayınlar

5.1. Uluslararası diğer hakemli dergilerde yayınlanan makaleler

- İğci, Alpay 2013, “**Aynı Ağız Sahasında Bir Ses Değişiminin Aşamalı Dağılımı: Kosova Örneği**”, *Diyalektolog*, S: 6, Yaz 2013, 35-39.
- İğci, Alpay 2013, “**Batı Rumeli Türkçesinde İki Ünlü Arasında /g/ ve /ğ/**”, *Turkish Studies*, Volume 8/9, Summer-2013, 1715-1728 (DOI Nr. 10.7827/TurkishStudies.5194)
- İğci, Alpay 2011, “**Balkan Ağızlarında Farklı Bir Fiil Çatısı**”, *Turkish Studies*, Volume 6/1, Winter 2011, 1258-1267 (DOI Nr. 10.7827/TurkishStudies.1997)
- İğci, Alpay 2010, “**Kosova Türkçesi Kaynaklarına Bir Bakış**”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S: 12, 105-115
- İğci, Alpay 2010, “**Kosova Ağızlarındaki Birkaç Türkçe Tabakası**”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, S: 13, 73-77
- İğci, Alpay 2009, “**Kosova Türkçesinde Bazı Yeni Eğilimler**”, *Turkish Studies*, Volume 4/3, Spring 2009, 1174-1182 (DOI Nr. 10.7827/TurkishStudies.720)

5.2. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler

- İğci, Alpay 2011, “**Batı Rumeli Türkçesinde İki Ünlü Arasında /g/ ve /ğ/ Seslerinin Bugünkü Durumlarına Bakış**”, IV. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı, Türk Dil Kurumu / Trakya Üniversitesi, (27-29 Ekim 2011, Edirne) (*Basım aşaması*)
- İğci, Alpay 2011, “**Balkanlar’daki Yer Adları ve Bunların Türkçe Şekilleri**”, V. Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkolojisi Sempozyumu, BAL-TAM / Türk Dil Kurumu, Prizren (13-16 Nisan 2011)

5.3. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler

- İğci, Alpay, “**Viçitırın-Kosova Türk Ağızı**”, Ege Bölgesi Dilcileri Sürekli Çalıştayı I, Uşak Üniversitesi, Uşak (2-3 Aralık 2011)

6. Projeler

- “**Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihî Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi: XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Örneği**”, TÜBİTAK 1001 - Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Projesi, Proje No: 112K404, Yürütücü: Prof. Dr. Gürer Gülsevin, *Bursiyer*, 2013-

7. Son iki yılda verilen lisans ve lisansüstü düzeydeki dersler

Akademik Yıl	Dönem	Dersin Adı	Haftalık Saati		Öğrenci Sayısı
			Teorik	Uygulama	
2012-2013	Güz	-	-	-	-
	Bahar	Türk Dünyası Coğrafyası	2	-	159
2013-2014	Güz	Osmanlı Türkçesi I	3	-	259
		Türk Tarihi ve Coğrafyası I	2	-	162
		Azerbaycan Türkçesi Kompozisyon I	3	-	31
		Azerbaycan Türkçesi Metin Aktarma I	4	-	25
		Türk Dili Tarihi I	2	-	15
	Bahar	Osmanlı Türkçesi II	3	-	230
		Osmanlı Türkçesi IV	2	-	148
		Türk Tarihi ve Coğrafyası II	2	-	181
		Azerbaycan Türkçesi Kompozisyon II	3	-	26
		Azerbaycan Türkçesi Metin Aktarma II	4	-	47
		Türk Dili Tarihi II	2	-	13

ÖZET:

Bu tezde XVII. yüzyılda yazılmış olan eserlere dayanarak o yüzyıldaki Batı Rumeli ağızlarının özellikleri tespit edilmiştir. Tespit için incelemeye alınan eserler iki türdür: 1. Transkripsiyon metinleri, 2. Osmanlı-Arap harfli metinler.

Batı Rumeli’de konuşulmuş olan Türkçenin tespiti için Latin harfleriyle yazılmış yirmi eser (transkripsiyon metni) ve Osmanlı harfleriyle yazılmış bir eser (Evliya Çelebi Seyahatnamesi) incelenmiştir. 11963 sayfası transkripsiyon metinlerine, 2644 sayfası Seyahatname nüshalarına ait olmak üzere toplam 14607 eser sayfası taramadan geçirilmiştir. İncelenen eserlerin beş tanesinden ayrıntılı bilgiler edinilmiştir. Bunlar, “Turcicae linguae per terminos latinos educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt”, “Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae”, “Michiel Martelini Derlemesi”, “Colloquia Familiaria Turcico Latina” ve “Evliya Çelebi Seyahatnamesi”dir.

İnceleme yazım, fonetik, morfolojik, sentaktik ve leksik özellikler kategorilerinde toplanmıştır. Eserlerdeki ilgili özellikler, ayrı ayrı düzenlendikten sonra, ortak Batı Rumeli Türkçesi gramerinde tasnif edilmiştir. Çıkarılan özelliklerden karakteristik olanlar ayrıca belirtilmiştir. Bu karakteristik özelliklerin tarihî Türk yazı dilleri ve çağdaş Türkiye Türkçesi ağızlarındaki durumlarına da değinilmiştir. Tezin en sonunda, ayrıntılı incelemesi yapılan metinler yer almıştır.

ABSTRACT:

In this PhD thesis, features of 17th century Western Rumelian dialects were determined based on 17th century written texts. These works or texts are divided into two types: 1. Transcription texts, 2. Texts written with Ottoman-Arab alphabet.

Twenty transcription texts written with Latinic letters and one text (Seyahatname) written with Ottoman letters were studied for determination of Western Rumelian Turkish which had been spoken. 11963 transcription text sheets, 2644 Seyahatname sheets with total 14607 sheets of work were scanned. Five of these texts were detailed studied. These are “Turcicae linguae per terminos latinus educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt”, “Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae”, “Michiel Martelini Compilation”, “Colloquia Familiaria Turcico Latina” and “Seyahatname of Evliya Çelebi”.

Analysis is collected by spelling, phonetic, morphological, syntactic and lexical categorization. All text features were separately been analyzed then they were classified in common grammar of Western Rumelian Turkish. Characteristic features were also differently given. These characteristic features is been compared with historical Turkic written languages and modern Turkey Turkish dialects. At the end of the thesis, texts were shown.